OPISANIE ROSLIN

W PROWINCYI W. X. L.

NATURALNIE ROSNĄCYCH

WEDŁUG UKŁADU

LINNEUSZA,

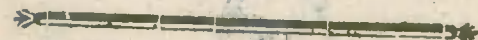
PRZEZ

X. B. S. JUNDZIŁŁA S. P.

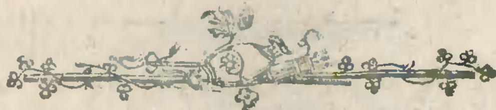
w WILNIE 1791.

W Drukarni J. K. Mci y Rzeplitey
u XX. PIAROW.

REGESTR PRENUMERATOROW.

	Liczba Exem:
Burzymowſki Rot: Kaw: Nar:	1
Józef Billewicz, Por: Art: W.X.L.	1
Jakób Briottet, Doktor Medycyny, Profeſsor Chirurgii w Akad: Wil:	2
Jan Budziłowicz, Kandydat Stanu Akademickiego. - -	1
Becu Dokt: Filoz: - -	1
Antoni Bigulſki, - -	1
X. Michał Chodasewicz, Profeſsor Fizyki w Szkołach Wileń:	1
X. Wincenty Choynicki, S. P. Profeſsor Filozofii. - -	1
Anna Dąmbſka Sędzina Upit:	1
X. Florian Dargusz S. P. -	2
Downarowicz, Rot: Rzecz:	1
Jan Eichholz, - -	1
Erlich, - - -	1
Franc, - - -	1
Grabowſka Starościna Wołkow:	1
Ignacy Gieyſztor, K. S. A. -	1
X. Józef Hołyńſki, Kanon: Smol: Prorektor Szkół Wil: -	3
Hryncewiczowa Rot: Wiłk:	1
Józef Hausman, - -	1

X.

	Liczba Exem:
X. Grzegorz Jabłonowſki, Wik: Lacki	1
X. Konſtanty Jakucewicz, S.P. Rektor Wiłkom: - -	3
Konſtanty Jundziłł Łow: Słonim:	1
Jan Jaſkułd Skarbnik Lidz: -	1
X. Jankiewicz, S. P. - -	1
Wincenty Jankowſki Koniu: Lidz:	1
Józef Jeleńſki, Szambelan J.K.M.	1
Angela Jagminówna Ciw: Żmudz:	1
Jan Jaworowſki, K. S. A. -	1
Józef Jasinſki, Dokt: Filoz: Regiments Chirurg w 7 Pułku.	1
X. Michał Karpowicz Prałat Archidiakon Smol: Profeſsor Teologii w Szkole Gł: W X L.	30
Kończa Piſarz Ziemſki Wil: -	1
Antoni Kiersnowſki Deputat Nowo:	1
X. Kłoczko Prof: Szkół Białoſtockich:	1
Ignacy Koſtrowicki, Gen: Adj: Deputat Lidz: - -	1
Kruszewſki Półkownik, -	1
Benigna Kierbiedziówna Horod: Upitſka. - - - -	1
Helena Kowalewſka, Cześn: Oſzm:	1
Jakub Koziełł Kleryk Seminarii Diec: Wil: - -	1
Mateuſz Korbut K. S. A. -	1
X. Piotr Kalinowſki Miſsyonarz,	1
Kondratowicz, - -	1
Kontrym Cześnik Oſzmian: -	1
Kazimierz Klimaſzewſki, -	1

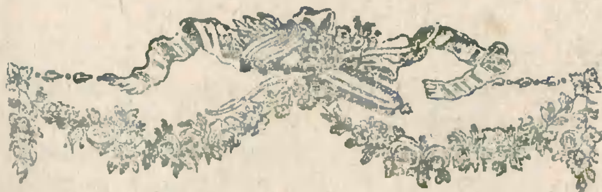
	Liczba Exem:
X. Aloizy Korzeniewſki Dominikan Kazn: Choros: - -	1
X. Tadeuſz Lang Prowincyał Lit: S.P.	30.
Liboschitz , Doktor Medycyny.	1
Jozef Longchamps Doktor Filozof:	1
Xżna Maſsalſka Szefſowa, -	1
Morykonia Piſarzowa W. W.X.L.	1
X. Jozefat Mirſki, Kan: Wil: -	1
X. Jozef Mickiewicz , Kan: Smol: Profeſs: Fizyki w Szkole Gł: W. X. L. - -	3.
X. Tadeuſz Mackiewicz S. T. y O. P. D. Bibliotekarz Szkoły Gł: W. X. L. -	1
X. Wincenty Mikucki Piſarz Administracyi Diec: Wil: -	1
Symon Malewſki, Dokt: Fil: Vice-Profeſsor Prawa,	1
X. Kazimierz Mickiewicz S. P.	1
Matusewicz Dokt: Fil: -	1
Andrzey Miłgòdz, -	1
Adam Macianſki, -	1
Malczewſki Cześn: -	1
Michelſon, - -	1
X. Xawery Milikont Narwoyſz , Prof: Mat: w Szkole Gł: W. X. L - -	3.
Józef Milikont Narwoyſz Porucznik,	1
Jozefata Narwoyſzówna Podcż: Star:	1

Za-

	Liczba Exem:
Zacharyasz Niemczewski K. S. A.	1
Józef Nowosielski, -	1
Jan Niszkowski, -	1
Benedykt Pióro Podstolic Wit:	1
Wiktor Pióro Podst: Wit:	1
Józef Prószynski Podcz: Minsk:	1
Józef Plocinski, -	1
X. Karol Pleski, Prob; Klecki. -	1
Quirini, - -	1
Mikołay Regnier Dokt: Med: Prof: Chirurg: w Szkole Gł: W. X. L.	1
X. Justyn Ratomski K. D. W.	1
Franciszek Xiążę Sapieha Kanclerzyc W. W. X L. -	3
Józef Sirnć Por: Br: Usar:: -	1
Siedlicka Kasztelanicowa Poł: -	1
Benedykt Szuksztа Komis: Szaw:	1
Sieheniowa Star: Krzem: -	1
X. Dominik Siwicki Dominikan Przeor Choros: -	2
X. Jan Styrpeyko Dokt: Fil: Prof: Fizyki w Grodnie, Dominikan.	1
Tomasz Sturgulewski K. D. W.	1
Stefan Stubilewicz K. S. A. -	1
Szaniawski K. S. A. - -	1
Jan Szostowicki K. S. A. - -	1
Jan Spitkowski, -	1
Alexander Sawicki, -	1
Szlegel Chirurg Korpusu Indzynierów, -	1

	Liczba Exem:
Sliżewicz K. S. A. -	1
Stankiewicz, - -	1
Andrzey Toczyłowſki K. D. W.	1
Antoni Turſki Regent Lidz: -	1
Józef Turſki Reg: Ptu: Lidz:	1
Trzaſkowſki Regent Brzeſki. -	1
Turczyn, - -	1
Xawery Wołłowicz Star: Pur:	1
Jgnacy Woynicz Chirurg.	1
Antoni Woytulewicz K. S. A.	1
Karol Wagner, - -	1
Welczek, - -	1
Józef Zaranek Szamb: J. K. M.	1
Zan K. D. W. -	1
Tomeſz Zycki Doktor Fil: Profeſor Mat: w Szkołach Wileńſkich.	3

W S T Ę P

Ciała, tak wnątrze ziemi ſkładaiące, iak powierzchnią iey okrywaiące, dwoiakiego ſą rodzaiu; iedne martwe, ze zbioru cząſtek w ſtałą bryłę złożone, przez zewnętrzne przybywanie tychże cząſtek wzroſtu nabieraią, a te na wiele ſzczególnych Klass pod imieniem Ziem, Kamieni, Kruſzców, Soli, y tam daley, podzielone, ciałami nie organicznemi, czyli głazami ſą nazwane. Drugie żywe, wewnątrz pokarm biorące, y przezeń, za pomocą rozmaitych naczyń, wzraſtaiące, y podobne ſobie iſtoty rodzące, ciałami organicznemi ſię zowią. Ciała organiczne znowu na dwie wielkie dzielą ſię Klaſsy: iedne żyią, mnożą ſię, dobrowolnie z mieyſca na mieyſce ſię przenoſzą, y czuciem ſą obdarzone, a te ſą wſzelkiego

A ga-

gatunku Zwierzęta; drugie podobnież żyią y mnożą się, ale przytwierdzone stale do ziemi żadnych dobrowolnych nie maią ruchow y czucia są pozbawione, a te są Rośliny. Poznanie wszystkich wymienionych istot celem iest ważney y nayobszernieyszey Nauki, Historyi naturalney, która się pospolicie na trzy główne dzieli części, stosownie do trzech wielkich Klass Jstot ziemię naszą składaiących. Mineralogia na Chymii zasadzona uczy poznawać wszelkiego gatunku ziemie, sole, kamienie y kruszce, rozbiera ie na pierwiastkowe cząstki, docieka ich składu y początków, oddziela drogie y pożyteczne od pospolitych y na nic niezdatnych. Zoologia, maiac Anatomią w przewodnictwie, zastanawia się nad Ekonomią Zwierzęcą, nad życiem Zwierząt w wodzie, Ziemi y na powietrzu, nad rozmaitemi ich gatunkami; roztrząsa ich przyrodzenie, obyczaie, szkody lub pożytki.

Botanika obeymuie to wszystko, co się tycze roślin, ich skład wnętrzny y zewnętrzny, sposob mnożenia się y utrzymywania, wielość y rozmaitość części, użycie ich lekarskie, ekonomiczne y rzemieślnicze, a w szczególności, dokładne poznanie wszystkich gatunkow y pewne a nie zawodne ich nawzaiem rozeznanie.

Część

Część Historyi naturalney poznanie roślin za cel maiąca była od wieków naypierwszą, a w każdym czasie naypowszechnieyszą zawsze Nauką. Na początku rzeczy, gdy człowiek Twórczą nie dawno ukształcony ręką nie miał ieszcze dość Siły na podbicie Zwierząt, przyciśniony pierwszą Fizyczną potrzebą, to iest głodem, szukał pokarmu w roślinach, które mu obficie hoyna wszędzie rozmnożyła Opatrzność, a kosztuiąc y doświadczaiąc wszelkich gatunków y rozmaitych ich części, uczył się rozeznawać pożyteczne od szkodliwych, smakowite od obrzydliwych, posilne od niezdrownych; zbiór zaś tych tak wielce pożytecznych wiadomości podawał ustnie dzieciom y następnym pokoleniom swoim. Mnożąc się potym coraz bardziey, y kształcąc siły duszy swoiey, tey to Bóstwa iskierki, poczuł swą wyższość nad wszystkie na ziemi stworzenia, zaczął podbiiać Zwierzęta pod swe panowanie, ugłaskał y przyswoił iedne, a dzikszym y upartszym wiekuistą wypowiedział woynę; już to, aby wyniszczył drapieżne y zawsze niebespieczeństwem grożące, iuż to, aby z nich obfitszy dla siebie opatrzył pokarm, w którym zasmakował. Ale pomimo to rozszerzenie granic panowania iego, rośliny nie prze-

ftały mu być pożyteczne, ani on przeftał dalfzych z nich fzukać pożytków. Odzienie y pomiefzkanie, zagrody na ugłafkane, a odporny y zaczepny oręż na dzikie Zwierzęta, y wfzelkie pierwiaftkowe rolnicze narzędzia, były fkutkiem dalfzych człowieka w Krolewftwie roslinném wynalazków.

W mnóftwie roślin, które człowiek na fwe obracał użycie, wiele było takich, co nęcąc zdradliwie przyiemnością fmaku lub żywością koloru, kryły w fobie iadowitą truciznę, a zażywaiący ich padał ofiarą niewiadomości fwoiey; wiele było przeciwnie, co cierpiącym rozmaite niemocy lub choroby, pożyteczném, przez przypadkowe użycie, ftawały fię lekarftwem; ztąd konieczna potrzeba dokładnego ich nawzaiem rozeznania, aby unikać pierwfzych, iako fzkodliwych y zabiiaiących, a używać drugich, iako nieomylnych śrzodków ku naprawie nadwerężoney machiny ciała. Lecz w pierwiaftkowych owych wiekach, gdy ieszcze światła Nauk nie znano, ani wiedziano fpofobu udzielania wzaiemnie fobie nowo-odkrytych wynalazków, wiadomości te w fzczupłych bardzo zawarte były granicach; kilka ofob w iakim Kraiu, lub kilka familii, całą wiadomość roslinnych fkutków,

niby

niby taiemnic iakich, posiadały; tak słynęła Cyrce znaiomością roślin czarowniczych, Chiron, Eskulapiusz, ogólną wiadomością ich skutkow, ale wiadomości te dziedzictwem niby iakiém w pewnych tylko familiach lub stanach zostawały. Z czasem Kapłani, naprzód w Egipcie, a potém w Grecyi sztuką lekarską, a tém samém, znaiomością roślin zatrudniać się poczęli; a sprawuiąc czcigodny urząd pośrednictwa między Bóstwem a człowiekiem, pełnili oraz równie wielką iak pożyteczną posługę w obmyślaniu rychłego ratunku słabey y cierpiącey ludzkości. Wszelkie przypadki chorob, z opisem użytego na nie lekarstwa y skutkow, wyryte na tablicach w Kościołach dla pamiątki y pożytku potomności chowane były, a zbiór tych tablic składał drogą y szacowną, lekarską y Botaniczną Bibliotekę. Z takiey to Biblioteki w sławnym Kościele na Wyśpie Cos chowaney wyczerpnął Hippokrat, za zdaniem Strabona, gruntowną sztuki Lekarskiey naukę.

Nie tu jest mieysce wchodzić w winne pochwały tego prawdziwego Medycyny Oyca, odebrał już on w niezliczonych Lekarskich pismach należyte zasług swych uwielbienie; naszey co się tycze rzeczy, dość na tém, iż pierwsze w starożytności,

ści, które do naszych dochowały się czasów, są dzieła Hypokrata o skutkach Roślin co do sztuki Lekarskiey.

Ale jeśli Medycyna sprawiedliwie Hypokrata uznaie swym Oycem, Botanika Teofrasta nay sprawiedliwiey Patryarchą swoim mianować może. Sławny ten Arystotelesa Uczeń, oprócz wielu gruntownych Pism Filozoficznych, dwa znakomite o roślinach zostawił dzieła; te na Łaciński ięzyk przełożone y z przypisami nayoświeceńszych Mężów wielokrotnie przedrukowane, ukazuią równie bystrość dowcipu, jak dokładność w postrzeżeniach, wierność w opisach Autora. On pierwszy części roślin należycie określił, sposob rozmnażania y utrzymywania drzew owocowych podał, przyczyny płodności, wzrostu, trwałości, smaku, zapachu, roztrząsał, y około pięciuset rzadkich roślin dokładnie opisał; a to wszystko bez pomocy żadnych pism poprzedzaiących, sam pracowicie całą Grecyą zwiedzaiąc, y własne wszędzie czyniąc doświadczenia.

Temu tak bystremu dowcipu wyniesieniu, tey oświeconey o Naukę roślinną gorliwości nie odpowiadała ciemna jeszcze pod ów czas, lub ustawicznemi woynami roztargniona Grecya; cztery wieki trzeba było czekać, aby się urodził go-

dny

dny Teofrafta naśladowca. Diofkorides wfkrzefił zaniedbaną Botaniki Naukę, wydał wielkie y pracowite o roślinach dzieło; Pliniufz, Galen, Arabowie z niego jako ze zrzódła czerpali, a przypifow, tłumaczeń, Edycyi, daleko więcey miały dzieła jego, niż któregokolwiek Roślino-pifarza. Liczba jednak roślin w nim opifanych ledwo do fześciuset gatunkow przychodzi.

Odtąd już nie zbywało wprawdzie na pifmach około roślin, ale tych prawdziwie Botanicznemi nazwać nie można. Wirgiliusz, Kolumella o gofpodarftwie, Galen o fztuce Lekarfkiey pifząc, wfzędzie rośliny w pierwfzym mieli względzie, lecz przeftaiąc na wymienieniu powfzechnie znaiomych gatunkow, mniey znaiome do podobieńftwa ich ftofowali, a o dokładne opify, ku doftatecznemu ich nawzaiem rozpoznaniu, nie dbali.

Mnożyły fię przeto imiona roślin, gdy każdy Pifarz pofpolitém w fwoim kraiu mianował ie nazwifkiem; a ztąd y naypożytecznieyfze właśności odkryte bez żadnego zoftawały pożytku, dla niedoftatku jafnych opifow roślin, którym one fłużyły; ztąd, co gorfza, przez podobieńftwo zdrowych y pomocnych z jadowitemi, jedne za drugie, dla oboiętnych

w wy-

w wyobrażeniu charakterow, z wielką częſtokroć ſzkodą brano.

Od óſmego do trzynaſtego wieku Medycy Arabscy, Rhazes, Awicenna, Mezue, Aweroes nowe Narodu ſwoiego z Greckiemi pomieſzane daiąc roślinom nazwiſka, nowemi Botanikę okryli ciemnościami, a iako wiele piſm za ſwoie przywłaſzczali, tak Dioskoryda prawie wſzyſcy, nic lub mało co ſwoiego przydaiąc, przepiſywali, a złém y opacznem iego zrozumieniem równie w Medycynę iak w Botanikę niezliczone wprowadzili błędy.

Od początku trzynaſtego aż do końca piętnaſtego wieku, Botanika równie iak inne Nauki, w grubych pogrzebiona zoſtawała ciemnosciach. W ſzesnaſtym dopiero, gdy powszechny guſt do Nauk powracać począł, wielu też było, co Botanikę wſkrzeſić uſiłowali, ale w tym chwalebnym zamiarze wſzyſcy złego chwycili ſię środka; zamiaſt bowiem ſzukania prawdy w ſamey Naturze, w Kſięgach dawnych Grekow ſzukano objaśnienia, lecz te długim przeciągiem czasu nadpſute, złém Arabow tłómaczeniem pafałszowane, mylne tylko y zawodne roślin dawały wyobrazenia.

Trzeba było myślić koniecznie o dokładnych

dnych Opiſach roślin, tak co do powierzchni ich, iak y wnętrznych ſkutkow. Tego śrzodka ięli ſię gorliwie na końcu ſzesnaſtego wieku Gesner, Cezalpin, Dodoneusz, Columna, dway Bauhinowie y inni; opisali pracowicie wielką liczbę roślin, a wynalazki ich y obſerwacye ſtały ſię zaſadą Botaniczney budowy.

Zebrało się wkrótce barzo wiele materyałow; odkryta Ameryka, częſte podróże do Indyi, zwiedzanie nayodległeyſzych przedtym nieznanych Krajow, pomnożyły niewypowiedzianie Botaniczne ſkarby. Lecz im więcey odkrywano roślin, tym większe coraz w rozeznawaniu ich y opiſaniu powſtawały trudności. Zbiór zatém tych tak obfitych materyałow zoſtawał długo w niekształtną niby iakąś zwalony kupę, a nie było tak przemyślnego Architekta, któryby z nich porządną przedsięwziął wystawić budowę. Znali wſzyscy konieczną potrzebę podziału na pewne Klaſſy y Rodzaie, ale nikt nie śmiał ściągnąć ręki do tak obszernego y ogromnością ſwą przerażaiącego dzieła. Zaczęto nakoniec czynić podziały roślin, ſtosownie do ich wielkości, trwałości, pożyteczności; obrócono wzgląd na korzenie, pnie, liścia, gałęzie; te podziały w w początkach ſwych niedostateczne do-

ſkona-

ſkonaliły ſię z czasem y przyſposabiały Botanikę do ſzczęśliwey rewolucyi, która ſię na końcu wieku oſtatniego widzieć dała. W ten czas to wielcy Mężowie, Ray y Moriſſon, widząc niedoſtateczność charakterow od poprzednikow ſwych w opiſach Roślin użytych, na Kwiaty y Owoce, iako naytalſze we wſzyſtkich gatunkach części, uwagę ſwą obrócili; a znosząc podobne z podobnemi poformowali wiele drobnych, udzielnych Familii, które Rodzaiami nazwali; naymnieyſza różnica między Roślinami tegoż Rodzaiu była doſtateczną do rozeznania gatunkow cechą.

Dzieło, to iakożkolwiek dokonane, dalekie iednak było od ſwoiey doſkonałości; wielość Rodzaiow wyciągała nowych y ſzczególnych podziałow, te Rzędami, Sekcyami, lub naturalnemi Familiami nazwane w nowych znowu ogólnieyſzych podziałach, czyli Klaſſach, umieszczone zoſtały, a zbior Klass Układem nazwano; y ten to ieſt oſtatni wſzyſtkich ſrzodkow ku ułatwieniu Roślinney Nauki przedsięwziętych ſkutek.

Pierwſzy Układ Roślinny, czyli porządny podział na Klaſſy, Rzędy y Rodzaie, nieśmiertelnemu Tournefortowi winniśmy. Wielki ten mąż, prawdziwy Botaniki wſkrze-

wſkrzeſiciel, oddzieliwſzy drzewa od ziół y innych Roślin, charaktery rodzaiowe na kſztałcie kwiatow y owoców zaſadził, proſte y iasne prawidła Rodzaiow uſtanowił, Botanikę z ſuchey Nomenklatury w porządną Naukę zamienił, około dzieſięciu tyſięcy roślin, z których bliſko dwóch tyſięcy ſam odkrył, do ſwego Układu zaſtosował, y dokładnie opiſał. Układ ten, od wielkich y oświeconych Botanikow przyięty, w długiém zoſtawał poważaniu; Plumier, Pontedera, Micheli, wielu nowemi pomnożyli go Rodzaiami. Ale mnoſtwo nieżmierne coraz nowo odkrywaiących ſię Roślin y trudność umieſzczenia ich w tym Układzie zaczęła z czaſem ukazywać niedoſtateczność iego; liczne zatym naſtąpiły reformy y odmiany, a z nich nowe powſtały Układy.

Przyſzła nakoniec ſzczęśliwa koley, gdy Linneusz Szwed, zaſzczyt wieku y Narodu ſwoiego, korzyſtaiąc z wynalazków y błędow poprzednikow ſwoich, całą Botanikę na nowo przelać poſtanowił. Obdarzony od Natury dowcipem byſtrym, imaginacyą żywą, rozumem prawdziwie ſyſtematycznym, y maiąc po temu wſzelkie do tak wielkiego dzieła pomocy, odkrył zaſłonę prawdy, którą tylu daremne podnieść uſiłowało; dociekł prawdziwego uży-

użycia części w Kwiatach, ukazał w nich niezawodne oboiey płci znaki; a na rozmaitym ich kształcie, liczbie y ułożeniu Układ swóy zafundował. Otworzyły się oczy wszystkim Naturalistom, uznali gruntowność podanych prawideł, cała Europa iego przyięła Naukę, y naypoźnieysza potomność z wdzięcznością wspominać będzie nieśmiertelne imie iego. Pod hasłem tego Układu zwiedzono wszystkie Europy Prowincye y nayodległeysze czterech części Swiata Krainy; liczne Akademie, a w nich gorliwi y oswieceni Nauczyciele, rozszerzyli prędko do tey nauki potrzebne wiadomości; Monarchowie nie żałowali naywiększych nakładow na iey rozkrzewienie; Botanicy rozesłani na wszystkie strony znosili zewsząd bogate prac swoich plony; zgromadzono do Ogrodow nayodległeyszych Swiata Mieszkańcow; Rośliny, y te co nad Wołgą, y te co nad Nilem, co na gòrach Norwegii y równinach Tartaryi, na brzegach Senegalskich y odnogą Hudsońską, na dolinach Kamczatki y wybrzeżach Hottentotow rosną, w bliskim z sobą umieściły się sąsiedztwie. Ukazały się liczne y obfite w każdém Królewstwie rosnących ziòł opisy; Kunszta nakoniec wysilały się na przepych, aby ozdobić y uwiecznić te

chwa-

zhwalebne Naturalistow usiłowania; Malarstwo y sztuka Sztycharska poświęciły Florze nayprzyiemnieysze swe wdzięki, a daiąc nowe nieiakoś Roślinom życie, nie ustanną dla Botanikow w Księgach wystawuią wiosnę,

Na tym stopniu postawiona Botanika przez Linneusza nie będzie wkrótce znała innych granic, tylko te, co iey szczodrobliwa założyła Opatrzność. Układ iego czternaście razy przedrukowany, niezmiernèm mnóstwem roślin został pomnożony; niespracowani Botanicy zwiedzaią wszystkie części ziemi, a z nich obfite codziennie przynoszą zbiory. Sybtorb Professor w Oxford, powrócił z sławney niedyś wolnością y Naukami, teraz pod iarzmem Despotyżmu y nieoświecenia ięczącey Grecyi, gdzie odkrył wiele nam nieznaiomych od Teofrasta y Dioskoryda opisanych gatunkow; Cavanilles Hiszpan w ważnèm swèm a interesownèm Klassy wiązkowey doskonaleniu pracować nie przestaie; wysłani z Peyruzem na wielką wyprawę uczeni Francuzi nowemi pewnie y licznemi Botanikę wzbogacą skarbami; Schmidt, Broussonet, l' Heritier, Dombey, Banks, &c. nowe coraz czynią, lub dawne zdobią y doskonalą wynalazki. A tak Nauka roślinna od tylu uczonych

mężow

mężow coraz bardziey kształcona y pomnażana, od oświeconey powſzechności wſpierana y ſzacowana, a całemu rodzaiowi ludzkiemu, dla pożyteczności ſwey, nieſkończenie miła, wkrótce naywyżſzego doſkonałości doſięgnie ſtopnia.

Lecz przeydźmy do ſamych roślin, y obaczmy na czém ich Ekonomika przyrodzenia zależy.

Dawni, co o roślinach piſali, poſpolicie ie na trzy główne dzielili Klaſsy; Zioła mieſcili w Klaſſie pierwſzey, Krzewy w drugiey, Drzewa w trzeciey, a liczne Familie Grzybow, Bedłek, Poroſtow, y Pleśni za niekſztaltne y przypadkowe zgnilizny płody poczytywali. Aż dopiero na początku wieku teraznieyſzego pierwſzy Tournefort zaczął powątpiwać, czyli Grzyby nie ſą prawdziwemi roślinami, a po nim Sławny Micheli Florentczyk nieomylne w nich roślinney natury ukazał cechy, y przyzwoite im w rzędzie organicznych iſtot naznaczył mieyſce. Te cztery Klaſsy, niezmierne mnóſtwo roślin, nieſkończenie między ſobą co do wielkości, kſztałtu, natury, różnych, zawieraiące, całą powierzchnią ziemi pokrywaią. Niebotyczne góry y podziemne lochy, grunta iałowe y urodzayne, Kraie północne y południowe, rzeki,

ięzio-

jeziora y przepaści morſkie ſą niemi napełnione. Liczba znaiomych gatunkow do dwudzieſtu tyſięcy już przychodzi, a nowe jeſzcze codziennie odkrywaią ſię.

Części głowne rośliny te ſą: korzenie, pień, gałęzie, liścia, kwiaty, owoce. Korzenie rozłożyſtością ſwą przytwierdzaią roślinę do ziemi, a przez delikatne pory ciągną z niey poſilne ſoki do wzroſtu y utrzymania rośliny potrzebne.

Pień powſtaie z korzenia y cały ciężar rośliny na ſobie dźwiga; już to ſilny y tęgi, wznoſi ſię dumnie na powietrze, iż użyię wyrazow Bonneta, y gardzi natarczywą burz gwałtownością; już ſłaby y nieudolny, za naylżeyſzym powiewem wiatru upadaiący, obcey u bliſkiego ſąſiada ſzuka podpory; już to zupełnie bezſilny, po ziemi ſię czołga y przyiemną na niey formuie darninę; w jednych wewnątrz czczy y ſuchy, w drugich pełny y ſoczyſty; w tych gładki, lub lipkim oblany ſokiem, w innych koſmaty, lub oſtremi naieżony cierniami; a nakoniec między drobnością ledwo widzialną Mchow y Pleśni, a ogromnością nieźmierną Modrzewow y Cedrow, ktoż wyliczy wſzyſtkie pośrzednie wielkości ſtopnie?

Na pniu oſadzone ſą gałęzie rozmaitym porządkiem, według rozmaitości rośliny,

a na

a na nich liścia, ta to głowna lasow ozdoba, co bawiąc oko przyiemną zielonością swoią, wielu żyiącym istotom służą za pokarm, a innym od gorących słońca upałow beśpieczne daią schronienie. Ależ y do utrzymania rośliny nie nieodbicie są potrzebne; wsiąkaiąc albowiem porami swemi pożyteczną z powietrza wilgoć, nagradzaią poczynione przez parowanie straty, y zastępuią w tey mierze niedostateczność korzeni. Ksztalty ich niewypowiedzianie rozmaite, y układ nawet w pozornym nieporządku zawsze miły, podaią Botanikowi szczęśliwie wybor czynić umieiącemu stateczne y nieomylne do rozpoznania gatunkow cechy.

Żywość y świetność kolorow, rozliczność ksztaltow, w wielu gatunkach z niewypowiedzianą przyiemnością zapachow złączona, czynią kwiaty jedyną pięknością natury; ale rzetelna ich użyteczność w rozmnażaniu roślin szacownieyszemi ie nierównie wystawia w oczach oświeconego Naturalisty. W nich to są zawarte drogie organizacyi narzędzia, ktorych funkcye niewygasłą trwałość gatunkow zaręczaią. Przypatrzywszy się pilniey nieco zupełnemu kwiatowi, widać pośrzodku nieiakąś drobną pyramidkę okrągławą w gorze, lub ostrzem zakończoną, ktora

się

się słupkiem, *pistillum*, zowie, a tę otaczaią inne pospolicie drobnieysze, *stamina*, maiące na sobie pęcherzyki, *antheræ*, delikatnym proszkiem napełnione; części to są rodzayne do zapłodnienia zarodkow nasiennych służące. Słupek jest niby wydrążona rurka na zarodku lub przy nim osadzona; gdy pęcherzyk zupełnie dóyrzeie, otwiera się dobrowolnie, a pyłek ów delikatny pada na znamie słupka, y przechodząc przez śrzodek jego zapładnia nasienne zarodki; co tak jest pewna, iż gdyby nasiona dla jakiey przyczyny nie były tym ożywnym proszkiem zasilone, alboby się zupełnie urodziły, alboby same na zawsze niepłodnemi zostały. Pręciki więc z pęcherzykiem pyłkowym za organ samczy, a słupek za organ samiczy poczytać można; y ztąd to ów podział kwiatow na samcze, samicze y obopłciowe, jako z samych tylko słupkow, lub z samych pręcikow, lub z oboyga razem złożone.

Owoc y nasienie jest ostatnią a tą nayglównieyszą roślin częścią, do którego wydania y zachowania wszystkie inne zmierzać zdaią się; one to odmładniaią Naturę, nadgradzaią stokrotnie co ostrość czasu, ręka ludzka y potrzeby Zwierząt zniszczyły. Kształty ich, niemniey jak

B liści,

liści, nieſkończenie ſą rozmaite; jedne zawarte w ſtrąkach, inne w twardych ſkorupach zamknione, inne w delikatnych przyiemnemi farbami ozdobnych jagodach zatopione, inne w miętką bawełnę zawinione, inne ſkrzydlate, pierzaſte, wachlarzykowate, puchem okryte, y t. d. Lecz zaſtanowmy ſię nieco w ſzczególności nad życiem roślinném, to jeſt, przypatrzmy ſię Roślinie w różnych jey Epochach, przez które przechodzi od urodzenia ſwego, iż tak rzekę, aż do oſtatniego zgonu.

Ziarno płodne w Ziemię wrzucone, łagodném Wioſny ciepłem ogrzane, wodne cząſtki w ſiebie wſiąkać poczyna; te zmieſzane z mączną ſubſtancyą, ożywiaią wewnątrz ukryty zarodek y pierwſzą do delikatności jego ſtoſowną ſtaią ſię karmią. Ożywiony tym ſpoſobem zarodek wypuſzcza kiełek, który wychodząc ſzczególnym otworem z pod twardych Ziarna pokrywek, wſuwa ſię powoli w Ziemię, ciągnie z niey mocnieyſze ſoki, y poſilnieyſze zarodkowi daie pożywienie; w ten czas już zarodek, maiąc tyle wſparcia, znacznie ſię powiękſza, a nie mogąc w ciaſnych ziarna mieścić ſię obrębach, zrywa te więzy, poſuwa ſię w górę, y wychodzi nad ziemię; a ta pierwſza

wſza życia roślinnego Epocha wſchodem czyli urodzeniem ſię nazywa.

Pierwſze części rośliny, co nad Ziemię wychodzą, ſą to te pierwotne liſtki, *Cotyledones*, w kſztałcie od tych, co doyrzalſzą Roślinę okrywać będą, wcale różne; te z ziarna ſamego uformowane wiele mącznych cząſtek zawieraią, a przyimuiąc, za pomocą korzonka, obfite z Ziemi ſoki, w ſobie ie przerabiaią, aby ſnać nieco grubſze zbyt delikatney jeſzcze roślinie nieſzkodziły. Lecz gdy z czaſem znaczney nabierze mocy, y do przyięcia grubſzych wiekowi ſwemu przyzwoitych ſokow ſtanie ſię ſpoſobną, a przez rozwinienie innych liści doſtateczną ſobie z Powietrza zabeśpieczy pożywność, te jako niepożyteczne opadaią.

Czém zarodek jeſt względem Roślin z naſion wyraſtaiących, tém ſą główki y oczka roślin corocznie ſię odmładniaiących; zawieraią one ſkład cały przyſzłey rośliny, która pewnego tylko czaſu y przyzwoitego ſtopnia ciepła czeka, aby ſię rozwinęła.

Nie będę tu wchodził w opis ſzczegòlny części wnątrze Rośliny ſkładaiących, abym nie powtarzał tego, co Bonnet, du Hamel, Hales, już piſali; ani roślinna Anatomia przyſzła jeſzcze do tego doſkona-

łości ſtopnia jak Zwierzęca. Wiadomo tylko z naydokładnieyſzych doświadczeń tych nieśmiertelnych Mężow, iż oprócz naczyń nitkowych, pęcherzykowych, y oddechowych, wſzyſtkim roślinom poſpolitych, każdy nadto gatunek ma ſobie ſzczególne. Soki więc wſiąknione w massę rośliny za pomocą delikatnych włokien wſzelkie korzenie okrywaiących, wchodzą w naczynia nitkowe, z tych w przyległe pęcherzykowe, a przerabiaiąc ſię w nich coraz barziey, doſtaią ſię w naczynia ſzczególne, gdzie zupełney nabywſzy doſkonałości, po wſzyſtkich daley rozchodzą ſię częściach, łączą ſię z niemi, y one powiękſzaią.

Było mniemanie, że każdy gatunek rośliny przyzwoite tylko ſobie z Ziemi ciągnie ſoki; ale gdy wſzczepienie w płonkę obcego gatunku latorośli, nie odmieniaiąc natury korzeni, inną y wcale różną tworzy roślinę, gdy dwa różne gatunki bliſko ſiebie roſnace nawzaiem ſię niſzczą, wnieść koniecznie potrzeba, iż ſoki te ſą zawſze jednoſtayne, ale naczynia ſzczególne co je przerabiaią, w każdym gatunku różne. Tych to naczyń jeſt ſkutkiem, iż ſok ten biały jeſt w Mleczu, żółty w Jaſkółczém zielu, czerwony w Karczochu, kleiſty w Wiśni, ży-

wi-

wiczny w Sofnie; tych naczyń, w każdey części jedneyże nawet rośliny różnych, jeft fkutkiem; inny zapach liści a inny kwiatow, inny fmak drzewa, a inny kory, inne fkutki korzenia, a inne owocow; tych naczyń jeft fkutkiem, iż tenże fok, co napełnia cytrynowe drzewko, daie gorycz peftkom, kwas owocowi, a przyiemny zapach kwiatom. Mięta, Groch, Rzeżucha, w czyftey wodzie w jednémże naczyniu rofnące nie odmieniaią fwey natury, lubo rzeczą famą w wodzie, ani zapachu mięty, ani flodyczy grochu, ani goryczy rzeżuchy nikt nie poftrzega. Nie foki więc fą różne, które Rośliny ciągną z ziemi, lecz naczynia co je przerabiaią. Ale na czém ta różnica organizacyi zależy, y jakim fpofobem te tak wielkie a ftateczne dzieią fię przemiany, ukryto to jeft przed nami, y może na zawfze niedościgłą zoftanie taiemnicą.

Pierwfzym fkutkiem wfiąknionych przez korzenie a przerobionych w naczyniach foków fą liścia, czy fię one z zarodków, iak w Roślinach rodzących fię, czy z oczek, iak w Roślinach odmłodniałych, rozwiiaią. Składaią fię one z tychże famych części co pień y gałęzie; Fibry twardfze ściśnione w fzypułkę po całym liściu pod poftacią nerwow fię rozchodzą;

tkan-

tkanka komórkowata zewſząd ią otacza; delikatna pleweczka z obóſtron pokrywa, a tey powierzchnia nieźmiernem mnóſtwem naczyń wſiąkaiących y paruiących ieſt opatrzona. Wątpić niemożna, iż liścia nie mniey iak korzenie, do życia, wzroſtu, y utrzymania Roślin nieodbicie ſą potrzebne. Drzewa z liści na Wioſnę obnażone giną zupełnie lub nędznieią; przeciwnie, z wielości y wielkości liści, o żywości, zdrowiu y mocy Rośliny ſądzić można. Wielość ſokow z Ziemi powſtaiących stoſuwna ieſt zawſze do wielości y wielkości liści. Lecz nie tylko ciągną one ſoki w górę, przerabiaią ie, y co ieſt nad potrzebę waporuią, ale nadto wſiąkaią z powietrza y udzielaią Roślinie to czego z Ziemi mieć nie może.

Tu niech odbiorą hołd winney wdzięczności nieśmiertelni Mężowie, nieſpracowany Bonnet, sławny Ingenhousz, dowcipny Senebier, co przez nieźliczone a te naydokładnieysze doświadczenia, iedyne badania Natury ſpoſoby, na tym stopniu Fizykę Botaniczną postawili, iż y dawne od wieków poſtrzegane przypadki iaśnie y dokładnie tłumaczone być mogą, y nowe dotąd nie wiadome prawdy granice umieiętności naſzych rozſzerzyły. Z ich to dzieł wiemy, czém ſą prawdziwie

dziwie liścia w Ekonomice Roślinney, iak wiele wsiąkaią z Atmosfery, y iak wiele przez pory tracą, od czego zależy ich kolor, trwałość y stateczne zmierzanie do Słońca; przebieżmy tu niektóre z tych prawd, nie wchodząc w liczne doświadczenia z których one wypływaią.

Wielka liści rozłożystość czyni ie sposobnemi do wsiąkania z atmosfery wilgoci, światła y powietrza, a mianowicie tego gatunku które się u Fizykow Mefitycznem zowie. Mnóstwo roślin na suchych zostawione mieyscach krzewią się, kwitną y owoce wydaią, lubo żadney zniką d nie mogą mieć wilgoci, prócz tey, którą liścia z powietrza ciągną. Doświadczaią tego ustawnie Ogrodnicy na Roślinach, które się *Cactus mamillaris*, *heptagonus*, *triangularis*, *Sedum Anacampseros*, *&c.* zowią, y każdy na pospolitym u nas Skoczku sam doświadczyć może. Oprócz wilgoci wsiąkaią ieszcze liścia światło Słoneczne, oddzielnie nawet od ciepła, a to im daie moc y żywość kolorów; gdyż bez światła, luboby w naydogodnieyszém cieple trzymane Rośliny słabieią, niszczeią y giną; y ztąd to w cieniu zostawione, zawsze, statecznie, mimo naywiększe zakładane przeszkody, ku światłu się obracaią, aby ożywnemi Słońca promieniami zasilone

zosta-

zostały; ztąd owo krążenie za Słońcem gałęzi y Kwiatow, ztąd bladość y wyniszczenie w cieniu, ztąd buyność y czerstwość na wystawnych y otwartych mieyscach.

Lecz nayszczególnieysza, a z całym organicznym układem nayściśleysza maiąca związek, iest owa dziwna liści własność, iż wsiąkaią w siebie powietrze zepsute y mefityczne, a czyste y zdrowe wyziewaią. Własność ta tak iest powszechna wszystkim Roślinom, iż ostre, śmierdzące, szkodliwe y iadowite, równie ią posiadaią, iak inne pożyteczne y przyiemnie pachnące zioła. Znaioma iest każdemu, cokolwiek Fizycznych wiadomości maiącemu, różnica między czystém czyli deflogistykowaném, y między zepsutém czyli mefityczném powietrzem; bez tamtego Zwierzęta, bez tego Rośliny obeyść się nie mogą. Dziwne zaiste Opatrzności zrządzenie, iż co w Królewstwie Zwierzęcém daie życie, to właśnie w Królewstwie Roślinném iest śmiercią! lecz dziwnieysza ieszcze pomoc, którey sobie nawzaiem bezprzestanie udzielaią. Zwierzęta oddychaniem psuią powietrze atmosferyczne, Rośliny wsiąkaniem swém y wyziewaniem czyszczą one y naprawuią; y ieśli przypadkiem iakim będą pozbawio-

na

ne tego potrzebnego sobie żywiołu, ginąć lub nędznieć bez pochyby muszą. Y z tey przyczyny Drzewa na równinach y w dolinach, gdzie powietrza mefitycznego iest wiele, do ogromnęy wyrastaią wysokości, na gorach zaś, gdzie nie równie czystsza iest atmosfera, karłowatemi tylko y znędzniałemi są krzewami.

Powietrze na mieyscach niskich y błotnistych iest pospolicie bardziey zepsute, niż na równinach y pagórkach; Drzewa żywiczne, iako to: Sosny, Jodły, Swirki, Jałowce, mnieyszą maią sposobność czyszczenia iego, iak Rośliny niskie, trawne, soczyste; y tak właśnie chciała mieć opatrzna Natura, aby gdzie są większe zepsucia przyczyny, tam obfitsze były ku naprawie źrzódła, aby tym sposobem ta tak wielce potrzebna równo-ważność nigdy naruszoną nie była; y ieśli kiedy z iakieykolwiek przyczyny naruszoną będzie, pośrzednictwo wiatrow natychmiast do pierwszego przywraca stanu. Nie same tylko Drzewa y Zioła tę ważną w Ekonomice Natury pełnią posługę, naynikczemnieysze na pozor Rośliny, drobne Mchy y pasorzytne Porosty równie się do tego przykładaią; a tak w ogólnym istot porządku, nie masz tak lichey Rośliny, któraby

raby do utrzymania życia y ruchu w całym organicznym układzie nie zmierzała.

Trzecia życia Roślinnego Epocha ieſt, gdy Roślina przyſzedłszy do pewnego doſkonałości ſtopnia, nową, a tę świetną na ſię wdziewa ozdobę. Co ſą Kwiaty, wielorakie, y iak ważną w Naturze funkcyą ſprawuią, wyżey ſię iuż namieniło. Od początków, iak ludzie o Roślinach mówić y piſać zaczęli, ledwo iakie słabe o płci Roślin było podeyrzenie. Nieśmiertelnemu to Linneuſzowi, temu prawdziwemu Botaniki Prawodawcy winniśmy, cokolwiek pewnego mamy o częściach płciowych w Kwiatach, y konieczney potrzebie zapłodnienia zarodków, aby naſiona do dalſzego rozmnożenia Roślin ſpoſobne były. To zapłodnienie przez przelanie w słupek pęcherzykowego pręcików pyłku, w zupełném Kwiatow rozwinieniu, dziać ſię zwykło; a oparrzna Natura, chcąc dzieło ſwe od wielorakich zachować przypadków, opatrzyła obfite aż do zbytku śrzodki, które pewność iey zamiarów zaręczaią. Jedne niezliczoném mnóſtwem pręcików ſą obdarzone, w drugich do zbyt niſkiego słupka pręciki ſię przychylaią, w innych słupek ku pręcikom ſię nakłania. *Valisneria ſpiralis* zawſze pod wodą ukryta, w czasie kwitnienia nad wodę ſię wznosi,

a po

a po zapłodnieniu samicznych Kwiatów, natychmiast na dno, zkąd powstała, opada. Drzewa oddzielną płeć na sobie maiące, iako Wierzba, Leszczyna, Topola, przed rozwinieniem liści kwitną, aby liścia zasłaniaiąc słupki nie były zapłodnieniu przeszkodą; y w takowych gatunkach wszędzie samce w bliskości samic rosną, na odleglieysze zaś wiatr pyłek zapładniaiący zanosi; a ieśli w bliskości podobnegoż gatunku nie będzie samca, samica niepłodną zostanie.

Sławne w tey mierze doświadczenie uczynił w wieku naszym Gleditsch: była od wielu lat w Ogrodzie Królewskim w Berlinie Daktylowa Palma, kwitnęła corocznie, ale kwiaty iey, dla niedostatku w bliskości samca, zawsze niepłodne opadały. Umyślił więc ten dowcipny Naturalista zapłodnić swą Palmę sprowadzonym z Lipska samczym tegoż gatunkù pyłkiem, rozproszył go nad Kwiatami swey owdowiałey Rośliny, a obsite, nayzupełnieysze Daktyle, które się po tey operacyi zrodziły, były słodkiém uwieńczeniem przemysłu iego. To doswiadczenie na wielu innych mieyscach z rozmaitemi odmianami powtórzone przekonało bardzo wielu wątpiących ieszcze pod òw czas Naturalistow o rzetelności płci w roślinach,

nach, y o konieczney potrzebie zbiegu ich ku ſkutecznemu zapłodnieniu zarodkow. Skutkow tey prawdy doświadczaią z wielką częſtokroć ſzkodą ſwoią goſpodarze, gdy w czaſie plonowania Zyta wiatry gwałtowne panuią lub deszcze ciągłe leią; pyłek bowiem pod ów czas zapładniaiący wiatrem nagle unieſiony, lub deszczem na ziemię obity nie może należycie wſzyſtkich zapłodnić zarodkow, większa część zatém Kłoſow czczych zoſtaie, a to zmieyſza znacznie tego lata zbiory. Doświadczaią y Ogrodnicy, gdy delikatne z kosztem z zagranicy ſprowadzone iarzyn naſiona, przy proſtych y nikczemnych gatunkach w czaſie kwitnienia niebacznie zoſtawuią; zarodki bowiem y naylepſzych gatunkow pyłkiem z nikczemnych zapłodnione proſte y nikczemne w drugiém pokoleniu muſzą wydać iarzyny. Ta płci różnica, y konieczna potrzeba łączenia ſię w Roślinach równie iak Zwierztach do wydania nowego na Swiat płodu, czyliż nie pokazuie oczewiscie, iż Natura do kształcenia nayrozmaitszych ſwych tworów, proſtych y iednoſtaynych zawſze zażywa ſrzodkow?

Po okwitnieniu nową znowu Rośliny biorą na ſiebie poſtać; liśćmi ſię gęſto okrywaią, a te nie młodociane iuż y delikatne,

katne, iak pierwiey, lecz tęgie y w kolorze ciemnieysze, moc y doyrzałość rośliny oznaczaią: zawiązki owocow widzieć się daią, rosną, za wzrostem ich narzędzia, które do ksztalcenia y pierwiastkowego ich zachowania służyły, opadaią, a same pożywne rośliny soki do zupełney doskonałości ie przywodzą. Lecz gdy z czasem naczynia łączące owoc z rośliną stwardnieią, y nie dozwolą dalszego płynienia sokom, w ten czas w owocach znaczne następuią odmiany; iedne tracą soki y twardnieią, inne, maiąc ich zbyt wiele, a nie mogąc pzeż parowanie utracić, fermentować poczynaią; soki fermentuiące wywieraią swą czynność na massę owocu, psuią związki między ich fibrami, zmiękczaią twardość, a przez odmianę swey natury y rozmaite z sobą kombinacye, daią owocom tę przyiemność kolorow, tę delikatność smaku, tę wdzięczność zapachu, ktoremi szczodrobliwa Natura wsparta nieco przemysłem człowieka stokrotnie iego nadgradza prace.

Płodność Roślin iest niewypowiedziana; lecz nie wiadomo nad czém się bardziey zadziwiać potrzeba, czy nad mnóstwem nasion, czy raczey nad niepoiętą drobnością zarodkow, ktorych one grubemi są ieszcze pokrywami. Iedno Zdzbło Pszenicy

nicy Tureckiey, według rachunku Raja 2000, iedna łodyga Słonecznika 4000, Maku 32000, a Tytuniu 40320, wydała ziaren; ależ każde ziarno może wydać, ieśli okoliczności posłużą, nieźmierne mnóstwo nowych Roślin y nowych owocow, a liczba ta tak iest wielka, że zupełna reprodukcya nasion szczupłego iakiego obrębu, w kilka lat całąby Roslinami mogła okryć ziemię. Rozłożysty Wiąz do trzechkroć sto tysięcy corocznie wydaie ziaren, a urodzaynośc iego do pułtora wieku trwać może.

Ta nie wymòwna Roślin płodność skutkiem iest troskliwey zawsze o zachowanie gatunkow Natury, aby niezliczone przeszkody nie zmnieyszyły granić iey hoyności. Wiele bowiem Nasion w samych ieszcze zarodkach od szkodliwego Owadu nadgryzione ginie, większa część w zupełney doyrzałości od Ptakow y Zwierząt pożarta bywa, wiele na pokarm ludziom się dostaie, a naywięcey przez niedostatek należyeie przygotowaney ziemi y przez ostrość czasu niepłodnemi zostaie. Lecz nie zbywa na śrzodkach tey dobrey a powszechney wszystkich rzeczy Matce, któremiby dzieło swe od tych niebespieczeństw ocaliła. Jedne ziarna letkim okryte

pu-

puchem w nayodleglejsze z wiatrem ulatuią ſtrony; inne haczyſtemi ościami naieżone rozmaitych Zwierząt chwytaią się szerści, a uniesione daleko głuche użyżniaią puſtynie; inne wsprężyſtych zawarte ſtrąkach, lub ſkorupach, za rozpęknieniem ich, rozsiewczą niby ręką na wszyſtkie ſtrony rozrzucane bywaią; inne od Ptakow y Zwierząt połknione, ale wielką moc ſtrawności nienaruszenie wytrzymuiące z przelotem ich z klimatu do klimatu się przenoszą, inne od przezornych Zwierząt na zimowy zasob w ziemię zagrzebione, lecz zapomniane lub odbieżane do buynego rozwinienia się na wiosnę należycie przygotowaną znayduią ziemię; inne bystrością Rzek lub morſkiemi falami z iedney Swiata części do drugiey przeniesione, na nieznaiomych brzegach nowe formuią kolonie; a tak Natura, iako nieſkończenie hoyna ieſt w mnożeniu nasion, tak dziwna y niemównie opatrzna w ich zachowaniu.

Gdy iuż Rośliny rozsieią wypielęgnowane należycie y dóyrzałe swe nasiona, wszyſtko w nich do zgrzybiałości, wszyſtko do zgonu żmierza. Fibry delikatne twardnieią, otwory, któremi soki pożywne z ziemi powſtawały, zamykaią się; w dzień słońce pozoſtałe we pniu wysusza wilgocie, w nocy zimno ſtężałe iuż kanały bardziey ściſka,

ruch

ruch sokow ustaie, a Roślina umiera. W trwałych ziół gatunkach pospolicie sama tylko część nad ziemię wzniesiona corocznie ginie, korzeń zaś nie naruszony zostaie; w drzewach niektórych na same tylko liścia ta się rozciąga klęska, nie tykaiąc pnia; ale drzewa równie iak y zioła nie mogą uyść tey niepochybney śmierci, ktora pospolicie rychleyszey lub późnieyszey starości iest zawsze skutkiem. Zdaie się iednak, iż wydanie kwiatow y owocow nieźmiernie osłabia rośliny, y tak wszystkie dwóletnie, nim kwiat wydadzą, naysroższe na północy wytrzymuią zimna, a ieśli czasem przypadkiem iakim pierwszego roku zakwitną, następuiącey zimy koniecznie ginąc muszą. *Muza Rayska* przez wiek prawie utrzymuie się w Ogrodach, ale skoro raz rozwinie kwiaty, iuż żadnym sposobem bliskiey nie uniknie śmierci. *Lavatera arborea* do ogromney wysokości wyrasta, naytęższe mrozy łacno znosi, niechże kiedy choć iednym ozdobi się kwiatkiem, iuż ani pracowita ogrodnicza ręka, ani ciepło Treybhauzow, ani żaden przemysł od zguby zasłonić nie potrafi. *Corypha umbraculifera* w przeciągu lat kilkunastu wznosi się do czterdziestu łokci wysokości, zawsze zdrowa y czerstwa, ale skoro kwiat wyda y owoce, natychmiast ze szczętem usycha, ani żadnym

dnym sposobem ratowana być może. W ogulności mówiąc, rośliny miętkie, soczyste, prędko rosnące, prędzey też giną; suche zaś, twarde y tępo wzrostu nabieraiące dłużey trwaią. Wiele iest takich, iako to Bdły y Grzyby, dla których dni kilka są wiekiem, inne w rok ieden kończą swe życie, inne w lat dwie lub kilka, a inne w kilkaset; tak Dąb wyniosły, co okazałością swoią zdobi obszerne puszcze nasze, ledwo w kilka wiekow przywali uschłym swym wierzchołkiem tę darninę, na którey niezliczone pokolenia Macierzanek, Fiałkow y Przelaszczek, pod rozłożystemi gałęziami y corocznie odmładniaiącemi się liśćmi iego, tyle razy rodziły się y ginęły.

Nomenklatura Roślin iest to ięzyk samey Botanice szczególny, który daiąc pewne y stałe rozmaitym Rośliny częściom nazwiska, y tłómacząc zwięzle y iaśnie cechy rozróżniaiące Klassę od Klassy, Rodzay od Rodzaiu, gatunek od gatunku, do nieomylnego ich poznania prowadzi. Język ten, nie czyniąc wprawdzie Botaniki taiemną Nauką, iak niegdyś ięzyk Alchimistów, zdaie się iednak zatrudniać ią nieco, przez nieodbitą potrzebę poprzedzaiącego gruntownego z nim oswoienia się. Ale któraż Nauka, począwszy od Grammatyki aż do naywytwornieyszych

ſztuk y kunſztow, niema ſwoich ſzczególnych wyrazów? ſwego, iak mówią, technicznego języka? Botanika, dla nieźmiernego mnóſtwa obiektow, które obeymuie, obeyść ſię bez niego żadnym ſpoſobem nie może; ale wyrazy iego charakteryſtyczne, a ztąd opisy krótkie y iaſne, daią dokładne wyobrażenie Roślin, a tém ſamém znaiomość właſności ich y ſkutków tak dawniey odkrytych, iako y napotém odkryć ſię maiących, nazawſze zapewniaią; a to ieſt iedynym celem, do ktorego wſzelkie usiłowania Botanika zmierzać powinne.

O iak niewymównie miło byłoby liczyć tyle Roślin pożytecznych, ile znaiomych! Lecz o iak dalecy jeſzcze ieſteśmy od tey ogólney wiadomości! A tu ktoby ſię ſpodziewał, iżby w tym wieku oſwiecenia bronić trzeba było tey tak piękney *Nauki*, y żeby ſie znalazł kto, coby o iey pożyteczności mógł powątpiwać? doznaiem iednak tego ſmutném doświadczeniem, gdy zapytani o użycie tey, lub owey Rośliny, a nie maiąc na pogotowiu odpowiedzi o Lekarſkich iey, lub ekonomicznych ſkutkach, y ſami o próżne trawienie czaſu nad ich ſzperaniem poſądzani bywamy, y Botanikę o niepożyteczność oſkarżaną słyſzymy. Wyznaię, iż nieźliczone

czone ieſt mnòſtwo Roślin, których prawdziwego użycia nie wiemy; ależ nic próżno nie utworzyła Natura, ani ieſt iakie naydrobnieyſze y naynikczemnieyſze na pozor ſtworzenie, któreby w Ekonomice iey nie było potrzebne, a tem ſamém, któreby pośrzednie, lub bezśrzednie na iaki człowiekowi nie służyło pożytek. Mchy naydrobnieyſze, te nayniżſze w Króleſtwie Roślinném iſtoty, pokrywaiąc ziemię gęstą darniną ſwoią, zasłaniaią ią od zbytecznych Słońca upałów, utrzymuią w niey pomierną wilgoć, przyimuią między ſiebie letkie traw, ziół, y ogromnych drzew naſiona, pomagaią do ich rozwiiania ſię, ochraniaią młode latorośli od oſtrości powietrza; a tym ſpoſobem, służąc nieiakoś tym większym Roślinom, których pożyteczność w dogadzaniu potrzebom naſzym ieſt iawnieysza, dla nas oraz ważną pełnią posługę. Jnne podobnież z ſiebie niepożyteczne, lub ſzkodliwe, wieloraki ego gatunku karmią owady, te znowu idą na paſtwę Ptakom, których ściśleysze związki z wielkiemi zamiarami ſtworzenia bliżey dotykaią człowieka.

Nadto, co w iednych Kraiach niepożytecznym ſądzi ſię chwaſtem, to w drugich, dla ſzczególnych okoliczności y

C2 oſo-

ofobliwfzego klimatu położenia, za naypożyteczniey fze poczytuie fię Rosliny.

Tak fuche y paforzytne Porofty, u nas za znak zdziczałych y iałowych gruntow poczytane, u Lapończyków zyżnych pól y rofkofznych łąk zaftępuią mieyfce. Z nich zimowy y letni pokarm dla Reniferow, iedynych w tym Kraiu bydłąt; z nich miętka pościel y od naytęzfzych mrozow befpieczna zasłona; z nich pokarm dla ludzi fmakowi przyiemny y posilny; z ich nakoniec dymu, od napaści Komorow, Bąkow y innych uprzykrzonych Owadow, fkuteczna obrona. Niewiadomość to nasza tylko wiele Roślin o niepożyteczność letkomyślnie ofkarża; nie masz, nawet z pomiędzy nayiadowitfzych, którychby pracowite doświadczenie oświèconą gorliwością kierowane na pożytek człowieka obrócić nie mogło. Szaleń, Toiad, Konitrud, Blekot, Dziendzierawa, od wiekow za fzkodliwe y iawne poczytane trucizny, w rękach Stoerka y Kollina nayfkuteczniey fzemi na uparte y zadawnione choroby stały fię lekarftwami.

Nie będę fię tu rozfzerzał, iż Rośliny, oprócz pokarmowych fwych własnosci, zawieraią w fobie naypewniey fze y nayłagodniey fze, tak na odwrócenie chorob iak na utrzymanie zdrowia, śrzodki; y

że

że Medycyna, począwszy od Hippokrata aż do naszych czasow, z Królewstwa roślinnego naywiększą część y nayskuteczniejszych bierze lekarstw; ani będę wchodził, iako znaiomość dokładna Roślin w Ekonomice, Kunsztach, Rękodziełach, Rolnictwie, Ogrodnictwie, iest nieodbicie potrzebna, iuż to, abym nie powtarzał tego, co wielu o tém pisało, iuż abym się nie zdał nauczać, co każdemu z codziennego doświadczenia dobrze iest wiadomo. Wielkie to są zaiste pożytki, ale każdy z nich w szczegulności obszernego dzieła byłby materyą.

Ogulny widok Roślin podnosi filozoficznie myśl rozumnego człowieka, y wraża szanowne zadziwienie nad tą wszechmocną potęgą, co zdobiąc szczodrobliwą ręką wszystkie nawet naydrobnieysze swe dzieła, w Roślinach nieiakoś naypięknieysze dla ziemi obmyśliła ozdoby, całą ią niby niezmiernym utwarzaiąc ogrodem; a nie tylko w każdym czasie nowemi ią obdarzyła pięknościami, ale nawet w iednym czasie, y na iednémże mieyscu, tysiączne nieskończenie rozmaite umieściła odmiany. Tu Drzewa ogromne górnych Atmosfery tykaią Krain; tu trawki y zioła ledwo widzialne pod niemi się kryią; iedne z ziemi dopiero wychodzą,

drugie

drugie obfitemi iuż okr te Kwiatami, inne doyrzałe na sobie dzwigaiąc owoce, stawią razem przed oczy y znaki bliskiego swego zgonu, y nieomylne przyszłego odrodzenia się zadatki; inne szczególnością przyrodzenią swoiego pociągaią ciekawość rozumnego stworzenia, y obfite do zastanowienia się podaią uwagi.

Boiaźliwy Czułek, *Mimosa pudica*, lęka się ręki, która doń posięga; dotkniony zwiia nagle rozpostarte swe liścia y gałązki, omdlewa, więdnie, y drętwieie, iakby przez smutek wyrządzoney sobie krzywdy; a czułość iego na gorącość y zimno, ciemność y światło, spokoyność y wzruszenie powietrza, cóś zwierzęcego w sobie mieć zdaie się. Drapieżna Muchołowka, *Dionæa muscipula*, nęci słodyczą ku sobie nieostrożne owady, zwabione chwyta, y wskroś śmiertelnemi przeszywa razami. Ruchawa Sparcetta, *Hedysarum gyrans*, w dziwnych a nieustannych ruchach utrzymuie swe liścia. Piękna Baringtonia, *Baringtonia speciosa*, w nocy tylko swemi się zdobi Kwiatami, które przed samym wschodem Słońca, iakby znieść iego oblicza nie mogące, wszystkie razem opadaią. *Nepenthes distillatoria* obfite w liściach swych zawiera wód zbiory, y w pośrzod głuchych, a skwarliwych pustyń

cudo-

cudownym dla ſpragnionych podróżnikow ſtaie ſię zdroiem. *Hura crepitans* hucznem pękaniem doyrzałych ſwych owoców rzęsiſte ſtrzelanie Artilleryi nieiakoś wyobraża. Dyptan biały, *Dictamnus albus*, zapalną około ſiebie formuie atmosferę. *Hebenſtreitia dentata* zrana bezwonna, o południu obrzydliwie śmierdząca, w wieczor naydelikatnieyszym y nayprzyiemnieyszym ſzczyci ſię zapachem. *Melianthus major* w czaſie zupełnego rozkwitnienia wſtrząśniony deszcz niby miodowy z kwiatow ſwych leie.

Lecz któż wyliczy wſzyſtkie Natury cuda? kto opiſze wſzyſtkie iey naydziwnieyſze działania ſposoby? Dzieła Botanikow y pilnych poſtrzegaczow Natury pełne ſą takich y tym podobnych przykładow, a zbiór ich prowadzi do przybytkow prawdziwey mądrości, to ieſt, do ſzanowania w głębokiém upokorzeniu tey ręki, która ie utworzyła, y odnawia codziennie.

O STANIE BOTANIKI W POLSCZE.

Hiſtorya Literatury Kraiowey nie ieſt ieszcze w tym ſtanie, aby można było wiedzieć pewnie, która Nauka kiedy u nas ſwóy wzięła początek, iakie były Epochy iey wzroſtu, kto y iak na rozkrzewienie iey pracował; to iednak niezawodna, że Wy-

mo-

mowa, Hiftorya, Poezya, Polityka, y pierwiey powftały, y do większey nierównie przyfzły dofkonałości, niżeli wfzyftkie inne Fizyczne Nauki. Trudnąbym rzecz przedfiębrał, gdybym chciał dociekać, kiedy Botanika w Kraiu nafzym znaną być poczęła; rzecz do prawdy naypodobnieyfza, iż za otworzeniem Lekarfkiey Szkoły w Akademii Krakowfkiey, Botanika też, iako nieoddzielna Medycyny towarzyfzka, w prowadzoną zoftała; fą slady w Geznerze (1), iż Pliniusz ten Niemiecki, zbieraiąc zewfząd Rośliny, z Polfki miał też fobie niektóre rzadsze przyflane zioła; ale iakie były pierwfzych owych Botanikow około Roślin prace, nie wiadomo.

Za wygórowaniem dopiero innych Nauk w Polfzcze około śrzodka wieku XVI. liczne y uczone około Botaniki pokazały fię dzieła. Symon Łowicz (2) fławny Lekarz Zabrzezinfkiego Marfzałka Litewfkiego, pifał o mocy ziół y fkutkach; Woyciech Oczko (3) Medycyny Doktor, o ziołach Lekarfkich; Kazimierz

Herka

(1) Vita Gefneri pag. 115. (2) Simon Łowicz de herbarum virtutibus, cum veris figuris herbarum 1537. Crac. (3) Adalberti Oczko, defcriptio herbarum. Crac, 1581.

Herka (4) Medycyny y Teologii Proſeſſor, o pokarmach y ziołach; Marcin z Urzędowa o ſkutkach lekarſkich (5); Jan Ionſton (6) o drzewach y krzewach kraiowych y zagranicznych; Woyciech Tylkowſki Iezuita (7), o Rolnictwie; Adam Załuzianſki o porządnym Układzie Roślin y płci onych rozmaitey (8); y inni. Lecz nayſławnieysze w owym wieku, y aż do naszych czasow ieſt dzieło Symona Syreniusza (9), w Akademii Krakow-

(4) Caſimiri Herka, Theol: & Med Prof: de herbis & cibis. (5) Mart: Urzendow, Herbarium Polonicum, Crac. 1592. fol. (6) Joan: Jonſton: Syſtema Dendrologicum. Leſnæ 1641. Notitia Regni vegetabilis. Lipſiæ, 1661. Dendrographia, ſeu hiſtoria Naturalis de arboribus & fruticibus, tam noſtri quam peregrini Orbis. L. X. Francofurti; 1662. fol: & Heilbrunn, 1754. (7) Adalberti Tylkowſki S. J. de re Agraria Tractatus. Olivæ. 1687. (8) Adami Zaluzianſki a Zaluzian Methodi herbariæ L. III. Pragæ 1592. & Francofurti 1604. *Pierwſzy był Załuzianſki Polak, co różnicę płci w Roślinach poſtrzegł, ale poſtrzeżenie to aż do czaſow Linneuſza zaniedbane zoſtało. Pultney. Eſſais hiſtorique & biografique ſur les progrès des connoiſſances botaniques en Angleterre. Vol: II. ch. XVI.* (9) Symona Syreniusza, Zielnik. w Krakowie. 1613. fol: w Warſzawie. 1632.

kowskiey Medycyny Doktora y Profeffora, po Łacinie napifane, a przez Bazylego Skalfkiego na Oyczyfty ięzyk przełozone, y pokilkakrotnie przedrukowane; Dzieło godne zaifte poszanowania, z którém w owych wiekach przyięte było, godne y teraz naszego poważania, iako żawieraiące w fobie wfzyftkie znaiome pod ów czas około Roslin Lekarfkich obferwacye. W nim wynalazki Diofkoryda, Matiola, Fuchsa, Arabow i, t. d. pracowicie zebrane; w nim prawie wfzyftkie Kraiowe w Medycynie używane Rośliny opisane; w nim ftaro-Polfkie róślin nazwifka aż do nafzych czafow dochowane; w nim użycie onych Lekarfkie, Ekonomiczne, Rzemieślnicze, wyrażone. Ale oddawszy hołd winney wdzięcznosci tym, iż tak rzekę, prawdziwym w Kraiu naszym Botaniki Fundatorom, dzieł ich, co fię y o innych wfpółczefnych ma rozumieć, prawdziwie Botanicznemi nazwać nie mogę; gdyż maiąc zawsze Medycynę w przednieyfzym prac fwoich zamiarze, o dokładne opify Roślin nie dbali, a przeftaiąc częftokroć na mianowaniu opifanych od Cudzoziemcow gatunkow, własnemi dofwiadczeniami ftwierdzić ich obferwacyi nie ftarali fię. Rys gruby Rośliny na drewnianych tablicach wyryty, doftatecznym być fię zdawał do rozpozna-

znania wątpliwych, lub nieznaiomych gatunków; obserwacye Lekarskie według Nauki Galena, na stopniach chłodzenia lub ogrzewania, suchości lub wilgoci, całą Medyczną taiemnicami niby pokrytą składały umieiętność; y nie dziw, bo y nayslawnieysi pod ów czas w Europie Mężowie, Bauhinowie, Aldrovandus, Camerarius, y. t. d. nie więcey ani dokładniey w tey mierze pisali.

Z wiekiem Władysława IV. gdy inne Nauki ku schyłkowi mieć się poczęły, Botanika prawie całe zaniedbaną została; y ieśli kiedy niektórzy Pisarze do niey powracali, ci na samém suchém wyliczeniu nazwisk przestawali, żadnych prawie własnych nie czyniąc wynalazków; a co gorsza, przez niewiadomość ledwo wymówki godną, Rośliny prawie nigdy w Kraiu naszym znaydować się nie mogące za naturalne kładli. Marcin Bernitz (10) Medyk Jana Kazimierza, w Katalogu Roślin około Warszawy rosnących, Arią Teofrasta, Arisarum angustifolium, Momordikę, bez naymnieyszey Krytyki za naturalne policzył. Gabriel Rzą-

8vo (10) Martini à Bernitz, Cathalogus plantarum tam exoticarum, quam indigenarum. Gedani

Rzączyńſki Jezuita (11), na początku wieku teraznieyszego, ſzczupły tylko regestr Roślin położył; żadney własney Obſerwacyi nie wymienia, powagą tylko Loezela ſię zasłania, Rośliny na świadectwie Aptekarzow y poſpólſtwa za Kraiowe kładzie; a co gorsza, mówi o Roślinach iako Kraiowych, które ani Europeyſkiemi zwać ſię nie mogą. W krótce po nim Kryſtian Erndtel (12), Medyk nadworny Auguſta II. mało co porządnieyszy Roślin Katalog podał; wiele w całym Kraiu poſpolitych opuścił, wątpliwe za pewne umieścił, Grzybow Klasę z Hoffmana co do słowa wypiſał, żadnych właſnych obſerwacyi niepołożył.

Około śrzodka wieku XVIII. gdy iuż Botanika w całey kwitnęła Europie, u nas ſamym

dani 1652. (11) Gabrielis Rząćzyńſki S.J. Hiſtoria Naturalis Poloniæ, Litvaniæ, &c. Sendomiriæ. 1721. 4to. Auctuarium Hiſtoriæ Naturalis Poloniæ. Gedani 1756. 4to. Na Podolu kładzie *Moly Aſiaticum*, na Pokuciu *Apocynum erectum*, w Litwie *Mandragorę*, na Rusi czerwoney *Imbier*, y tak w innych Prowincyach; co ieſt nie podobna. (12.) Chriſtiani Erndtel Viridarium Varsaviense, ſeu Cathalogus plantarum circa Varsaviam naſcentium. Dresdæ. 1730. 4to

ſamym tylko Aptekarzom zoſtawiona niektórych Roślin znaiomość, nie miała ktoby ią podzwignął, y do należytego wraz z innemi Naukami podniosł ſzacunku. Zaſzczyt ten zoſtawiony był wiekowi STANISŁAWA AUGUSTA, którego Panowanie zapiſane w Dzieiach Narodu, iako Epocha guſtu, Filozofii y pieknych Nauk, ieſt oraz Epochą wſkrzeſzoney Botaniki. Mądry ten y opatrzny Oyczyzny Ociec, chcąc założyć w Grodnie, ku pożytkowi Narodu y dla dobra poddanych ſwoich, Lekarſką Szkołę, takiego Profesſora P. Tyzenhauzowi Podſkarbiemu pod ów czas Nadwornemu Litewſkiemu wyſzukać zalecił, któryby, oprócz ſztuki Lekarſkiey, doſkonałą znaiomość Hiſtoryi Naturalney y Botaniki poſiadał. Zdał ſię do tego tak ważnego zamiaru nayzdolnieyszym JP. Gilibert, Francuz, Profeſsor Botaniki w Lugdunie, znajomy iuż z rozmaitych we Francyi wydanych pism ſwoich y zupełney w Medycynie y Botanice doſkonałości.

Jakoż nie zawiodł oczekiwania troſkliwego Pana y gorliwego Miniſtra Mąż ten; widząc bowiem dla ſiebie pełne honoru y sławy pole pracowania w nowey ięſzcze y nietkniętey od żadnego Botanika ziemi, przy innych Profeſsora y Medyka obowią-

wiązkach, całego fiebie dla dobra Botaniki poświęcił; Ogrod Botaniczny założył, y oprocz Kraiowych Roślin, obcych do dwoch tyfięcy wprowadził, przyległe okolice na mil kilka na około zwiedził, a własną fwą pracą, y ochoczych Uczniow pomocą przyfpofobiwfzy w krotkim czafie dość wiele Materyałow, Florę Litewfką, czyli opifanie wfzyftkich w Litwie naturalnych Roślin, wydawać począł (13). Układ iafny, opify wierne y dokładne, odkrycie wielu rzadkich y ledwo fpodziewanych u nas gatunkow, obferwacye Lekarfkich fkutków częftokroć na fobie famym czynione, fą przednieyfzą cechą dzieła iego.

Roku 1781. wezwany od Prześwietney Kommifsyi Edukacyi Narodowey do Katedry Hiftoryi naturalney y Botaniki w Szkole Głowney W. X. Litt: w nowym tym honorze nowe niby do gorliwości fwey około Botaniki znayduiąc pobudki, Ogrod naprzod Botaniczny w Wilnie, fzczupły wprawdzie co do mieyfca, lecz dość obfity co do gatunkow, założył, y famemi prawie Sybirfkiemi roślinami

(13) Joan. Em. Gilibert Flora Lithvanica inchoata, feu enumeratio plantarum, quas circa Grodnam collegit & determinavit. Grodnæ. 1781.

nami napełnił, zbieraniem Roślin około Wilna ſam ſię corocznie zatrudniał, o dalſzych troſkliwie od oświeconych ludzi zaſięgał wiadomości, a nowo-odkrytemi gatunkami Florę ſwą w Grodnie rozpoczętą znacznie pomnożył (14.); czynił już przygotowania do zakończenia tego tak ważnego dzieła, gdy prywatnemi znaglony intereſsami do Oyczyzny ſwey powrócić muſiał.

Dzieło jego będzie przewodnikiem tym wſzyſtkim, ktorzy kiedy o Roślinach Litewſkich piſać będą, a naypoźnieyſza potomność tę mu zawſze oddawać będzie ſprawiedliwość, iż on pierwſzy nam do prawdziwey Botaniki usłał drogę, on pierwſzy tey tak piękney y pożyteczney Nauki rzucił naſiona.

Lecz gdy Gilibert koſztem znacznym, z poprzedzaiącą ſławą, z zagranicy ſprowadzony y utrzymywany, na Swieczniku niby przy Stolicy Nauk poſtawiony, około ſyſtematyczney Botaniki tak gorliwie pracował, tym czaſem, ſkromny, lecz niemniey gruntowny Kraiowy Naturaliſta, JX. Kluk, Proboſzcz Ciechanowiecki, w zaciſzu wieyſkiey ſpokoyności,

(14) Eiusdem continuatio. Vilnæ 1782.

ści, pośrzód Podlaſia w Ciechanowcu, ſamą tylko ſzlachetną chęcią ſtania ſię pożytecznym Ziomkom ſwoim pobudzony, o Roślinach, ſtoſownie do Rolnictwa, Ogrodnictwa, y Rękodzieł, pożytecznie piſał. Trzy Tomy Botaniczno-ekonomiczne, częścią z właſnych obſerwacyi ułożone, częścią z nayſławnieyſzych Cudzoziemſkich Autorow zebrane, zawieraią w ſobie *nay*wybornieyſze y oraz naypożytecznieyſze wiadomości, o Fizyce Botaniczney, czyli ogólném przyrodzeniu Roślin; o ogrodach zabawnych y pożytecznych; o drzewach owocowych y nieowocowych; o ziołach kuchennych y kwiatowych; o laſach, ſpoſobie ich rozmnażania y utrzymywania; o rolnictwie w ogulności, a w ſzczegulności o rozmaitém zbożu, jego zbieraniu y użyciu; o łąkach ſamorodnych y kunſztownych; o chmielnikach y chmielu; o Roślinach przędzo-daynych, farbierſkich, garbarſkich, y. t. d. Nie dość na tém, chcąc jeſzcze ſyſtematyczney Botaniki ułacnić nabycie, y znaiomość Roślin powſzechnieyſzą uczynić, ułożył nie dawno y wydał we trzech Tomach Dykcyonarz Roślinny, w którym, przełożywſzy naprzód wyrazow naukę, wſzyſtkie Rośliny Podlaſkie według Łacińſkiego alfabetu opiſał, wiele rzadkich y nowych wy-

ſzcze-

ſzczegulnił, znaki rodzaiowe y gatunkowe należycie określił, mieyſce rośnienia y czas kwitnienia naznaczył, obſerwacye Lekarſkie y ekonomiczne umieścił. Lecz nadto ſłabe jeſt pióro moie, abym mógł należycie wielbić pochwały tego tak zacnego Męża, ani przydać co można do tego ſzacunku, który ſobie ſprawiedliwie ziednał u całey Powſzechności; nie maſz nikogo, coby dzieł jego nie czytał y nie chwalił, doświadczeń nie powtarzał, y nie odnoſił korzyści.

Te y inne liczne około Hiſtoryi naturalney dzieła, które na innem mieyſcu przyzwoite dla ſiebie znaydą wſpomnienie, ściągnęły na JX. Kluka uwagę uczonych ludzi, y względy Kraiowego rządu; Nayiaśnieyſzy Pan Medalem *Merentibus* go udarował, Szkoła Gł. W. X. L. między Towarzyſzow ſwych przyięła, Komiſsya Edukacyi Narodowey do napiſania Botaniki Elementarney wezwała, y napiſaną wyrokiem ſwym potwierdziła.

Ten to jeſt ſtan Botaniki w Kraiu naſzym, gdy ią taż Prześwietna Edukacyi Narodowey Komiſsya między elementarne Nauki policzyła, y uczenie jey we wſzyſtkich Szkołach nakazała. Protekcya tak poważney Magiſtratury, ſzacunek dla niey oświeceńſzey części Na-

 rodu,

rodu, ufundowanie jey Katedr w obu Szkołach Głównych Króleſtwa, a przy nich założenie publicznych Ogrodów, czynią nieomylną nadzieię, iż Nauka ta jako poźno weſzła do naſzego Kraiu, tak ſtałe y gruntowne w nim ſobie założy ſiedliſko.

RZECZ DZIEŁA TEGO.

Od kilku lat, jako przy innych ſtanu mego obowiązkach, zbieranie y poznawanie Roślin Prowincyi naſzey w ſzczegulnym mam celu, nie opuściłem żadney okoliczności, w ktòreybym granice *ſzczupłey* w tey mierze wiadomości moiey mògł rozſzerzyć; lecz obowiązany ciągle mieſzkać w Wilnie, dalſzych Woiewództw y Powiatow zwiedzić nie miałem ſpoſobności; Lidzkiego jednak Powiatu corocznie w Sierpniu zwiedzałem cząſtkę. Liczba Roślin odemnie zebranych y opiſanych mało wprawdzie licznieyſza jeſt od Roślin Giliberta w tych Klaſsach, ktòre on opiſał, bo y nie wielka jeſt odległość między Grodnem a Wilnem, aby znaczna w gatunkach być mogła różnica; ale cztery obfite Klaſsy od Giliberta nie tknięte ſą u mnie naypilniey opiſane. Wyznać jednak muſzę, iż wiele Roślin Grodzień-

dzieńskich około Wilna, mimo naypilnieyszego szukania, znaleść nie mogłem, a tych opisy z Giliberta wytłumaczyłem; podobnież uczyniłem z opisaniem Roślin, które JX. Kluk w Dykcyonarzu swoim za pewne mianował, a których, ani na gruncie Wileńskim, ani w Florze Grodzieńskiey nie znalazłem. Flora zatém moia, jakożkolwiek bądź nie zupełna, obfitsza jest niż dzieło Giliberta y Dykcyonarz X. Kluka, jako zawieraiąca obu tych Mężow y nadto własne moje wynalazki.

Zalił się Gilibert, iż od biegłych y doskonałych Botanikow zbyt oddalony nie mógł odkrytych przez się gatunkow pod rozządek ich poddać (15); a lubo nayobfitszy Zielnik wszystkich prawie Europeyskich Roślin posiadał, y wielką y kosztowną Bibliotekę miał w swoim rządzie, wiele jednak Litewskich gatunkow wątpliwych zostawił, a niepewne, z figurami y z suchemi Roślinami niezgodne zupełnie opuścił. Wstępuiąc z chlubą w ślady tak wielkiego Męża, mniey w praw-

D 2 dzie

(15). Nam ab omnibus peritis Botanicis nimium remotus nunquam severæ Criticæ plantas meas Litvanicas submittere potui, illas solus debui determinare. Gilibert Fl. Lit. Col. 5. pag. 293.

dzie miałem trudności, idąc utorowaną nieco już od niego drogą, wſzakże znalazłem wiele takich Roślin, których charaktery z żadnemi znaiomemi opiſami, ani z figurami nie zgadzały ſię; a te do ſupplementu zachowałem, którego, już to dla umieſzczenia tych wątpliwych, już to dla innych w poźnieyſzym czaſie y w innych Woiewòdztwach odkryć ſię maiących Roślin, nie odbitą przewiduię potrzebę. W niedoſtatku opiſow jaſnych y zachodzących wątpliwościach, używałem koſztownych Dzieł czterech nayſławnieyſzych Autorow z dokładnie ryſowanemi y żywo malowanemi figurami Roślin; a te ſą: Oedera Flora Duńſka, Jacquina Flora Auſtryacka, Scheffera o Grzybach y Schrebera o Trawach Dzieła.

POTRZEBA UKŁADU.

Układ Botaniczny, *Systema Botanicum*, jeſt to pewne rozłożenie Roślin na ſtałych, niezmiennych, widocznych, od Natury im nadanych znamionach zaſadzone, za pomocą którego, daney jakiey Rośliny nazwiſko od Botanikow przyznane zgadnąć, a tém ſamém do poznania mocy jey y ſkutkow przyiść można. *Filum Ariadneum Botanices eſt ſystema, ſine quo*

chàòs

chàòs eſt res herbaria, powiada nieśmiertelny Linneuſz. *Phil. Bot. pag. 98*. W rzeczy ſamey, Nauka ta bez pomocy jakiegokolwiek Układu nie wywikłaném byłaby zamieſzaniem; nie podobna bowiem nie obłąkać ſię w tak nieżmiernym zbiorze iſtot, ktòre ſą celem jey ſzperania. Smutnym tey prawdy dowodem ſą piſma dawnych, w ktòrych jako arbitralne wſzyſtkich Roślin opiſy były, tak nie tylko ku rozſzerzeniu granic tey Nauki nie ſłużyły, ale owszem wzroſtowi jey znaczną czyniły tamę; a powierzchowne Roślin między ſobą podobieńſtwo, układowym nie rozróżnione opiſem, okropnym częſtokroć omyłkom dawało mieysce. Wynalezieniu to y wydoſkonaleniu Układow winniśmy, że y w nayodlegleyſzych ſtronach odkrytą Roślinę, byleby do jey opiſania upowſzechnionych między Botaniſtami zażyto wyrazow, jaśnie y bez omyłki poznać, y od innych rozròżnić możemy.

Układ Linneusza, iako naypowſzechniey przyięty, całey mey pracy będzie przewodnikiem; iakoż tego Układu wſzyſtkie prawie Europeyſkie trzymaią ſię ſzkoły; a lubo ieſt wiele innych, y Gilibert według Układu Ludwiga Florę ſwą rozpoczął, wſzyſcy iednak z Linneusza iak ze źrzódła

czer-

czerpaią, wszyscy Linneuszowi pierszeństwo przypisuią. Ma ten Układ wprawdzie niektóre swoie przywary, ale gdy zupełnie doskonały iest niepodobny, ten w tém wszystkie inne przewyższa, iż ma ich naymniey. Ani Dykcyonarz naydoskonalszy nad iakikolwiek Układ przekładać mogę; bo Dykcyonarz opisuie własności znaiomey iuż Rośliny, Układ zaś podaie sposob, iak poznać nieznaiomą y do przyznanego od Botanikow zastosować nazwiska. A nadto, porządek Alfabetowy zrywa związek między częściami Nauki, y niszczy te ogniwa, które z prawideł elementarnych wypływaią, a służąc sobie za wzaiemną zasadę, iasność wszędzie y dokładność sprawuią.

WYRAZY BOTANICZNE.

Nomenklatura w każdym rodzaiu Nauki iest skarbem publicznym, którego naruszyć bez znacznego iey uszczerbku nikt nie może; naymnieysza bowiem w wyrazach odmiana ciemność y zamieszanie sprawuie. Z tey uwagi, w opisaniu Roślin wyrazów charakterystycznych elementarney Botaniki, iako wzoru podaniem Prześwietney Komissyi Edukacyi Narodowey upoważnionego, a kilkòletniém w szkołach używaniem w zwyczay iuż nieiakoś zamienio-

nio-

nionego, nieodſtępnie trzymać ſię będę. Co ſię tycze nazwiſk, tak rodzaiowych iak gatunkowych, ułacnił wiele iuż w tey mierze trudności JX. Kluk w obfitym ſwym niedawno wydanym Dykcyonarzu Roślinnym; nie zadaiąc tedy ſobie trudney w tworzeniu nowych ſłów pracy, korzyſtać będę z ſzczęśliwie dobranych, częścią nowych, a częścią dawnych nazwiſk, z tą różnicą, iż wszędzie rodzaiowe nazwiſko, według przeſtrogi Linneusza, poiedyncze będzie. Wſzakże nie można podchlebiać, aby te y inne wyrazy w opisach zażyte, były doſkonałe. Język nasz czyſty, mało pierwiaſtkow maiący, a żadney Cudzoziemczyzny nie cierpiący, nie może być tak ſzczęśliwy iak inne, co w pierwiaſtki ſą barzo bogate, lub Łacinſkie ſłowa z małą odmianą łacno przyimuią, aby ſię do wſzyſtkich nowych wynalazkow prędko dał nakierować; doświadczaią tego wſzyſcy, ktòrzy w iakieykolwiek Fizyczney materyi piſzą, lub tłumaczą; ale nierównie więcey trudności w Botanicznych piſmach ſię wydaie, gdzie y język całey Nauki ieſt prawie nowy, y pism Polſkich w tym gatunku bardzo mało mamy. Trzeba było zatém w wielu mieyſcach nowe utworzyć wyrazy, które, lubo naydokładniey dobrane, długo dla nowości ſwoiey przykre y nieprzyiemne zoſtaną. *UŻY-*

UZYCIE ROSLIN

Ieſt zwyczay niektórych Botanikow, iż opiſawſzy należycie według upodobanego Układu Roślinę, cóś o Lekarſkich iey właſnościach dodaią, z wyſzczegulnieniem, która na iaką niemoc ſłuży. Wielbię ia bardzo wſzelką ſtania ſię pożytecznym uśilność; a mianowicie gdy ta naydroższey rzeczy w życiu ſię tycze, to ieſt zdrowia; ale nie widzę, aby zwyczay ten rzeczą ſamą tak był pożyteczny, iak ſię mniema. Spoſoby rozeznania chorob, mianowicie wſpolne ſymptomata maiących, tak ſą trudne; Indykacye leczenia, według rozmaitych ſtanow, czyli ſtopniow choroby, tak rozliczne; miara y kombinacya lekarſtw, według wieku, płci, ſtopnia choroby, y ſzczegulney konſtytucyi chorego, tak odmienne, iż częſtokroć nayoświeceńſza Teorya z długiém, a rozważném doświadczeniem złączona ku zapobieżeniu wſzelkim przypadkom niedoſtateczną bywa; a dopieroż bardziey, aby ludzie poſpolici mogli ſię leczeniem ſiebie, lub innych pożytecznie zatrudniać, ieſt prawie nie podobna. Nie będę tu wchodził w obſzerne badania, co ieſt y wieloraka choroba? co ieſt iey przyczyną y znakiem? co *ſymptoma principale*, a co *ſymptoma ſymptomaticum?* do świadectwa mądrych y oświeconych Le-

karzow

karzow odwołúię ſię, iak te wſzyſtkie podziały ku doſkonalſzemu rzeczy zrozumieniu w ſztuce Lekarſkiey ſą potrzebne. Poſpòlſtwo, y ci co między niém za Lekarzow chcą ſię udawać, częſtokroć *ſymptoma* za ſamą chorobę biorą y leczą. Tak czytam w pewném piſmie długie regeſtra Roślin pomocnych na *ból gardła, duſzność w pierſiach, ból głowy, kolki, wrzody*, y. t. d; kto rozumny nie widzi, iak pomienione choroby z tyſiącznych rozmaitych pochodzić mogą źrzódeł? kto będzie mógł ſię ſpodziewać uleczyć ie nie poznawszy ich przyczyny? kto pozna przyczyny bez ſzczegulney do tegoNauki? Lecz iak chcesz np. kolki z zbyteczney obfitości krwi pochodzące, trudy twe póty będą daremne, póki zbyteczney krwi maſſy nie zmnieyſzyſz, ale iak rozeznasz kolki od wiatrów y od zbytku krwi pochodzące?

Powie mi tu Empiryk iaki? dobrze ieſt iednak mieć domowe lekarſtwo, zwłaſzcza takie, które ieśli nie pomaga, nie ſzkodzi. Owſzem nayczęściey bardzo ſzkodzi; bo utrzymuiąc łatwowierną chorego w mniemaném lekarſtwie ufność, y łudząc go omylną nadzieią, zwleka iego do doſkonalſzego Lekarza odezwę, choroba tym czaſem wkorzenia ſię, górę bierze, y nieuleczoną ſię ſtaie. A coż mówić

wić o owych lekarſtwach, co zamiaſt pomocy ciężkość ſymptomatu powiękſzaią? Cierpi kto *np.* bolesne zapalenie oczu, a nie wiedząc iż ono z zbytecznego rozſzerzenia fibr pochodzi, czyta w pomienioném pismie, pod tytułem: *oczom pomocne*, długi na ſwą niemoc Roślin Katalog, przykłada w przyſpoſobionym plaſtrze, y nie tylko pożądanego nie odnosi ſkutku, ale owſzem, dla większego fibr rozſzerzenia, zupełnie wzrok tracić poczyna, który doſkonalſza w ſztuce Lekarſkiey wiadomość bez trudności ocaliéby mogła Co uważaiąc uczony Hoffman powiada: *Nie wątpliwa ieſt rzecz, że wſzelka praktyka Lekarſka, trudna, omylna, błędna, y ſzkodliwa ieſt bez teoryi* (16). *Niech ſię więc nie dziwuią nieumieiętni*, słowa ſą Giliberta, wielkiego niegdyś w Akademii Wileńſkiey Botaniki y Materyi Lekarſkiey Profeſsora (17), *iż rzadko kiedy, lub nigdy, na złamania,*

---

(16) Hoffman, Opuscula medico phyſica. pag. 59.

(17) Non mirentur profani, si raro aut nunquam pro facturis, vulneribus, febribus, inflammationibus, & morbis depuratoriis proponantur vires plantarum; innumeris enim ſpecialioribus caſibus demonſtratum firmiter tenemus, non modo vana, ſed ſæpiſsime nociva iſtis morbis eſſe remedia. Gilib. Fl. Lit: Col. V. pag. 291.

mania, rany, wrzody, inflammacye, nie zaleca się ziół skuteczność; z niezliczonych bowiem rozmaitych przypadkow przekonany iestem, że nie tylko próżne na takowe choroby, lecz bardzo często szkodliwe są te lekarstwa (18). Z tych uwag, po opisach gatunkowych, oprócz ogulnych własności, szczegulnych lekarskich skutkow Roślin nie wykładam; zostawuię to istotnie lekarskim dziełom, których wkrótce, za pomnożeniem liczby Medykow Narodowych, spodziewać się należy; o iadowitych iednak y podeyrzanych Roślinach wszędzie według potrzeby ostrzegam.

Lecz niemniey iednak Botanika iest pożyte-

---

(18) Stosownie do tey rzeczy Scopoli, mówiąc o Swietliku, *Euphrasia Officinalis*, którego dla mniemanych wielkich na oczy skutkow, pociechą oczu w Niemczech nazywaią, dodaie: „Gorycz y Chimiczne tey Rośliny początki „ taką ostrość w niey okazuią, iż w zapalnych „ oczu chorobach, gdy delikatne naczynia za- „ tkane pędem humorow są rozrywane, ni- „ gdy dopomodz, zawsze zaszkodzić może. „ Nie masz więc żadnych szczegulnych na oczy „ lekarstw; cały sekret zależy na poznaniu „ choroby, która w stałych, lub płynnych kryie „ się częściach; a tey przyczyna gdy się odkry- „ ie, tak się uleczy oko, iak ręka, lub noga le- „ czoną być zwykła „ Scopoli Fl. Carniol: pag. 482. *de Euphrasia Officinali.*

żyteczna, lubo w niey ſzczegulne lekarſkie ſkutki Roślin umieſzczone nie będą. Są zaiſte inne wielkie y obſzerne Botaniki pożytki; a te tém znakomitsze, im od lekarſkich pewnieysze, y w doświadczeniach, w przypadku omyłki, lub niewiadomości, mniey ſzkody y niebeſpieczeńſtwa przynoſzą. Te ia po gatunkowych opiſach wyraziłem. Wymieniłem przeto, która Roślina ludziom na pokarm, odzienie, ku wygodzie, lub ozdobie służyć może; która dla iakiego bydlęcia na karm ieſt zdatna, a tém ſamém, która w formowaniu kunſztownych łąk użytą być powinna; z których drzew, krzewow, ziół, farby, kleie, oleie, żywice, pożytecznie zbierane być mogą; które w rozmaitych rzemiosłach, Stolarniach, Tokarniach, Garbarniach, &c. zażywaią ſię.

Nakoniec wyznaię, że ſztuka Lekarſka naygłównieyszą z Króleſtwa roślinnego bierze pomoc. Botanika nieźmiernie wielką iey uczyni przyſługę, gdy zoſtawiwszy oſobnym, a Medycynie właściwym dziełom roztrząſanie ſzczegulnych ſkutkow y mocy Roślin, poda iaſne ich, a dokładne opiſy, y ułoży porządny niby Inwentarz bogactw ſwoiego Kraiu, aby umieiąc należycie rozróżnić iedne od drugich, nie popełniano grubych w lekarſtwach omyłek,

łek, lub przez niewiadomość, nie ſzukano tego za granicą, co mieć można w domu.

Ziemia nasza obfita w to wſzyſtko, co do wygody życia należy, wydaie oraz bardzo wiele drogich Roślin do poratowania zdrowia potrzebnych; ale znaiomość ich y zbieranie ſamym tylko proſtym Wieśniaczkom, lub nieoświeconym Przychodniom ieſt zoſtawione; a ci przyniesione zioła zakupuią bez braku, chowaią bez oſtrożności, wydaią bez poznania; albo, co gorſza, ſzafuiąc hoynie z niemocy ludzkich zebranym groszem, ſprowadzaią koſztownie z cudzych Kraiow te Rośliny, któremi łąki y lasy nasze ſą okryte; a prócz niepowetowanych dla Oyczyzny wydatkow, wielu, dla drogości lekarſtw, potrzebney pozbawiaią pomocy. Tym nieprzyzwoitościom zapobiega Botanika, gdy ucząc rozeznawać doſtatecznie nawzaiem Rośliny, wſkazuie bytność wielu przedtém nieznajomych gatunkow, a pożyteczność ſwą tém obſzerniey rozciąga.

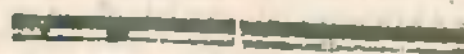
ŻYCIE
KAROLA LINNEUSZA

Kawalera Orderu Północney Gwiazdy, Medycyny y Botaniki w Akademii Upsalskiey

PROFESORA

Akademii Sztokolmskiey, Paryzkiey, Peterzburskiey, Berlinskiey, Londynskiey, Florentskiey, Tuluzkiey, Edimburgskiey, Berneńskiey, &c.

TOWARZYSZA.

Urodził się Karol Linneusz dnia 24. Maia. Roku 1707. we wsi Roeshult, Prowincyi Smolandyi. Oycem iego był Nilson Linneusz Kapłan Swedzki. W samych pierwiastkach dziecińtwa swoiego, szczególną ku Historyi Naturalney ukazywał skłonność, nic go bardziey nie bawiło, iak gdy w Ogrodzie Oycowskim zioła przesadzać, ich wzrostu y całości doglądać, y owady źbierać mógł; a gdy nazwiska iakiey Rośliny nie wiedział, troskliwie y y ciekawie o nie się badał, y postrzeżoną

w polu

w polu, którey ieszcze w Ogrodzie nie było, ſkwapliwie do Ogrodu przenoſił. Roku 1717. poſłany na Nauki do Vexen, cały czas na zbieraniu Roślin y łowieniu owadow przepędzał; tak dalece, iż Ociec oſądziwſzy go za niezdolnego do Nauk, do Rzemieślnika iakiego, ku nauczeniu ſię rzemioſła, oddać poſtanowił. Ale wielkiém dla Linneuſza y naturalney Nauki ſzczęściem, Lekarz tameczny nazwiſkiem Rotman, upatrzywſzy w Młodzieńcu ſzczegulną do Hiſtoryi Naturalney ſkłonność, radą ſwą Oyca od tego przedſięwzięcia odprowadził, y ſławę przyſzłą przepowiedział.

Roku 1724. poſłany do Akademii Lundenſkiey, pierwſze ſyſtematyczney Botaniki od ſławnego Stobeuſza wziął początki. Tam to Linneuſz wyborne y liczne Kſięgi Hiſtoryi naturalney czytać, nieźmierne zbiory Ptakow, Kamieni, Kruszców, Roślin przeglądać, rodzaiowe Roślin charaktery do Układu Tourneforta ſtosować, za naymilſzą ſobie poczytywał zabawę; tak dalece, iż dni całe na zbieraniu y examinowaniu ziół, a nocy na czytaniu dzieł Botanicznych przepędzał.

Z wolnieyſzych nieco żartow powziąwſzy iakoweś podeyrzenie o Linneuſzu Stobeusz, o północy raz go zeyść przedſię-

sięwziął, lecz otworzywszy drzwi z naywiększém swém podziwieniem, młodzieńca przy Cezalpinie: Bauhinie, Rywinie, Tourneforcie zastał; taiemnie był sobie Linneusz Autorow tych z Biblioteki pobrał: odtąd więc nieżmiernie ukontentowany Stobeusz wszelkie podeyrzenia o nim złożył, y wstęp mu wolny do swey Biblioteki pozwolił.

Roku 1728. udał się do Upsalskiey Akademii, ale ledwo do tey Stolicy Nauk przybył, y ledwo sobie porządek Nauk ułożył, natychmiast wszelką dalszego przykładania się utracił nadzieię; przez śmierć bowiem Oyca swego do tego przyszedł niedostatku, iż na utrzymanie życia naydroższe godziny od ulubionych Nauk odrywać, a na uczenie Mieyskich dzieci początkow iezyka Łacinskiego poświęcać musiał; y byłby może przymuszony nazawsze rozbrat z Naukami uczynić, gdyby szczęściem nie znalazł był Olawa Celsiusza, Professora Teologii, Historyi Naturalney w Szwecyi Wskrzesiciela. Mądry ten y uczony Mąż zatrudniał się w ten czas opisywaniem Roślin w Piśmie S. wzmiankowanych: a że Linneusza często zbieraiącego Rośliny widywał, y dziwną iego w mianowaniu ziół sposobność postrzegał, ku pomocy więc sobie w tey

trudney

trudney pracy zdolnym go oſądził, a przeto wygody do życia, ſtół y pomieſzkanie u ſiebie mu ofiarował; co ſam Linneuſz często, z naywiększą wdzięcznością w piſmach ſwych Celſiuſza wſpominaiąc, wyznaie. Wkrótce potém Olaw Rudbeck, Medycyny y Botaniki Profeſſor wielką wiadomoscią Linneuſza w Hiſtoryi naturalney uięty do ſiebie go przyciągnąc uſiłował, y nie tylko mu Syna ſwego w dozor poruczył, ale częſtokroć dawanie Lekcyi Botanicznych mu powierzał. W ten czas iuż Linneusz, lat 23. maiąc, Botaniczney Filozofii fundamenta ułożył; ale nie śmieiąc z niemi publicznie ſię wydać, taiemnie ie tylko Przyiaciołom ukazywał, pierwſze ſwe wyobrażenia kſztałcił, a czytaniem y rozmyślaniem wielką ową w Botanice rewolucyą gotował.

Roku 1732. odprawił podròż do Laponii, którą w pośrzod naywiękſzych trudow, na uſtawiczne wyſtawiony niebespieczeńſtwa prawie całą pierwſzy Naturaliſta żwiedził; pieſzo około 300. mil odbył, częſto iednego dnia nayſrożſzey burzy wiatrow, nie wytrzymanego upału Słońca, y nieznośnego zimna doznaiąc. Ztąd powróciwſzy Docymaſtyki y Botaniki przez rok cały uczył; ale niektòrzy nie mogąc znieść talentow iego, Dekret w

Akademii wyrobili, którym mu, iako nie Doktorowi, uczyć zabroniono. Tym oftatnim lofow przeciwnych pocifkiem dotkniony Linneufz z żalem Upfal opuścił, do Dalekarlii fię udał, a przybywfzy do ftołecznego iey miafta Fahlun, przez kilka miefięcy Mineralogii uczył, bogate Kruszcow kopalnie zwiedził, y powfzechny fobie u wfzyftkich fzacunek ziednał. Był w tém Mieście Medyk dość na owe czafy dofkonały, y iako w tey ubogiey Prowincyi, niepoślednie bogaty: miał on córkę urodziwą, którey Linneusz pilnie zafługiwać fię począł, y przychylne iey ku fobie ziednał ferce; nie śmiał długo dla ubòftwa wyiawić fwych chęci przed Oycem, po długiey iednak z famym fobą walce otworzył nakoniec myśl fwoię, y nadfpodzianie miley był fłuchany, lecz do trzech lat czekania twardy był założony warunek. Puścił się więc w drogę z Oyczyzny mało co pieniędzy maiąc przy fobie; wkrótce w Niemczech Doktorfki w Medycynie wziął ftopień, ale nie mogąc wygodnie do Oyczyzny powrócić, dalfzego fzukaiąc fzczęścia do Holandyi poiechał. Tam za pomocą nieśmiertelnego Boerhawa, ogrodu Klifforta Przełożonym zoftał, z penfyą roczną, trzechfet czerwonych Złotych; a co nade wfzyftko

bardziey

bardziey ſobie ſzacował, nieźliczone mnóſtwo Roślin zagranicznych, iuż to w Ogrodzie roſnących, iuż to dokładnie zaſuszonych mógł widzieć, y Bibliotekę tegoż Klifforta w naywybornieyſze Botaniczne Kſiążki obfitą miał ſobie otwartą. Użył tey ſposobności Linneuſz na wydoſkonalenie nabytych już wiadomości, a nieſpracowany w trudach od wſzelkiey Nauki nie oddzielnych, wielkiey ſwey w Botanice biegłości okazał dowody; w przeciągu albowiem dwóch lat wydał: *Prawidla Botaniczne, Układ płciowy, Klaſſy Roślin, Krytykę Botaniczną, Bibliotekę Botaniczną, Florę Lapońſką, Muzę Klifforta*; a co ieſt dziwnieyſza, w przeciągu dziewięciu Mieſięcy, obſzerne Dzieło, pod tytułem: *Ogrod Klifforta*, napiſał y do druku podał. Nadto ieſzcze, lubo zawſze przełożeńſtwem Ogrodu zatrudniony, rozrzucone Artedego w rozmaitych piſmach o Rybach obſerwacye zebrał, a zmarłemu nawet Przyiacielowi świętey dochowuiąc przyiaźni, y rzadkim bezſtronności przykładem nieśmiertelną iednaiąc ſławę, dzieło to od zguby zachował.

Około tego czaſu udał ſię Linneusz do Anglii, uczonych tey Wyſpy chcąc widzieć Naturaliſtow, mianowicie Sloana y Dilleniusza; ci iuż ſtarzy, a iako zwyczay, do właſnych, wiekiem upoważnionych

prawideł przywiązani, niechętnie słuchali Młodzieńca, co znaiąc nadpsute fundamenta Botaniczney nauki, na nowo wystawić ią obiecywał. Miał Linneusz od Boerhawa do Sloana list zalecaiący, w którym te podchlebne były dla niego wyrazy: *Linneusz, który ci list ten odda, iest iedynie godzien widzieć ciebie, iedynie godzien być widzianym od ciebie; kto was widzieć będzie, będzie widział dwóch ludzi, którym podobnych Swiat ledwo mieć będzie.*

Z Anglii puścił się do Paryża, aby Francuskich poznał Naturalistow, a zabrawszy znaiomość z naysławnieyszemi na ów czas Botanikami, mianowicie z Bernardem Jussieu, y przeyrzawszy Zielniki Tourneforta y Waillanta, do Szwecyi powrócił. Szacowany y kochany od wszystkich w Hollandyi, Francyi, Anglii, sądził że y w Oyczyznie podobneż go potkaią honory, lecz nadspodzianie ozięble był przyiętym od Ziomkow; zazdrość bowiem zawsze czuła na potłumienie wzrastaiących talentow, y dowcipna w wybieraniu swych śrzodkow, nie dozwalała mu korzystać w domu z nabytey za granicą sławy. Wielu było takich, a mianowicie Medykow, co przewiduiąc bystrego dowcipu sławę, wszelkiemi sposobami w początkach przytłumić ią usiłowali.

wali, Herboryſtą go tylko wſzędzie zowiąc y wyſtawuiąc. W tym opłakanym ſtanie przez czas znaczny mieszkał w Sztokolmie.

Lecz nakoniec uſunęły ſię przeciwności; wezwany nieraz do znakomitych oſob wielkiey ſwey w Medycynie doſkonałości okazał dowody, a wkrótce nie było żadnego chorego, któryby Linneusza nie wzywał pomocy. Zaczął więc powoli do maiątku przychodzić, y wtedy to często te powtarzał słowa: *Eſkulapiusz fortunę, Flora Siegiesbekow daie* (19); około tegoż czasu do Dalekarlii pojechał, y zaręczoną ſobie przed kilka laty poiął Oblubienicę.

Już był poſtanowił wyrzeć ſię Botaniki nazawsze, a liczne ſwe obſerwacye molom na pokarm zoſtawić; lecz inaczey zrządziło pomyślnieyſze dla Hiſtoryi Naturalney ſzczęście. Sławny bowiem Hrabia de Teſsin, Marſzałek na ów czas Dworu, w Mineralogii y Zoologii biegły, y Baron de Geers, w Entomologii doſkonały, poznawſzy talenta Linneuſza tyle mu

(19) Siegesbeck, naprzód Przełożony Ogrodu Petersburgſkiego, a potém prywatny, ieden z naygłównieyſzych przeciwnikow Roślinnego Układu Linneusza.

mu wzięcia u Narodu y Kròla ziednali, iż pierwſzym Medykiem Flotty był poſtanowiony, a wkrótce potém, na zgromadzeniu Stanow publicznym w Sztokolmie Botaniki Profeſsorem z penſyą wyznaczony. A tak Mąż ten, co częſto był Florze złorzeczył, znowu ſię z nią poiednał, y do ulubioney Roślin Nauki powrócił.

Przez lat trzy mieſzkania ſwego w Sztokolmie, publiczne Lekcye Botaniki dawał, Szkołę Mineralogii założył, Gabinet Królowey Ludwiki Ulryki y Hrabiego de Teſsin opſał; po śmierci Rotberga, Anatomii y Medycyny praktyczney w Upſalu Profeſsora, do Katedry iego wezwany, lecz wkrótce potém, po uſtąpieniu Rozena, tamże do Katedry Botaniczney przenieſiony, dawném ſwém przywiązaniem do Hiſtoryi Naturalney przeięty, praktyki Lekarſkiey zupełnie zaniedbał, a całego ſiebie Botanice, Mineralogii, y Zoologii poświęcił. W ogrodzie Botanicznym liczbę zagranicznych Roślin do kilku tysięcy gatunkow pomnożył; każdego Roku nie tylko Kurs Botaniki dawał, ale nadto prywatnemi lekcyami Hiſtoryi Naturalney zatrudniał ſię; od Wiosny zaś aż do Jeſieni, iak nayczęściey z Uczniami na herboryzacyą wychodził.

W tym to właśnie czaſie ſtanął Linneuſz

na

na naywyżſzym ſtopniu ſławy ſwoiey. Większa część Szkół Europeyſkich jego przyięła Naukę; Młodź liczna garnęła ſię zewſząd do Szwecyi, aby go ſłuchała; Uczniowie gorliwością Miſtrza przeięci, a nadzieią podania weſpół z nim imion ſwych nieśmiertelności zagrzani, całą w krótce okryli Ziemię. Badano wſzędzie Naturę; od zlodowaciałych wierzchołkow gór Norwegii, aż do niebotycznych Cordillieres y Atlaſu, od brzegow Miſsisipi aż do brzegow Gangeſu, od wiekuiſtych lodow Groenlandyi, aż do ſkrzepłych wybrzeżów drugiego Półsferza; a te wſzyſtkie podróże, na których podięcie Monarchicznych trzebaby koſztow, jedynie tylko pragnieniem odkrycia prawdy przedſięwzięte y dokonane były. Z jego to rady y ſtarania, Kalm zwiedził Penſylwanią y Kanadę; Haſselquist Paleſtynę y Egipt; Oſbeck Chiny y Jawę; Rollander Surinam; Loefling Hiſzpanią y Amerykę Południową; Forſkähl Arabią; Thunberg Przygórek dobrey nadziei y Japonią; Torenniuſz Malabar y Suratę; a tak Linneuſz pracą Uczniow ſwoich niby rozmnożony, niezliczone Natury twory widzieć, y według ſwoich prawideł examinować mógł.

Powſzechne przyięcie Botanicznego Układu,

kładu, ubieganie się uczonych Towarzystw, aby Linneusza mieć w swoiey liczbie, wystawiało go całey Europie jako Człowieka wyższemi talentami obdarzonego. Sławą tą uięty Król Hiszpań: i, 2000 czer: złł: roczney mu pensyi ofiarował, aby w Madrycie Historyi Naturalney chciał uczyć; obietnicą równeyże nadgrody od Katarzyny II. do Petersburga, y od Króla Angielskiego do Gettyngi był wzywany; ale miłość Oyczyzny y dobro swoiego Narodu przekładaiąc nad tak wielkie osobiste pożytki, w swoim Kraiu zostać wołał. Jakoż nie była mu niewdzięczna Szwecya; wkrótce bowiem kleynotem Szlachectwa udarowany y Orderem Północney gwiazdy pierwszy Literat zaszczycony został; nowość, zaiste, niemniey Linneuszowi jak rządowi Szwedzkiemu honor czyniąca, który, uwieńczaiąc zasługi Linneusza, pokazał, iż jako Urząd oświecenia ludzi jest sprawą publiczną, tak Nauczyciele do nadgrod publicznych maią prawo.

Nakoniec pracą y wiekiem zwątlony, na początku Maia 1774. w czasie publiczney Lekcyi, apoplexyą dotkniony został; y odtąd, lubo nieco do siebie przyszedł, zawsze bardzo słabego był zdrowia. W Czerwcu Roku 1776. powtórnie apoplexyą

plexyą rufzony, tak na fiłach upadł, iż, ani chodzić, ani wyraźnie mòwić, ani naypoufalfzych fobie Przyiacioł poznawać nie mogł. Umarł Roku 1778. Stycznia 10. wieku fwoiego 71, z wielkim żalem Krewnych, Uczniow, y całego Narodu.

Zwłoki jego w Katedralnym Upfalfkim Kościele z wielką okazałością złożone, kofztem Królewfkim wfpaniały Nadgrobek wyftawiono, y Medal bito, na którym żal Nauki naturalney wyraża fię. Nadto, na zieździe Narodowym, fam Król w Mowie fwey do Stanow zgromadzonych, żal ze ftraty tak wielkiego Męża w nayczulfzych wyrazach okazał. Dał tego fzacunku dla Linneufza y w poźnieyfzym czafie tenże Król niepofpolity dowod; gdy bowiem na rozfzerzenie Ogrodu Botanicznego w Upfalu, 31360 łokci kwadratowych przyczynić kazał, y fam Królewfką ręką pierwfzy kamień na założenie Botanicznego gmachu położył, ten podchlebny dla Linneufza, kładąc tamże Medal jego (20), wyryć kazał napis:

Gu-

---

(20) Medal na uwiecznienie pamiątki Linneusza bity był taki: z jedney ftrony obraz Linneusza już ftarego, twarz marfzczkami okryta y grzbiet nieco pochyły; obok krzewi fię buyna Roślina zupełnie rozkwitła, od nazwifka jego

Gustavus III. ut bonis artibus & præsertim scientiæ in laudem Gentis à Carolo Linnæo ad fastigium evectæ consuleret, simulq; memoriæ consecraret auspicia, quibus filius Gustavi Adolphi Academiam Upsaliensem tuetur, has Ædes exstruere voluit, primis sua manu locatis fundamentis, die 17. Aug. 1787.

Był Linneusz wzrostu małego, lecz proporcyonalnego; porywczy y popędliwy, ale się prędko uspokaiał; wielbił zawsze z nayczulszą wdzięcznością dobroczynną Opatrzności rękę, która wydzwignąwszy go z nikczemności w tak świetnym postawiła stanie; a ugruntowany w czystey moralności prawidłach, jako wprzód w ubóstwie, tak potém w obfitości od wszelkiego zepsucia był dalekim. W Gabinecie swoim te miał przed oczéma wyryte słowa: *Innocuè vivito. Numen adest.* Od młodości do ściłłey nawykły oszczędności y przy znacznym potém maiątku nie był rozrzutny; miał jednak Przyiaciół, dla których nic nie żałował, a na ubogich Uczniow

---

Linnæa nazwana; napis na około: *Carolus Linnæus Arch. Reg.* Z drugiey strony stoi Bogini Cybele w smutney postawie, Klucz w ręce trzyma, Zwierzętami y Roślinami zewsząd otoczona. Napis na około: *Deam luctus angit amissi*; w dole: *post obitum Upsaliæ die 10. Jan. 1778. Rege jubente.*

czniow wiele łożył. Z łaſki Królewſkiey, penſyi Akademickiey y przedawania ſwych rękopiſow znaczny maiątek zebrał, y obſzerne Wſie bliſko Upſalu dziedzictwem nabył.

Zoſtawił Linneuſz cztery Córki y jednego Syna, na Katedrę Botaniczną godnego po ſobie Naſtępcę, który z rozmaitych piſm ſwoich, a mianowicie z ſupplementu do Układu Roślin, Ru 1781, w Brunświku wydanego, znaiomy, w 1783 zbyt wczeſną śmiercią zſzedł z tego Swiata. Po śmierci jego Doktor Schmidt Anglik, wſzyſtkie Kſięgi, piſma, zbiory, Zielnik, Gabinet Linneuſza, za dwa tyſiące czerw: złł: u Dziedzicow zakupił; a tak ſzczególnym loſem wſzyſtkie owoce prac Linneuſza, zaszczyt Szwedzkiego Narodu, do cudzego Kraiu, bez powrótu, na zawſze przenioſły ſię.

Wiele bardzo dzieł napiſał Linneusz, które w potomności pracy jego y głębokiego rozumu nieśmiertelnemi będą dowodami. Botanikę całą na nowo przełał; Układ płciowy wprowadził y utwierdził; rodzaie wſzyſtkie naturalne uſtanowił y mocnemi charakterami określił; gatunki przyzwoitemi znamionami oznaczył, y nowych do tyſiąca opiſał; a co ſtanowi grunt rzeczy, ſkutki y użycie Roślin w Ekonomice Natury, w Goſpodarſtwie, Rzemiosłach,

Me-

Medycynie, okazał. Nie dość na tém, w całey Zoologii pierwszy doskonałe układy wprowadził; pierwszy prawdziwe Rodzaje ustanowił, y gatunki Zwierząt przyzwoitemi cechami oznaczył; pierwszy niezmierne mnóstwo gatunkow, mianowicie owadow, podał. Układ Natury jego we trzydzieście lat dwanaście razy był przedrukowany. Skromny w Mineralogii, wiele iednak nieznaiomych gatunkow Kamieni y Kruszcow opisał, pierwszy taiemnicę Krystallizacyi odkrył; przez co wszystko zasłużył, iż sprawiedliwie o nim mówić się może: *Naturam complexus est omnem.*

Pisma Linneusza, co do Historyi Naturalney, w całey Europie Klassycznemi stały się, y ieden niby powszechny wszystkim Naturalistom zrozumiały stanowią ięzyk. O czém sławny z dzieł swoich Spalanzani tak mówi (21): *Oprócz konieczney potrzeby uczenia się Nomenklatury, ku zrozumieniu Naturalistow, w pisaniu nadto zażywać jey należy, abyśmy sami zrozumiani byli; y zdaie się, że w teraznieyszym Historyi Naturalney stanie, obeyść się nie można bez Linneusza, a przynaymniey pewny jestem, iz używaiąc wyrazow jego Systematu Natury, w całey Europie zrozumianym będę.*

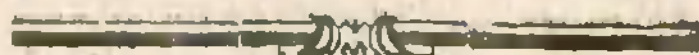
OPI-

(21) Spallanzani Phisica animale & vegetabile T. II

OPISANIE ROSLIN

W PROWINCYI W. X. LIT:

NATURALNIE ROSNĄCYCH.

UKŁAD LINNEUSZA.

Lubo Elementarna Botanika wytłumaczyła jaśnie Układ Linneuſza, że jednak mogą ſię znaleść tacy, którym to Dzieło jeſt nieznajome, albo którzy go nie maią, przełożyć tu zaſady tego Układu y podziały Klaſs jego, za rzecz potrzebną oſądziłem.

Układ Linneusza zowie ſię płciowym, że ſię zaſadza na płci Roślin, to jeſt, na pręcikach, jako częściach ſamczych, y słupkach, jako częściach ſamiczych. Podzielił Linneusz Rośliny wſzyſtkie na dwadzieścia cztery Klaſsy, a każdą Klaſsę na kilka Rzędow; w Rzędach pomieścił Rodzaie, w Rodzaiach gatunki. We dwudzieſtu trzech pierwſzych Klaſsach zawarł wſzyſtkie Rośliny maiące Kwiaty wyraźne y widzialne, w oſtatniey zaś te, któ-

rych

rych Kwiaty ſą ukryte, lub nie wyraźne. W trzynaſtu Klaſsach pierwſzych zawieraią ſię Rośliny maiące Kwiaty obopłciowe, a których pręciki zupełnie ſą wolne. W dwunaſtey jednak y trzynaſtey Klaſsie, oprócz liczby pręcikow, trzeba mieć wzgląd na ich oſadzenie na kielichu, lub nie na kielichu. W czternaſtey y piętnaſtey Klaſsie liczbę y proporcyą pręcikow uważać należy. W Klaſsach, ſzesnaſtey, ſiedmnaſtey, ośmnaſtey, dziewietnaſtey, y dwudzieſtey, nie tak na liczbę pręcikow, jak na ich złączenie wzgląd mieć potrzeba, jako to, między ſobą czy z ſłupkiem, główkami, czy nitkami ſą zroſłe. W dwudzieſtey pierwſzey, dwudzieſtey drugiey, y dwudzieſtey trzeciey Kwiaty ſą jednopłciowe, albo jeśli ſą dwupłciowe, te zawſze w mnieyſzey liczbie. Klaſsa dwudzieſta czwarta zawiera Rośliny, których Kwiaty ſą nie wyraźne.

Klaſsa I. Jednopręcikowa, *Monandria*, ma kwiaty o jednym pręciku.

Klaſsa II. Dwupręcikowa, *Diandria*, dwa pręciki.

Klaſsa III. Trzypręcikowa, *Triandria*, trzy pręciki.

Klaſsa IV. Czteropręcikowa, *Tetrandria*, cztery pręciki.

Klaſsa

Klaſsa V. Pięciopręcikowa, *Pentandria*, pięć pręcików.

Klaſsa VI. Sześciopręcikowa, *Hexandria*, ſześć pręcików.

Klaſsa VII. Siedmiopręcikowa, *Heptandria*, ſiedm pręcików.

Klaſsa VIII. Ośmiopręcikowa, *Octandria*, ośm pręcików.

Klaſsa IX. Dziewięciopręcikowa, *Enneandria*, dziewięć pręcików.

Klaſsa X. Dzieſięciopręcikowa, *Decandria*, dzieſięć pręcików.

Klaſsa XI. Dwunaſtopręcikowa, *Dodecandria*, dwanaście pręcików.

Klaſsa XII. Kielichopręcikowa, *Icosandria*, około 20 pręcików na kielichu oſadzonych.

Klaſsa XIII. Wielopręcikowa, *Polyandria*, pręcików od 20 do 1000 nie na kielichu, lecz na dnie oſadzonych.

Klaſsa XIV. Nie równo-czteropręcikowa, *Didynamia*, pręcików cztery, z których dwa dłużſze, dwa krótſze.

Klaſsa XV. Nie równo-ſześciopręcikowa, *Tetradynamia*, pręcików ſześć, z których cztery dłużſze, dwa krótsze.

Klaſsa XVI. Jednowiązkowa, *Monadelphia*, pręciki w jedną kupkę zroſłe.

Klaſsa XVII. Dwuwiązkowa, *Diadelphia*, pręciki we dwie kupki zroſłe.

Klaſsa

Klaſsa XVIII. Wielowiązkowa, *Polyadelphia*, pręciki w wiele kupek zroſłe.

Klaſsa XIX. Zroſłogłówkowa, *Syngenesia*, preciki głowkami z ſobą zroſłe.

Klaſsa XX. Storczykowa, *Gynandria*, główki pyłkowe ze ſłupkiem zroſłe.

Klaſsa XXI. Oddzielnopłciowa na jedneyże Roślinie, *Monoecia*, Kwiaty oſobno ſamcze, a oſobno ſamicze na teyże ſamey Roślinie.

Klaſsa XXII. Oddzielnopłciowa na dwóch Roślinach, *Dioecia*. Kwiaty oſobno ſamcze, a oſobno ſamicze na dwóch różnych Roślinach.

Klaſsa XXIII. Pomieſzanopłciowa, *Polygamia*, Kwiaty ſamcze y ſamicze na jedneyże, lub oddzielnych Roślinach, y razem Kwiaty obopłciowe.

Klaſsa XXIV. Skrytopłciowa, *Cryptogamia*, Kwiaty zupełnie niewidzialne, lub bardzo nieznaczne.

Pierwſzych trzynaſtu Klaſs Rzędy ſą zaſadzone na wielości słupkow; tak Roślina maiąca precików pięć a słupek jeden, będzie z Klaſsy Pięciopręcikowey, z Rzędu Jednosłupkowego, *Monogynia*, z Rzędu dwusłupkowego, *Digynia*, Trzysłupkowego, *Trigynia*, Wielosłupkowego, *Polygynia*, jeśli słupkow będzie dwa, trzy, lub więcey; y tak daley.

Klaſsa

Klaſsa czternaſta dzieli ſię na dwa Rzędy; albo naſiona ſą nagie na dnie Kielicha, a to jeſt Rzęd Nagoziarnowy, *Gymnospermia*, albo w torebkach zawarte, a ten Rzęd zowie ſię Okrytoziarnowy, *Angiospermia*.

Klaſsa piętnaſta na dwa także dzieli ſię Rzędy; w pierwſzym naſiona ſą zawarte w Strączkach, których długość równa jeſt ſzerokości, albo mało co większa, a to jeſt Rzęd Strączkowy, *Siliculosa*; w drugim Strączków długość nierównie więkſza jeſt od ſzerokości, a Rzęd ten jeſt Strąkowy, *Siliquosa*

Rzędy wſzyſtkich Klaſſ naſtępujących, prócz dziewiętnaſtey, zaſadzone ſą na charakterach klaſſycznych Klaſſ poprzedzających. Tak ſzeſnaſta Klaſſa, Iednowiązkowa, *Monadelphia*, dzieli ſię na Rzęd pięciopręcikowy, *Pentandria*, Dzieſięciopręcikowy, *Decandria*, Wielopręcikowy, *Polyandria*, gdy pręcików w jedną kupkę zroſłych ieſt pięć, dzieſięć, lub więcey.

Także Klaſſa ſiedmnaſta, Dwuwiązkowa, *Diadelphia*, dzieli ſię na Rzęd Szeſciopręcikowy, Oſmiopręcikowy, Dzieſięciopręcikowy, według liczby pręcików we dwie kupki zroſłych. Klaſſa oſmnaſta, Wielowiązkowa, *Polyadelphia*, podług tychże prawideł ieſt podzielona.

Póki pręciki y ſłupki ſą zupełnie wyraźne, podział Klaſſ na Rzędy ieſt łacny, ale w Klaſſie Zroſłogłówkowey, *Syngeneſia,* podział Rzędow ieſt nieco trudnieyſzy, y prędzey go przez doświadczenie, niż z przepiſow nauczyć ſię można. Klaſſa ta zawieraiąca Kwiaty z wielu innych drobnych Kwiatkow złożone dzieli ſię na ſześć Rzędow: 1. Złączenie równe, *Polygamia æqualis,* gdy wſzytkie Kwiatki ſą dwupłciowe, rodzayne, np. Podróżnik, *Cichorium.* 2. Złączenie zbytnie, *Polygamia ſuperflua,* gdy śrzodek Kwiatow złożony ieſt z Kwiatkow obopłciowych, brzeg z iednopłciowych ſamiczych, a wſzyſtkie ſą rodzayne; np. Oman, *Inula* 3. Złączenie daremne, *Polygamia fruſtranea,* gdy Kwiatki śrzodkowe ſą obopłciowe, płodne, a Kwiatki promieniowe bezpłciowe, niepłodne; np. Słonecznik, *Helianthus.* 4. Złączenie potrzebne, *Polygamia neceſſaria,* gdy Kwiatki śrzodkowe dwupłciowe ſą niepłodne, a Kwiatki promieniowe ſamicze, płodne; np. Nogiet, *Calendula.* 5. Złączenie oddzielone. *Polygamia ſegregata,* gdy w kielichu ogólnym Kwiatki ſą z kielichami ſzczególnemi, np. Ieżowiec, *Echinops.* Nakoniec, 6. Rzęd kwiatow poiedynczych, *Monogamia,* gdy Kwiaty ſą udzielne, poiedyncze, y z innych Kwiatkow niezłożone, a główki pył-

ki pyłkowe ſą walcowato zroſłe, np. Fiałek, *Viola.*

Dwudzieſta czwarta Klaſſa dzieli ſię na cztery Rzędy; 1. Paprocie; 2. Mchy; 3. Porosty; 4. Grzyby.

Rzędy dzielą ſię znowu na Rodzaie, a w Rodzaiach zawarte ſą gatunki. Charaktery Rodzaiowe biorą ſię z bytności, lub niebytności Kielicha, Korony, Miodnika, Pręcikow, Słupka, Dna, Naſion, Pokrywy, Owocow, &c. uwazaiąc pilnie ich liczbę, kſztałt, położenie, y wielkość; gatunkowe zaś cechy biorą ſię ze wſzyſtkich części Rosliny, Korzenia, Pnia, Gałęzi, Kory, Kolcow, Liſci, Kwiatow, Owocow, z ich kſztałtow, liczby, ułożenia, podzielności, &c. słowem, ze wſzyſtkiego tego, co Roslinę iedną od drugiey rozróznić może; a o tém wſzytkiem obſzernie y dokładnie w Botanice elementarney dla Szkół Narodowych.

KLASSA I. JEDNOPRĘCIKOWA.
(MONANDRIA)

Rzęd Jednosłupkowy.

Przęſtka. Hippuris. Kielich o. Korona o.

Rzęd Dwusłupkowy.

Wrzosowiec. Coriſpermum. Kielich. o. Korona 2-liſtkowa; ziarno 1.
Gwiazdosz. Callitriche. Kielich o. Korona 2-liſtkowa; Torebka 2-komorkowa.

Rzęd Jednosłupkowy.

Przęſtka. Hippuris.

Kielich o; Korona o; znamie poiedyńcze; ziarno jedno, okrągławe, nagie.

1. Przęſtka poſpolita. *H. vulgaris. L.*

Pręt proſty, poiedyńczy, na $\frac{1}{4}$ łokcia nad wodę wznieſiony; liście drobne, wąſkie, okręgowe, okręgi, mianowicie pod wierzchem, liczne, gęſto ſkupione; kwiaty ramienne, bezſzypułkowe, o jednym tylko pręciku, torebka jaiowata, jednoziarnowa. Rośnie w wodach około brzegów, kwitnie w Maiu. *Flora Danica tab:* 87.

Rzęd Dwusłupkowy.

Wrzosowiec. Corispermum.

Kielich o; Korona 2-liſtkowa; ziarno 1. jaiowate, nagie, ſpłaſzczone.

1. Wrzo-

1. Wrzosowiec Jzopoliści. *C. Hysopifolium L.*

Pręt profty, prawie ¾ łokciowy, u fpodu twardy, gałęzifty, kofmaty, czerwonawy, cały liśćmi okryty; liście na przemian-ległe, wąfkie, 2-calowe, białym nerwem wzdłuż oznaczone; kwiaty ramienne, bezfzypułkowe. Rośnie na piafkach, kwitnie w Lipcu.

2. Wrzosowiec naieżony. *C. fquarrosum L.*

Pręt y liście poprzedzaiącym podobne; kwiaty w kłosy naieżone fkupione; rośnie na błotach. Rodzay ten z fwemi gatunkami odemnie nie widziany, X. Kluk na Podlasiu znaydował, y pod imieniem *pluſkwy Izopoliściowey, y krokiewkowey* opifał.

Gwiazdosz. Callitriche.

Kielich o; Korona 2-liftkowa; Torebka 2-komorkowa, 4-ziarnowa.

1. Gwiazdosz wiosenny. *C. verna L.*

Pręciki nitkowe, gałęzifte, nad wodę nieco wzniesione; liście na wierzchu okrągło-iaiowate, fkupione, część zaś w wodzie zanurzona zrzadka podługowatemi, naprzeciwległemi liftkami ofadzona; kwiaty bezfzypułkowe, poiedyńcze. Rośnie w rowach y ftrumykach, kwitnie na wiofnę.

2. Gwiazdosz jesienny. *C. autumnalis L.*

Gatunek ten z kfztałtu we wfzyftkim poprzedzaiącemu podobny; liście wąfkie z wierzchu ucięte, lub rozdwoione, wierzchołkowe fkupione. Rośnie podobnież w Rowach y ftrumykach, kwitnie w Jesieni.

KLASSA II. DWUPRĘCIKOWA.

(*DIANDRIA.*)

Rzęd Jednosłupkowy.

Liguſtr. Liguſtrum. Korona 4-dzielna; Jagoda 4-ziarnowa.

Lilak. Syringa. Korona 4-dzielna; Torebka 2-komorkowa.

Przetacznik. Veronica. Korona 4-dzielna, przedziałka dolna od innych węższa.

Trud. Gratiola. Korona 4-dzielna, nieforemna; pręcikow 4, 2 niepłodne.

Tłuſtosz. Pinguicula. Korona paſzczękowata, z oſtrogą; Kielich 5-dzielny.

Pływacz. Utricularia. Korona paſzczękowata z oſtrogą; Kielich 2-liſtkowy.

Koſzysko. Verbena. Korona prawie równa; Kielicha przedział górny od innych krótszy.

Karbieniec. Lycopus. Korona prawie równa; pręciki od ſiebie odległe.

Szałwia. Salvia. Korona paſzczękowata; pręciki na poprzeczney ſzypułce oſadzone.

Czarnokwit. Circæa. Kielich 2-liſtkowy; korona 2-liſtkowa.

Rzęd Dwusłupkowy.

Tomka. Anthoxanthum. Kielich: plewa 1-kwiatowa, podługowata; Korona: plewa ościſta.

Rzęd Jednosłupkowy.

Liguſtr. Liguſtrum.

Korona 4-dzielna; Jagoda 4-ziarnowa.

1. Liguſtr

1. Liguſtr poſpolity. *L. vulgare L.*

Krzew dwułokciowy; liście naprzeciwległe, lancetowate, krótko-ogonkowate, zaoſtrzone, lśniące, gładkie; kwiaty białe, gronkowate; jagody okrągłe, czarne, lśniące, cztero-ziarnowe; Krzew początkowie obcy, teraz przyſwoiony, utrzymuie ſię w ogrodach na ſzpalerki, y w opuſzczonych ogrodach dziko rośnie; kwitnie w Czerwcu. Liście y kwiaty w lekarſtwach ſą oczyſzczaiące y ściągaiące.

Lilak. Syringa.

Korona 4-dzielna; Torebka 2-komorkowa.

1. Lilak poſpolity. *S. vulgaris L.*

Krzew 5-łokciowy; liście naprzeciwległe, ogonkowate, ſerduſzkowate, zaoſtrzone, gładkie; kwiaty fioletowo-błękitne, lub zupełnie białe, w grona gęſte ſkupione; korona leykowata, 4-dzielna. Krzew początkowie obcy, teraz tak przyſwoiony, iż po niektórych mieyſcach, mianowicie koło ogrödów, dziko rośnie.

Czarnokwit. Circæa.

Kielich 2-liſtkowy; Korona 2-liſtkowa; Torebka 2-komorkowa, 4-ziarnowa.

1. Czarnokwit proſty. *C. Lutetiana L.*

Pręt proſty, gałęziſty, nieco koſmaty. prawie łokciowy; liście naprzeciwległe, ogonkowate, jaiowate, zaoſtrzone, ledwo ząbkowane; kwiaty białe, lub czerwoniawe, w liczne gronka ſkupione; ſzypułki koſmate; kielicha liſtki odgięte; torebka koſmata. Rośnie w zaroślach, kwitnie w Czerwcu. Znaydowałem obficie w Wileńſkim około Suderwy. *Fl. Dan. tab.* 256.

Czar-

2. Czarnokwit pochyły. *C. alpina. L.*

Pręt pochyły, lub zupełnie leżący; liście naprzeciwległe, gładkie, ſerduſzkowate, ząbkowane; kwiaty czerwonawe; gronka poiedyńcze, kielichy czerwonawe. Rośnie w zaroślach pagórkowatych; kwitnie w Czerwcu.

Przetacznik. Veronica.

Korona 4-dzielna, dolna przedziałka od innych węższa; Torebka 2-komorkowa.

1. *Kwiaty kłosowe, kłosy wierzchołkowe, pręty proste, liście potróyne.*

1. Przetacznik morſki. *V. maritima. L.*

Pręt proſty, prawie łokciowy, kilku kłosami zakończony; liście potróyne, ogonkowate, około trzech calów długie, zaoſtrzone, nierówno ząbkowane; kłosy gęſte, proſte, pięknie błękitne, średni nad inne dłuższy; kielich mały, przedziałki równe, wąſkie. Rośnie wſzędzie w lasach, kwitnie w Lipcu y Sierpniu. *Fl. Dan. tab.* 374.

2. Przetacznik nieprawy. *V. ſpuria. L.*

Gatunek ten we wſzyſtkim poprzedzaiącemu podobny; liście potróyne, lancetowate, równo-ząbkowane. Rośnie wſzędzie w lasach; kwitnie w Lipcu.

2. *Kwiaty kłosowe, kłosy wierzchołkowe, pręty proste, liście naprzemian-ległe.*

3. Przetacznik kłosowy. *V. ſpicata. L.*

Pręt proſty, prawie łokciowy, nieco kosmaty, jednym

jednym kłosem zakończony; liście z korzenia wyrastaiące jaiowo-podłużne, prętowe nieco węższe, naprzeciwległe, przytępione, karbowane; kłos poiedyńczy, gęsty, fioletowo-błękitny. Rośnie wszędzie około lasów, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 52.

4. Przetacznik długoliści. *V. longifolia. L.*

Pręt prosty, około łokcia wysoki; liście naprzemianległe, ogonkowate, dolne iaiowo-lancetowate, około trzech calów długie, zaostrzone, ząbkowane, górne wąsko lancetowate; na wierzchołku kłosów kilka błękitnych, lub blado czerwonych, środni nad inne większy; korona wielka; kielich kosmaty; przysadki y szypułki kłosowe białokosmate. Rośnie wszędzie w lasach, mianowicie w Lidzkim około Szczuczyna, kwitnie w Lipcu.

5. Przetacznik popielaty. *V. incana. L.*

Pręt prosty, ¼ łokciowy, białokosmaty; liście dolne naprzeciwległe, ogonkowate, lancetowate, karbowane, przytępione, ze spodu y na brzegach kosmate; kwiaty w kłosy rzadkawe skupione; kielich kosmaty; przedziałki korony wąskie; przysadki kosmate, lancetowate. Rośnie w lasach, kwitnie w Lipcu.

6. Przetacznik górny. *V. alpina. L.*

Pręt prosty, poiedyńczy, pół-łokciowy, nieco kosmaty; liście naprzeciwległe, jaiowate, tępe, małoząbkowane, prawie gładkie; kwiaty drobne błękitne, krótko szypułkowate, w kłos rzadki wierzchołkowy skupione; kielichy naieżone, kosmate. Znaydowałem w Lidzkim około Szczuczyna; kwitnie w Sierpniu. *Flor. Dan. tab.* 16.

7. Prze-

7. Przetacznik podkłosowy. *V. hybrida. L.*

Pręt proſty, łokciowy, nieco koſmaty; liście naprzeciwległe, dolne ogonkowate, górne bezogonkowe, wſzyſtkie lancetowate, karbowane, ząbkowane; kłos gęſty, wierzchołkowy, u ſpodu rzadki, na wierzchu zgęſzczony. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Lipcu y Sierpniu.

3. *Kwiaty kłosowe, kłosy wierzchołkowe, pręty leżące.*

8. Przetacznik macierzankowy. *V. ſerpyllifolia. L.*

Pręty liczne, u ſpodu pochyłe y leżące, wierzchołki zaś do 6 calów wyſokie, w górę proſto podnieſione; liście jaiowate, gładkie, zrzadka karbowane, dolne naprzeciw górne na przemian ległe, y nieco węższe; kwiaty gronkowato-kłosiſte, biało-błękitne; kłoſy rzadkie; przyſadki jaiowo-lancetowate. Rośnie w zaroślach około Pól y Rzek, kwitnie w Czerwcu; znaydowałem około Żakretu nad Wilią. *Flor: Dan. tab.* 492.

4. *Kwiaty gronkowe, gronka poboczne, pręty y liście gładkie.*

9. Przetacznik Bobowník. *V. Beccabunga. L.*

Pręt $\frac{3}{4}$ łokciowy, po ziemi rozesłany, gładki, ſoczyſty, gałęziſty, czerwonawy; liście naprzeciwległe, jaiowo-okrągłe, ciemnozielone, gładkie, lśniące; kwiaty błękitne, w poboczne gronka ſkupione. Rośnie wſzędzie około wód, kwitnie w Maiu. *Flor: Dan. tab.* 511. w Lekarſtwach oczyſzcza, mokrz pędzi, ſzkorbut leczy, y na wioſnę zamiaſt Sałaty bardzo zdrowym jeſt pokarmem.

10 Prze-

10. Przetacznik Bobowniczek. *V. Anagallis. L.*

Pręt profty, ½ łokciowy, gałęzifty, gładki; liście lancetowate, ząbkowane, zaoftrzone. pręt otulaiące; grona poboczne dość gęfte, kwiaty bladobłękitne. Rośnie około wód; kwitnie w Maiu. Własności też fame co w poprzedzaiącym gatunku.

11. Przetacznik tarczykowy. *V. fcutellata. L.*

Pręt delikatny, gałęzifty, po ziemi rozesłany; liście naprzeciwległe, bezogonkowe, wąfkie, zaoftrzone; gronka kwiatowe rzadkie, poboczne, naprzemianległe; kwiaty liczne na delikatnych fzypułkach wifzące; torebki płafkie, ferdufzkowate, wcięte. Rośnie na mieyfcach wodniftych, kwitnie w Maiu. *Flor: Dan. tab.* 209.

5. *Kwiaty gronkowe, gronka poboczne, pręty, lub liście kofmate.*

12. Przetacznik fzerokoliści. *V. latifolia. L.*

Pręt prosty, poiedyńczy, łokciowy, delikatną wełną okryty; liście bezogonkowe, ferdufzkowate, zaoftrzone, głęboko ząbkowane, pokrzywnym podobne; kwiaty drobne, błękitne, w gronka długie, poboczne fkupione; korona wielka; przedziałki jaiowate; torebka ferdufzkowata. Rośnie w lafach, kwitnie w Czerwcu. Znaydowałem w Wileńfkim około Dukszt. *Jacq: Fl: Auftr: tab.* 60.

13. Przetacznik gronkowy. *V. Chamædrys. L.*

Pręt profty, ¾ łokciowy, z dwóch ftron przeciwnych tylko delikatnemi włofkami okryty; liście naprzeciwległe, bezogonkowe, jaiowate, ferdufzkowate; kwiaty błękitne, granatowo krefkowane, w poboczne gronka ułożone; liftki kielicha

nie równe

nierówne, lancetowate. Rośnie wszędzie na łąkach y w ogrodach, kwitnie w Maiu. *Flor: Dan. tab.* 448.

14. Przetacznik ozankowy. *V. Teucrium. L.*

Pręt nieco pochyły, częstokroć gałęzisty, cały delikatnie kosmaty, około 8 calów wysoki; liście naprzeciwległe, jaiowate, przytępione, chropawe, ząbkowane, z wierzchu zielone, ze spodu białawe; kwiaty w poboczne długie grona skupione, błękitne, czerwono bręgowane. Rośnie na mieyscach trawistych, kwitnie w Maiu.

15. Przetacznik pospolity. *V. officinalis. L.*

Pręciki kilka-calowe, twarde, kosmate, po ziemi rozesłane; liście naprzeciwległe, twarde, jaiowate, kosmate; kłosy z pomiędzy liści poboczne, nayczęściey dwa tylko, rzadkie; szypułka kłosowa, kielich y przysadki kosmate; korona mała, blado błękitna. Są odmiany, maiące liście gładkie, ząbkowane. Rośnie w lasach y około lasów, na mieyscach suchych; kwitnie w Czerwcu. *Flor: Dan: tab.* 248. w Lekarstwach jest nieco gorzka, żołądek umacnia, ściąga, mokrz pędzi, rany goi y oczyszcza.

6. *Kwiaty poiedyncze, pręty proste.*

16. Przetacznik rolowy. *V. arvensis. L.*

Pręt $\frac{1}{4}$ łokciowy, prosty, kosmaty; liście śrzednie bezogonkowe, jaiowo-serduszkowate, karbowane: kwiatowe lancetowate; kwiaty poiedyncze drobne, blado błękitne; korony od kielicha mnieysze; listki kielicha nierówne, lancetowate. Rośnie na gruntach uprawnych, kwitnie w Maiu.

17 Prze-

17. Przetacznik gładki. *V. acinifolia. L.*

Pręt profty, około ¾ łokcia wyfoki, gładki; liście dolne gładkie, jaiowate, ogonkowate, naprzeciwległe, karbowane, górne takoż gładkie, lancetowate, naprzemian legle, ząbkowane; kwiaty poiedyńcze, drobne, białawe; liftki kielicha nierówne, kofmate. Znaydowałem na łąkach na Popławach pod Wilnem; kwitnie w Maiu.

18. Przetacznik wiofenny. *V. verna. L.*

Pręt profty, ledwo 3-calowy, gałęzifty; liście palczafto-dzielne, nieco kofmate; fzypułki kwiatowe od kielicha krótfze; kwiaty poiedyńcze, drobne, ciemno błękitne; liftki kielicha od korony większe, wąfkie, nierówne; torebki gładkie, ferdufzkowate. *Fl: Dan: tab.* 252.

19. Przetacznik Rzymfki. *V. Romana. L.*

Pręcik profty, kilka calowy, nieco kofmaty, gałęzifty; liście wfzyftkie naprzeciwległe, dolne jaiowate ogonkowate, inne podłużne, bezogonkowe, zrzadka nieco ząbkowane; kwiaty drobne, białawe, poiedyńcze, krótko fzypułkowate. Rośnie na polach nieuprawnych, kwitnie w Maiu.

7. *Kwiaty poiedyńcze, pręty leżące.*

20. Przetacznik pięćdzielny. *V. triphyllos. L.*

Pręcik kilkacalowy, pochyły; liście dolne jaiowate, karbowane, śrzodkowe pięćdzielne, czyli pięć palczafte, wyżfze zaś trzy lub 4-dzielne, wfzyftkie kofmate, naprzeciwległe; fzypułki jednokwiatowe, od kielicha dłużfze; kwiaty drobne, błękitne; torebka fpłafzczona, ferdufzkowata. Znaydowałem około Wilna na Popławach, kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab.* 627.

21. Przetacznik bluszczykowy. *V. Hederefolia. L.*

Pręty słabe, po ziemi rozesłane, kilkaca'owe, gałęziste; dwa dolne liście długo ogonkowate, wyższe naprzeciwległe, ogonkowate, serduszkowate, 5-dzielne, nieco kosmate; szypułki jednokwiatowe; kwiaty drobne, czerwonawe; torebka z dwóch pęcherzyków okrągłych złożona. Rośnie na polach uprawnych, kwitnie w Kwietniu. *Fl. Dan. tab.* 428.

22. Przetacznik polny. *V. Agrestis. L.*

Pręty kilka calowe, gałęziste, po ziemi rozesłane; liście jaiowate, nieco serduszkowate, krótko ogonkowate, karbowane; kwiaty poiedyńcze, blado błękitne; szypułki od liści dłuższe; kielich od korony nieco dłuższy, listki jego jaiowate, równe. Rośnie na polach uprawnych, kwitnie w Kwietniu.

Trud. Gratiola.

Kielich 7-listkowy; Korona nieforemna, odgięta; Pręcikow 4. z których 2. są płonne; Torebka dwu-komorkowa.

1. Trud pospolity. *G. officinalis. L.*

Pręt prosty, ½ łokciowy, gładki. poiedyńczy; liście naprzeciw-ległe, bezogonkowe, lancetowate, ząbkowane, gładkie, trzynerwiste; kwiaty ramienne, szypułkowate, blado-żółtawe; szypułki iednokwiatowe; korona wielka, nieforemnie 5-dzielna, wewnątrz u spodu siarczysto kropkowana. Rośnie na błotach w Grodzieńskim; Gilibert pospolitą około brzegow Niemna być mieni; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan. tab.* 363. We wszystkich swych częściach obrzydliwie gorzka roślina,

slina, bydło iey nie tyka, y koniom w ſianie ſzkodzi; w lekarſtwach womity ſprawuie, y gwałtownie żołądek poruſza.

Tłuſtoſz. Pinguicula.

Kielich 2-wargowy, 5-dzielny; Korona paſzczękowata z oſtrogą; torebka 1-komorkowa,

1. Tłuſtoſz poſpolity. *P. vulgaris. L.*

Liście z korzenia wyraſtaiące iaiowo-podłużne, blado-zielone, lub żółtawe, ſoczyſte, lśniące iakby oleiem powleczone, po ziemi rozeſłane; z pośrzodka ich powſtaie kilka, lub ieden pręcik, kilkacalowy, nagi, iednokwiatowy; kwiat błękitny, lub blado fioletowy, w dół nieco nakłoniony; miodnik wałeczkowaty, długości korony. Roſnie na łąkach mokrych, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan: tab:* 93.

Pływacz. Utricularia.

Kielich 2-liſtkowy, równy; Korona paſzczękowata z oſtrogą; Torebka 1-komorkowa.

1. Pływacz poſpolity. *U. vulgaris. L.*

Część pręta w wodzie zanurzona dzieli ſię na wiele nitkowatych gałązek, delikatnemi, nitkowatemi liſtkami oſadzonych, cząſtka zaś nad wodę wznieſiona utrzymuie kilka kwiatow, w rzadkie gronko ſkupionych; kwiaty żółte, gardziel ſiarczyſtemi plamkami upſtrzona; miodnik koniczny; przysadki ſzypułkowe krótkie, lancetowate. Roſnie na mieyſcach wodą zalanych. Obficie znaydowałem około brzegow Stawu Lidzkiego; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 138.

2 Pły-

2. Pływacz mały. *U. minor. L.*

Gatunek ten poprzedzaiącemu bardzo podobny, we wſzyſtkich ſwych częſciach tylko drobnieyſzy: kwiaty blado - żółte; gardziel płaſka; miodnik krótki, łódkowaty. Rośnie z poprzedzaiącym w ſtawach y wodach ſtoiących; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 128.

Koſzysko. Verbena.

Kielich 5-zęby, ząbek ieden od innych krótſzy, niby ucięty; Korona leykowata, w rurce zgięta; Pręcików 2 lub 4, Ziarna 2 lub 4 nagie.

1. Koſzysko lekarſkie. *V. officinalis. L.*

Pręt proſty łokciowy, czworoboczny, poiedyńczy, lub nieco w górze gałęziſty; liście naprzeciw - ległe, głęboko wielo - dzielne, pomarſzczone; kwiaty drobne, blado błękitne, w długie, a cienkie, wiechowate kłoſy ułożone; korona 5-dzielna; przedziałki równe; pręcikow 4. Rośnie za ſwiadectwem Giliberta w Brześkim, kwitnie w Lipcu y Sierpniu. *Fl.: Dan: tab:* 628. W lekarſtwach rany goi y oczyszcza.

Karbieniec. Lycopus.

Korona 4-dzielna; przedziałka iedna wcięta; pręciki odległe; ziarna 4.

1. Karbieniec poſpolity. *L. Europæus. L.*

Pręt proſty, łokciowy, czworoboczny, włoſiſty; liſcie naprzeciwległe, głęboko wyrzynane y prawie pierzaſto - dzielne, ząbkowane; kwiaty drobne, w okręgi gęſte ſkupione, białe, czerwono kropkowane; kielich 5 - dzielny; korony przedział-

ka gór-

ka górna nad inne nieco większa, wcięta. Rośnie na błotach; kwitnie w Sierpniu. Roślina w farbierniach daie farbę czarną piękną y trwałą, y nasze wieśniaczki do farbowania swych płocien iey zażywaią.

Szałwia. Salvia.

Korona paszczękowata, nierówna. Pręciki na poprzeczney szypułce osadzone.

1. Szałwia łąkowa. *S. pratensis L.*

Pręt prosty, łokciowy, kosmaty, czworoboczny; liście z korzenia wyrastaiące po ziemi rozesłane, ogonkowate, iaiowo-podłużne, serduszkowate, pomarszczone, karbowane; prętowe bezogonkowe, zaostrzone; kwiaty wielkie, w okręgi po 5 lub 6 skupione, czerwoniawe, lub błękitne, na wierzchołku kłos niby formuią: warga górna iak sierp zgięta, lipka, dolney zaś przedziałka srzednia serduszkowata, ząbkowana; przysadki kwiatowe zielone, od kielicha krótsze. Rośnie na łąkach.

2. Szałwia lipka. *S. glutinosa L.*

Pręt prosty, łokciowy, 4-boczny, nieco kosmaty; liście wielkie, wszystkie ogonkowate, serduszkowate, strzałkowate, zaostrzone, ząbkowane, lipkie; kwiaty wielkie, żółte, po 6. lub 7. w okręgi ułożone, lipką wilgocią okryte; warga górna sierpikowata, od dolney odległa; dolney przedziałka srzednia wcięta, ząbkowana. Rośnie na gruntach gliniastych. Oba te Szałwii gatunki odemnie niewidziane, ani od Giliberta wymienione X. Kluk na Podlasiu znaydował y opisał.

RZĘD DWUSŁUPKOWY

Tomka. Anthoxanthum.

Kielich: plewa dwoista, iedno-kwiatowa. Korona: Plewa dwoista, oscista; ziarno iedno.

1. Tomka wonna. *A. odoratum L.*

Zdzbło około łokcia wysokie, dwa, lub 3. kolanka na sobie maiące; kłos iaiowo podłużny, żółtawy, z kłoskow podługowatych, zaostrzonych, krótko - oscistych, y niby szypułkowatych złożony; liscie krótkie, nieco kosmate. Rośnie na łąkach y w zaroslach; kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: t. 666.* Kłos, liście, korzenie, przyiemnie pachną; z Tytuniem prostym na tabakę utarte przykry iey smród rozpędzaią.

KLASSA III. TRZYPRĘCIKOWA

(*TRIANDRIA;*)

RZĘD IEDNOSŁUPKOWY.

A. *Zioła.*

Kozłek. Valeriana. Korona 5-dzielna, u spodu garbata; ziarno 1.

Kosaciec. Iris. Korona 6-listkowa, listki na przemian odgięte; znamie listkowe.

Mieczyk. Gladiolus. Korona 6-listkowa, trzy górne listki z sobą się stykaią.

B. *Trawy.*

Marzyca. Schoenus. Korona 0; Kielich, plewy skupione; ziarno 1 krągławe.

Cybora. Cyperus. Korona 0; Kielich, plew dwa rzędy naprzeciw-ległe; ziarno nagie.

Wełni-

Wełnica. Eriophorum. Korona o; Kielich: plewy dachowkowate; ziarno w puchu.
Nardufzek. Nardus. Korona 2-plewowa; kielich o; ziarno okryte.

RZĄD DWUSŁUPKOWY.

Trawy.

A. *Kielichy iedno-kwiatowe.*

Profo. Panicum. Kielich 3-plewowy, plewa trzecia poboczna mnieyfza.
Wyczyniec. Alopecurus. Kielich 2-plewowy; Korona 1-plewowa.
Brzanka. Phleum. Kielich 2-plewowy, ucięty, bezfzypułkowy.
Oftrzyca. Phalaris. Kielich 2-plewowy, plewy łódkowate, równe, a wnich Korona zawarta.
Profownica. Milium. Kielich 2-plewowy, plewy równe, pękate, od Korony większe.
Mietelnica. Agroftis. Kielich 2-plewowy, plewy zaoftrzone, od Korony krótfze.

B. *Kielichy dwukwiatowe.*

Smiałek. Aira. Kielich 2-plewowy; kwiaty 2, bez znaku trzeciego.
Konopka. Melica. Kielich 2-plewowy; między dwóma kwiatami znak trzeciego.

C. *Kielichy wielokwiatowe, kwiaty prawie zawfze wiechowate*

Drżączka. Briza. Kielich 2-plewowy; Korona ferdufzkowata, plewy pękate.
Wiklina. Poa. Kielich 2-plewowy; Korona jaiowata, plewy zaoftrzone.

Kostrzewa. Festuca. Kielich 2-plewowy; Korona podługowata, plewy zaostrzone.
Stokiosa. Bromus. Kielich 2-plewowy; Korona podługowata, plewy pod wierzchem oscistе.
Owies. Avena. Kielich 2-plewowy; Korona podługowata, na grzbiecie plew ość skręcona.
Trzcina. Arundo. Kielich 2-plewowy; Korona u spodu wełnista, tępa.

D. *Kwiaty w kłos na ogólney szypulce skupione.*

Zyto. Secale. Kielich 2 kwiatowy.
Pszenica. Triticum. Kielich wielokwiatowy.
Jęczmien. Hordeum. Pokrywa 6-listkowa, 3-kwiatowa; kwiat poiedynczy.
Zycica. Elymus. Pokrywa 4-listkowa, dwukwiatowa; kwiat składany.
Kąkol. Lolium. Pokrywa 1-listkowa, jednokwiatowa; kwiat składany.
Grzebienica. Cynosurus. Pokrywa 1-listkowa, poboczna; kwiat składany.

RZĘD TRZYSŁUPKOWY.

Zrzódłek. Montia. Korona 1-listkowa; kielich 2-listkowy; torebka 3-łupinowa, 3-ziarnowa.

Kozłek. Valeriana.

Kielich o; Korona 1-listkowa, 5-dzielna, u spodu zgarbiona, nadowocowa.

1. Kozłek oddzielno-płciowy. *V. dioica L.*

Pręt około ½ - łokcia wysoki, prosty, gładki, cienki, poiedynczy, liśćmi osadzony; liscie prętowe pierzaste, lub pierzasto - dzielne; listek nieparzysty nad inne większy; dolne okrągławe, serdusz-

duſzkowate, niedzielne, nieco ząbkowane. Kwiaty białe, lub czerwonawe, na wierzchołku w wiechę gęſtą, okołkową ſkupione: między iednopłciowemi obopłociowe czaſem bywaią pomieſzane. Rośnie na mieyſcach mokrych kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 687.

2. Kozłek poſpolity. *V. officinalis L.*

Pręt około dwóch łokci wyſoki, poiedyńczy, bruzdowany, y nieco koſmaty; liście wſzyſtkie pierzaſte; liſtki nieco koſmate, zaoſtrzone, ząbkowane: kwiaty czerwonawe w wiechę okołkową ułożone. Rośnie w laſach nieco mokrych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 570. Są odmiany z liśćmi zupełnie gładkiemi. Roslina w lekarſtwach wſzelkie naturalne odchody ma poruſzać.

3. Kozłek iarzynny. *V. locuſta L.*

Pręt około ½ łokcia wyſoki, cienki, gładki, ſłaby, bruzdowany, dwudzielny; liscie zrzadka ząbkowane; na wierzchołkach gałązek ſtoią kwiaty błękitnawo-czerwonawe lub białe, w okółki ułożone; korona nierówna, leykowata. Rośnie na polach około Grodna; kwitnie w Kwietniu. *Fl: Dan: tab:* 738. Na wioſnę na delikatną zieleninę używac ſię może.

Mieczyk. Gladiolus.

Korona 6-dzielna, paſzczękowata; Pręciki w górę podnieſione.

1. Mieczyk poſpolity. *G. communis L.*

Pręt około łokcia wyſoki, gładki, poiedyńczy, kłoſem iednobocznym kwiatow zakończony; liſcie

ſcie oboſieczne, długie, zaoſtrzone, pręt otulaiące; kwiaty purpurowe, bezſzypułkowe, nieco iedne od drugich odległe, u ſpodu podwóynemi, lancetowatemi pochewkami opatrzone. Korona głęboko nierównie-6-dzielna; rurka krótka, zakrzywiona. Korzeń: cebulka biała, okrągła, ſpłaſzczona, poſpolicię na przeſzłoroczney oſadzona. Rośnie w Zaroslach y na łąkach między-leśnych; kwitnie w Czerwcu.

Koſąciec. Iris.

Korona z 6 liſtkow złożona, z których 3 wnętrzne proſto ſtoią, a 3 zewnętrzne odgięte; znamie 3-dzielne, przedziały liſtkowe.

1. Liſtki korony odgięte koſmate.

1. Koſaciec poſpolity. *I. Germanica L.*

Pręt około łokcia wyſoki, proſty, kolankowaty, nieco gałęziſty, wielokwiatowy, liśćmi z każdego kolanka wyraſtaiącemi otulony; liscie oboſieczne, płaſkie, zaoſtrzone; kwiaty wielkie, błękitne, lub rozmaicie fioletowe. Korzeń gruby kolankowaty, horyzontalnie w ziemi ſię roſchodzi. w Litwie w ogrodach ſię utrzymuie, dziko roſnącego niewidziałem: X. Kluk twierdzi, iż na Podlaſiu w zaroslach trawnych znayduie ſię. Kwitnie w Czerwcu. Korzeń tego Kosaccu w lekarſtwach mokrz pędzi y Zołądek gwałtownie poruſza.

2. Liſtki korony odgięte nagie.

2. Koſaciec żółty. *I. Pſeudoacorus L.*

Pręt wyżey łokcia wyſoki, kilkakwiatowy; liſcie płaſkie, oboſieczne, zaoſtrzone, czaſem nad pręt wyżſze; kwiaty wielkie, żółte; liſtki wnętrzne

trzne korony od podziałów znamienia drobniey-
ſze. Rośnie wſzędzie około ſtawów, ſadzawek
y innych mieysc wodniſtych; kwitnie w Czer-
wcu, *Fl: Dan:* 494.

3. Koſaciec łąkowy. *I. Sybirica L.*

Pręt około półtora łokcia wyſoki, proſty, o-
krągły, w górze prawie nagi; liſcie długie, wą-
ſkie, zaoſtrzone, od pręta nieco krótſze; kwiaty
pięknie błękitne; liſtki zewnętrzne u ſpodu biało
y żółto plamiſte. Naſienniki 3-boczne; pochewki
kwiatowe niby uſchłe. Znaydowałem obficie na
łąkach międzyleśnych w Lidzkim około Szczu-
czyna; kwitnie w Czerwcu, *Iacq: Fl: Auſtr:
tab:* 3.

Marzyca. Schoenus.

Kielich: plewy ſkupione. Ziarno 1, okrągłe, mię-
dzy plewami.

1. *Kwiaty kłoſiſte.*

1. Marzyca czarniawa. *S. nigricans L.*

Zdzbło proſte, $\frac{1}{2}$ łokciowe, okrągłe, nagie;
liście wąſkie, ſzczecinowate, oſtre, kupami z ko-
rzeni wyraſtaią; kwiaty w główkę brudną, czar-
niawą, iaiowatą, ſkupione; u ſpodu pochewka
2-liſtkowa, liſtek ieden krótſzy, drugi na cal pra-
wie długi, ſzydłowaty. Rośnie na błotach.

2. *Kwiaty wiechowate.*

2. Marzyca poſpolita. *S. Mariſcus L.*

Zdzbło proſte, około półtrzecia łokcia wyſo-
kie, okrągłe, liścmi okryte; liście długie, zaoſtrzo-
ne, około 4 linii ſzerokie, na grzbiecie y brzegach,
oſtro

oſtro ząbkowane; kwiaty ſkładaią wiechę gałęziſtą, z wielu krótkich, ſkupionych, brunatnych, kłoſów złożoną. Rośnie około iezior y Stawow, kwitnie w Czerwcu.

3. Marzyca brudna. *S. fuſcus L.*

Zdzbło ½ łokciowe, okrągłe, liśćmi okryte; liście ſzczecinkowate, rynienkowe; kwiaty brudne, w kupkę zebrane. Rośnie na błotach torfowych, kwitnie w Lipcu.

4. Marzyca biała. *S. albus L.*

Zdzbło około ½ łokcia wyſokie, liśćmi okryte, 3-boczne; liści drobne, ſzczecinkowate; kwiaty w kupki zebrane, z których iedna ieſt wierzchołkowa, a inne poboczne: kłoſki walcowate, zaoſtrzone, z początku białawe, a potèm brudno żółte; ziarna u ſpodu ſzczecinkami białemi, delikatnemi, oſadzone. Rośnie na błotach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 320.

Cybora. Cyperus.

Kielich: Plewy dwóma rzędami na ſiebie zachodzą. Korona o; ziarno 1, nagie między plewami.

1. Cybora żółtawa. *C. flavescens L.*

Zdzbło ¼ łokciowe, 3-boczne, nagie, lub u ſpodu tylko ſzczecinkowatemi, oſtremi liſtkami okryte; kłoſki w baldaſzek niby ułożone, żółtawe, lancetowate; ſzypułki nierówne; pokrywa 3-liſtkowa. Rośnie na łąkach mokrych.

Sitowina. Scirpus.

Kielich: Plewy zewſząd na ſiebie dachówkowato zachodzące; korona o; ziarno 1, nagie.

A Kwia-

a Kwiaty w kłos ſkupione.

1. Sitowina ſzpilkowa. *S. acicularis L.*

Zdzbło 3-calowe, nagie, ſzczecinkowate; na wierzchu kłoſek bardzo mały, z kilku kwiatków złożony, zielonawy lub brunatny, u ſpodu dwiema drobnemi łuſzczkami opatrzony; liſcie drobne delikatne, gęſtą darninę formuią. Rośnie około wód y w ſamych wodach; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan:* 287.

2. Sitowina darniowa. *S. ceſpitoſus L.*

Zdzbło nagie, kilkacalowe; kłoſek mały, brudno żółtawy, z dwóch lub trzech kwiatow złożony; u ſpodu pochewka 2-liſtkowa, kłoſkowi równa; liście drobne, ſzczecinowate, twarde, kupą z ziemi wyraſtaią. Rośnie na błotach. *Fl: Dan: tab:* 167.

3. Sitowina, ſzczecinowata. *S. ſetaceus L.*

Zdzbło nagie, delikatne, ſzczecinowate, kilkacalowe; liście z korzenia wyraſtaiące ſzczecinowate, nieco od zdzbła krótſze; kłoſek ieden lub 2, drobniuchne, bezſzypułkowe, złaſzczone, z boku pod wierzchem oſadzone. Roſnie w laſach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 311.

4. Sitowina główkowa: *S. capitatus L.*

Zdzbło nagie, ſzczecinkowate, kilkacalowe; kwiatki w główkę okrągłą ſkupioue; liście drobne, oſtre, ſzczecinowate, kupą z ziemi wyraſtaią. Roſnie na paſtwiſkach.

5. Sitowina błotna. *S. paluſtris L.*

Zdzbło nagie, okrągłe, 2-łokciowe; na wierzchu

chu kłos iaiowaty; plewy brunatne, suche. Rośnie około brzegów Rzek y Stawów; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 273.

2. *Kwiaty wiechowate, zdzbło okrągłe.*

6. Sitowina stawowa. *S. lacustris L.*

Zdzbło 3-łokciowe, nagie, gładkie, okrągłe, grube, miętkie, pełne białego rdzenia, u spodu pochewkami okryte: szypułki gałęziste, rozmaitey długości, krótką pochewką u spodu obięte, w jedną stronę obrócone; kłoski jajowate, brunatne. Rośnie około Stawów, Rzek y Jezior; kwitnie w Czerwcu.

3. *Kwiaty wiechowate, zdzbło 3-boczne.*

7. Sitowina leśna. *S. sylvaticus L.*

Zdzbło 2-łokciowe, 3-boczne, liścmi okryte; liście płaskie, szerokie, na brzegach ostro-ząbkowane; wiecha obszerna, gałęzista; szypułki nagie, wielokrotnie składane; kłoski jajowate, drobne, brudno-zielone; u spodu wiechy pochewka 3-4-listkowa. Rośnie w lasach y na łąkach mokrych; kwitnie w Czerwcu.

8. Sitowina morska. *S. maritimus L.*

Zdzbło 2-łokciowe, 3-boczne, u spodu liścmi okryte; wiecha okrągława; szypułki wielokłosowe; kłoski jajowato-koniczne, brunatne, ościste, przepłatane łuszczkami; a te suche, tępe, troyzębe, pośrzedni ząbek nad inne dłuższy, ostrzeyszy. Cała wiecha u spodu pokrywą długą 3-4 listkową opatrzona. Rośnie nad wodami, kwitnie w Czerwcu.

Weł-

Wełnica. Eriphorum.

Kielich: plewy zewſząd dachówkowato na ſiebie zachodzące; korona o; ziarno 1. w długim puchu ukryte.

1. Wełnica jednokłoſowa. *E. vaginatum L.*

Zdzbło ½ łokciowe, okrągłe, u ſpodu liścmi, a w górze pochewkami tylko okryte; liście okrągłe, nieco ſpłaſzczone, zdzbło nad korzeniem otaczaią; kłos pojedyńczy, jajowaty, proſty, biało-wełniſty; łuſzczki ſuche, zaoſtrzone. Rośnie rzadko na łąkach nieco wilgotnych; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 236.

2. Wełnica wielokłoſowa. *E. polyſtachion L.*

Zdzbło łokciowe, okrągłe; liście płaſkie pręt nakſztałt pochwy okrywaią; kłoſy ſzypułkowate, wiſzące, na wierzchołku zdzbła w wiechę ułożone, biało-wełniſte. Rośnie wſzędzie na łąkach nieco mokrych; kwitnie w Czerwcu.

Narduszek. Nardus.

Kielich o; korona 2-plewowa.

1. Narduſzek ściśniony. *N. ſtricta L.*

Zdzbła ¾ łokciowe, delikatne; kłoſki także delikatne, proſte, zielono-fioletowe; kwiatki jednoſtronne, plewy wąſkie, zaoſtrzone, krótkościste; liście ſzczecinowate, kupami z ziemi wyraſtaią. Rośnie na paſtwiſkach y łąkach chudych, kwitnie w Czerwcu. *Schreb: gram: tab:* 7.

Rzęd. dwusłupkowy.

A. Kielichy jednokwiatowe.

Wy-

Wyczyniec. Alopecurus.

Kielich 2-plewowy; korona 1-plewowa.

1. Wyczyniec łąkowy. *A. pratensis L.*

Zdzbło proste, łokciowe, gładkie, liśćmi okryte; kłos walcowaty, gęsty, miętki, kosmaty, popielato-zielony, prawie 2-calowy. Korony bez ości. Rośnie wszędzie na łąkach, kwitnie w Lipcu. *Schreb: gram: tab.* 19.

2. Wyczyniec kolankowaty. *A. geniculatus L.*

Zdzbło u spodu pochyłe, kolankowate, od kolanka załamane, prosto w górę wzniesione; liście gładkie, wąskie; kłos walcowaty, gęsty, zielono-popielaty; plewy drobne, gładkie, 2-zębe. Pływa w wodzie, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 564.

3. Wyczyniec prosowy. *A. paniceus L.*

Zdzbło ½ łokciowe, gładkie, kolankowate, liśćmi okryte; kłos rozpierzchły, wiechowaty, około 3. calow długi, zielonawy, miętki, z wielu kwiatow w kupki zebranych złożony; plewy kielichowe kosmate; korony oścište. Rośnie na polach y łąkach suchych. *Fl: Dan: tab:* 861.

Brzanka. Phleum.

Kielich 2-plewowy, bezszypułkowy, ucięty, 2-zęby: korona 2-plewowa, w kielichu zawarta.

1. Brzanka łąkowa. *Ph: pratense L.*

Zdzbło 2-łokciowe, proste, kolankowate, liśćmi okryte; kłos prosty, poiedyńczy, walcowaty, gęsty, kilka-calowy; plewy kielichowe drobne, na

na grzbiecie białe, po bokach zielone, ząbkami dwóma ſzczecinowatemi zakończone. Rośnie wſzędzie na łąkach y drogach, kwitnie przez lato. *Schreb: gram: tab:* 14.

2. Brzanka kolankowata. *Ph: nodosum L.*

Zdzbło łokciowe, pochyłe, gładkie, kolankowate, pochewkami liściowemi okryte; liście ukośne, gładkie; kłos gęſty, walcowaty, około 2 calow długi; plewy drobne, białawe lub czerwonawe, korzeń główkowy. Rośnie na łąkach ſuchych y drogach; kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 380.

3. Brzanka wielokłosowa. *Ph: arenarium L.*

Zdzbło ¼ łokciowe, kolankowate, liśćmi okryte, gałęziſte; kłoſy na wierzchołkach gałęzi jaiowato-podłużne, z pochewek niezupełnie wychodzące; plewy kośmate, na brzegach włoſiſte; Rośnie na łąkach ſuchych y polach piaſzczyſtych.

Ostrzyca. Phalaris.

Kielich 2-plewowy; plewy obie równe, łódkowate, koronę zawieraią.

1. Oſtrzyca brzankowa. *Ph: phleoides L.*

Zdzbło łokciowe, gładkie, czerwonawe, liśćmi okryte; liście wąſkie, górne krótkie, maią długą pochewkę; kłos walcowaty, brzankowemu podobny; ale kwiatki na krótkich y gałęziſtych ſzypułkach oſadzone, doſtatecznie od brzanki różnią. Rośnie w laſach y na łąkach. *Fl: Dan: tab:* 531.

2. Oſtrzyca trzcinowa. *Ph: arundinacea L.*

Zdzbło 2-łokciowe, kolankowate, liśćmi okryte; liście długie, zaoſtrzone; kwiaty ſkładaią wiechę

chę obszerną, pękatą, biało-fioletową; plewy kielichowe zaostrzone, gładkie. Rośnie na łąkach. *Fl: Dan: tab:* 259. Odmiana tego gatunku, maiąca liście białemi y zielonemi paskami podłużnie bręgowane, w ogrodach się utrzymuie.

Prosownica. Milium.

Kielich 2-plewowy, 1-kwiatowy; plewy równe; korona bardzo mała; znamie pęzelkowate.

1. Prosownica rozpierzchła. (*M. effusum L.*)

Zdźbło około łokcia wysokie; liście długie, prawie na 3. linie szerokie; wiecha rozpierzchła, rzadka, około ćwierci łokcia długa; plewy kielichowe y korona bez ości. Rośnie w zaroślach, kwitnie w Czerwcu.

Mietelnica. Agrostis.

Kielich 2-plewowy, jedno-kwiatowy, od korony większy; znamiona podłużnie kosmate.

1. Kwiaty ościste.

1. Mietelnica rolowa. *A. Spica venti L.*

Zdźbło około półtora łokcia wysokie, proste, liśćmi okryte; wiecha obszerna, długa, gałęzista, zielono-czerwonawa; kwiaty drobne, bardzo liczne; plewa kielichowa gładka; na plewie koronney zewnętrzney ość delikatna, bardzo długa. Rośnie na polach, osobliwie między zbożem przy nizinach. *Fl: Dan: tab:* 853.

2. Mietelnica łąkowa. (*A. Calamagrostis L.*)

Zdźbło 2-łokciowe, proste, gałęziste; wiecha gęsta, gruba, obszerna, srebrzysto-zielona, plewa zewnętrzna korony cała wełnista; a z jey wierz-

wierzchołka ość wychodzi. Rośnie na łąkach y w lasach.

3. Mietelnica psia. *A. canina L.*

Zdzbła krzaczyste, po ziemi rozesłane, częstokroć gałęziste, od kolanek w górę się wznoszą; wiecha gęsta; kwiaty drobne, czerwonawe, lśniące; plew kwiatowych grzbiety ościste; oście białe, dwa razy od kwiatu dłuższe, w pół kolankiem brunatnym oznaczone. Rośnie na łąkach.

4. Mietelnica trzcinna. *A. arundinacea L.*

Zdzbło proste, łokciowe; wiecha podługowata; zewnętrzna plewa korony u spodu kosmata; ość jey skręcona, od kielicha dłuższa. Rośnie na pagórkach w lasach.

2. Kwiaty bez ości.

5. Mietelnica odnogowa. *A. stolonifera L.* ♃

Zdzbła po ziemi rozesłane, czerwonawe, gałęziste; wiecha rozpierzchła, zielono-czerwonawa; kwiaty bez ości; kielicha plewy równe. Rośnie na gruntach odłogiem leżących; kwitnie w Lipcu.

6. Mietelnica włoskowa. *A. capillaris L.*

Zdzbło delikatne, prawie proste; wiecha rozpierzchła, z początku blado-zielona, potém czerwonawa, gałęzista; Gałązki drobne, włosienkowate; plewy kielicha zaostrzone, równe, szorstkie, farbowane; korona bez ości. Rośnie wszędzie na łąkach. *Flor: Dan: tab:* 163.

7. Mietelnica biała. *A. alba L.*

Zdzbła po ziemi rozesłane; wiecha bardzo rozpierz-

pierzchła, srebrzysto-brunatno-zielona; plewy kielichowe równe, bez ości. Rośnie w zaroślach.

Proso. Panicum.

Kielich 3-plewowy; plewy dwie naprzeciwległe równe, trzecia poboczna bardzo mała.

1. Proso okręgowe. *P. verticillatum L.*

Zdzbło łokciowe, pochyłe, liśćmi okryte; liście około 3. linii szerokie, wzdłuż białym nerwem przedzielone; kłos okręgowy, nayczęściey ze czterech kupek kwiatów złożony; kwiaty zielone; przy każdym kwiatku przysadki ostre, szorstkie, 2-szczecinkowe, 1-kwiatowe. Rośnie na polach y w ogrodach, kwitnie w Czerwcu.

2. Proso siwe. *P. glaucum L.*

Zdzbło proste, łokciowe, kolankowate; liście około 3. linii szerokie, przy uyściu pochwy nieco kosmate; kłos walcowaty, zielonawy, przerwany; przysadki kupkowate, szczecinkowate, dwu-kwiatowe, długości kwiatów, nasiona chropawe; szypułka ogólna rynienkowata. Rośnie na polach uprawnych y w ogrodach. *Schr: gr: tab:* 25.

3. Proso Kurza stopa. *P. Crus galli L.*

Zdzbło łokciowe, kolankowate, u spodu leżące; liście gładkie, około 3. linii szerokie; kłosy naprzemianległe, podwóyne, z kłosków podzielonych złożone, zielonawe, szorstkie; szypułka ogólna pięcio-boczna. Rośnie na polach uprawnych. *Flor: Dan: tab:* 852.

4. Proso perzowe. (*P. dactylon L.*)

Zdzbła po ziemi rozesłane, od korzenia odnogi pu-

puszczaią y gęstą darninę formuią; liście około 2 linii szerokie, gładkie, a tylko przy uyściu pochewki nieco kosmate, zielone, a czasem ciemno czerwone; kłosy w liczbie 3-5. palczasto-rozłozyste; kwiaty pojedyńcze. Rośnie w polach nawet piaszczystych.

5. Proso zwyczayne. *Panicum Miliaceum L.*

Zdzbło proste 2-łokciowe, gałęziste; wiecha obszerna rozpierzchła, w doł zwisła; plewy zaostrzone, żyłkowate; liście gładkie, szerokie; pochewki kosmate. Roślina ta początkowie Indyiska, teraz na wielu mieysçach, dla wielorakich swych w Ekonomice pożytków zasiewa się.

B. Kielichy dwukwiatowe.

Smiałek, Aira.

Kielich 2-plewy, 2-kwiatowy; między dwóma kwiatami niema znaku trzeciego.

1. Kwiaty bez ości.

1. Smiałek wodny. *A. aquatica L.*

Zdzbło proste, łokciowe; liście gładkie; wiecha obszerna, rozłożysta, fioletowo-zielona; szypułki okręgowe; kwiaty gładkie, bez ości, od kielichow dłuższe. Rośnie wszędzie na łąkach około wód; kwitnie w Czerwcu.

2. Kwiaty ościste, wiecha kłosowa.

2. Smiałek siwy. *Aira canescens L.*

Zdzbła delikatne w darninę zarastaią; liście szczecinowate, sitowim podobne, gładkie, bladozielone; listek górny pochewkowaty, wiechę ze spodu obeymuie. Wiecha w kłos ściśniona, do-

piero po okwitnieniu rozszerza się, y z pochewki wychodzi, fioletowo-srebrzysta; plewy zaostrzone, ościste; wierzchołki ości zgrubiałe. Rośnie na polach y pagórkach piaszczystych.

3. Kwiaty ościste, wiecha rozpierzchła.

3. Smiałek pastewny. *Aira cespitosa L.*

Zdzbło proste, czasem 2-łokciowe, liśćmi płaskiemi okryte; wiecha bardzo obszerna, rozłożysta, srebrzysto-zielono-fioletowa, lśniąca; kwiaty drobne, liczne. Plewy korony u spodu kosmate y ościste; ość prosta, krótka. Rośnie na polach y w lasach. *Fl: Dan: tab:* 240.

4. Smiałek pogięty. *A. flexuosa L.*

Zdzbło proste, delikatne, prawie nagie, czerwonawe; liście delikatne, szczecinowate: wiecha rozłożysta, rzadka, srebrzysto-czerwonawa, lśniąca; szypułki pogięte; plewy kwiatowe u spodu kosmate, ościste, ość od kwiatka dłuższa. Rośnie na polach y łąkach. *Fl: Dan: tab:* 157. *Schr: gr: tab:* 30.

5. Smiałek goździkowy. *A. caryophillea L.*

Zdzbło delikatne; liście drobne, krótkie, w darninę zarosłe, szczecinowate; wiecha rozpierzchła, lśniąca, czerwonawo-zielona; kwiaty drobne, rzadkie, ościste; plewy zupełnie gładkie. Rośnie na mieyscach chudych, piaszczystych. *Fl: Dan: tab:* 382.

Konopka. Melica.

Kielich 2-plewowy, 2-kwiatowy; między dwóma zupełnemi kwiatami, znak 3go widzieć się daie.

1. Ko-

1. Konopka kosmata. *M. ciliata L.*

Zdzbło proste, delikatne, łokciowe, kilka gładkiemi liśćmi okryte; wiecha w kłos ściśniona; plewy kielichowe zaostrzone, gładkie, lśniące, światło-popielate; plewa kwiatowa zewnętrzna włosisto-kosmata. Rośnie na mieyscach suchych pagòrkowatych.

2. Konopka gładka. *M. nutans L.*

Zdzbło proste, delikatne; wiecha podługowata, rzadka, kłosowa, pospolicie pod ciężarem kwiatów nachylona. Kłoski czerwono-brunatne, plewy korony gładkie. Rośnie na łąkach y w zarośłach, kwitnie w Maju y w Czerwcu. *Schr: gr: tab: 6.*

3. Konopka błękitna. *M. cærulea L.*

Zdzbło czasem 2-łokciowe, liśćmi wąskiemi y długiemi okryte; kolanko jedno tylko blisko ziemi; wiecha długa, ściśniona; kwiaty drobne, prosto stoiące, walcowate, zielono-błękitne, lub fioletowe. Rośnie w lasach, kwitnie w Lipcu.

C. Kielichy wielo-kwiatowe, kwiaty prawie zawsze wiechowate.

Drzączka. Briza.

Kielich 2-plewowy, wielo-kwiatowy; kłoski 2-rzędowe; plewy tępe, serduszkowate.

1. Drzączka mała. *B. minor L.*

Zdzbło drobne, $\frac{1}{4}$ łokciowe; liście drobne, zaostrzone; wiecha rozpierzchła; kłoski troykątne; kielichy od kwiatków dłuższe, Rośnie na łąkach suchych y pagórkach.

2. Drżączka więkfza. *B. media L.*

Zdzbło profte, ½ łokciowe, częftokroć ciemno czerwonawe, kilku gładkiemi liftkami okryte; wiecha rozpierzchła, rzadka, z delikatnych gałązek złożona, z początku w pochewce górnego liftka do połowy ukryta; kłofki jajowato-okrągłe, blado-zielone, lub nieco fioletowe; kielich od korony krótfzy. Rośnie na łąkach fuchych y w zaroślach; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 258.

Wiklina. Poa.

Kielich 2-plewowy, wielo-kwiatowy; Kłofki jajowate, plewy zaoftrzone, na brzegach fuche.

A. Kłofki od 2. do 5. kwiatow.

1. Wiklina grzebieniafta. *P. criftata L.*

Zdzbło profte, łokciowe; wiecha kłofowa, zielona, popielata, gęfta: kłos 3-lub 4- kwiatowy; kielichy włofifte; fzypułki kofmate od kielichów krótfze; plewy kwiatowe ościfte. Rośnie na fuchych y jałowych gruntach, kwitnie w Czerwcu.

2. Wiklina łąkowa. *P. pratensis L.*

Zdzbło profte. okrągłe, łokciowe; wiecha rozpierzchła, zielonawa, lub fioletowa; kłofki drobne 5-kwiatowe, gładkie. Rośnie wfzędzie na łąkach, kwitnie w Czerwcu.

3. Wiklina roczna. *P. annua L.*

Zdzbła pochyłe, fpłafzczone, kępami wyraftaią; liście gładkie, wąfkie, na ziemi darninę formuią: wiecha rozpierzchła; fzypułki pod kątami proftemi na zdzble ofadzone; kłofki zielone, 3-4-kwiatowe,

we, przytępione. Rośnie wſzędzie na drogach y dziedzincach, kwitnie w Czerwcu.

4. Wiklina gajowa. *P. nemoralis L.*

Zdzbło łokciowe, pochyłe, w wiechę ściśnione, z delikatnych ſzypułek okręgowych złożone: kłoſki drobne, zielono-białawe, 2-kwiatowe; wierzch plewy kwiatowey nieco koſmaty. Rośnie w laſach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 749.

5. Wiklina błotna. *P. paluſtris L.*

Zdzbło proſte, około póltora łokcia wyſokie, kolankowate, liśćmi okryte; liście około 2. linii ſzerokie, zewnątrz na dotknienie oſtre; wiecha rozpierzchła, brunatno-zielona. Kłoſki 2-3-kwiatowe, koſmate. Rośnie nad wodami, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 750.

6. Wiklina wąſko-liścia. *P. angustifolia L.*

Zdzbło proſte, kilka-calowe; liście wąſkie, gładkie, ſzczecinowate: wiecha rozpierzchła; kłoſki 4-kwiatowe włoſiſte. Rośnie na łąkach ſuchych, miedzach y drogach; kwitnie w Czerwcu.

7. Wiklina poſpolita. *P. trivialis L.*

Poprzedzaiącey wielce podobna; liście nieco ſzerſze; wiecha rozpierzchła; kłoſki drobne, zielono-fioletowe, 3-kwiatowe, koſmate. Rośnie wſzędzie na drogach y dziedzincach, kwitnie w Czerwcu.

2. Kłoski więcey niż 5-kwiatowe.

8. Wiklina wodna. *P. aquatica L.*

Zdzbło proſte, 3-łokciowe, lub wyżſze, grube, liśćmi okryte; liście gładkie, ſzerokie; wiecha rozpierzchła; kłoſki podługowate, jednoſtaynie

ſzero-

ſzerokie, 6-10-kwiatowe, bezościowe, brunatno-zielone. Rośnie około Rzek y Stawow, kwitnie w Czerwcu.

9. Wiklina ſpłaſzczona. *P. compreſsa L.*

Zdzbło pochyłe, ſpłaſzczone, liśćmi oſadzone; liście gładkie, wąſkie; wiecha ściśniona, jednoboczna; kłoſki zaoſtrzone 6-kwiatowe; plew wierzchołki czerwonawe. Rośnie na drogach y gruzach. *Fl: Dan: tab:* 742.

Koſtrzewa. Feſtuca.

Kielich 2-plewowy, wielo-kwiatowy; kłoſek podługowaty, walcowaty; plewy zaoſtrzone.

A. Wiecha jednoboczna.

1. Koſtrzewa owcza. *F. ovina L.*

Zdzbło prawie łokciowe, po większey części nagie, 4-boczne; liście ſzczecinowate; wiecha jednoboczna, ściśniona; kłoſki 5-6-kwiatowe, żółtawo-zielone. Rośnie na polach, kwitnie przez lato.

2. Koſtrzewa czerwona. *F. rubra L.*

Zdzbło łokciowe, ½ okrągłe, czerwone; liście dolne y górne jednoſtavnie ſzerokie; wiecha jedno-boczna, ſzorſtka; kłoſki 6-kwiatowe, czerwonawe; kwiaty ościſte, wierzchołkowy tylko bez ości. Rośnie na łąkach ſuchych, kwitnie w Czerwcu.

3. Koſtrzewa twarda. *F. duriuscula L.*

Zdzbło ¼ łokciowe; liście z korzeni wyraſtaiące drobne, ſzczecinowate, gęſtą formuią darninę; wyżſze nieco ſzerſze; wiecha w kłos

ści-

ściśniona, jednoboczna; kłoſki drobne, podłużgowate, 3-4 kwiatowe, zielono-fioletowe, ościſte; ości krótkie. Rośnie na łąkach ſuchych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 848.

4. Koſtrzewa mysi gon. *F. myuros L.*

Zdzbło pochyłe, ½ łokciowe; liście gładkie, wąſkie, wiecha kłoſowa, gęſta, kłoſki drobne, 3-4-kwiatowe; plewy kielichowe bardzo drobne; korony ſzorſtkie, ościſte; ości od kłoſkow dłuższe. Rośnie na gruzach y drogach, kwitnie w Czerwcu.

5. Koſtrzewa wyſoka. *F. elatior L.*

Zdzbło proſte, około półtora łokcia wyſokie, liśćmi okryte; liście gładkie, zaoſtrzone; wiecha obſzerna, jednoboczna, proſto ſtoiąca; kłoſki walcowate, 6-7-kwiatowe, zielono-czerwonawe, nieco ościſte. Rośnie na paſtwiſkach pagórkowatych. *Schreb: gram: tab:* 2.

a. Wiecha oboſtronna.

6. Koſtrzewa leżąca. *F. decumbens L.*

Zdzbła u ſpodu pochyłe; liście nieco koſmate; wiecha kłoſowa oboſtronna, proſto ſtoiąca; kłoſki jajowate, blado-zielone, lub nieco fioletowe, 3-4 kwiatowe, lśniące, bez ości; plewy kielicha od kwiatow większe, całemu kłoſkowi równe. Trawa ta do Drzączki z kwiatow podobna rośnie na łąkach ſuchych, kwitnie w Czerwcu.

7. Koſtrzewa Trawa manniana. *F. fluitans L.*

Zdzbło około 2 łokci wyſokie, u ſpodu pochyłe, kolankowate, liśćmi okryte; liście około 3 linii ſzerokie, miętkie; wiecha długa, gałęziſta, rzadka, w górę ſtoiąca, prawie w kłos ſkupio-

piona; kłoſki krótko ſzypułkowate, blado-zielone, bez ości. Rośnie na łąkach mokrych, y często wodą zalanych, około Rzek, Stawów y Jezior; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 237. *Schreb: gram: tab:* 3. Ziarna tey Trawy, u nas prawie wſzędzie rosnącey, ſą ową Manną, którą w niektórych Województwach, a mianowicie na Polesiu, obſicie zbieraią: życzyćby należało, aby znajomość jey, tak ſię ſtała powſzechną, jak jey użycie jeſt nieſkończenie pożyteczne.

Stokłosa. Bromus.

Kielich 2-plewowy, wielokwiatowy; kłoſki podługowate, walcowate, 2-rzędowe; ość niżey wierzchołka plewy.

1. Stokłoſa żytnia. *B. Secalinus L.*

Zdzbło półtora-łokciowe, proſte; liście gładkie, około 3. linii ſzerokie; wiecha rozłożyſta; kłoſki jajowate, koſmate, 8-10-kwiatowe; ości proſte, niżey wierzchołka plewy oſadzone; ziarna między ſobą oddzielne. Rośnie między żytem na niſkich gruntach.

2. Stokłoſa miętka. *B. mollis L.*

Poprzedzaiącey bardzo podobna, nieco niżſza; liście y kłoſki miętko koſmate. Rośnie na gruzach, drogach y w zbożu. *Schreb: gram: tab:* 6.

3. Stokłoſa polna. *Bromus arvensis L.*

Zdzbło proſte, łokciowe; wiecha miernie rozpierzchła, w dół pochyła; kłoſki jajowo-podługowate od 8-10-kwiatowe; ości krótkie na wierzchołkach plew oſadzone. *Fl: Dan: tab:* 223.

4. Sto-

4. Stokłosa płonna. *Bromus sterilis L.*

Zdzbło łokciowe; liście około 3. linii szerokie, kosmate y ostre; wiecha rozłożysta; kłoski podłużne; plewy szydłowato ościste; ości twarde, długie, ostre, na końcu plew osadzone. Rośnie na dziedzińcach y drogach.

5. Stokłosa dachowa. *B. tectorum L.*

Zdzbło proste; wiecha rozpierzchła, pochyła; kłoski wąskie, jednostayney szerokości. Rośnie na pagórkach y dachach słomianych.

6. Stokłosa leśna. *B. giganteus L.*

Zdzbło 2-łokciowe, lub wyższe, tęgie, liśćmi okryte; liście około 6. linii szerokie, długie, nerwem białym wzdłuż zewnątrz oznaczone, zobustron gładkie, około uyścia pochewki kosmate; wiecha bardzo rozpierzchła y obszerna, w dół pochyła; kłoski drobne, gładkie, 4-kwiatowe; ości na grzbiecie plew osadzone. Rośnie w ciemnych lasach, kwitnie w Lipcu. *Schreb: gram: tab:* 11.

7. Stokłosa pierzasta. *B. pinnatus L.*

Zdzbło proste, łokciowe; liście około 2. linii szerokie, nieco ostre, y mianowicie na pochewkach, kosmate; kłos ściśniony, kłoski naprzemianległe, krótko szypułkowate, lub cale bez szypułek do zdzbła przytulone, gładkie; ości krótkie, na wierzchołkach plew osadzone. Rośnie na pagórkach. *Fl: Dan: tab:* 164.

Owies. Avena.

Kielich 2-plewowy, wielokwiatowy; ość skręcona na grzbiecie plewy kwiatowey osadzona.

1. Owies

1. Owies wyſoki. *A. elatior L.*

Zdzbło proſte, 2-łokciowe; liście gładkie, około 3. linii ſzerokie; wiecha rozpierzchła ale wąſka y kończaſta; kłoſki 2-kwiatowe, z których jeden 2-płciowy płodny ma ość krótką, drugi ſamiec, niepłodny, ością długą zakończony. Rośnie na polach y łąkach, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 165. *Schreb: gram: tab:* 1.

2. Owies głuchy. *A. fatua L.*

Zdzbło proſte, łokciowe, kolankowate; liście długie, gładkie, na 2 linie ſzerokie; wiecha rozpierzchła: kłoſki 2-kwiatowe, owſowi poſpolitemu podobne; plewy koronne wſzyſtkie ościſte, brunatnemi włoſami od ſpodu do połowy okryte. Rośnie między zbożem przy nizinach; kwitnie w Czerwcu. *Schreb: gram: tab:* 15.

3. Owies łąkowy. *A. pratensis L.*

Zdzbło proſte, łokciowe, pod wierzchem częſtokroć czerwone; liście wąſkie, gładkie; wiecha kłoſowa; kłoſki walcowate, proſto-ſtoiące, do zdzbła przytulone, 5-kwiatowe; plewy kielichowe czerwonawe, po brzegach ſrebrzyſte. Rośnie na łąkach.

4. Owies koſmaty. *A. pubeſcens L.*

Zdzbło proſte, łokciowe; liście mianowicie dolne, koſmate, około 2 linii ſzerokie; wiecha kłoſowa; kłoſki proſto-ſtoiące, gładkie, 3-kwiatowe, czerwonawe, lub fioletowe; ſzypułki ſzczególne y kielichy koſmate. Rośnie na łąkach ſuchych y pagórkach.

5. Owies żołtawy. *A. flaveſcens L.*

Zdzbło proſte, łokciowe: liście nieco koſmate, ledwo

ledwo na 2 linie ſzerokie; wiecha rozpierzchła, żołtawo-zielona; kielichy 3-kwiatowe, krótkie; kwiaty wſzyſtkie ościſte. Rośnie na łąkach ſuchych y pagórkach; kwitnie przez lato. *Schreb: gram: tab:* 9.

6. Owies poſpolity. *A. sativa L.*

Zdzbło proſte, liśćmi okryte, rozmaitey wyſokości; liście około 4 linii ſzerokie; wiecha rozpierzchła, czaſem jednoboczna; kłoſki wiſzące; kielichy 2-ziarnowe; ziarna gładkie, białe, lub czarne według odmian, a z tych jedno ościſte. Zaſiewa ſię wſzędzie obficie, dla znajomych w Ekonomice pożytków.

Trzcina. Arundo.

Kielich 2-plewowy; kwiatki ſkupione, puchem okryte.

1. Trzcina poſpolita. *A. Phragmites L.*

Zdzbło proſte, kilkałokciowe, liśćmi okryte; liście około cala ſzerokie, ſzorſtkie, oſtre; wiecha wielka, rozpierzchła, gęſta, ciemno-purpurowa; plewy oſtre, kwiaty otaczające, długie y miętkie. Rośnie wſzędzie koło Rzek, Jezior y Stawów.

2. Trzcina mnieyſza. *A. Calamagroſtis L.*

Zdzbło proſte, gałęziſte, około 2 łokci wyſokie, kolankowate, liśćmi okryte; liście około 4 linii ſzerokie, ſzorſtkie, y niby uſchłe; wiecha kłoſowa zielono-ciemno-fioletowa; kielichy jednokwiatowe, gładkie; korony wełniſte. Rośnie na błotach y trzęſawicach. *Fl: Dan: tab:* 280.

3. Trzci-

3. Trzcina górna. *A. epigejos L.*

Poprzedzaiącey wielce podobna; liście ze fpodu gładkie, wiecha profłoftoiąca; kielichy iednokwiatowe. Rośnie na pogórkach blifko zrzódeł.

Rżniączka. Dactylis.

Kielich 2-plewowy, wielo-kwiatowy; plewy fpłaszczone, a iedna z nich większa łódkowata,

1. Rzniączka kupkowata *D. glomerata: L.*

Zdzbło profte, 2-łokciowe, liścmi okryte; liście długie, około 3 linii fzerokie, na dotknie nie oftre; wiecha iednoboczna; kłofki w kupki zebrane; plewy kielichowe 4-kwiatowe na wierzchołkach maią ości bardzo krótkie. Rośnie w ogrodach około płotów. *Schreb: gram: tab: 8. fig: 1. Fl: Dan: tab: 743.*

D. *Kielichy wielokwiatowe, kwiaty kłofowe.*

Grzebienica. Cynofurus.

Kielich 2-plewowy, wielokwiatowy, pokrywą poboczną liftkową opatrzony.

1. Grzebienica grzebieniafta. *C. criftatus. L.*

Zdzbło profte, łokciowe, prawie nagie; liście gładkie, krótkie; kłos około 3. calów długi, delikatny; przy kłofkach przyfadki pierzafte, grzebieniafte. Rośnie, lubo rzadko, na łąkach; kwitnie w Czerwcu. *Schr: gr: tab: 8. fig:* 2. *Fl: D. tab:* 238.

2. Grzebienica twarda. *C. durus L.*

Pręty profte, flabe, pochyłe, kolankowate, kilka-calowe, gęfto zaraftaiące; liście gładkie,

wą-

wąſkie; kłos proſty, iednoboczny, twardy, popielato-zielony; kłoſki gładkie, 3-kwiatowe, tępe, do ogólney ſzypułki przytulone. Rośnie na łąkach.

3. Grzebienica błękitna. *C. cæruleus L.*

Zdzbło proſte, ¼ - łokciowe, prawie nagie; liście gładkie, wąſkie; kłos ledwo calowy, ſciſniony, walcowaty; kłoſki 2-3-kwiatowe, błękitne lub zielono fioletowe, przyſadki całe. Rośnie na łąkach wilgotnych.

Kąkol. Lolium.

Kielich 1-plewowy, wielokwiatowy; kłoſki bezſzypułkowe.

1. Kąkol trwały. *L. perenne L.*

Zdzbło proſte, łokciowe; liście gładkie; kłos długi; kłoſki ſpłaſzczone, wielokwiatowe, bez ości, z dwuch ſtron ogólney ſzypułki na przemianległe; kielich od kłoſka krótſzy. Rośnie na polach urodzaynych niſkich y łąkach; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 740. *Schr: gram: tab:* 37. Ten to ieſt gatunek trawy, którą zagraniczni Goſpodarze pod imieniem Raygras, na formowanie kunſztownych łąk zalecaią.

2. Kąkol roczny. *L. temulentum. L.*

Zdzbło kolankowate, liścmi okryte, łokciowe lub wyżſze; liście gładkie dość długie, około dwuch lub trzech linii ſzerokie; kłos proſty, nieco twardy, około 9 calow długi, z kłoſkow krótkich, ſpłaſzczonych, kilka-kwiatowych złożony, ościſty. Rośnie na polach między wſzelkim zbozem, w mokre lata nayobficiey. *Fl: Dan: tab:* 160.

Chleb ze zboża, w którém Kąkolu ieſt wiele, robiony, niezdrowym owſzem wielce ſzkodliwym ieſt pokarmem; gwałtowne bole żołądka, pomieſzanie zmyſłow, utratę mowy y ſmierc ſprawuie. Ztąd w lata nieurodzayne, dobrze trzeba oczyſzczać zboże, aby przymieſzaniem tych obcych ziaren pomnażaiąc miarę iego, nie przyczynic okazyi zarazom dość w takowych okolicznościach poſpolitym.

Zycica. Elymus.

Kielich 2-plewowy, poboczny, wielokwiatowy.

1. Zycica Pſia trawa *E. caninus L.*

Zdzbło proſte, półtora łokciowe; kłos cienki w dół pochyły; kłoſki proſte bez pokrywek, u ſpodu po dwa razem oſadzone; kielich 4-kwiatowy. Rośnie na Polach y w ogrodach, kwitnie w Czerwcu y w Lipcu.

2. Zycica piaſkowa. *E. arenarius L.*

Zdzbło proſte, kolankowate, liśćmi okryte; liście około łokcia długie, około 3 linii ſzerokie; kłos cienki, proſto ſtoiący, białawy; kielichy koſmate od kwiatów dłuższe. Rośnie na piaſkach, kwitnie w Czerwcu. *Schr: gr: tab:* 40.

3. Zycica Europeyſka. *E. Europæus L.*

Zdzbło proſte, ½-łokciowe; kłos proſty; kłoſki 2-kwiatowe, osciſte, pokrywie równe. Rośnie na ſuchych łąkach.

Jęczmień. Hordeum.

Kielich poboczny, 2-plewowy, jednokwiatowy, potróyny.

1. Jęczmień pospolity. *H. vulgare L.*

Zdzbło proste, kolankowate, rozmaicie wysokie; kłos długiemi ościami osadzony; kwiaty wszystkie obopłciowe, ościste; ziaren 2 rzędy wypukleysze. Rozmaite tego gatunku odmiany, wszędzie dla wielkich w Ekonomice pożytkow obficie się zasiewaią.

2. Jęczmień mysi. *H. murinum. L.*

Zdzbło proste, kolankowate, pół-łokciowe; liście miętkie, kosmate, około 2 linii szerokie; kłos gęsty, długiemi ościami osadzony; kwiaty poboczne samicze, a przy nich 2-płciowe; plewki kielicha pośrzednie szczecinkami osadzone. Rośnie około dróg; kwitnie w Czerwcu. *Flo: Dan. tab.* 629.

Pszenica. Triticum.

Kielich 2-plewowy, poiedyńczy, czasem 3-kwiatowy; kwiat przytępiony.

1. Pszenica Perz. *T. repens. L.*

Zdzbło proste, liśćmi okryte; liście długie, około 2 linii szerokie, miętkie, około 3 calów długie; kłoski drobne; kielichy ostro-kończate, 4-kwiatowe, bez ości. Rośnie wszędzie na gruntach uprawnych. Kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab.* 748. Korzenie tey trawy, pod imieniem perzu, na rolach Gospodarzom tak uprzykrzone y do wygubienia trudne, w Medycynie są wielce skuteczném y bardzo często używaném lekarstwem; mokrz obficie pędzą, chłodzą, y wszelkie zamulania otwieraią.

2. Pszenica Ozima y Jara. *T. æstivum & hybernum. L.* Znaiome są każdemu ani potrzebuią opisu.

Zyto.

Zyto. Secale.

Kielich 2-plewowy, 2-kwiatowy, poiedyńczy.

1. Zyto pofpolite. *Secale cereale. L.*

Również jak Pszenica każdemu znaiome. Dwa te oftatnie Rodżaie, w całém Króleftwie Roślinném naypożytecznieysze, fą fzczególnym dla Narodu ludzkiego Opatrzności darem; a jako wynalezienie y przerobienie drogich tych ziaren, na posilny pokarm, było niegdyś pierwszą życia towarzyfkiego zafadą, tak rozmnożenie ich prawdziwego ufzczęśliwienia jedynym jeft źródłem. Dwa te zboża gatunki, obficie na nafzey rodzące fię ziemi, daią iey prawdziwą wartość, zabefpieczaią pewność y wygodę życia, zaręczaią trwałość publicznych dochodów, fą nayglównieyszą handlu zafadą, fprawuią moc, pomyślność, y rzetelne bogactwo kraiu; tak dalece, iż niemamy czego zazdrościć owym Narodom, co z niezmiernym mozołem ryiąc wnętrzności ziemi, wydobywaią twardy y od kaprysu tylko cenny kruszec, gdy my na powierzchni iey iftotnie pożyteczne a corocznie nayobficiey odradzaiące fię zbieramy plony.

RZĘD TRZYSŁUPKOWY.

Zrzódłek. Montia.

Kielich 2-liftkowy; Korona 1-liftkowa, nieforemna; Torebka 1-komorkowa, 3-ziarnowa.

1. Zrzódłek kryniczny. *M. fontana L.*

Pręt kilka-calowy, gałęzifty, nieco pochyły, gładki, czerwonawy, foczyfty; liście naprzeciwległe, iaiowate, lancetowate, gładkie, zielono-

żółta-

żółtawe; kwiaty drobne, białe, gronkowate, niby 2-wargowe; fzypułki fłabe, iednokwiatowe. Rośnie na łąkach mokrych około Grodna, y nad zrzódłami; kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab:* 191.

KLASSA IV. CZTEROPRĘCIKOWA.

(*TETRANDRIA;*)

RZĄD IEDNOSŁUPKOWY.

Szczeć. Dipfacus. Kielich ogólny lifciowy; dno koniczne, plewami ofadzone; Nafiona fłupkowate.

Dryakiew. Scabiosa. Kielich ogólny liftkowy; dno podniefione, nieco plewifte; nafiona koronką obwiedzione.

Muchotrzew. Centunculus. Korona kółkowa, otwarta; kielich 4-dzielny; torebka 1-komorkowa,

Babka. Plantago. Korona odgięta; kielich 4-dzielny; torebka 2-komorkowa.

Krwifciąg. Sanguiforba. Korona płafka; kielich 2-liftkowy; torebka 4-boczna, między Kielichem y Koroną.

Przytulia. Gallium. Korona otwarta; nafiona okrągławe.

Marzanka. Afperula. Korona rurkowata; nafiona okrągławe.

Scherardia. Scherardia. Korona rurkowata; Owoc koronką obwiedziony; nafiona 3-zębe.

Kotewka. Trapa. Kielich 4-dzielny; owoc: Orzech cierniami konicznemi naprzeciwległemi ofadzony.

Dereń. Cornus. Kielich 4-zęby, opadaiący; Owoc, iagoda z iądrem 2-komorkowém.

Przywrótnik. Alchemilla. Kielich 8-dzielny; ziarno 1 w kielichu zawarte.

Płytek. Iſnardia, Kielich dzwonkowaty, trwały; torebka 4-komorkowa.

RZĘD DWUSŁUPKOWY.

Kanianka. Cuſcuta. Korona 4-dzielna, iaiowata. Kielich 4-dzielny; torebka 2-komorkowa.

Skrytek. Aphanes. Korona 0; Kielich 8-dzielny; Ziarna 2.

RZĘD CZTEROSŁUPKOWY.

Karmnik. Sagina. Korona 4-liſtkowa; Kielich 4-liſtkowy; torebka 4-komorkowa, wieloziarnowa.

Rdeſtnica. Potamogeton. Korona 0; Kielich 4-liſtkowy; ziarna 4.

RZĘD IEDNOSŁUPKOWY.

Szczeć. Dipſacus.

Kwiaty główkowe; kielich ogólny wieloliſtkowy, ſzczególny nadowocowy; dno łuſzczkowate.

1. Szczeć więkſza. *D. fullonum L.*

Pręt około 2 łokci wyſoki, gruby, gałęziſty, cierniſty; liście naprzeciwległe, zroſłe, iaiowo-lancetowate; nerw kolcami oſadzony; główki kwiatowe koniczne, poiedyncze; liſtki kielicha ogólne wąſkie, długie, cierniſte, wewnątrz zachylone; kwiatki czerwonawo-błękitne, czterodzielne. Rośnie na polach odłogiem leżących, kwitnie w Sierpniu. w Litwie dziko roſnącey niewidziałem. X. Kluk poſpolitą ią na Podlaſiu być mieni.

2. Szczeć

2. Szczeć mnieyfza. *D. pilofus L.*

Pręt łokciowy, gałęzifty, bruzdowany, flabemi kolcami ofadzony; liście iaiowo-lancetowate, zaoftrzone, ząbkowane, ogonkowate; nerw kolcami naieżony; główki kwiatowe okrągłe; kwiaty białe, pręciki ciemno-czerwone. Rośnie na Podlafiu, kwitnie w Sierpniu. X. Kluk: *Iacqu: Fl: Auftr: tab:* 248.

Dryakiew. Scabiosa.

Kwiaty główkowe; kielich ogólny wielolifkowy; fzczególny podwóyny, nadowocowy.

1. *Korony czterodzielne.*

1. Dryakiew polna. *S. arvenfis L.*

Pręt profty, kofmaty, gałęzifty, łokciowy; liście dolne iaiowo-lancetowate, ząbkowane; prętowe głęboko pierzafto-dzielne; kwiaty czerwono-błękitne, na fzypułkach długich, nagich, ofadzone; kwiatki zewnętrzne większe; liftki kielichowe iaiowo-lancetowate, długości kwiatów; dno fzczecinowate. Rośnie wfzędzie na drogach, gruntach odłogiem leżących y łąkach fuchych; kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 447. w Lekarftwach ma być oczyfzczaiącą, goiącą y poty fprawuiącą.

2. Dryakiew podgryziona. *S. Succisa L,*

Pręt profty, łokciowy, pod wierzchem nieco gałęzifty, nayczęściey 3-kwiatowy; liście dolne ogonkowate, iaiowo-lancetowate, całe; prętowe dłużfze, lancetowate; główki błękitne, nieco wypukłe; korony równe; dno łufzczkowate, łufzczki trzyboczne. Rośnie wfzędzie w Lafach, kwitnie

 w Sier-

w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 279. W lekarstwach skutki te same co poprzedzaiącey.

2. *Korony pięćdzielne.*

3. Dryakiew górna. *S. columbaria L.*

Pręt prosty, ½. łokciowy, gałęzisty; liście dolne iaiowate, karbowane, wcześnie usychaią, inne wszystkie pierzasto-dzielne, przedziałki bardzo wąskie; kwiaty błękitne, lub czerwonawe, na szypułkach długich, nagich, stoiące; Korony zewnętrzne od srzodkowych większe; łuszczki dna drobne, czarne. Rośnie na łąkach: znaydowałem nad Wilią około Zakretu; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 314.

4. Dryakiew siarczysta. *S. ochroleuca. L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, kolankowaty, kolanka czerwoniawe; liście pierzaste; przedziałki wąskie; kwiaty blado-żółte, na długich szypułkach stoiące; korony pobrzeżne od śrzodkowych większe, 5-dzielne. Rośnie na łąkach, kwitnie przez lato. Znaydowałem nad Wilią za Zakretem. *Jacq. Fl. Austr. tab.* 439.

Scherardia. Scherardia.

Korona 1-listkowa, leykowata; ziarna 2, troyzębe.

1. Scherardia polna. *S. arvensis. L.*

Pręcik kilka-calowy, u spodu pochyły, gałęzisty; liście okręgowe, ostro-lancetowate, szorstkiemi włoskami naieżone, po 4-6 w okręgi skupione; kwiatki błękitne lub purpurowe, na wierzchołku w baldaszek zebrane, u spodu przysadką gwiazdkowatą opatrzone. Rośnie na polach

upra-

uprawnych y w ogrodach; kwitniej w Czerwcu. *Flor. Dan. tab.* 439.

Marzanka. Asperula.

Korona 1-listkowa, leykowata; ziarna 2. okrągłe.

1. Marzanka wonna. *A. odorata. L.*

Pręt prosty ¼ łokciowy; okręgi liściowe z 8 listków lancetowatych złożone; kwiatki białe, w kupki na wierzchołki zebrane, kupki szypułkowate; ziarna szorstkie. Rośnie w lasach, kwitnie w Maiu, y w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 562. Cała Roślina przyiemnie pachnie, w lekarstwach umacnia y goi.

2. Marzanka polna. *A. arvensis. L.*

Pręt prosty, gałęzisty, ¼ łokciowy; liście wąskie, jaiowate, po 6 w okręgi skupione; kwiaty bezszypułkowe, na wierzchołkach kupkami osadzone, przysadkami gwiazdkowatemi opatrzone. Rośnie na polach, kwitnie w Czerwcu.

3. Marzanka farbierska. *A. tinctoria. L.*

Pręt ½ łokciowy, słaby, pochyły lub leżący; okręgi liściowe, dolne z 6, górne z 4 wąskich, lancetowatych, gładkich listków złożone; kwiaty białe, lub czerwonawe, stoią kupkami na wierzchołkach; korony 3-dzielne; pręcików 3; ziarna gładkie. Rośnie w lasach, kwitnie w Maiu. Korzenie w Farbierniach na czerwoną farbę zażywaią się. W lekarstwach jest nieco ściągaiąca.

Przytulia. Gallium.

Korona 1-listkowa, płaska; Ziarna 2 okrągławe.

1. *Kwiaty*

1. Kwiaty białe, okręgi czteroliſtkowe.

1. Przytulia północna. *G. boreale. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gładki, gałęziſty; okręgi czteroliſtkowe, liſtki lancetowate, ciemnozielone, gładkie, 3-nerwiſte; kwiaty białe, w wiechę wierzchołkową ułożone; ziarna ſzorſtkie. Rośnie w laſach y około płotów, kwitnie w Czerwcu. Korzenie w Farbierniach na czerwoną farbę zażywaią ſię.

2. Przytulia błotna. *G. paluſtre. L.*

Pręt słaby, gałązki rozpierzchłe; okręgi czterolisciowe, liście iaiowate, nierówne; kwiaty drobne, białe, ſzypułkowate. Rośnie około wód, kwitnie w Maiu. *Fl. Dan: tab.* 423.

2. Kwiaty białe, okręgi od 5-7 liſtków.

3. Przytulia blada. *G. glaucum L.*

Pręt gładki, kątowaty, gałęziſty, po ziemi rozesłany; okręgi 5-7-liſtkowe, liście drobne, ledwo na ½ linii ſzerokie, blade; kwiaty białe, ſzypułkowate, ſzypułki 2-dzielne. Rośnie na łąkach, kwitnie w Lipcu. *Jacq. Fl: Auſtr: tab.* 81. *Flor: Dan. tab.* 609.

4. Przytulia kałużowa. *G. uliginoſum. L.*

Pręty ½ łokciowe, po ziemi rozesłane, gałęziſte; okręgi 6-lisciowe; liście wąſko-lancetowate, oſtre, twarde, wſtecz ząbkowane; kwiatki białe, drobne, ſzypułkowate. Rośnie około wód, kwitnie w Czerwcu.

5. Przytulia ſkalna. *G. ſaxatile. L.*

Pręciki drobne, kilkacalowe, gęſto zaraſtaiące,

po

po ziemi rozesłane; liście u ſpodu po 6 ku wierzchołkowi po 4 w okręgi ſkupione, lancetowate, gładkie, przytępione; kwiatki białe, krótko-ſzypułkowate, naſiona gładkie. Rośnie na mieyſcach kamieniſtych, kwitnie w Czerwcu.

3. *Kwiaty białe, okręgi 8-liſtkowe.*

6. Przytulia ſzerokoliścia. *G. mollugo. L.* Pręt łokciowy, słaby, gałęziſty, gładki, 4-boczny; okręgi 8-liſtkowe; liście iaiowo-podługowate, gładkie, nieco ząbkowane, oſtrzem zakończone; kwiaty białe, ſzypułkowate, w wiechę długą, gałęziſtą, zebrane. Rośnie w ogrodach około płotów, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 455. Korzenie daią czerwoną farbę, a w lekarſtwach ſuszą y sciągaią.

7. Przytulia lesna. *G. ſylvaticum. L.*

Pręt łokciowy, gładki, prawie walcowaty, gałęziſty; kolanka zgrubiałe, czerwoniawe; okręgi ośm-liſtkowe, liſtki lancetowate, brzegi y nerw oſtro ząbkowane; kwiatki białe, wiechowate, przed rozkwitnieniem w dół zwisłe; ſzypułki delikatne, nitkowe. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Lipcu.

8. Przytulia oſtrzyca. *G. Aparine. L.*

Pręt łokciowy, kruchy, bardzo ſzorſtki, kolanka koſmate; okręgi 7-8-liſtkowe; liſtki lancetowate, wſtecz delikatnie ząbkowane, ząbki haczkowate, dla tego łacno ſię wſzyſtkiego chwytaią; gronka niewielokwiatowe; ſzypułki gałęziſte, kwiatki biało-żółtawe, ziarna ſzorſtkie. Rośnie wſzędzie około płotów, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 495. W lekarſtwach otwiera y poty nieco ſprawuie.

4. *Kwiaty*

4. *Kwiaty żółte.*

9. Przytulia prawdziwa. *G. verum. L.*

Pręt profty, ½ łokciowy, gałęzifty, nieco u fpodu pochyły; okręgi 8-liściowe, liście wąfkie, zaoftrzone, rówkowate; gronka profte, prawie kłofowe, wielo-kwiatowe; kwiaty żółte, drobne, pachnące. Rośnie na polach, y około płotów, kwitnie w Czerwcu. W Medycynie ofusza, ściąga, y goi, a w Gofpodarftwie kwiaty mleko flodkie prędko w twarog zamieniaią.

Babka. Plantago.

Kielich 4-dzielny; korona 4-dzielna, brzeg odgięty; pręciki długie; torebka 2-komorkowa, w poprzecz fię otwieraiąca.

1. *Pręt poiedyńczy, kłos walcowaty.*

1. Babka wielka. *P. major. L.*

Liście z korzenia wyraftaiące ogonkowate, jaiowate, gładkie, fzerokie, 7-nerwifte; z pomiędzy nich powftaią pręty kilka-calowe, gładkie; kłos długi, walcowaty; kwiatki drobne, zielonawe, dachówkowato na fię zachodzące. Rośnie wfzędzie na drogach y ściefzkach, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 461. w Medycynie ściąga y goi.

2. Babka średnia. *P. media. L.*

Liście z korzenia wyraftaiące krótko-ogonkowate, fzerokie, jaiowate, z obuftron kofmate, po ziemi rozesłane; z pomiędzy nich powftaią pręty nieco kofmate; kłos siwy, walcowaty. Rośnie wfzędzie na łąkach fuchych, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 587.

3. Babka

3. Babka Wronia ſtopa. *P. coronopifolia. L.*

Liście z korzenia wyraſtaiące liczne, po ziemi rozesłane, wąſkie, pierzaſtodzielne; przedziałki wąſkie, odległe, włoſkami oſadzone; z pomiędzy nich powſtaią pręty nagie, proſte, lub nieco pochyłe, koſmate; kłoſy cienkie, około półtora cala długie, popielato-zielone. Rośnie za świadectwem X. Kluka na piaſkach na Podlasiu, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 272.

2. Pręt poiedyńczy, kłos jaiowaty.

4. Babka lancetowata. *P. lanceolata. L.*

Liście z korzeni wyraſtaiące, długie, lancetowate, 5-nerwowe, włoſkami oſadzone; pręt kilka-calowy, kątowaty; kłos krótki, jaiowaty, czarniawy. Rośnie wſzędzie na łąkach, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 437.

3. Pręt gałęziſty.

5. Babka Płesznik. *P. Pſyllium. L.*

Pręt proſty, twardy, gałęziſty, rozpierzchły, koſmaty; liście wąſkie, z rzadka ząbkowane, białawe, u ſpodu koſmate, dolne naprzemian górne naprzeciwległe, odgięte; kłoſy krótkie, jaiowate, nagie. Rośnie w Grodzieńſkim na polach między zbożem, kwitnie w Czerwcu.

6. Babka podkrzewinowa. *P. Cynops. L.*

Pręt proſty, twardy, podkrzewinowy, gałęziſty; liście naprzeciwległe, wąſkie, nitkowate, u ſpodu rynienkowate, proſtoſtoiące; kłoſy krótkie, kwiaty przyſadkami jaiowatemi, zaoſtrzonemi, przedzielone. Rośnie na Podlasiu na polach około laſów, kwitnie w Czerwcu. X. Kluk.

Mucho-

Muchotrzew. Centunculus.

Kielich 4-dzielny; korona 4-dzielna, otwarta; Pręciki krótkie; Torebka jednokomorkowa, w poprzecz ſię otwieraiąca.

1. Muchotrzew karłowaty. *C. minimus. L.*

Pręcik ledwo 2-calowy, proſty gałęziſty; liście drobniuchne, jaiowo-lancetowate, gładkie; kwiaty drobne, biało-zielonawe, bezſzypułkowe, ramienne; korona od kielicha mnieyſza. Rośnie na mieyſcach bagniſtych mchem zarosłych, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 177.

Krwiściąg. Sanguiſorba.

Kielich 4-liſtkowy, podowocowy; korona 4-dzielna, nadowocowa; zarodek między kielichem a koroną.

1. Krwiściąg poſpolity. *S. officinalis. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gładki, nieco gałęziſty; liście na przemian-ległe, nieparzyſto pierzaſte; liſtki ſerduſzkowate, ząbkowane, z wierzchu zielone, ze ſpodu białawe; kłos krótki, jaiowaty, gęſty, czerwonawy. Rośnie w Grodzieńſkim, gdzie go Gilibert znaydował; kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 97. W lekarſtwach sciąga y goi.

Dereń. Cornus.

Kielich 4-ząbkowy; korona 4-liſtkowa, nadowocowa; Owoc: jagoda 2-komorkowa.

1. Dereń Swidwa. *C. ſanguinea. L.*

Krzew 5-łokciowy, gałęziſty; gałęzie długie proſte, czerwoną korą pokryte; liście naprzeciwległe,

ległe, jaiowo-lancetowate; kwiaty białe, baldaszkowe; szypułki gałęziste; owoc, jagoda sucha, czarna; iądro 2-ziarnowe. Rośnie w zaroślach, kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 481. Z owoców Oley do lamp, a drzewo do rozmaitych drobnieyszych robot Stolarskich y Tokarskich zdatne.

Płytek. Isnardia.

Kielich 4-dzielny; korona 0; torebka czterokomorkowa, kielichem opasana.

1. Płytek błotny. *I. palustris. L.*

Pręcik słaby, po ziemi rozesłany, lub po wodzie pływaiący; liście naprzemian-ległe, jaiowato-okrągłe; kwiatki drobne, ramienne, beszszypułkowe, poiedyńcze, zielone. Rośnie na błotach y na wodach stoiących, kwitnie w Czerwcu.

Kotewka. Trapa.

Kielich 4-dzielny; korona 4-listkowa; owoc: Orzech 4ma cierniami naprzeciwległemi, z kielicha uformowanemi, osadzony.

1. Kotewka Orzech wodny. T: *natans. L.*

Pręt długi, w wodzie rościągniony; liście w wodzie zanurzone, wielodzielne, włosienkowate; po wierzchu pływaiące troykątne, lub 4-boczne, gładkie, ząbkowane, ogonkowate, w rożyczkę ułożone; z pośrzod nich powstaią kwiaty białe, krótko-szypułkowate. Rośnie na iezioracn, mianowicie w Brasławskim, kwitnie w Czerwcu. Pospólstwo ma z Orzechów zdrowy y posilny pokarm.

Przy-

Przywròtnik. Alchemilla.

Kielich 8-dzielny; Korona o; ziarno iedno.

1. Przywròtnik poſpolity. *A. vulgaris. L.*

Z korzenia grubego, drzewiaſtego, wiélu włoſienkowatemi korzonkami otoczonego, powſtaią pręciki niſkie, gałęziſte, nieco koſmate, $\frac{1}{4}$ łokciowe; liście okrągławe, łapkowate, ząbkowane, długo-ogonkowate; kwiaty liczne, drobne, żółtawo-zielone, kupkami na wierzchołkach gałązek oſadzone. Rośnie wſzędzie na łąkach y paſtwiſkach, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 693. Roślina w niektórych Powiatach znaioma pod nazwiſkiem Gęſie łapki; w lekarſtwach ściąga y goi.

Rzęd Dwusłupkowy.

Skrytek. Aphanes.

Kielich 8-dzielny; korona o; ziarna 2. nagie.

1. Skrytek polny. *A. arvenſis. L.*

Pręciki drobne, gałęziſte; liście drobne, ogonkowate, biaława, 3-łapkowe, łapki 2-3-dzielne; kwiaty drobne, zielone, bezſzypułkowe, w kątach liści ſkupione; słupków 2, a czaſem 1. Rośnie na polach, kwitnie w Czerwcu. w Medycynie ma kamień kruſzyc y mokrz pędzić.

Kanianka. Cuſcuta.

Kielich 4-dzielny; korona 1-liſtkowa; torebka 2-komorkowa.

1. Kanianka poſpolita. *C. Europæa L.*

Pręty nitkowate, ſoczyſte, około innych Roślin obwinione; liście żadne; kwiaty kupiaſte, bezſzy-

bezſzypułkowe; kielich 4-dzielny, czerwoniawy; korona biała, 4 dzielna: Naſiennik horyzontalnie ſię otwiera. *Fl: Dan: tab:* 199. Naſienie z ziemi wſchodzi, ale korzonek wkrótce uſycha, a Roślina z innych ziół pożywność ſwą ciągnie y one niſzczy.

2. Kanianka mnieyſza. *C. Epithymum L.*

Pręty drobnieyſze, czerwoniawe, łuſzczkami okryte; kwiaty bezſzypułkowe, w główki zebrane, przyſadkami otoczone; korona 5-dzielna, w reſzcie poprzedzaiącey zupełnie podobna, lecz mniey poſpolita; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 427.

RZĄD CZTEROSŁUPKOWY.

Rdeſtnica. Potamogeton.

Kielich 0; korona 4-liſtkowa; zarodków 4. bez słupków; ziarna nagie 4.

1. Liście jaiowe lub lancetowate, więcey 2-linii ſzerokie

1. Rdeſtnica pływaiąca. *P. natans L.*

Pręt długi, kolankowaty, gałęziſty; liście ogonkowate, gładkie, nerwiſte; dolne lancetowate, górne jajowato-elliptyczne, pływaiące; przyſadki liściowe wielkie; kłos rzadki 2-całowy. Rośnie w Stawach y innych wodach ſtoiących, kwitnie w Czerwcu.

2. Rdeſtnica wąſkoliścia. *P. lucens L.*

Pręt długi, kolankowaty, gałęziſty; liście naprzemian-ległe, wielkie, jajowo-lancetowate, nerwiſte, w wodzie zanurzone; przyſadki liścio-

we wielkie; kłos rzadki 2-calowy. Rośnie w wodach ſtoiących, kwitnie w Czerwcu.

3. Rdeſtnica ſzczecinkowa. *P. setaceum L.*

Pręt długi, okrągławy, kolankowaty, gałęziſty; liście lancetowate, zaoſtrzone, gładkie, naprzeciw-ległe, zanurzone; kłos gęſty, krótki. Rośnie w Rowach y Rzekach: znaydowałem na Dzitwie, kwitnie w Czerwcu.

4. Rdeſtnica przeroſła. *P. perfoliatum L.*

Pręt okrągławy, gałęziſty; liście ſerduſzkowate, pręt otulaiące, ſzerokie, gładkie, nerwiſte, zanurzone; kłoſy gęſte, ſzypułki od liści dłużſze. Rośnie w Stawach: znaydowałem w Dukſztach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 196.

5. Rdeſtnica gałązkowa. *P. serratum L.*

Pręty długie, w wodzie rozciągnione, gałęziſte; liście naprzeciw-ległe, lancetowate, na brzegach nieco fałdowane, lśniące. Rośnie w Stawach y Jeziorach, kwitnie w Czerwcu.

6. Rdeſtnica kędzierzawa. *P. crispum L.*

Pręty długie, delikatne, pod wierzchem gałęziſte; liście wąſkie, lancetowate, gładkie, fałdowane, ząbkowane, naprzemian y naprzeciw-ległe, w wodzie zanurzone; kłos gęſty, walcowaty, krótko-ſzypułkowaty. Rośnie w rowach kopanych na błotach, kwitnie w Czerwcu.

2. Liście ledwo na 2 linie ſzerokie.

7. Rdeſtnica trawna. *P. gramineum L.*

Pręt delikatny, kolankowaty, gałęziſty; liście wąſkie, długie, trawiaſte, bez-ogonkowe, na przemian-ległe; przyſadki liściowe liczne, y dłu-

długie; kłos rzadki, kwiaty zielonawe. Rośnie w wodach zwolna płynących; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 222.

8. Rdeſtnica mała. *P. puſillum L.*

Pręty długie, delikatne, okrągłe; liście na przeciw y naprzemian-ległe, trawiaſte, bardzo wąſkie, około 2 calow długie, od pręta odſtaiące. Rośnie w Stawach y wodach ſpokoynych; kwitnie w Czerwcu.

9. Rdeſtnica ſpłaſzczona. *P. compreſsum L.*

Pręt delikatny, ſpłaſzczony, gałęziſty; liście długie równo-wąſkie, przytępione, trawiaſte; kłoſy rzadkie, ſzypułkowate. Rośnie w rowach y kanałach zarosłych, kwitnie w Lipcu. *Flor: Dan: tab:* 203.

10. Rdeſtnica naymnieyſza. *P. pectinatum L.*

Pręty długie, słabe, nitkowate, gałeziſte; liście długie, wąſkie y niby na gałązki ſzczecinowate, równo-ległe, podzielone. Rośnie w ſtrumykach, kwitnie w Czerwcu.

Karmnik. Sagina.

Kielich 4-liſtkowy; korona 4-liſtkowa; torebka 1-komorkowa, wieloziarnowa.

1. Karmnik ſtoiący. *S. erecta. L.*

Pręciki drobne. 2-lub 3-calowe, proſto-ſtoiące, kolankowate; liście naprzeciw-ległe, zroſłe, wąſkie, zaoſtrzone; ſzypulki jedno-kwiatowe; kwiatki białe, drobne, proſto-ſtoiące; liſtki kielicha, lancetowato-zaoſtrzone. *Fl: Dan: tab:* 845.

2, Kar-

2. Karmnik leżący. *S. procumbens L.*

Pręciki delikatne, gałęziste, 2-calowe, po ziemi rozesłane; liście naprzeciw-legle, zrosłe, wąskie, zaostrzone; szypułki 1-kwiatowe; kwiatki białe, od kielicha krótsze. Rośnie na odłogach, kwitnie w Czerwcu; korony częstokroć niedostaje.

KLASSA V. PIĘCIOPRĘCIKOWA.

(*PENTANDRIA.*)

Rzęd jednosłupkowy.

A. Kwiaty 1-listkowe, podowocowe, 4-ziarnowe; ziarna nagie.

Zmijowiec. Echium. Korona nieregularna, dzwonkowata; gardziel naga.

Płucnik. Pulmonaria. Korona leykowata; gardziel naga; kielich pryzmatyczny.

Nawrót. Lithospermum. Korona leykowata; gardziel naga; kielich 5-dzielny.

Zywokost. Symphytum. Korona rurkowato-pękata.

Krzywoszyi. Lycopsis. Korona leykowata; rurka skrzywiona; gardziel zamkniona.

Lepczyca. Asperugo. Korona leykowata; gardziel zamkniona; owoc spłaszczony.

Ostrzeń. Cynoglossum. Korona leykowata; gardziel zamkniona; ziarna spłaszczone, bokiem do słupka przyrosłe.

Miodunka. Anchusa. Korona leykowata; gardziel zamkniona; rurka u spodu kątowata.

Pacierzyczka. Myosotis. Korona tacowa, przedziałki wcięte; gardziel zamkniona.

B. Kwia-

B. Kwiaty 1-listkowe, podowocowe; ziarna okryte.

Kurzyślep. Anagallis. Torebka 1-komorkowa, w poprzecz się otwieraiąca; korona kółkowa; znamie okrągłe.

Bazanowiec. Lysimachia. Torebka 1-komorkowa, 10-łupinowa; korona kółkowa; znamie przytępione.

Pierwiosnka. Primula. Torebka 1-komorkowa; korona leykowata; gardziel otwarta; znamie okrągłe.

Hotonia. Hottonia. Torebka 1-komorkowa; pręciki na rurce korony osadzone; znamie okrągłe.

Powoy. Convolvulus. Torebka 2-komorkowa; korona dzwonkowata; znamie 2-dzielne.

Bielun. Datura. Torebka 2-komorkowa; 4-łupinowa; korona leykowata; kielich upadaiący.

Lulek. Hyoscyamus. Torebka 2-komorkowa, z nakrywką; korona leykowata; znamię okrągłe.

Tytuń. Nicotiana. Torebka 2-komorkowa; korona leykowata; znamie wcięte.

Dziewanna. Verbascum. Torebka 2-komorkowa; korona kółkowa; znamie przytępione; pręciki pochyłe.

Wielosił. Polemonium. Torebka 3-komorkowa; korona 5-dzielna; pręciki na łuszczkach dna osadzone.

Psianka. Solanum. Jagoda 2-komorkowa; główki pyłkowe nieco zrosłe, przedziurawione.

C. Kwiaty 1-listkowe nadowocowe.

Zyleniec. Samolus. Torebka 4-komorkowa; korona tacowa; znamie okrągłe.

Zerwa. Phyteuma. Torebka 2-lub 3-komorkowa; korona 5-dzielna; znamie 2-lub 3-dzielne.
Dzwonek. Campanula. Torebka 3-lub 5-komorkowa; korona dzwonkowata; znamie 3-dzielne.
Wiciokrzew. Lonicera. Jagoda 2-komorkowa, okrągława; korona nieregularna; znamie okrągłe.

D. Kwiaty 5-liſtkowe, podowocowe.

Szakłak. Rhamnus. Jagoda 3-komorkowa, okrągła; kielich rurkowaty, a na nim korona nakſztałt pięciu łuſzczek ku ſobie nakłonionych.
Trzmielina. Evonymus. Jagoda, torebkowata, 4-boczna; kielich otwarty; naſiona w czepkach.

E. Kwiaty 5-liſtkowe, nadowocowe.

Porzeczka. Ribes. Jagoda wielo-ziarnowa; korona na kielichu; ſłupek 2-dzielny.
Bluſzcz. Hedera. Jagoda 5-ziarnowa; owoc kielichem opaſany; znamie niedzielone.

F. Kwiaty niezupełne.

Leniec. Theſium. Ziarno jedno, obwódką opaſane; pręciki na kielichu.

RZĘD DWUSŁUPKOWY.

A. Kwiaty 1-liſtkowe, podowocowe.

Tojeść. Aſclepias. Torebki 2; korona odgięta; miodnikow 5 uſzkowatych, oſtrogowych.
Goryczka. Gentiana. Torebka 1-komorkowa, 2-łupinowa; korona rurkowata.

B. Kwia-

B. Kwiaty niezupełne.

Mączyniec. Chenopodium. Ziarno 1. okrągławe; kielich 5-liſtkowy, liſtki wklęſłe.

Cwikła. Beta. Ziarno 1. nerkowate, w kielichu 5-liſtkowym ukryte.

Sporysz. Herniaria. Ziarno 1. jajowate, okryte: kielich 5-dzielny; pręcikow 5. płonnych.

Wiąz. Ulmus. Owoc ſpłaſzczony, ſuchy; kielich 1-liſtkowy.

C. Kwiaty baldaſzkowate, 5-liſtkowe, nadowocowe, dwuziarnowe.

1. *Baldaſzki ogólne y ſzczególne pokrywami opatrzone.*

Mikołajek. Eryngium. Kwiaty główkowe; dno łuſzczkowate.

Zankiel. Sanicula. Kwiaty podbaldaſzkowe, ſrzodkowe niepłodne; naſiona ſzorſtkie.

Barſzcz. Heracleum. Kwiaty ſrzodkowe niepłodne; pokrywa opadaiąca; naſiona błonką obwodzone.

Przewłoka. Oenanthe. Kwiaty ſrzodkowe niepłodne; pokrywa pojedyńcza; naſiona bezſzypułkowe, wierzch obwódką opaſany.

Marchew. Daucus. Kwiaty ſrzodkowe niepłodne; pokrywa pierzaſta; naſiona najeżone.

Wſzawiec. Tordylium. Kwiaty wſzyſtkie płodne; pokrywa pojedyńcza; naſiona na brzegach karbowane.

Bucien. Laſerpitium. Kwiaty ſrzodkowe niepłodne; liſtki korony ſerduſzkowate; naſiona 4-ſkrzydełkowate.

Goryſz. Peucedanum. Kwiaty ſrzodkowe niepłodne; pokrywa pojedyńcza; naſiona karbowane.

Pietrasznik. Conium. Kwiaty wszystkie płodne; listki korony serduszkowate; nasiona garbate, żebrzasto-karbowane; pokrywy połowkowe.

Olesnik. Athamanta. Kwiaty wszystkie płodne; listki korony serduszkowate; pokrywy szczecinowate.

Aminek. Bupleurum. Kwiaty wszystkie płodne; listki korony zawinione.

Potocznik. Sium. Kwiaty wszystkie płodne; listki korony serduszkowate; nasiona jajowate, karbowane.

Olszeniec. Selinum. Kwiaty wszystkie płodne; listki korony serduszkowate; nasiona z góry spłaszczone, karbowane.

Rzepnik. Bunium. Kwiaty wszystkie płodne; listki korony serduszkowate; pokrywy szczególne szczecinowate.

Dzięgiel. Angelica. Kwiaty wszystkie płodne; korony płaskie; baldaszki szczególne okrągłe.

Amonek. Sison. Kwiaty wszystkie płodne; korony płaskie; baldaszek bardzo z niewielu kwiatow złożony.

a. Pokrywy pod baldaszkami ogólnemi tylko, szczególne bez pokryw.

Blekot. Æthusa. Kwiaty wszystkie płodne; pokrywki połówkowe.

Trzebula. Scandix. Kwiaty srzodkowe niepłodne; nasiona długie.

Czechrzyca. Chærophyllum. Kwiatki srzodkowe niepłodne; pokrywki 5-liście.

Giersz. Phellandrium. Kwiatki wszystkie płodne; nasiona obwódką ukoronowane.

Ze-

Zebrzyca. Seseli. Kwiatki wszystkie płodne; baldaszek tęgi.

Szaleń. Cicuta. Kwiatki wszystkie płodne; korony płaskie.

3. Baldaszki ogólne y szczególne bez pokryw.

Kmin. Carum. Kwiatki srzodkowe niepłodne; nasiona garbate, karbowane.

Pasternak. Pastinaca. Kwiatki wszystkie płodne; nasiona spłaszczone.

Kopr. Anethum. Kwiatki wszystkie płodne; nasiona błonką obwiedzione, karbowane.

Snitka. Ægopodium. Kwiatki wszystkie płodne; nasiona garbate, karbowane; listki koron serduszkowate.

Pietruszka. Apium. Kwiatki wszystkie płodne; nasiona drobne, karbowane; listki koron odgięte.

Biedrzeniec. Pimpinella. Kwiatki wszystkie płodne; baldaszki przed rozkwitnieniem zwisłe; listki korony serduszkowate.

Rzęd trzysłupkowy.

A. Kwiaty nadowocowe.

Kalina. Viburnum. Korona 5-dzielna; jagoda 1-ziarnowa.

Bez. Sambucus. Korona 5-dzielna; jagoda 3-ziarnowa.

B. Kwiaty podowocowe.

Mokrzyca. Alsine. Korona 5-listkowa; torebka 1-komorkowa; kielich 5-listkowy; listki korony 2-dzielne.

Rzęd

Rzęd czterosłupkowy.

Dziewięciornik. Parnaſsia. Korona 5-liſtkowa; torebka 4-łupinowa; miodnikow 5, włoſkami główkowemi otoczone.

Rzęd pięciosłupkowy.

Len. Linum. Korona 5-liſtkowa; torebka 10-komorkowa; komorki 2-ziarnowe.

Roſiczka. Droſera. Korona 5-liſtkowa; torebka 1-komorkowa, na wierzchu ſię otwieraiąca.

Zawciąg. Statice. Korona 5-dzielna; ziarno jedno, kielichem leykowatym opaſane.

Rzęd wielosłupkowy.

Ukwap. Myoſurus. Kielich 5-liſtkowy; miodników 5 języczkowatych; naſiona liczne.

Rzęd iednosłupkowy.

Zmiiowiec. Echium.

Korona nieregularna, dzwonkowa; gardziel naga.

1. Zmiiowiec poſpolity. *E. vulgare L.*

Pręt proſty, łokciowy, ſzorſtko-włoſiſty, gruczołkami drobnemi, czarnemi lub czerwonemi okryty, gałęziſty; liście długie, wąſkie, lancetowate, ſzorſtko-włoſiſte; kwiaty w kłosy pochyłe ſkupione, bezſzypułkowe, iedno-boczne, białe, błękitne lub czerwone; kielicha przedziały nierówne. Rośnie około dróg; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 445. *W* lekarſtwach mokrz pędzi, humory łagodzi, y zamulania płuc rozwalnia.

2. Zmiiowiec włoſki. *E. Italicum L.*

Pręt proſty, koſmaty, gałęziſty, oſtro-włoſiſty; kłoſy koſmate; kwiaty drobne, białe lub czerwo-

na-

nawe; korona prawie regularna; pręciki bardzo długie. Rośnie, za świadectwem X. Kluka, na Podlasiu, na piaskach. *Iacqu: Fl: Austr: vol:* 5. *Ap: tab:* 66?

Płucnik. Pulmonaria.

Korona leykowata, gardziel naga; kielich pryzmatycznie 5-boczny.

1. Płucnik serduszkowaty. *P. officinalis L.*

Pręt prosty, ¼ łokciowy, kosmaty; liście z korzenia wyrastaiące iaiowo-serduszkowate, szorstko-włosiste, ogonkowate; prętowe lancetowate, bezogonkowe; kwiaty błękitne, w bukiet podokołkowy ułożone. Rośnie w lasach; kwitnie w Kwietniu *Fl: Dan: tab:* 482. W lekarstwach ściąga, goi, y płucom pomaga.

2. Płucnik wąskoliści. *P. angustifolia L.*

Poprzedzaiącemu gatunkowi we wszystkiem podobny; liście wszystkie lancetowate; kwiaty błękitne, y czerwone. w rzadki bukiet skupione. Rośnie w lasach; kwitnie w Kwietniu *Fl: Dan: tab:* 483.

Nawrót. Lithospermum.

Kielich 5-dzielny; korona leykowata, gardziel otwarta, naga.

1. Nawrót pospolity. *L officinale L.*

Pręt prosty łokciowy, tęgi, szorstki, gałęzisty; liście lancetowate, bezogonkowe, włosiste; szypułki ramienne, krótkie, iedno-kwiatowe; korona biała, ledwo od kielicha większa; kielich głęboko 5-dzielny; ziarna gładkie. Rośnie wszędzie

około

około dròg; kwitnie w Czerwcu. Naſiona w lekarſtwach otwieraią, y mokrz poruſzaią.

2. Nawrót polny. *L. arvenſe L.*

Pręt proſty, gałęziſty, $\frac{3}{4}$ łokciowy; liście lancetowate, wąſkie, miętko-włoſiſte; kwiaty drobne, białawe, ledwo od kielicha dłuższe, między liſtkami y na wierzchołkach oſądzone; ziarna pomarſzczone. Rośnie wſzędzie na Polach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan tab:* 456.

3. Nawrót fioletowy. *L. purpureo-cœruleum L.*

Pręt łokciowy, u ſpodu pochyły; liście na przemianległe, lancetowate, zaoſtrzone; kwiaty fioletowe; korona od kielicha daleko większa; naſiona gładkie. Rośnie na Podlaſiu w zaroslach, kwitnie w Czerwcu. *Iacqu: Fl: Auſtr: tab:* 14.

Zywokoſt. Symphytum.

Korona rurkowato-pękata; gardziel 5-cio włoſkami oſtremi zamkniona.

1. Zywokoſt poſpolity. *S. officinale. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty, oſtro-włoſiſty; liście długie, wielkie, iaiowo-lancetowate, włoſiſte, po pręcie zbiegaiące; kwiaty wiſzące, 1-boczne, białe lub czerwonawe, niekiedy błękitne. Rośnie w Ogrodach y na łąkach trawiſtych; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 664. w Medycynie rany goi, ſciąga, y zgęſzcza.

Krzywoſzyi. Lycopſis.

Korona leykowata, gardziel łuſzczkami zamkniona; rurka ſkrzywiona.

1. Krzywoszyi polny. *L. arvensis L.*

Pręt prosty ½ - łokciowy, ostro-włosisty, gałęzisty; liście podłużne, języczkowate, nieco wcinane, ostrym włosem okryte; kwiaty błękitne; biało lub czerwono-bręgowane; rurka wydęta, zgarbiona. Rośnie na polach, kwitnie w Maiu.

Lepczyca. Asperugo.

Kielich 2-listkowy, spłaszczony; listki równoległe, wcinane; Korona leykowata, gardziel łuszczkami zamkniona.

1. Lepczyca leżąca. *A. procumbens L.*

Pręty słabe, leżące, gałęziste, kątowate, ostremi y tęgiemi włosami naieżone; liście wąskie, kosmate, lancetowate, u spodu naprzemian pod wierzchem naprzeciwległe; kwiaty ramienne prawie poiedyncze, drobne, błękitne, lub białawe; kielichy owocowe wielkie, spłaszczone, szorstkie. Rośnie na uprawnych gruntach y w Ogrodach; kwitnie w Maiu y Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 555. w Lekarstwach za goiącą y oczyszczaiącą poczytuie się.

Ostrzeń. Cynoglossum.

Korona leykowata, gardziel łuszczkami zamkniona; ziarna spłaszczone, wnętrznym bokiem do słupka przyrosłe.

1. Ostrzeń Psi język. *C. officinale L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, włosisty; liście iaiowo-lancetowate, bezogonkowe, miętkie, włosiste; kwiaty drobne, brudno-czerwone, w gronka skupione; kielich prawie równy koronie, a pręciki od niey krótsze; gardziel łuszczkami

kami koſmatemi zamkniona; naſiona wielkie, nażone, do ſłupka trwałego przyroſłe. Rośnie około płotów, kwitnie w Czerwcu. Cała roślina brzydko ſmierdzi; w Medycynie, płucne choroby leczy, a liście zewnątrz przyłozone rozmiękczaią.

Miodunka. Anchusa.

Korona leykowata, 5-dzielna, przedziałki okrągławe; gardziel 5-cio łuſzczkami zamkniona.

1. Miodunka Wołowy ięzyk. *A. officinalis L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty, ſzorſtko-włoſiſty; liście lancetowate, bezogonkowe, włoſiſte; kwiaty w kłoſy iednoboczne ułożone, liſtkami przeplatane, błękitne, y fioletowe; gardziel łuſzczkami białemi zamkniona. Rośnie na polach y około dróg, kwitnie przez łato. *Fl: Dan: tab*: 572. Znayduie ſię czaſem odmiana z kwiatami białemi. W lekarſtwach mokrz pędzi, y płucne choroby leczy.

2. Miodunka wąſkoliścia. *A. anguſtifolia L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty, poprzedzaiącemu podobny; liście węż̇ſze, ząbkowane; kłoſy podwóyne, prawie nagie. Rośnie około dróg; kwitnie przez łato.

3. Miodunka farbierſka. *A. tinctoria L.*

Pręt wełniſto - koſmaty, pochyły lub zupełnie leżący; liście, długie, lancetowate, przytępione; pręciki od korony krótſze: korzeń czerwony. Rośnie na Podlaſiu na miedzach. X. Kluk. Z korzenia robi ſię czerwona farba w Aptekach do kolorowania rozmaitych maſci zdatna.

Pacie-

Pacierzyczka. Myosotis.

Korona tacowa, 5-dzielna, przedziałki niece wcięte; gardziel 5-cio łuszczkami zamkniona.

1. Pacierzyczka Psi ięzyczek. *M. Lappula L.*

Pręt prosty, $\frac{1}{2}$ - łokciowy, w górze gałęzisty; liście lancetowate, ostremi włoskami należone; kwiaty drobne, błękitne, bezszypułkowe, w kłosy niby na wierzchołkach ułożone; na ziarnach ząbki haczkowate. Rośnie na polach uprawnych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 692.

2. Pacierzyczka polna. *M. scorpioides arvensis L.*

Pręt $\frac{3}{4}$ - łokciowy, włosisty, gałęzisty; liście dolne iaiowo-lancetowate, górne ięzyczkowate, wszystkie włosiste, blado-zielone, wierzchołek ztwardniały; korony brudne, błękitnawe; gardziel żółtemi łuszczkami zamkniona; nasiona gładkie. Rośnie na polach, kwitnie na początku Maia. *Fl: Dan: tab:* 583.

3. Pacierzyczka błotna. *M. scorpioides palustris L.*

Odmianą iest tylko poprzedzaiącey, od którey listkami gładkiemi się różni. Rośnie na łąkach kwitnie w Maiu y Czerwcu.

B. *Kwiaty iednolistkowe, podowocowe; ziarna okryte.*

Kurzyslep. Anagallis.

Korona kółkowa; znamie okrągłe; torebka iedno-komorkowa, wpoprzecz się otwieraiąca.

1. Kurzyslep pospolity. *A: arvensis L.*

Pręcik słaby, gałęzisty, po ziemi rozesłany; liście na

ście naprzeciw-ległe, iaiowo-lancetowate, gładkie; ſzypułki ramienne, iedno-kwiatowe; kwiaty pąſowe. Rośnie na polach uprawnych, kwitnie w Czerwcu. w Medycynie, rany goi y oczyſzcza, a dawniey od ukąſzenia zwierząt wściekłych zażywano.

Bażanowiec. Lyſimachia.

Korona kółkowa; torebka okrągła oſtrzem zakończona, 1-komorkowa, 10-łupinowa.

1. Bazanowiec poſpolity. *L. vulgaris L.*

Pręt proſty, półtora-łokciowy, gałęziſty; liście naprzeciw-ległe, bezogonkowe, lancetowate, czaſem po 3-4-na kolankach oſadzone; kwiaty żółte, w gronkowatą wiechę na wierzchołkach gałązek ułożone; przedziałki korony iaiowato-podłużne; kielicha wierzch żółty. Rośnie około błot y rowów, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 689. w Medycynie ściąga, goi y oczyſzcza.

2. Bazanowiec Pieniężnik. *L. nummularia. L.*

Pręt po ziemi rozesłany, z każdego kolanka korzonki wypuſzcza; liście okrągławo-jaiowe, nieco ſerduſzkowate, krótko-ogonkowate; ſzypułki jednokwiatowe, ramienne; kwiaty żółte, poiedyncze. Rośnie w zaroślach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 493.

3. Bazanowiec błotny. *L. thyrsiflora. L.*

Pręt proſty, $\frac{1}{2}$ łokciowy; liście naprzeciwległe, bezogonkowe, lancetowate, ze ſpodu białawe, nieco koſmate; gronka ramienne, ſzypułkowate, od liści krótsze; kwiaty żółte; przedziałki koron

dro-

drobne. Rośnie w wodach około brzegów, kwitnie w Czerwcu, y Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 517.

Pierwiosnka. Primula.

Baldaszek kwiatowy u spodu pokrywą wielolisścią opatrzony; korona 5-dzielna; przedziałki nieco wcięte; rurka walcowata, otwarta.

1. Pierwiosnka Kluczyki. *P. veris officinalis. L.*

Liście z korzenia wyrastaiące podłużno-jaiowate, pomarszczone, ząbkowane, kosmate; z pomiędzy nich powstaie pręt ½ łokciowy, nagi; kwiaty na nim żółte, siarczyste, szypułkowate, wiszące, przyiemnie pachnące; pokrywa wielolistkowa; kielich rurkowaty, 5-boczny. brzeg korony wklęsły. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie na początku Maia. *Fl. Dan. tab.* 433. Kwiaty y liście są orzeźwiaiące y goiące.

2. Pierwiosnka wyższa. *P. veris elatior. L.*

Odmianą jest tylko poprzedzaiącey: liście drobnieysze, pręt wyższy, kwiaty większe, prosto stoiące, lub nieco pochyłe, blado-żółte; brzeg korony wypukły. Rośnie w lasach, kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 434.

3. Pierwiosnka mączna. *P. farinosa. L.*

Pręt delikatny, kilka-calowy; liście podłużno-jaiowate, karbowane, gładkie, na dolney płaszczyznie mąką niby osypane; kwiaty w baldaszek ułożone prosto stoiące, czerwone, lub białe; brzeg korony płaski. Rośnie na Podlasiu około Cyranowa, za świadectwem X. Kluka; kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 125.

Hotto-

Hottonia. Hottonia.

Korona tacowa; pręciki na rurce korony osadzone, znamie okrągłe; torebka jedno-komorkowa.

1. Hottonia błotna. *H. paluſtris. L.*

Pręt wewnątrz czczy, w wodzie pochyły, nad wodą proſto na kilka calów wznieſiony; liście na części zanurzoney pierzaſte, przedziałki drobne, nitkowe; kwiaty w okręgach białe lub czerwonawe, ſzypułki wielokwiatowe; kielich trwały; korona głęboko-dzielna, wewnątrz żółtawa, przedziałki okrągławe; przyſadki kwiatowe wąſkie, od kwiatow krótsze. Rośnie w jeziorach y ſtawach, kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 487.

Bobrek. Menyanthes.

Korona koſmata; znamie 2-dzielne; torebka 1-komorkowa.

1. Bobrek grzybieniowy. *M. Nymphoides. L.*

Liście okrągławe, ſerduſzkowate, gładkie, około cala ſzerokie, po wodzie pływaią; kwiaty podobnież pływaiące, ſzypułkowate, żółte, w baldaſzek niby ſkupione; rurka korony krótka, brzegi rozpierzone, fręzlowate. Rośnie w ſtawach y jeziorach zarosłych; kwitnie w Czerwcu. *Flor. Dan. tab.* 399.

2. Bobrek tróyliſtny. *M. trifoliata. L.*

Pręt nagi, u ſpodu pochewkami liściowemi okryty; liście potróyne, ogonkowate: liſtki gładkie, jaiowate; kwiaty białe lub różowe, w gronka ułożone; brzeg korony wewnątrz włoſami długiemi, kędzierzawemi, okryty; słupek 2-dzielny.

Rośnie

Rośnie na łąkach mokrych, gdzie wody długo ſtać zwykły; kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 541. Roślina gorzka, na ſzkorbut wielce pożyteczna.

Powoy. Convolvulus.

Korona dzwonkowa, fałdowana; znamie 2-dzielne; torebka 2-komorkowa; komorki 2-ziarnowe.

1. Powoy polny. *C. arvensis. L.*

Pręt łokciowy, słaby, wiie ſię na przyległe rośliny; liście krótko-ogonkowe, ſtrzałkowate, rogi tylne zaoſtrzone; przyſadki kwiatowe od kielicha odległe, drobne; kwiaty białe lub czerwonawe, nayczęściey poiedyncze. Rośnie na polach; kwitnie w Lipcu, y Sierpniu. *Fl. Dan. tab.* 459. w Medycynie żołądek porusza gwałtownie, rany goi y oczyszcza.

2. Powoy płotowy. *C. ſepium. L.*

Pręty długie, słabe, wiią ſię na przyległe rośliny; liście ſtrzałkowate, niby ſerduſzkowate, rogi tylne przytępione, okrągławe; przyſadki kwiatowe wielkie, ſerduſzkowate, kielich okrywaią; ſzypułki 4-boczne, jedno-kwiatowe; kwiaty białe, poiedyncze. Rośnie około płotów, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 458.

Bielun. Datura.

Korona leykowata, fałdowana; kielich rurkowy, kątowaty, opadaiący; torebka 4-łupinowa.

1. Bieluń Dzięndzierawa. *D. Stramonium. L.*

Pręt gałęziſty, rozłożyſty, około 2 łokci wyſoki; liście wielkie, ogonkowate, kątowate, gładkie; kielich rurkowaty; korona wielka, biała;

owoc:

owoc: naſiennik proſto-ſtoiący, jaiowaty, kolcami naieżony, pełen naſion czarnych, nerkowatych. Rośnie około miaſt y wsi między parkanami, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 436. Cała ta Roślina obrzydliwie śmierdzi, y we wſzyſtkich ſwych częściach iadowitą, uſypiaiącą, odurzaiącą truciznę zawiera; Extrakt z niey ſpoſobem Störka robiony na wiele zadawnionych chorob jeſt użyteczny.

Lulek. Hyoſcyamus.

Korona leykowata, tępa; pręciki pochyłe; znamie okrągłe; torebka nakrywką przykryta, 2-komorkowa.

1. Lulek poſpolity. *H. niger. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gruby, gałęziſty, wełniſty; liście wielkie, naprzemian-ległe, wycinane, pręt otulaiące; kwiaty na końcach gałęzi w kłoſy gęſte ułożone, blado-żółte, czarnemi kreſkami bręgowane. Rośnie około miaſt y wsi, kwitnie przez lato. Roślina ta pod imieniem Blekotu dobrze znaioma, cała lipką wilgocią pokryta, obrzydliwie śmierdząca, iadowita, wewnątrz zażyta zawrót głowy y ſzaleńſtwo ſprawuie. Sławny Störk wyciągnął z niey Extrakt na wiele zaſtarzałych y upartych chorob wielce pomocny.

Tytuń. Nicotiana.

Korona leykowata, brzeg fałdziſty; pręciki pochyłe; znamie 2-dzielne; torebka 2-komorkowa, 2-łupinowa.

1. Tytuń Bakun. *N. ruſtica. L.*

Pręt łokciowy, proſty, gałęziſty; liście ogonkowate,

kowate, jaiowate, lipkie; kwiaty gronkowe, żółtawe; kielich rurkowaty. Nasiennik okrągławy, 2-komorkowy. Cała Roślina ostro gorzka, śmierdząca, początkowie obca, ale tak przyswojona, iż sama bez żadnego starania z nasion się rozmnaża; Pospólstwo z liści należycie uprawionych mocną lubo nieprzyiemną robi sobie Tabakę.

Dziewanna. Verbascum.

Korona kółkowa, nieco nierówna; Torebka jedno-komorkowa.

1. Dziewanna wielka. *V. Thapsus. L.*

Pręt 2-łokiowy, prosty, kosmaty; liście wielkie, jaiowate, z obustron wełnisto-kosmate, po pręcie zbiegaiące; kwiaty żółte, prawie bezszypułkowe, w kłos gęsty, długi, gruby, skupione. Rośnie na mieyscach piasczystych, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 361. Liście maią moc uśmierzaiącą, rozmiękczaiącą y zamulania płuc rozwalniaiącą.

2. Dziewanna mnieysza. *V. Lychnitis. L.*

Pręt 2-łokciowy, nieco gałęzisty; liście dolne ogonkowate, klinowato-podłużne; górne bezogonkowe, z wierzchu dość gładkie, ze spodu kosmate; kwiaty drobne, blado-żołte. Rośnie na piaskach. Znaydowałem nad Wilią około Zakretu, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 586.

3. Dziewanna czarna. *V. nigrum. L.*

Pręt prosty, łokciowy lub wyższy; liście wielkie, dolne ogonkowate, serduszkowo-lancetowate, karbowane, wyższe bezogonkowe, jaiowo-lancetowate; kwiaty siarczyste, w kłos długi,

rzadki, ułożone; pośrzód korony okrąg purpurowy; pręciki purpurowo-kosmate. Rośnie wszędzie około płotów, kwitnie przez lato.

Wielosił. Polemonium.

Korona 5-dzielna; dno łuszczkami zamknione, a na nich pręciki osadzone; znamie tróydzielne. Torebka 3-komorkowa.

1. Wielosił błękitny. *P. cæruleum. L.*

Pręt prosty, około ½ łokcia wysoki, gałęzisty; liście pierzaste, listki jaiowo-lancetowate, nieco kosmate; kwiaty w gronka prosto-stoiące skupione, ciemno-błękitne; kielichy od rurek korony dłuższe. Rośnie wszędzie w zaroślach, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 255.

Psianka. Solanum.

Korona kółkowa; główki pyłkowe z sobą nieco zrosłe; owoc: jagoda 2-komorkowa.

1. Psianka Słodkogorz. *S. Dulcamara. L.*

Podkrzew 2-lub 3-łokciowy, na płoty y drzewa pnący się; liście dolne serduszkowato-lancetowate, górne strzałkowate; kwiaty gronkowe błękitne, podokółkowe; owoc: jagody czerwone, jaiowate. Rośnie na mieyscach wilgotnych; kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 607. Roślina cała słodko-gorzka, wszelkie zamulania rozpędza, humory rozrzadza, y oczyszcza, poty sprawuie, lecz doskonałego Medyka potrzeba aby bespiecznie mogła być użytą, dla jadu który w sobie kryie, y niedostatecznych około niey doświadczeń.

Psianka

2. Psianka pospolita. *S. nigrum. L.*

Pręt gałęzisty, rozłożysty; liście ogonkowate, jaiowo-kątowate, ząbkowane; kwiaty gronkowe, biało-żółtawe; gronka niby baldaszkowate, w dół zwisłe, 2-dzielne; owoc: iagody czarne, żółte, lub czerwonawe, okrągłe. Rośnie w ogrodach; kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 460. Zewnątrz użyta miękczy twardości, lecz wewnątrz odurza y usypia.

3. Psianka Kartofle. *S. tuberosum. L.*

Pręt łokciowy, gałęzisty; liście pierzaste: listki jaiowate, nieco ogonkowe; kwiaty błękitno-czerwonawe, lub zupełnie białe; owoc jagoda wielkości orzecha, zielona, gdy doyrzeie czarna. Roślina początkowie Amerykańska, korzenie iey są znaiome Kartofle, wszędzie pożytecznie rozmnożone, białe lub czerwone; warte w Ekonomice szczególnego względu dla wielorakich swych użytków, a mianowicie w zastąpieniu niedostatku chleba.

C. *Kwiaty jednolistkowe, nadowocowe.*

Zyleniec. Samolus.

Korona tacowa; Pręciki do łuszczek korony przyrosłe; torebka jednokomorkowa, podkwiatowa; znamie okrągłe.

1. Zyleniec pospolity. *S. Valerandi. L.*

Pręt prosty, łokciowy, w górze gałęzisty; liście gładkie, ogonkowate, jaiowate; kwiaty białe, w gronka prosto stoiące na wierzchołkach gałązek ułożone; kielich dzwonkowaty; korona 5-dzielna, przedziałki okrągławe, torebka kieli-

chem opaſana. Rośnie w Grodzieńſkim na łąkach około jezior. *Fl. Dan. tab.* 198.

Zerwa. Phyteuma.

Korona kółkowa, 5-dzielna; przedziałki długie wąſkie; znamie 2-3-dzielne; torebka 2-3-komorkowa, podkwiatowa.

1. Zerwa kłosowa. *P. ſpicata. L.*

Pręt proſty, łokciowy, poiedyńczy; liście z korzenia wyraſtaiące, długo-ogonkowate, ſerduſzkowate, prętowe bezogonkowe, wąſkie; na wierzchołku kłos gęſty, walcowaty, 2-calowy; kwiaty blado-żółtawe; przedziałki korony wąſkie, przed zupełném rozkwitnieniem mocno ſię z ſobą ſtykaią. Rośnie między laſami na łąkach; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 362.

2. Zerwa głowkowa. *P. orbicularis. L.*

Pręt proſty, ½ łokciowy, poiedyńczy; liście dolne ogonkowate, ſerduſzkowate, ząbkowane; prętowe bezogonkowe, zaoſtrzone; na wierzchołku głowka okrągława, błękitna, która z czasem jaiowatą ſię ſtaie. Rośnie w laſach. Gilibert znaydował w Grodzieńſkim. *Jacq. Flor. Auſtr. tab.* 437.

Wiciokrzew. Lonicera.

Korona 1-liſtkowa, nieforemna; owoc: jagoda wielo-ziarnowa, podkwiatowa.

1. Wiciokrzew Wiſienka. *L. xyloſteum L.*

Krzew 3-łokciowy, proſty, gałęziſty; kora na gałązkach czerwonawa, na pniu ſiwa; liście naprzeciw-ległe, ogonkowate, jajowo-podłużne,

miętkie,

miętkie, blado-zielone, kosmate; szypułki 2-kwiatowe, kwiaty biało-żółtawe, kosmate; owoc: 2 jagody czerwone z sobą u spodu zrosłe. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie w Maju. W niektórych Powiatach Suchém drzewkiem nazywaią. *Fl: Dan: tab:* 808. Drzewo żółte, bukszpanowemu podobne, do wielu Tokarskich robot zdatne.

2. Wiciokrzew czarny. *L. nigra L.*

Krzew 2 łokciowy, gałęzisty; liście ellyptyczne, krótko-ogonkowate, młode kosmate, potém gładkie; szypułki 2-kwiatowe; kielich 5-dzielny, korona purpurowa niby 2-wargowa. Warga dolna cała, górna 4-dzielna; owoc 2 jagody oddzielne, czarne. Rośnie, lubo rzadko, w lasach; kwitnie w Czerwcu. *Jacq; Fl: Aust: tab:* 314.

Dzwonek. Campanula.

Korona dzwonkowa; dno zamknione łuszczkami, a na nich pręciki osadzone; znamie 3-dzielne; torebka podkwiatowa, z boku się otwieraiąca.

1. Kwiaty bezszypułkowe, w główki lub w kłosy gęste skupione.

1. Dzwonek kudłaty, *C. Cervicaria L.*

Pręt prosty, łokciowy, okrągły, włosami białemi nająeżony; liście wąsko-lancetowate, nieco fałdowane, białawe, szorstko-włosiste; kwiaty drobne; błękitne, bezogonkowe, w główkę na wierzchołku skupione. Rośnie w lasach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 787.

2. Dzwonek skupiony. *C. glomerata L.*

Pręt prosty, pół-łokciowy, kątowaty, szorstki; liście

liście dolne jajowo-lancetowate, ogonkowate, prętowe, bezogonkowe, wſzyſtkie drobno ząbkowane, ſzorſtko-włoſiſte; kwiaty drobne, w kupki w kątach liści zebrane, kupka wierzchołkowa nad inne większa. Rośnie w zaroślach, kwitnie w Lipcu.

3. Dzwonek pyramidalny. *C. pyramidalis L.*

Pręt proſty, 2-łokciowy, gładki; liście dolne ſerduſzkowate, ząbkowane, prętowe lancetowate, wſzyſtkie gładkie; kwiaty błękitne, w gronka poboczne, kilka-kwiatowe, bezſzypułkowe, ſkupione. Rośnie w laſach, kwitnie w Lipcu.

2. *Kwiaty na ſzypułkach oſadzone; korony gładkie.*

4. Dzwonek brzoſkwinio-liści. *C. persicifolia. L.*

Pręt proſty, łokciowy, lub wyżſzy, gładki; liście dolne podłużno-jajowe, w ogonek zwężone, prętowe wąſko-lancetowate, bezogonkowe, nieco ząbkowane; ſzypułki jedno-kwiatowe; kwiaty wielkie, błękitne. Rośnie w laſach; kwitnie przez lato.

5. Dzwonek Rapunkuł. *C. Rapunculus L.*

Pręt proſty, łokciowy, bruzdowany, gałęziſty; liście dolne miętkie, nieco koſmate, jajowo-podłużne, w ogonek zwężone, prętowe lancetowate, bezogonkowe, rzadkie, nieco fałdowane; kwiaty błękitne na wierzchołkach pręta y gałęzi w kłoſy rzadkie ułożone. Rośnie za świadectwem X. Kluka, na Podlaſiu, na łąkach; kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 855. Korzenie tego gatunku na wioſnę w ſałacie zażywać ſię mogą.

6. Dzwo-

6. **Dzwonek** okrągło-liści. *C. rotundifolia L.*

Pręt profty ¼ łokciowy; liście dolne ogonkowate, rozmaicie okrągławe; prętowe wąfkie, lancetowate; kwiat wielki nayczęściey pojedyńczy, błękitny, niekiedy biały. Rośnie w zaroślach; kwitnie przez lato.

7. Dzwonek Szwedzki. *C. patula L.*

Pręt profty, łokciowy, gałęzifty, gładki, delikatny; liście dolne jajowo-lancetowate, ogonkowate, prętowe bezogonkowe, lancetowate, wfzyftkie gładkie; wiecha rozpierzchła, niewielokwiatowa; kwiaty mierne, błękitno-fioletowe. Rośnie w lafach y na polach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 373. Pofpólftwo lnem Maryi nazywa.

8. Dzwonek lilio-liści. *C. lilifolia L.*

Pręt profty, 2-łokciowy, gładki; liście dolne jajowate w ogonek zwężone, prętowe lancetowate, drobniuchno-ząbkowane, wfzyftkie gładkie, około 4 calow długie; kwiaty wiechowate, mierne, błękitne, a czafem białawe, w dół zwifłe. Rośnie w lafach, kwitnie w Lipcu.

9. Dzwonek fzeroko-liści. *C. latifolia L.*

Pręt profty, łokciowy, gładki, pojedyńczy; liście dolne wielkie, jajowo-lancetowate, ogonkowate, oftro-ząbkowane, kofmate, górne węższe, lancetowate, fzypułki jedno lub 2-kwiatowe; kwiaty mierne, błękitne, kielich gładki, przedziałki fzerokie. Rośnie w lafach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 782.

3. Kwiaty na fzypułkach ofadzone, korony kofmate.

10. Dzwo-

10. Dzwonek pokrzywo-liści. *C. Trachelium L.*

Pręt prosty, łokciowy, bruzdowany, włosisty; liście ogonkowate, serduszkowate, ząbkowane, włosiste; szypułki 2-3-kwiatowe; kwiaty błękitne, włosiste; kielichy białe, włosami najeżone, przedziałki szerokie. Rośnie w lasach, kwitnie w Lipcu.

11. Dzwonek zwisły. *C. rapunculoides L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, gładki, czerwonawy; liście dolne serduszkowo-lancetowate, ogonkowate, ząbkowane, prętowe jajowo-lancetowate, bezogonkowe; kwiaty błękitno-czerwonawe, wiszące, jedno-boczne; przedziały kielicha otwarte, korony brzeg wnętrzny kosmaty. Rośnie w lasach na pagórkach, kwitnie w Lipcu.

D. *Kwiaty 5-listkowe podowocowe.*

Szakłak. Rhamnus.

Kielich rurkowaty, pręciki łuszczkami otoczone; korona 0; owoc jagoda.

1. Szakłak pospolity. *R. catharticus L.*

Krzew gałęzisty, 5-łokciowy, kolczasty; liście ogonkowate, jajowo-lancetowate, drobno-ząbkowane, gładkie; kwiaty jednopłciowe, kupkowe; szypułki jednokwiatowe, kielich 4-dzielny; korony czyli raczey łuszczki brudno-zielone: u samic znamie 4-dzielne, u samców pręcikow cztery; owoc jagoda czarna; 4-ziarnowa. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie na koncu Maja. *Fl: Dan: tab:* 850. Z jagód robi się farba, *verd de vessie* zwana; kory używaią wieśniaczki do farbo-

wania

wania płócien żółto; a drzewo pięknie fladrowane do tokarſkich y ſtolarſkich robot zdatne.

2. Szakłak górny. *R. alpinus L.*

Krzew 5-łokciowy, gałęziſty, bez kolcow; liście ogonkowate, jajowo-lancetowate, karbowano-ząbkowane; kwiaty jednopłciowe, kupkowe; ſzypułki jedno-kwiatowe; kielich dzwonkowaty, 4-dzielny, zielonawy; korona czyli raczey łuſzczki 4. drobne, czerwonawe; u ſamców pręcikow 4. Owoc: jagoda czarna, 4-ziarnowa. Rośnie, lubo rzadko, w laſach; kwitnie w Czerwcu.

3. Szakłak Kruſzyna. *R. Frangula L.*

Krzew 5-łokciowy, lub wyżſzy, bez kolców; liście ogonkowate, jajowo-lancetowate, nieząbkowane; ſzypułki jedno-kwiatowe; kwiaty 2-płciowe, zielonawe; pręcików 5; owoc: jagody, naprzòd czerwone, potém czarne, 2-ziarnowe. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 278. Węgle Kruſzyny do robienia prochu ruſzniczęgo, a kora do farbowania ſukna zdatna, wnętrzna jey część gwałtownie żołądek pędzi y womity ſprawuje.

Trzmielina. Evonymus.

Korona 5-liſtkowa; torebka 5-boczna, 5-komorkowa, 5 łuſkowa, farbowana; ziarna w czepku.

1. Trzmielina gładka. *E. Europæus L.*

Krzew 4-łokciowy, gałęziſty; gałęzie 4-boczne; liście jajowo-lancetowate, ząbkowane, kończaate, ogonkowate; kwiaty krótko-ſzypułkowe; kielich 4-dzielny, rozwarty; korona zie-

lona

lona, liſtki odchylone; Owoc: jagoda 4-boczna, torebkowata, czerwona, czepki na ziarnach pomarańczowe. Rośnie wſzędzie w łaſach, kwitnie w Czerwcu. Drzewo żółte, Bukſzpanowemu podobne, do wſzelkich robot tokarſkich zdatne; owoc gwałtowne womity ſprawuie ły niebeśpiecznie żołądek poruſza.

2. Trzmielina ſzeroko-liścia. *E. latifolius L.*

Krzew proſty, kilka-łokciowy, gałęziſty; liście naprzeciw-ległe, ſzerokie, lancetowate; ſzypułki od liści dłuższe; kwiaty nayczęściey 5-dzielne, torebki ſkrzydełkowate, kątowate. Rośnie wſzędzie w łaſach, kwitnie w Maju. *Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 289.

3. Trzmielina brodawkowa. *E verrucosus L.*

Krzew kilka-łokciowy, gałęziſty; kora na pniu y gałęziach chropawa y niby brodawkowata; liście naprzeciw-ległe, jajowo-lancetowate, zaoſtrzone; kwiaty drobne, brudno-zielone, 4-dzielne; ſzypułki długie, delikatne, wielodzielne. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Maju y Czerwcu. *Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 49.

E. Kwiaty 5-liſtkowe, nadowocowe.

Porzeczka. Ribes.

Korona 5-liſtkowa y pręciki na kielichu oſadzone; ſłupek 2-dzielny; Owoc: jagoda podkwiatowa, wielo-ziarnowa.

1. Porzeczka Agreſt dziki. *R. Uva crispa L.*

Krzew gałęziſty, łokciowy lub wyżſzy, parzyſtemi lub troiſtemi kolcami oſadzony; liście drobne, ogonkowate, wyrzynane, ząbkowane, zeſpo-

ſpodu nieco koſmate; ſzypułki przyſadką jedno-liściową opatrzone, jedno-kwiatowe; kwiaty biało-zielonawe, wiſzące; Owoc: jagoda okrągła, ſoczyſta, nieco koſmata, lecz gdy doyrzeje gładka, żółtawa. Rośnie wſzędzie na pagórkach około Wilna, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab*: 546. Jagody niedoyrzałe ściągaią y chłodzą, doyrzałe rozwalniaią.

2. Porzeczka poſpolita. *R. rubrum L.*

Krzew gałęziſty, 2-łokciowy lub wyżſzy; liście ogonkowate, klapkowe, ząbkowane; kwiaty gronkowate, wiſzące; ſzypułki gładkie; owoc: jagody poſpolicie czerwone, czaſem białe, przyjemnie kwaśne. Rośnie w laſach mokrych, kwitnie w Maju. Z jagod robią ſię ſoki równie ſmakowi przyjemne, jak w gorączkach zdatne.

3. Porzeczka Smrodynia. *R. nigrum L.*

Krzew gałęziſty, 2-lub 3-łokciowy; liście ogonkowate, klapkowe, gładkie, ząbkowane, właſny mocny zapach maiące; kwiaty gronkowe, podługowate; ſzypułki koſmate, wielokwiatowe; owoc jagoda czarna, ſłodkawa. Rośnie w laſach mokrych, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab*: 556. Powidło z jagod żołądek wzmacnia y mokrz pędzi, a liście na ukąſzenie od pſa wściekłego dawniey zażywane były.

4. Porzeczka górna. *R. alpinum L.*

Krzew 2-łokciowy, gałęziſty, kora na nim biaława; liście ogonkowate, gładkie, 3-klapkowe, ząbkowane; gronka kwiatowe ſtoiące, przyſadki od kwiatów dłuższe. Jagody bladoczerwone, ſłodkie. Rośnie w ogrodach opuſzczonych. Gilibert znalazł w leſie Bobrowſzczyzna

w Gro-

w Grodzieńskim, kwitnie w Maju. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 47. Krzew ten Ogrodnicy Rozynkami drobnemi nazywaią.

Bluszcz. Hedera.

Korona 5-listkowa, listki podłużne; owoc jagoda 5 ziarnowa, kielichem opasana.

1. Bluszcz pospolity. *H. Helix L.*

Krzew na inne drzewa pnie się y przez korzonki, które z siebie wypuszcza, mocno się onych trzyma, z czasem, gdy postarzeje, sam bez żadney podpory prosto stać może; liście ogonkowate, tęgie, lśniące, ciemno-zielone, klapkowe na gałązkach młodych, jajowate y zaostrzone na starszych; kwiaty niby baldaszkowate; kielich drobny; korona 5-listkowa, listki foczyste y długie; owoc jagoda czarna, 5-ziarnowa. Kwitnie w jesieni, a jagody doyrzewaią w Kwietniu; liście zawsze zielone. W Litwie nigdzie niewidziałem; Gilibert w Brzeskim nad Bógiem w lasach znaydował.

F. Kwiaty niezupełne.

Leniec. Thesium.

Kielich 1-listkowy; pręciki na nim wewnątrz osadzone; ziarno 1, podkwiatowe.

1. Leniec pospolity. *T. Linophyllum L.*

Pręt prosty; delikatny, $\frac{1}{4}$ łokciowy, liśćmi osadzony, gałęzisty, y prawie wiechowaty; liście naprzemian-ległe, wąskie, lancetowate; kwiaty szypułkowe blado-żółtawe, 5-dzielne. Rośnie na pagórkach zarosłych około Wilna; kwitnie w Maju.

Rzęd

RZĘD DWUSŁUPKOWY.

A. *Kwiaty iednolistkowe, podowocowe.*

Toieść. Asclepias.

Korona odgięta, miodników 5 iaiowatych, wklęsłych, wydętych, ostrogowatych.

1. Toieść pospolita. *A. vincetoxicum: L.*

Pręt prosty, łokciowy, twardy; liście iaiowate, zaostrzone, nieco serduszkowate, u spodu kosmate; kwiaty ramienne: gronka baldaszkowate; kielich drobny; korona biała, płaska; przedziałki ostre; gardziel pięciu miodnikami zamkniona; nasiennik: strączek dwoisty, cienki, gładki, z boku się otwieraiący; nasiona liczne, wełniste. Rośnie w lasach y zaroslach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 849. w Medycynie Korzeń poty sprawuie, a liście są oczyszczaiące.

Goryczka. Gentiana.

Korona 1-listkowa; torebka 2-łupinowa, iednokomorkowa.

1. Goryczka płucowa. *G. Pneumonanthe L.*

Pręt prosty, łokciowy, poiedyńczy; liście naprzeciwległe, bezogonkowe, równo - wąskie; kwiaty na wierzchołkach pręta y w kątach liści prosto stoiące, dzwonkowate, błękitne, szypułkowe, naprzeciwległe, wielkie; korona 5-dzielna; pręciki słupek otulaią. Rośnie w lasach y na łąkach między-leśnych około Szczuczyna; kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 269.

2. Goryczka czerwona. *G. centaurium L.*

Pręt

Pręt $\frac{1}{4}$-łokciowy,proſty czworoboczny, gałęziſty; liście wąſkie, lancetowate, 9-nerwiſte, żółtawe; kwiaty na końcu pręta y gałązek prawie baldaſzkowe; kielich głęboko 5-dzielny; Korona 5-dzielna, levkowata, czerwona. Słupek 1. Rośnie wſzędzie na polach odłogiem leżących, y łąkach ſuchych; kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 617. Cała Roślina gorzka, żołądek umacnia, gorączkę uśmierza, robaki umarza, rany oczyſzcza.

3. Goryczka łąkowa. *G. Amarella L.*

Pręt proſty kilkacalowy, gałęziſty, fioletowy; liście bezogonkowe, gładkie, iaiowate, błękitno-ciemno-zielone; kwiaty błękitne lub fioletowe proſto ſtoiące, 5-dzielne, tacowe; otwór gardzieli błonką fręzlowatą otoczony; kielich rurkowy, przedziałki nierówne. Rośnie na łąkach między laſami; kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 328.

4. Goryczka polna. *G. campeſtris L.*

Poprzedzaiącey z koloru y liści bardzo podobna; Pręt 2-calowy; kielich. y korona 4-dzielna, otwór gardzieli błonką fręzelkową otoczony. Rośnie na polach odłogiem leżących; obficie znaydowałem około Szczuczyna: kwitnie w Lipcu y Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 367. Znayduie ſię odmiana maiąca ſzypułki 4-boczne, korony 4-dzielne, z gardzielą nagą. Rośnie y kwitnie z poprzedzaiącą. *Fl. Dan: tab:* 318.

5. Goryczka krzyżowa. *G. cruciata L.*

Pręt $\frac{1}{4}$-łokciowy, proſty, czerwonawy; liście lancetowate, naprzeciwległe, gładkie, pary iedne względem drugich krzyżowo na pręcie ułożone;

ne; kwiaty prawie bezſzypułkowe, w kątach liści okrążki, a na wierzchołku baldaſzek formuią; kielich rurkowaty, korona 4 dzielna, ciemnobłękitna; gardziel naga. Rośnie w zaroślach y na łąkach podleſnych, kwitnie przez lato. *Iacq: Fl: Auſtr: tab: 372.*

B. *Kwiaty niezupełne.*

Mączyniec. Chenopodium,

Kielich 5-liſtkowy; 5-boczny; korona 0; ziarno 1. okrągławe, ſpłaſzczone.

1. *Liście zupełnie całe, nieząbkowane ani dzielone.*

1. Mączyniec ſtrzałkowy. *C. Bonus Henricus L.*

Pręt proſty, łokciowy, bruzdowany; liście ogonkowate, troykątnie-ſtrzałkowe, gładkie, zupełnie całe, y niby mąką ze ſpodu poſypane; kłoſy kwiatowe w kątach liści, ſkładane, bezliſtkowe; na kłoſkach kupki kwiatów bezſzypułkowych. Rośnie na gruzach y gnoiach około miaſt y wſi, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 579. w Medycynie rany goi y bardzo oczyſzcza.

2. Mączyniec ſmierdzący. *C. Vulvaria L.*

Pręty gałęziſte, pochyłe, białawe, półłokciowe; liście ogonkowate, iaiowo - 4-boczne, zupełnie całe, ze ſpodu mączaſte; kwiaty drobne, w krótkie gronka na wierzchołkach gałązek y w kątach liści ſkupione. Rośnie około dróg y na polach świeżo gnoiem nawiezionych. Cała Roślina nieznośnie ſmierdzi, w Spazmach ſkutecznie ſię zażywa.

3. Mączyniec wieloziarnowy. *C. polyſpermum.*

Pręt

Pręt ½-łokciowy gałęziſty, proſty lub pochyły; liście ogonkowate, iaiowate, całe, na brzegach nieco czerwone; gronka nagie, gałęziſte, w kątach liści y na wierzchołkach gałązek. Rośnie w Ogrodach y na polach, kwitnie w Lipcu.

2. *Liście podłużne wcinane.*

4. Mączyniec blady. *C. glaucum L.*

Pręt ½-łokciowy, nieco pochyły, gałęziſty; liście ogonkowate, iaiowo-podłużne, wcinane; zwierzchu zielone, że ſpodu białawe; grona nagie, poiedyncze, z kupek kwiatowych złożone, Rośnie w Ogrodach y około Obór, kwitnie w Lipcu.

3. *Liście deltowe, ząbkowane, że ſpodu mączaſte.*

5. Mączyniec czerwony. *C. rubrum L.*

Pręt proſty, łokciowy, brózdowany, nieco gałęziſty; liście ogonkowate, ſerduſzkowato-troykątne, przytępione, ząbkowane, gładkie, na brzegach czerwone, że ſpodu mączaſte; gronka proſto ſtoiące, ſkładane, liśćmi nieco przeplatane, Rośnie w Ogrodach, w ieśieni cały czerwienieie; kwitnie w Lipcu.

6. Mączyniec murowy. *C. murale L.*

Pręt ½-łokciowy, gałęziſty, zielony; liście iaiowo - czworoboczne, z wierzchu lśniące że ſpodu mączaſte, zaoſtrzone, ząbkowane; grona długie, nagie, gałęziſte, niby wiechowate. Rośnie około dróg y na gruzach; kwitnie w Lipcu.

7. Mączyniec biały. *C. album L.*

Pręt łokciowy, proſty, nieco gałęziſty; liście

ogon-

ogonkowate, romboidalnie-troykątne, po bokach nieregularnie ząbkowane, y niby wygryzane, z tyłu całe, białawe, wierzchołkowe podługowate, całe; grona nagie, prosto-stoiące, z kłosków gęstych, naprzemian-ległych, bezszypułkowych, złożone; Rośnie na rolach y w ogrodach.

8. Mączyniec zielony. *C. viride L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty; liście romboidalne, wcinano-ząbkowane, wierzchołkowe lancetowate, całe; grona cienkie, kłosiste, gałęziste, listkami nieco przeplatane. Rośnie w ogrodach. Odmianą tylko poprzedzaiącego gatunku być się zdaie.

4. *Liście deltowe ząbkowane, z obustron gładkie, nie mączaste.*

9. Mączyniec mieyski. *C. urbicum L.*

Pręt prosty, łokciowy; liście ogonkowate, troykątne, ząbkowane; grona ściśnione, do pręta przytulone, bardzo długie. Rośnie około dróg y ścieżek, kwitnie w Lipcu.

10. Mączyniec nieprawy. *C. hybridum. L.*

Pręt prosty, łokciowy, gładki, gałęzisty; liście ogonkowate, serduszkowate, troykątnie zaostrzone; grona długie, nagie, gałęziste. Rośnie na polach y w ogrodach, kwitnie w Lipcu; smierdzi obrzydliwie. Rodzay ten prawie cały wieśniakom pod nazwiskiem Lebiody iest znaiomy.

Cwikła. Beta.

Kielich 5-listkowy; korona o; ziarna nerkowate, w dnie kielicha zawarte.

1. Cwikła Burak. *B. vulgaris L.*

Roślina początkowie obca, teraz każdemu dobrze znaioma, dla pożytków ſwych w Goſpodarſtwie wſzędzie ſię utrzymuie.

Sporyſz. Herniaria.

Kielich 5-dzielny; korona o; pręcików 10. a z tych 5 płonnych: torebka 1-ziarnowa.

1. Sporyſz żabie gronka. *H. glabra L.*

Pręciki drobne, kilka - calowe. gałęziſte, po ziemi rozeſłane; liście drobne, iaiowo-podłużne, gładkie; kwiatki drobne, żółto-zielone, bezſzypułkowe, kupkami w kątach liści oſadzone. Rośnie na piaſkach; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab*: 529. Na korzonkach Czerwiec ſię częſtokroc znayduie.

Wiąz. Ulmus.

Kielich 5-dzielny; korona o; owoc ſpłaſzczony, ſuchy, z wierzchu wcięty. 1-ziarnowy.

1. Wiąz poſpolity. *U. campeſtris L.*

Drzewo wynioſłe: pień proſty, gałęziſty; liście naprzemian - ległe, ogonkowate, zaoſtrzone, gładkie, ząbkowane, nieco ſzorſtkie; kwiaty drobne, zielonawe, w kupki bezſzypułkowe na gałązkach oſadzone; Pręciki od kielicha dłuzſze; owoc: torebka ſpłaſzczona, 1-ziarnowa. Rośnie w laſach kwitnie na początku Maia przed rozwinieniem ſię liści. *Fl: Dan: tab*: 632. Drzewo mocne y twarde, do robienia goſpodarſkich narzędzi zdatne. Brzoſt ieſt tylko odmianą tego gatunku, ma drzewo nieco twardſze, czerwonawo-plamiſte; liście drobnieyſze, iaſnieyſze y nie

tak

tak kofmate. Stolarze, Stelmachy y inni Rzemieślnicy do rozmaitych robot go zażywaią.

C. *Kwiaty baldafzkowate, 5-liftkowe, nadowocowe, dwużiarnowe.*

1. *Baldafzki ogólne y fzczególne pokrywami opatrzone.*

Mikołaiek. Eryngium.

Kwiaty w główkę fkupione, dno łufzczkowate.

1. Mikołaiek fzerokoliści. *E. planum L.*

Pręt profty, łokciowy, gałęzifty, częftokroć błękitny; liście z korzenia wyraftaiące długo-ogonkowate, iaiowo-ferdufzkowate, karbowane, ząbkowane, tępe; prętowe drobne, bezogonkowe, klapkowate, lub palczafte; a przedziały te kolcem miętkim zakończone; pokrywy lancetowate, od główek dłuższe; kwiaty błękitne; łufzczki dna ząbkowane Roślina pofpolita na polach Grodzieńfkich kwitnie w Czerwcu. *Iacq: Fl: Auftr: tab:* 391.

2. Mikołaiek wąfkoliści *E. campeftre L.*

Pręt ½-łokciowy, gałęzifty, prawie nagi; liście z korzenia wyraftaiące twarde, pierzafto-dzielne, lancetowate, ząbki ościfte; pokrywy zaoftrzone, od główek dłuzfze: główki bezfzypułkowe, kwiaty białe. Rośnie za świadectwem X. Kluka na Podlafiu, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 554. *Iacq: Fl: Auftr: tab:* 155. Korzeń ma mokrz pędzić y inne naturalne odchody porufzać.

Zankiel. Sanicula.

Baldafzki fkupione, niby główkowe; kwiaty frzodkowe nie płodne, ziarna fzorftkie.

1. Zankiel pospolity. *S. Europæa L.*

Pręt prosty, łokciowy, prawie nagi; liście z korzeni wyrastaiące długo-ogonkowate, dłoniaste, 3-lub 5-klapkowe, klapy poboczne 2 dzielne, ząbkowane; prętowe nieliczne, pod baldaszkami tylko osadzone; baldaszki ogólne długo-szypułkowate, szczególne główkowe: kwiaty białe, bez-szypułkowe. Rośnie w lasach, kwitnie w Czerwcu. W lekarstwach ściąga, rany oczyszcza y goi.

Barszcz. Heracleum.

Kwiaty srzodkowe niepłodne; korona nieregularna, listki serduszkowate; owoc elliptyczny, wcięty, spłaszczony, karbowany, obwodzony; pokrywa ogólna nietrwała.

1. Barszcz Polski. *H. Sphondylium L.*

Pręt 2-łokciowy, gałęzisty, dęty, włosisty; liście wielkie, pierzaste, włosiste; listki pierzastodzielne, klapkowe: pokrywa ogólna bardzo prędko opada, szczególna 3-6-listkowa; baldaszki wielkie: kwiaty białe lub czerwonawe; nasiona płaskie, skrzydełkami opasane. Rośnie w ogrodach, y na łąkach około wsi, kwitnie w Czerwcu. Pospólstwo Roślinę tę zbiera, suszy y kwasi, y za pospolity na wiosnę używa pokarm. W medycynie liście rozwalniaią, a nasiona wiatry porusząią.

2. Barszcz wąskoliści. *H. angustifolium L.*

We wszystkim poprzedzaiącemu podobny; liście węższe, krzyżowo-pierzaste; listki równowąskie, prawie gładkie; kwiaty zielonawe. Rośnie w lasach; kwitnie w Lipcu.

Prze-

Przewłoka. Oenanthe.

Kwiaty śrzodkowe niepłodne, bezszypułkowe; owoc kielichem opasany, na nim słupek trwały.

1. Przewłoka dęta. *Oe. fistulosa. L.*

Pręt prosty, gruby, dęty, gładki, prawie bez liści; liście dolne dwoisto-pierzaste; listki drobne, okrągło-klapkowate, czyli 5-zębe; prętowe na ogonkach dętych; listki 3-dzielne, nitkowe; baldaszek ogólny z 3-lub 4 szczególnych złożony; pokrywa ogólna 1-liścia, lub żadna, szczególna, z kilku listków krótkich, białawych; kwiaty białe; nasiona 5-kątne, pyramidalne. Od korzeni, pręty długie, leżące, wiciowe, wyrastaią. Rośnie około brzegów stawów, w rowach y na błotach; kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 846. Roślina podeyrzana, Bydło iey nie tyka.

2. Przewłoka żółta. *Oe. crocata. L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, brudno-zielony; liście dwoisto-pierzaste, gładkie, z listków klinowatych, wielodzielnych, przytępionych, złożone; baldaszek ogólny bez pokrywy, szypułki szczególnych kątowate, karbowane; kwiaty białe. Cała Roślina pełna żółtego, ostrego, smrodliwego soku: jest iadowitą y wielce szkodliwą trucizną. Rośnie na błotach; kwitnie w Czerwcu.

Marchew. Daucus.

Kwiaty śrzodkowe niepłodne; korony promieniste, nieregularne; owoc włoskami twardemi naieżony.

1. Marchew dzika. *D. Carotta. L.*

Pręt prosty, czasem 2-łokciowy, gałęzisty; liście

liście wielkie, koſmate, 2 razy pierzaſte; liſtki głęboko-dzielne, 2-lub 3-dzielne; pokrywy ogólne wielkie, z liści wklęsłych, pierzaſtych, ſzczególne z liſtków wąſkich, lancetowatych. Baldaſzek doyrzały w kulę nieiakąś ſię zwiia; kwiaty czerwonawe. Rośnie na odłogach, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 723. Odmiana tey Marchwi wſzędzie w ogrodach iarzynnych utrzymywana, znaioma ieſt z ſwey użyteczności każdemu.

Wſzawiec. Tordylium.

Korony promieniſte wſzyſtkie płodne; owoc okrągławy na brzegach karbowany: pokrywy długie, nie dzielone.

[1. Wszawiec Jeleni ogon. *T. Anthriscus. L.*]

Pręt proſty, gałęziſty, około półtora łokcia wyſoki; liście 2 razy pierzaſte, liſtki pierzaſtodzielne, iaiowo-lancetowate; baldaſzki płaſkie, czerwonawe, gęſte; pokrywy ogólney niema; ſzczególne długie, wąſkie; kwiaty wſzyſtkie płodne: naſiona okrągławe, trzema ząbkowanemi ſkrzydełkami opaſane. Rośnie w lasach; kwitnie w Lipcu. *Jacq. Flor. Auſtr. tab.* 261.

Bucień. Laſerpitium.

Kwiaty śrzodkowe niepłodne, liſtki ſerduszkowate, otwarte; owoc podługowaty, ośmaſkrzydełkowy.

1. Bucień ſzerokoliści. *L. latifolium. L.*

Pręt około 2 łokci wyſoki, gałęziſty; liście wielkie, 2 razy pierzaſte: liſtki ſzerokie, tęgie, ukosno-ſerduszkowate, karbowano-ząbkowane.

Pokry-

Pokrywa ogólna z 8-liſtków ſzeroko-lancetowatych; kwiaty żółtawe, liſtki korony odgięte. Rośnie w lasach; kwitnie w Lipcu. *Jacq. Fl. Auſtr. tab.* 146.

2. Bucień 3-klapkowy. *L. trilobum. L.*

Pręt łokciowy, nieco gałęziſty; liście 2 razy pierzaſte; liſtki u ſpodu ſerduszkowate, 3-klapkowe, zaoſtrzone, oſtro-ząbkowane; pokrywa ogólna, kilko-liſtkowa; wreszcie poprzedzaiącemu gatunkowi wielce podobny. Rośnie około Grodna nad Niemnem, kwitnie w Lipcu.

3. Bucień Pruſki. *L. Pruthenicum. L.*

Pręt około póltora łokcia wysoki, białemi włosami, mianowicie u ſpodu, okryty; liście pierzaſto-koſmate, liſtki lancetowate, zupełnie całe; pokrywa ogólna z kilku liſtków wklęsłych, ze ſpodu kosmatych, białych, odgiętych, złożone; ſzypułki kosmate; kwiaty białe, naſiona koſmate, ſkrzydełkowate. Rośnie wſzędzie na polach około lasow; kwitnie w Lipcu. *Jacq. Fl. Auſtr. tab.* 153.

Gorysz. Peucedanum.

Kwiaty śrzodkowe niepłodne; pokrywy bardzo krótkie; owoc jaiowaty, zobuſtron karbowany, ſkrzydełkiem opasany.

1. Gorysz poſpolity. *P. officinale. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty; liście 5 razy na liſtki drobne, wąſkie, 3-dzielne, podzielon ; pokrywy bardzo, krótkie otwarte. Rośnie ı łąkach około Lidy; kwitnie w Lipcu. Naſioı mokrz pędzą, y inne naturalne odchody poruſzai.

2. Go-

2. Gorysz Kmin końſki. *P. Silaus. L.*

Pręt proſty, łokciowy, bruzdowany, gałęziſty; liście 2 razy pierzaſte: liſtki wąſkie, jaiowo-lancetowate, naprzeciwległe, ząbkowane, wyrzynane; pokrywa ogólna 2-liścia, ſzczególne wielo-liſtkowe; kwiaty żółtawo-zielone: ziarna jaiowato-ſpłaszczone, trzema rąbkami oznaczone. Rośnie na łąkach, kwitnie w Czerwcu. *Jacq. Fl. Auſtr. tab.* 15.

Pietrasznik. Conium.

Pokrywy ogólne połówkowe, prawie zawsze 3-liſtkowe; owoc okrągławy, z obuſtron karbowany.

1. Pietrasznik Swinia Wesz. *C. maculatum. L.*

Pręt 2-łokciowy, proſty gałęziſty, dęty, gruby, brudno-czerwono-plamiſty; liście wielkie, 3 razy pierzaſte: liſtki pierzaſto-dzielne, ząbkowane, zaoſtrzone, ciemno-zielone; pokrywa ogólna z 3 do 5 liſtków odgiętych, ſzczególna z jednego lub 2 tylko; kwiaty białe: liſtki korony ſerduszkowate; ziarna jaiowate, karbowane. Rośnie wſzędzie około Wilna na drogach y w ogrodach, kwitnie w Czerwcu. *Jacq. Fl. Auſtr. tab.* 156. Cała Roślina, we wſzyſtkich ſwych częściach obrzydliwie śmierdząca, ludziom, bydłu, koniom y świniom wielce ſzkodliwa; sławna teraz ieſt w Medycynie pod imieniem *Cicuta officinalis;* extrakt z niey wynalazku Störka na niezliczone, a te nayupartsze choroby wielce pożyteczny.

Oleśnik. Athamanta.

Kwiaty wſzyſtkie płodne; liſtki korony ſerduſzko-

ſzkowate, odgięte; Owoc jajowo-podłużny, karbowany.

1. Olesnik ſerdeczny korzeń. *A. cervaria L.*

Pręt 2-łokciowy lub wyżſzy, gałęziſty; liście wielkie, blado-zielone, 2 razy pierzaſte; liſtki ſzerokie, lancetowate, wcinano-ząbkowane; pokrywa ogólna z 10 liſtków odgiętych; kwiaty białe: naſiona jajowate, karbowane. Rośnie w laſach wielkich, kwitnie w Lipcu. *Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 69.

2. Olesnik pietruſzeczka. *A. Oreoselinum L.*

Pręt proſty, gałęziſty, łokciowy; liście 3 razy pierzaſte, obſzerne, rozpierzchłe, liſtki wcinano-ząbkowane; pokrywy wielo-liście, żółtawe; kwiaty białe lub czerwonawe: liſtki koron ſerduſzkowate; naſiona jajowate, trzema bręgami y ſkrzydełkami oznaczone. Rośnie w laſach, kwitnie w Lipcu.

Aminek. Bupleurum.

Pokrywy baldaſzków ſzczególnych 5-liſtkowe, od pokryw ogólnych większe; korony zawinione; Owoc okrągławy, ſpłaſzczony, bręgowany.

1. Aminek okrągło-liści. *B. rotundifolium L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty; liście zupełnie gładkie, jajowate, blado-zielone, pręt otulaiące, a przez śrzodek niektórych pręt przechodzi; pokrywy ogólney niema, w ſzczególney liſtki jajowo-zaoſtrzone; kwiaty żółte, naſiona głęboko ryſowane, prawie ſkrzydełkowate. Rośnie, za świadectwem X. Kluka, na Podlasiu; w Medycynie goi y ściąga.

Po-

Potocznik. Sium.

Kwiaty wszystkie płodne; listki serduszkowate; Owoc jajowy, karbowany; pokrywa wieloliścia.

1. Potocznik szeroko-liści. *S. latifolium L.*

Pręt prosty, półtora-łokciowy, gałęzisty; liście pierzaste: listki długie, gładkie, ząbkowane, niby serduszkowate; baldaszki wierzchołkowe; pokryw ogólnych listki lancetowate, częstokroć ząbkowane; kwiaty białe: nasiona jajowate, karbowane. Rośnie na błotach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 246.

2. Potocznik wąsko-liści. *S. angustifolium L.*

Poprzedzaiącemu we wszystkiem podobny; liście pierzaste: listki węższe, niby strzałkowate, ząbkowane; baldaszki szypułkowate, w kątach gałęzi stoia; pokrywa ogólna pierzasto-dzielna. Rośnie na łąkach, kwitnie w Lipcu. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 56.

3. Potocznik kolanko-kwiatowy. *S. nodiflorum L.*

Pręt łokciowy, gałęzisty, pochyły, lub leżący, gałęzie naprzemian-ległe: liście pierzaste, listki jajowate, ząbkowane; baldaszki niektóre wierzchołkowe, inne w kątach liści bezszypułkowe; pokrywy ogólne y szczególne wielkie, szerokoliście, 3-zębe; kwiaty białe: nasiona okrągławe nieco karbowane. Rośnie około Stawów y w rowach, kwitnie w Lipcu.

4. Potocznik sierpikowy. *S. falcaria L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty; liście pierzaste: listki gładkie, jajowo-lancetowate, ząbkowa-

wa-

wane, zakrzywione, ostatnie 3-dzielne; pokrywy ogólne y szczególne z wielu delikatnych listków złożone; kwiaty białe. Rośnie na łąkach, kwitnie w Lipcu. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 257.

Olszeniec. Selinum.

Kwiaty regularne, wszystkie płodne: listki serduszkowate; pokrywa odgięta, wielo-listkowa; Owoc jajowo-podłużny, spłaszczony, pośrzodku bręgowany.

1. Olszeniec błotny. *S. palustre L.*

Korzeń wrzecionowaty, pojedyńczy; pręt prosty, łokciowy, gałęzisty; liście 4-razy pierzaste, obszernemi czarnemi żyłkami oznaczone: listki równo-wąskie; baldaszek gęsty; pokrywa z 8 listków odgiętych; kwiaty białe; ze wszystkich części przerwanych sok mleczny płynie. Rośnie na bagniskach; kwitnie w Sierpniu. Wiatry porusza, mokrz pędzi y inne naturalne odchody.

2. Olszeniec leśny. *S. sylvestre L.*

Korzeń wrzecionowaty z kilku innych złożony; pręt łokciowy, ostremi, twardemi włosami okryty; liście 3 razy pierzaste: listki równo-wąskie; pokrywy z drobnych listków złożone; wreszcie we wszystkim poprzedzaiącemu podobny: z przerwanych części sok mleczny płynie. Rośnie w lasach mokrych, kwitnie w Lipcu. *Jacqu: Fl: Aust: tab:* 152.

3. Olszeniec polny. *S. carvifolia L.*

Korzeń twardy, gruby: pręt bruzdowany, a-łokciowy, gałęzisty; liście 3 razy pierzaste: list-

ki

ki lancetowate, pierzasto-dzielne, ząbkowane, blado-zielone, białym ząbkiem zakończone; baldaszek gęsty; pokrywa ogólna nietrwała; szczególne 10-listkowe, czerwonawe; kwiaty białe; słupki prosto-stoiące; listki korony stulone. Rośnie na odłogach y trzebieżach; kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab.* 667. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 16.

Rzepnik. Bunium.

Korona nie regularna, jednostayna; baldaszek zgęszczony; nasiona jajowate.

1. Rzepnik Orzech ziemny. *B. bulbo-castanum L.*

Korzeń, główka czarna okrągława: pręt łokciowy, gałęzisty; liście 4-lub 5-pierzaste: listki drobne podzielone; kwiaty białe, baldaszki gęste, obszerne; nasiona jajowate delikatnie rysowane. Rośnie na trawnych mieyscach na Podlasiu; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 220. Korzenie na pokarm używać się mogą.

Dzięgiel. Angelica.

Kwiaty wszystkie płodne; korony równe, listki zagięte; Owoc okrągławy, kątowaty; słupki odgięte; baldaszki szczególne okrągłe.

1. Dzięgiel leśny. *A. sylvestris L.*

Pręt gruby, około półtrzecia łokcia wysoki; liście wielkie, 2 razy pierzaste: listki równe, jajowo-lancetowate, ząbkowane; baldaszek wielki y gęsty; pokrywy ogólney niema; kwiaty biało-czerwonawe. Rośnie wszędzie w lasach wilgotnych, kwitnie w Lipcu.

2. Dzięgiel Arcydzięgiel. *A. Archangelica L.*

Pręt gruby, czasem 3-łokciowy: liście szero-

kie

kie, 2 razy pierzaſte: liſtki jajowate, ſzeroki, ząbkowane, nieparzyſty nad inne większy, 3-klapkowy; baldaſzek gęſty, obſzerny; kwiaty zielonawe. Rośnie w laſach wilgotnych, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 206. Tego y poprzedzaiącego gatunku ſmak y zapach aromatyczny; w lekarſtwach umacnia, orzeźwia, poty ſprawuje y wiatry poruſza.

Amonek. Sison.

Kwiaty wſzyſtkie płodne, korony płaſkie; Owoc jajowaty karbowany; pokrywy czteroliſtkowe.

1. Amonek wodny. *S. inundatum L.*

Pręt ¾ łokciowy, leżący; liście zanurzone nitkowate, nad wodę wzniesione pierzaſte; liſtki drobne, ząbkowane, pod wierzchem 3-dzielne; baldaſzki z kątów liści y gałązek wyraſtaiące 2- lub 3 tylko promienie maią; baldaſzki ſzczególne bardzo małe; kwiatki białe. Rośnie w Stawach y Rzekach około brzegów, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 89.

2. *Pokrywy pod baldaszkami ſzczególnemi tylko; ogólne bez pokryw.*

Blekot. Æthusa.

Kwiaty wſzyſtkie płodne; pokrywki połówkowe, 3-liſtkowe, wiſzące; owoc karbowany.

1. Blekot Szaleń. *Æ. Cynapium. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gładki, gałęziſty; liście troiſto-pierzaſte, z liſtków 2 lub 3-dzielnych złożone; pokrywki ſzczególne 3-liſtkowe, 1-boczne; kwiaty białe; naſiona okrągławe, 4ma bręgami ozna-

oznaczone. Rośnie na polach uprawnych y w ogrodach; kwitnie w Lipcu. We wszystkich swych częściach czosnkiem śmierdzi, iadowity, ludziom y bydłu szkodliwy; zewnątrz jednak użyty rozwalnia y zmiękcza.

2. Blekot polny. *Æ. Meum. L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty; liście 2 razy pierzaste, listki włosienkowate; kwiaty białe; nasiona bręgowane, okrągławe. Rośnie na Podlasiu, za świadectwem X. Kluka; kwitnie w Lipcu. *Jacq. Fl. Austr. tab.* 303.

Trzebula. Scandix.

Kwiaty śrzodkowe niepłodne; korona promienista, listki wcięte; owoc zaostrzony.

1. Trzebula dzika. *S. Anthriscus. L.*

Pręt słaby, ½-łokciowy; liście 3-razy pierzaste: listki pierzaste, przedziałki lancetowate, wcinane; baldaszki drobne, krótko szypułkowate; listki pokrywkowe lancetowate; kwiaty białe, wszystkie płodne, iednostayne; nasiona jaiowate, szorstkie. Rośnie około płotów; kwitnie w Czerwcu. *Jacq. Fl. Austr. tab.* 154. *Fl. Dan. tab.* 863. Smród odrażaiący.

Czechrzyca. Chærophyllum.

Kwiaty śrzodkowe niepłodne: listki koron serduszkowate, odgięte; pokrywka wklęsła, odgięta; owoc gładki, podłużny, zaostrzony.

1. Czechrzyca lesna. *C. sylvestre. L.*

Pręt 2-łokciowy, gałęzisty, dęty, kosmaty, bruzdowany, przy kolankach zgrubiały; liście wielkie,

kie, 3-razy pierzaſte: liſtki ſzerokie, oſtro-ząbkowane. pierzaſto-dzielne; baldaszki pomierne; pokrywa ogólna 1-liścia albo żadna; ſzczególne z kilku liſtków lancetowatych odgiętych; kwiaty białe, nierówne; naſiona długie, gładkie, czarne. Rośnie wſzędzie w lasach y około płotów; kwitnie w Czerwcu. *Jacq. Fl. Auſtr. tab.* 149.

2. Czechrzyca zwisła. *C. temulum. L.*

Pręt 2-łokciowy, koſmaty, ſzorſtki, dęty, kolanka zgrubiałe; liście koſmate, 2-razy pierzaſte; liſtki lancetowate, niegłęboko wcinane, tępe, ząbkowane; baldaszek częſtokroć pochyły; pokrywa ogólna nietrwała, ſzczególna 1-liſtkowa, 8-dzielna: przedziałki iaiowo-lancetowate, odgięte; kwiaty białe; naſiona zaoſtrzone, czarne. Rośnie na łąkach y około płotów; kwitnie w Czerwcu. *Jacq. Fl. Auſtr. tab.* 65.

3. Czechrzyca koſmata. *C. hirsutum. L.*

Pręt pułtora-łokciowy, dęty, gałęziſty, równy, koſmaty; liście 2-razy pierzaſte; liſtki głęboko wcinane, zaoſtrzone, ząbkowane; baldaszki pomierne; ſzypułki koſmate; pokrywa ogólna 1-liścia, ſzczególna kilka-liſtkowa, odchylona; naſiona długie, dwóma wyraźnemi ościami zakończone. Rośnie wſzędzie około wód; kwitnie w Czerwcu. *Jacq. Fl. Auſtr. tab.* 148.

4. Czechrzyca główkowa. *C. bulbosum. L.*

* Korzeń główkowy; Pręt 2-łokciowy, u ſpodu koſmaty, dęty, gładki, pod kolankami zgrubiały; liście 3-razy pierzaſte, liſtki nieco koſmate, lancetowate, ząbkowane; pokrywa ogólna 1-liścia, ſzczególna częſtokroć 3-liſtkowa; kwiaty białe, nieregularne; naſiona zaoſtrzone, wzdłuż karbo-

wane.

wane. Rośnie na łąkach; kwitnie w Czerwcu. *Jacq. Fl. Auſtr. tab.* 63.

5. Czechrzyca żółta. *C. aureum. L.*

Pręt proſty, łokciowy, pełny, bruzdowany, koſmaty; liście 2-razy pierzaſte; liſtki głęboko-pierzaſto-dzielne: przedziałki wąſkie, zaoſtrzone, z wierzchu gładkie; baldaszki obszerne; pokrywki kilka-liſtkowe: liſtki iaiowo-lancetowate, zaoſtrzone; naſiona wrzecionowate, walcowate, tępe, żółte, rysowane. Rośnie na paſtwiſkach; kwitnie w Czerwcu. *Jacq. Fl. Auſtr. tab.* 64.

Giersz. Phellandrium.

Kwiaty wſzyſtkie płodne; owoc jaiowaty, gładki, kielichem opaſany, na wierzchu słupek trwały.

1. Giersz wodny. *P. aquaticum. L.*

Pręt gruby, dęty, gałęziſty; liście wielkie, 3 razy pierzaſte; liſtki drobne, lancetowate, ząbkowane; główne ich przedziałki w górę podnieſione; pokrywki ſzczególne z kilku drobnych, krótkich liſtków złożone; kwiaty białe, liſtki ſerduszkowate; naſiona jaiowo-podłużne. Rośnie na błotach; kwitnie przez lato. Nieoſtrożnie zażyty jadowitą jeſt trucizną.

Zebrzyca. Seseli.

Kwiaty wſzyſtkie płodne: baldaszki ſzczególne okrągławe; pokrywa 1-lub 2-liſtkowa; owoc jaiowaty, karbowany.

1. Zebrzyca łomikamień. *S. Saxifragum. L.*

Pręt ½-łokciowy, gałęziſty, rozpierzchły, nitkowaty; liście drobne, troiſto-pierzaſte; liſtki równowąſkie;

wąſkie; baldaszki drobne; pokrywki włoſienkowate; kwiaty białe, drobne. Rośnie na piaſkach około Grodna; kwitnie w Lipcu.

2. Zebrzyca czerwona. *S. annuum. L.*

Pręt ½ łokciowy, bruzdowany, czerwony; liście 2 razy pierzaſte; liſtki pierzaſto-dzielne. Przedziałki wąſkie, lancetowate, zaoſtrzone; baldaszek wypukły, gęſty; kwiaty biało-purpurowe; naſiona brudne, jaiowate. Rośnie na paſtwiſkach; kwitnie w Sierpniu.

Szaleń. Cicuta.

Kwiaty wſzyſtkie płodne, płaſkie; owoc jaiowo-okrągławy, karbowany.

1. Szaleń jadowity. *C. virosa. L.*

Pręt gruby, dęty, proſty, gładki, gałęziſty; liście wielkie 2 lub 3 razy pierzaſte; liſtki wąſkie, lancetowate, wielo-dzielne, ząbkowane; pokrywa ogólna, wieloliścia, czasem 1-liścia, a nayczęściey żadna; ſzczególne wieloliſtkowe; baldaszki na przeciw-liście; kwiaty białe, liſtki ſerduszkowate, prawie równe. Rośnie około wód y na bagniſtych mieyſcach; kwitnie w Czerwcu. *Flor. Dan. tab.* 208. Cała Roślina we wſzyſtkich ſwych częściach oſtry iad zawiera, zażyta wewnątrz zawrót głowy, utratę zmysłów, gwałtówne womity, nieuſtanną czkawkę a nakoniec śmiertelny ſen ſprawuie.

3. *Baldaszki ogólne y ſzczególne bez pokryw.*

Kmin. Carum.

Kwiaty śrzodkowe niepłodne; liſtki korony

 wklę-

wklęsłe, pochyłe, wcięte, łódkowate; ziarna garbate, karbowane; pokrywa 1-liścia.

1. Kmin polny. *C. Carvi. L.*

Pręt łokciowy; liście 2 razy pierzaſte: liſtki waſkie, kończate, wcinane, przedziałki 2-lub 3-zębe; pokrywki *żadne*, lub ogólna 1-liścia; kwiaty drobne, białe; naſiona jaiowate, bruzdowane, przyiemnie pachnące. Rośnie na ſuchych łąkach, y dziedzińcach; kwitnie w Czerwcu. Korzeń, a mianowicie naſiona, żołądek umacniaią, mokrz pędzą y wiatry poruszaią. *Iacq. Fl. Auſtr. tab.* 393.

Paſternak. Paſtinaca.

Kwiaty wſzyſtkie płodne; owoc elliptyczny, ſpłaſzczony; kwiaty zwinione, liſtki korony, całe.

1. Paſternak poſpolity. *P. ſativa. L.*

Pręt proſty, 3-łokciowy; liście gładkie, lśniące, pierzaſte: liſtki ſzerokie, ząbkowane; pokrywy *żadne*; kwiaty żółtawe równe; naſienie ſpłaszczone, brzeg błonką ſkrzydełkowatą obwiedziony. Dziki rośnie na łąkach, ogrodowy w ogrodach ſię na iarzynę utrzymuie; kwitnie w Czerwcu.

Kopr. Anethum.

Kwiaty wſzyſtkie płodne; liſtki korony zwinione, całe; naſiona jaiowate, ſpłaszczone, karbowane.

1. Kopr poſpolity. *A. graveolens. L.*

Pręt proſty, gładki, gałęziſty; liście 2 lub 3 razy pierzaſte: liſtki drobno-podzielone, prawie włoſienkowate; baldaszki obszerne; kwiaty żółtawe,

tawe, równe; naſiona ſpłaszczone. Rośnie wſzędzie w ogrodach, y dobrowolnie ſię rozſiewa, a we wſzyſtkich ſwych częściach ſmak ma przyiemny, zapach aromatyczny; żołądek wzmacnia, mokrz pędzi y wiatry porusza.

Snitka. Ægopodium.

Kwiaty wſzyſtkie płodne; liſtki korony ſerduſzkowate; owoc jaiowo-podłużny, karbowany.

1. Snitka poſpolita. *Æ. podagraria. L.*

Pręt proſty, bruzdowany; liście dolne 2 razy pierzaſte: górne tylko troiſte; liſtki ſzerokie, jaiowate, ząbkowane, pochewki ogonkowe wielkie; baldaszki gęſte, nierówne; kwiaty białe. Rośnie wſzędzie w mieyſcach cieniſtych; kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 670. Młode liście tey Rośliny w całey Litwie na wiosnę na poſpolity Barszcz zażywaią ſię.

Pietruszka. Apium.

Kwiaty wſzyſtkie płodne; liſtki korony równe; owoc jaiowaty, karbowany; pokrywa 1-liścia.

1. Pietruszka Selera. *A. graveolens. L.*

Korzeń gruby, gałęziſty, zapach w nim przenikaiący, ſok żółtawy; pręt łokciowy, gałęziſty; liście pierzaſte, lśniące: liſtki ząbkowane, poboczne, klapkowate; baldaszki ſzczupłe, w kątach liści oſadzone, ſzypułkowate, y bezſzypułkowe; kwiaty białawe, regularne; naſiona drobne, bruzdowane. Rośnie na mieyscach bagniſtych kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 790. Selera ogrodowa, lubo w wielu rzeczach różna, odmianą jeſt tylko tego gatunku.

N 2 2. Pie-

2. Pietruszka zwyczayna. *A. Petroſelinum. L.* Znaioma ieſt każdemu.

Biedrzeniec. Pimpinella.

Kwiaty wſzyſtkie płodne; korony odgięte; znamie okrągłe; owoc jaiowo-podłużny.

1. Biedrzeniec poſpolity. *P. Saxifraga. L.*

Pręt tęgi, nieco koſmaty, łokciowy; liście pierzaſte: gładkie; liſtki dolne jaiowo-lancetowate, delikatnie ząbkowane, oſtatni tróydzielny; górne węższe, głębiey wcinane; baldaszki rzadkie, przed rozkwitnieniem wdół zwisłe; kwiaty białe, liſtki korony ſerduszkowate, odgięte; naſiona jaiowo-podłużne, trzema liniami oznaczone. Rośnie wſzędzie na drogach y łąkach ſuchych; kwitnie w Czerwcu. *Iacq. Flor. Auſtr. tab.* 395. *Flor. Dan. tab.* 669. Korzeń świeży mocno kozłem śmierdzi: w lekarſtwach rozdziela, mokrz y mieſięczne pędzi, poty ſprawuie; ziele wſzelkiemu Bydłu zdrową y ulubioną ieſt paszą.

Rzęd Trzysłupkowy.

A. *Kwiaty nadowocowe.*

Kalina. Viburnum.

Kielich 5-dzielny, nadowocowy; korona 5-dzielna; jagoda 1-ziarnowa.

1. Kalina poſpolita. *V. Opulus. L.*

Krzew 5-łokciowy, gałęziſty; liście naprzeciwległe, ogonkowate, gładkie, 3-lub 5-klapkowe, klapy nieco zaoſtrzone ząbkowane; ogonki gruczołkowate; kwiaty białe, baldaszkowate, brzegowe nad inne większe, niepłodne; iagody czerwone,

wone, gorzko-kwaśne; wewnątrz ziarno twarde, płaſkie, żółtawe. Rośnie wſzędzie w zaroślach wilgotnych kwitnie w Maiu. *Flor. Dan. tab.* 661. Odmiana tego gatunku z kwiatami pełnemi znaioma ieſt Ogrodnikom pod imieniem *Roſe de Gueldre* albo *Sambucus roſea.*

Bez. Sambucus.

Kielich 5-dzielny; korona 5-dzielna; jagoda 3-ziarnowa.

1. Bez poſpolity. *S. nigra. L.*

Krzew 6-łokciowy, gałęziſty, kruchy, pełen obfitego rdzenia; liście naprzeciwległe, nieparzyſto-pierzaſte: liſtki jaiowo-lancetowate, zaoſtrzone, oſtro ząbkowane; kwiaty białe, pachnące, baldaszkowate; baldaszki 5-dzielne, ſzypułki gałęziſte; jagody okrągłe, czarne, 2-lub 3-ziarnowe. Rośnie około wsi y w ogrodach: kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 545. Biel Bzowy womity ſprawuie y żołądek porusza; liście rozwalniaią, otwieraią, y Różę leczą; powidło z jagod y kwiaty poty ſprawuią.

2. Bez Hebd. *S. Ebulus. L.*

Pręt zielny, proſty, gałęziſty, około 2 łokci wyſoki, pełen rdzenia, corocznie ginący; korzeń trwały, y corocznie odraſtaiący; liście gatunku poprzedzaiącego; baldaszki 3-dzielne; kwiaty białe, zewnątrz czasem czerwonawe. Rośnie pod Wilnem, około Zakretu nad Wilią; kwitnie w Czerwcu. Korzeń, Biel, y liście wewnątrz użyte żołądek poruszaią, zewnątrz liście y kwiaty rozwalniaią y nabrzmiałości rozpędzaią.

B. *Kwiaty podowocowe.*

Mokrzyca. Alsine.

Kielich 5-liſtkowy; korona 5-liſtkowa, liſtki równe; torebka 1-komorkowa, 3-łupinowa.

1. Mokrzyca poſpolita. *A. media.*

Pręcik drobny, gałęziſty, u ſpodu pochyły; liście ogonkowate, jaiowo-lancetowate, albo czaſem ſerduszkowo-jaiowate; ſzypułki 1-kwiatowe; kwiąty białe; liſtki korony głęboko 2 dzielne, długości kielicha. Pręcików liczba rozmaita od 5 do 7. Rośnie wſzędzie na polach uprawnych; kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 525. 438. W lekarſtwach chłodzi, oczyszcza y goi; ptaſtwa domowego, a mianowicie Kanarkow ulubiony pokarm.

Rzęd czterosłupkowy.

Dziewięciornik. Parnaſsia.

Kielich 5-dzielny; korona 5-liſtkowa; Miodniki ſerduſzkowate, włoſkami główkowemi otoczone; torebki 4-łupinowe.

1. Dziewięciornik poſpolity. *P. paluſtris L.*

Pręt proſty, $\frac{1}{2}$ łokciowy, delikatny, 1-kwiatowy; liście dolne ogonkowate, ſerduſzkowate, gładkie; pośrzód pręta liſtek 1. bezogonkowy, pręt otulaiący; kwiat biały, pomierney wielkości; liſtki korony jajowate; miodników 5, jeśli ſię tak maią nazwać gruczołki wielu główkowatemi włoſkami oſadzone. Rośnie na łąkach, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 584.

Rzęd

RZĘD PIĘCIOSŁUPKOWY.

Zawciąg. Statice.

Kielich 1-liftkowy, cały, fałdowany, fuchy; korona 5-liftkowa; z arno 1, kielichem opafane.

1. Zawciąg trawny. *S. armeria L.*

Pręty profte, pojedyńcze, $\frac{1}{4}$ łokciowe, 1-kwiatowe, nagie; liście z korzeni wyraftaiące, liczne, trawiafte, wąfkie, tęgie, gęfto po ziemi rozefłane; kwiaty główkowe, fioletowe; główki okrągłe; kielich ogólny z wielu rzędów łufk jajowatych złożony; pod główką pochewka odgięta, wierzch pręta otaczaiąca. Rośnie na polach piafzczyftych y w zaroślach, kwitnie przez lato.

Len. Linum.

Kielich 5-liftkowy; korona 5-liftkowa; torebka 5-łupinowa, 10-komorkowa; ziarna w komórkach pojedyńcze.

1. Len pofpolity. *L. ufitatifsimum L.*

Pręt profty, łokciowy, pod wierzchem gałęzifty; liście naprzemian-ległe, wąfkie, gładkie, lancetowate, blado-zielone; fzypułki 1-kwiatowe; kwiaty błękitne, kielichy y torebki oftrzem zakończone. Roślina początkowie obca, w całey Litwie dla niefkończoney fwey pożyteczności obficie utrzymywana; w niektórych Powiatach, mianowicie w Upitfkim y Wiłkomirfkim od granicy Kurlandyi y Inflant, wielką część Krefcencyi Obywatelfkiey ftanowi, zwyczaynąod Poddanych bywa daniną, y główną handlu Ryfkiego zafadą; zkąd potém pod imieniem Lnu Inflantfkiego po całey rozchodzi fię Europie.

2. Len

2. Len dziki. *L. catharticum L.*

Pręt prosty, ¾ łokciowy, gałęzisty, 2-dzielny; liście naprzeciw-ległe; dolne, jajowo-lancetowate; kwiaty białe, przed rozkwitnieniem w dół zwisłe; listki korony zaostrzone. Rośnie w lasach y na łąkach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 851. Roślina gorzka, żołądek porusza.

3. Len 4-pręcikowy. *L. Radiola L.*

Pręt prosty, kilka-calowy, gałęzisto-wiechowaty; liście drobne, naprzeciw-ległe, jajowo-lancetowate; kwiaty białe, korona 4-liścia; pręcików 4: znamion 4; nasiennik 8-komorkowy; Rośnie na piaskach około Rzek, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 178.

Rosiczka. Drosera.

Kielich 5-dzielny; korona 5-listkowa; torebka 1-komorkowa, wielo-ziarnowa, na wierzchu się 5-dzielnie otwieraiąca.

1. Rosiczka okrągło-liścia. *D. rotundifolia L.*

Liście z korzenia wyrastaiące ogonkowate, okrągławe, po ziemi rozesłane, ze spodu gładkie, z wierzchu włoskami główkowatemi, czerwonemi, okryte; z pomiędzy nich powstaje pręcik delikatny, nagi, kilka-calowy; na nim kwiaty drobne, białe, w kłosek jedno-boczny ułożone. Rośnie na bagnistych, mchem zarosłych mieyscach, kwitnie w Czerwcu.

2. Rosiczka długo-liścia. *D. longifolia L.*

We wszystkim poprzedzaiącey podobna; liście są tylko jajowato-podłuzne, czyli elliptyczne, a u obu, zawsze y w naywiększe susze rosą niejakąś pokryte. Obie Rośliny podeyrzane, Owcom szkodliwe.

Rzęd

RZĘD WIELOSŁUPKOWY.

Ukwap. Myosurus.

Kielich 5-liſtkowy; liſtki u ſpodu zroſłe; miodników 5 zaoſtrzonych, które liſtków koronnych mieyſce zaſtępuią; ziarna liczne.

1. Ukwap naymnieyſzy. *M. minimus L.*

Liście z korzeni wyraſtaiące waſkie, ſoczyſte, w górę podnieſione; z pomiędzy nich powſtaią pręciki delikatne, proſte, nagie, kilkacalowe, jedno-kwiatowe; kwiatki białe; pręcików od 7 do 12: torebki jedne na drugich oſadzone, kłos długi walcowaty, nakſztałt myſiego ogona formuią. Rośnie na pagórkach, około Wilna, lubo rzadko, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 406.

KLASSA VI. SZEŚCIOPRĘCIKOWA.

(*HEXANDRIA.*)

RZĘD IEDNOSŁUPKOWY.

A. Kwiaty z kielichem y koroną.

Berberys. Berberis. Korona 6-liſtkowa; kielich 6-liſtkowy, podowocowy; jagoda 2-ziarnowa.

B. Kwiaty pochewkę u ſpodu maiące.

Czoſnek. Allium. Korona podowocowa, 6-liſtkowa.

C. Kwiaty nagie.

Konwalia. Convallaria. Korona podowocowa, 6-dzielna; jagoda 3-ziarnowa.

Pa-

Palęcznica. Anthericum. Korona podowocowa, 6-liſtkowa, płaſka.

Śpiedek. Ornithogalum. Korona podowocowa, 6-liſtkowa; pręciki naprzemian u ſpodu rozſzerzone.

Szparag. Aſparagus. Korona podowocowa, 6-liſtkowa; jagoda 6-ziarnowa.

Lilia. Lilium. Korona podowocowa, 6-liſtkowa; liſtki korony wewnątrz rurkowato-miodnikowe.

D. Kwiaty bez koron.

Kalmus. Acorus. Kolba wielo-kwiatowa; torebka 3-komorkowa.

Sit. Juncus. Kielich 6-liſtkowy; torebka 1-komorkowa.

Beblek. Peplis. Kielich 12-dzielny; torebka 2-komorkowa.

Rzęd trzysłupkowy.

Zimowit. Colchicum. Korona 6-dzielna; u ſpodu pochewka.

Szczaw. Rumex. Kielich 3-liſtkowy; korona 3-liſtkowa; ziarno 1. 3-boczne.

Błotnica. Triglochin. Kielich. 3-dzielny; korona 3-liſtkowa; torebka u ſpodu ſię otwiera.

Szeycerya. Scheuzeria. Kielich 6-liſtkowy; korona o; torebki 3, 1-ziarnowe.

Rzęd wielosłupkowy.

Żabieniec. Aliſma. Kielich 3-liſtkowy; korona 3-liſtkowa; ziaren wiele.

Rzęd jednosłupkowy.

A. Kwiaty maiące kielich y koronę.

Ber-

Berberys. Berberis.

Kielich 6-liftkowy; korona 6-liftkowa, liftki u fpodu dwóma gruczołkami oznaczone; ftupek o; jagoda 2-ziarnowa.

1. Berberys pofpolity. *B. vulgaris L.*

Krzew 3-łokciowy, kruchy, gałęzifty, kolcami potróynemi ofadzony; liście naprzemian-ległe, ellyptyczne, drobno-ząbkowane, y drobnemi, twardemi fzczeeinkami ofadzone; kwiaty żółte gronkowate; Owoc jagody czerwone, walcowate, kwaśne. Rośnie wfzędzie około Wilna na pagórkach, kwitnie w Maju. Z jagod robią fię foki bardzo wyborne y w gorączkach wielce pożyteczne.

B. Kwiaty pochewką u fpodu opatrzone.

Czosnek. Allium.

Korona 6-dzielna, otwarta; pochewka wielokwiatowa; baldafzek gęfty; kwiat podowocowy.

A. Liście płafkie, badlafzek torebkorodny.

1. Czofnek płodzifzek. *A. Ampeloprasum L.*

Pręt profty, około półtora łokcia wyfoki, u fpodu liśćmi okryty; liście długie, płafkie, nieco rynienkowate; baldafzek okrągławy, niby główkowy, kwiaty czerwonawe; 3 pręciki tróyrogate; liftki korony na grzbiecie fzorftkie. Rośnie dziko na Podlafiu, kwitnie w Czerwcu. Wewnątrz użyty mokrz pędzi, humory rozrzadza, poty fprawuje; zewnątrz bardzo rozmiękcza.

2. Czofnek Por. *A. Porum L.*

Odmianą tylko poprzedzaiącego bydź fię zdaje,

a cała

a cała różnica na cebulce zależy, która w Płodziſzku z kilku innych cebulek, w Porze z ſamych błonek jeſt złożona. Utrzymuje ſię w ogrodach dla kuchennego użycia.

2. *Liście płaſkie, baldaſzek cebulkorodny.*

3. Czoſnek poſpolity. *A. ſativum L.*

Pręt około łokcia wyſoki, proſty, liśćmi u ſpodu okryty; liście płaſkie, zaoſtrzone; baldaſzek okrągławy, w główkę ſkupiony; kwiaty białe, nieco czerwonawe, pręciki trόyrogate. Utrzymuje ſię wſzędzie w ogrodach. Żołądek umacnia, robaki morzy, poty ſprawuje, mokrz pędzi; zewnątrz rozmiękcza y ropienie przyśpieſza.

4. Czoſnek piaſkowy. *A. arenarium L.*

Pręt około $\frac{1}{2}$ łokcia wyſoki; liście ſzerokie, brzegi ſzczecinkami oſadzone; pochewka kwiatowa 2-rogowa; róg jeden krótſzy; baldaſzek rzadki, kwiaty fioletowe; pręciki 3-rogate. Rośnie wſzędzie na polach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 290.

5. Czoſnek rynienkowaty. *A. carinatum L.*

Pręt około łokcia wyſoki, okrągły; liście wiechowate, poſpolicie ſkręcone, pochewka długa, 2-rogowa, róg jeden od drugiego dłuższy, kwiaty rzadkie, na główce z cebulek uformowaney oſadzone; korony y ſzypułki fioletowo-purpurowe, pręciki ſzydłowate. Rośnie na polach; kwitnie w Czerwcu.

3. *Liście prętowe okrągłe.*

6. Czoſnek Łuk. *A. vineale L.*

Pręt proſty, u ſpodu kilku liśćmi okryty; liście

ście delikatne, okrągłe, dęte; baldaszek główkorodny; kwiaty czerwonawe; pręciki troyrogate. Rośnie na polach w Lidzkim.

7. Czosnek jarzynny. *A. oleraceum L.*

Pręt około łokcia wysoki, okrągły, u spodu dwóma lub trzema delikatnemi, bruzdowanemi, dętemi, liśćmi okryty; baldaszek rzadki, cebulkorodny; kwiaty zielono-czerwonawe; pręciki niedzielne; pochewka 2-rogowa. Rośnie, za świadectwem Giliberta w Grodzieńskim, kwitnie w Lipcu.

4. *Pręt nagi, liście z korzenia tylko wyrastaią.*

8. Czosnek kątowaty. *A. angulosum L.*

Pręt prosty, nagi, obosieczny, liście z korzenia wyrastaiące, równo-wąskie, rynienkowate, y nieco pokręcone; kwiaty czerwonawe, baldaszki półsferyczne; pręciki od koron dłuższe. Rośnie na polach, kwitnie w Czerwcu. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 423.

9. Czosnek Niedzwiedzi. *A. ursinum L.*

Pręt około ¾ łokcia wysoki, nagi, 3-boczny; liście jajowo-lancetowate, zaostrzone, ogonkowate, częstokroć od pręta dłuższe; kwiaty w płaski baldaszek skupione, zupełnie białe. Rośnie w Grodzieńskim, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 757.

10. Czosnek Cebula. *A. Cepa L.*

Pręt prosty, nagi, u spodu pękaty; liście z korzenia wyrastaiące dęte, okrągławe, od pręta krótsze; baldaszek gęsty, kwiaty białawe. Roślina obca, w ogrodach jarzynnych utrzymuje się. Użycie Ekonomiczne wiadome: w lekarstwach rozwal-

walnia, zmiękcza, ropienie przyśpiesza, mokrz pędzi.

C. Kwiaty bezkielichowe.

Konwalia. Convallaria.

Korona 6-dzielna; owoc: jagoda plamista, 3-komorkowa.

1. Kwiaty ramienne, liście naprzemian-legle.

1. Konwalia Kokoryczka *C. Polygonatum L.*

Pręt około łokcia wysoki, pojedyńczy, obosieczny, nieco pochyły; liście jajowo-lancetowate, naprzemian-legle, gładkie, nerwiste, pręt otulaiące; szypułki 1-kwiatowe; kwiaty białe, wiszące, mało co otwarte; jagody dovrzałe, czarne. Rośnie wszędzie w suchych lasach, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 377.

2. Konwalia Liczydło. *C. multiflora L.*

Pręt około łokcia wysoki, pojedyńczy, okrągły, pochyły; liście naprzemian-legle, częstokroć w górę prosto obrócone, pręt otulaiące, szerokie, jajowo-elliptyczne, nerwiste; szypułki ramienne, kilka-kwiatowe; kwiaty białe, rurkowate, z zieloną obwodką. Rośnie w lasach nieco wilgotnych, obficie pod Wilnem około Rybiszek; kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 152.

2. Kwiaty ramienne, liście okręgowe:

'3. Konwalia okręgowa. *C. verticillata L.*

Pręt prosty, pojedyńczy, około łokcia wysoki, dęty; liście lancetowate, zaostrzone, gładkie, po 3 lub 4 na każdym kolanku osadzone; szypułki kilka-kwiatowe; kwiaty pod liśćmi zielone,

lone, białe, lub żółtawe. Rośnie w zaroślach, kwitnie w Maju y Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 86.

3. *Kwiaty na wierzchołku w grono ułożone.*

4. Konwalia Lanuszka. *C. Majalis L.*

Pręt nagi, kilka-calowy, z pomiędzy dwóch liści pobocznie wyrasta; dwa zaś te liście z korzenia wyrastaią, gładkie, jajowo-lancetowate, nerwiste; kwiaty białe, dzwonkowate, nieco zwisłe, jedno-boczne, przyjemnie pachnące. Rośnie w lasach nieco przyćmionych, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 854. Kwiaty w octcie moczone przyjemny mu daią zapach; w lekarstwach humory rozrzadzaią, kichanie sprawuią, y na Spazmy maią bydź pomocne.

5. Konwalia serduszkowa. *C. bifolia L.*

Pręcik delikatny, prosty, pojedyńczy, kilkacalowy: na pręciku listki 2 czasem 3, naprzemianległe, serduszkowate, pręt otulaiące, nieco nerwiste; na wierzchołku kłosek rzadki: kwiatki drobne białe, 4-dzielne; pręcikow 4; jagodki doyrzałe drobne, czerwone, słodkie. Rośnie w zaroślach, obficie około Wilna pod Rybiszkami, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 291.

Paięcznica. Anthericum.

Korona 6-listkowa, otwarta; torebka jajowata.

1. Paięcznica Liliowa. *A. Liliago L.*

Pręt okrągły, pojedyńczy, nagi, tęgi, około łokcia wysoki; liście z korzeni wyrastaiące, około ½ łokcia długie, trawiaste; kwiaty białe, w zupełnem rozkwitnieniu prawie na półtora cala szerokie, prosto-stoiące, w rzadki kłos ułożone;

szy-

ſzypułki jedno-kwiatowe; przyſadki długie, wąſkie zaoſtrzone; liſtki koron zewnątrz zielono-bręgowane. Gilibert w Grodzieńſkim, Kluk na Podlaſiu obficie znaydował, około Wilna nie widziałem; kwitnie w Lipcu y Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 616.

2. Paięcznica gałęziſta *A. ramoſum L.*

Pręt łokciowy, nagi, gałęziſty; liście z korzeni wyraſtaiące długie, wąſkie, trawiaſte; kwiaty drobne, w wiechę rzadką ułożone: ſzypułki 1. kwiatowe. Przyſadka dolna prawie na dwa cale długa, wąſka, zaoſtrzona. Rośnie w zaroślach, znaydowałem obficie na Pagórkach za Snipiſzkami, kwitnie w Lipcu. *Iatqu: Fl: Auſtr: tab:* 161.

3. Paięcznica kielichowa. *A. calyculatum L.*

Pręt około ½-łokcia wyſoki, proſty, poiedyńczy, u ſpodu liścmi okryty; liście oboſieczne, pręty ſiebie na wzaiem otulaiące, liczne, płaſkie, trawiaſte; kwiaty drobne, zielonawe, na krótkich ſzypułkach oſadzone, w kłos gęſty ułożone; kielich czyli przyſadki trzyklapowe; ſłupków 3. Gilibert w Grodzieńſkim znaydował; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 36.

4. Paięcznica Łomignat. *A. oſſifragum L.*

Pręcik niſki, poiedyńczy, kilkacalowy; liście wąſkie, oboſieczne, na wzaiem ſię otulaiące; kwiatki żółtawe, w kłos ſkupione, pręciki wełniſte. Rośnie na Podlaſiu około Ciechanowca, za świadectwem X. Kluka; kwitnie w Sierpniu *Fl: Dan: tab:* 42.

Snic-

Sniedek. Ornithogalum.

Korona 6-listkowa, prosta, trwała, od srzodka otwarta; pręciki naprzemian u spodu rozszerzone.

1. Sniedek żółty. *O. luteum L.*

Pręt kilkacalowy, pospolicie od liści krótszy, kątowaty, dwóliści; liście z korzenia wyrastaiące, wąskie, gładkie, zaostrzone; szypułki baldaszkowate, 1-kwiatowe; kwiaty zewnątrz zielonawe, wewnątrz żółte; korzeń: cebulka mięsista, okrągła. Rośnie około Wilna ku Rybiszkom, przy Cegielni Chodkiewiczowskiey; kwitnie w Kwietniu. *Fl: Dan: tab:* 378.

2. Sniedek mały. *O. minimum L.*

Poprzedzaiącemu bardzo podobny: pręt niższy, delikatnieyszy, 2-liści; szypułki gałęziste, 2-lub 3-kwiatowe. Znaydowałem dziko rosnący w Sapieżyńskim ogrodzie na Antokolu; kwitnie w Kwietniu. *Fl: Dan: tab:* 616.

Szparag. Asparagus.

Korona prosta, 6-dzielna, trzech wnętrznych listkow wierzchołki odgięte; iagoda 6-ziarnowa.

1. Szparag pospolity. *A. officinalis L.*

Pręt prosty, gładki, gałęzisty, 2-łokciowy; liście drobne, szczecinkowate, w gęste y liczne kupki ułożone, a pod każdą kupką przysadka bardzo mała; kwiaty zielono-żółtawe, szypułkowate; iagody iasno-czerwone. Rośnie dziko na Polesiu na Polach; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 805. Odmiana w ogrodach utrzymy-

wana, zdrowym na wiośne ieſt pokarmem; humory rozrzadza y mokrz pędzi.

Lilia. Lilium.

Korona 6-liścia, dzwonkowata; liſtki wewnątrz podłuzną miodnikową linią oznaczone; łupiny torebkowe włoikami kratkowatemi złączone.

1. Lilia zawoiek. *L. Martagon L.*

Pręt proſty, poiedyńczy, około łokcia wyſoki: liście iaiowo-lancetowate, zaoſtrzone, ze ſpodu nerwiſte, okręgowe, pod wierzchołkiem czaſem poiedyńcze; kwiaty poſpolicie brudno-żółte, zewnątrz koſmate, mianowicie przed rozwinieniem, czarno lub purpurowo kropkowane, w dół zwiſłe: a liſtki koron w górę nieco odgięte. Korzeń: cebula mierna, z żółtych łuſk złożona. Rośnie wſzędzie między górami około Wilna; kwitnie w Czerwcu. *Iacq: Fl: Auſtr: tab:* 351.

D. *Kwiaty bez Koron.*

Kalmus. Acorus.

Kolba walcowata, kwiatami okryta; kielichy 6-liſtkowe: ſłupek 0; Torebka 3-komorkowa.

1. Kalmus Tatarſkie ziele. *A. Calamus L.*

Liście proſte, długie, oboſieczne, z bokow wzaiemnie ſię otulaiące; kwiaty na kolbie z boku liścia oſadzoney, około 3 calòw długiey, złożone z kielicha o 6 liſtkach krótkich, trwałych, ſześciu pręcikow nieco dłuższych y naſiennika. Rośnie wſzędzie na mieyſcach wilgotnych y nad wodami; kwitnie w Czerwcu. Korzeń w cukrze ſmażony żołądek umacnia, wiatry poruſza, mokrz y inne naturalne odchody pędzi.

Sit

Sit. Iuncus.

Kielich 6-liſtkowy; korona o; Torebka 1-komorkowa.

1. *Pręt zupełnie nagi, wiecha wierzchołkowa.*

1. Sit krokiewkowy *I. ſquarrosus L.*

Pręt nagi, proſty, tęgi, kilkacalowy; liście zkorzeni wyraſtaiące ſzczecinowate oſtre; kwiaty na wierzchołku w wiechę bezlisciową ſkupione. Rośnie na błotniſtych mieyſcach. *Fl: Dan: tab:* 430.

2. *Pręt zupełnie nagi, wiecha poboczna.*

2. Sit nitkowy. *I. filiformis L.*

Pręt okrągły, proſty, ſłaby, ½-łokciowy; wierzchołek w dół zwiſły; liście z korzeni wyraſtaiące miętkie, włoſkowate; kwiaty prawie pośrzód pręta w wiechę rzadką ułożone. Rośnie na mieyſcach błotniſtych.

3. Sit ſkupiony. *I. conglomeratus L.*

Pręt łokciowy, nagi, gładki; liście z korzeni wyraſtaiące miętkie, okrągłe; główka kwiatowa z boku pręta bezſzypułkowa, kwiaty brunatne. Rośnie na błotach torfowych.

4. Sit rozpierzchły. *I. effusus L.*

Pręt proſty, gładki, nagi, łokciowy, oſtrzem proſtém zakończony; liście z korzeni wyraſtaiące okrągłe, ſzczecinowate, do pręta przytulone; kwiaty w wiechę rzadką, poboczną, ſkupione; Rośnie na błotach.

5. Sit nagięty. *I. inflexus L.*

Poprzedzaiącemu we wszystkim podobny: wierzchołek nad wiechą kwiatową poboczną zgięty. Rośnie na mieyscach mokrych.

3. Pręt liśćmi u spodu przynaymniey okryty, liście gładkie.

6. Sit kolankowaty. *I. articulatus L.*

Pręt delikatny, okrągły, ½ łokciowy, dwóma lub trzema płaskiemi, kolankowatemi listkami osadzony; kwiaty na wierzchołku w wiechę rozpierzchłą ułozone. Rośnie na mieyscach mokrych, kwitnie w Lipcu.

7. Sit główkowy. *I. bulbosus L.*

Pręty delikatne, kilka-calowe, nieco spłaszczone; liście wąskie, rynienkowate; kwiaty na wierzchołkach wiechy rozpierzchłe: korzeń główkowy. Rośnie na suchych pastwiskach; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 431.

8. Sit żabi. *I. bufonius L.*

Pręciki delikatne, niskie, 2-dzielne; liście wąskie; kwiaty poiedyncze, bezszypułkowe, na wierzchołkach y między szypułkami osadzone. Rośnie na błotnistych mieyscach.

4. Pręt liścmi u spodu przynaymniey okryty, liście kosmate.

9. Sit polny. *I. campestris L.*

Pręt kilkacalowy, delikatny: liście płaskie, długie, kończata, na brzegach nieco włoskami osadzone; kwiaty w główki gęste skupione, z których,

rych,

rych, iedne bezſzypułkowe, inne na ſzypułkach poiedyńczych oſadzone. Rośnie około dróg y na paſtwiſkach; kwitnie w Maiu.

10. Sit włoſiſty. *I. piloſus. L.*

Pręt proſty, ¼-łokciowy, kilka krótkiemi liśćmi oſadzony; liście z korzeni wyraſtaiące liczne, około 2 linii ſzerokie, płaſkie, trawiaſte, włoſiſte; wiechy wierzchołkowe gałęziſte. Rośnie w laſach; kwitnie w Kwietniu.

Bebłek. Peplis.

Kielich dzwonkowy, brzeg iego 12-dzielny, a na nim korona 6-liſtkowa oſadzona; Torebka 2-komorkowa.

1. Bebłek poſpolity. *P. Portula L.*

Pręty kilkacalowe, gładkie, po ziemi rozeſłane; liście drobne, gładkie, grube, okrągławe; kwiaty w kątach liści bezſzypułkowe; kielich biały, 12-dzielny, przedziałki zaoſtrzone, więkſze y mnieyſze naprzemian: korony albo zupełnie niedoſtaie albo prędko opada. Rośnię na mieyſcach mokrych; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab*: 64.

RZĘD TRZYSŁUPKOWY.

Szczaw. Rumex.

Kielich 3-liſtkowy; korona 3-liſtkowa, ſtulona: ziarno troykątne.

1. *Kwiaty obopłciowe, liſtki naſienne gruczołkiem oznaczone.*

1. Szczaw kędzierzawy. *R. criſpus L.*

Pręt około półtora łokcia wyſoki, bruzdowany

wany, gałęzisty; liście długie, wąskie, lancetowate, kędzierzawe; kwiaty w kłosy nagie, gałęziste skupione, w kątach liści y na wierzchołkach gałęzi; listki nasienne całe, gruczołkiem oznaczone. Rośnie na mieyscach wilgotnych; kwitnie w Czerwu.

2. Szczaw wąskoliści. *R. maritimus L.*

Pręt około ½-łokcia wysoki, od samego spodu gałęzisty; liście wąskie, lancetowate, płaskie, ledwo ogonkowate; kwiaty okręgowe większą część pręta zaymuią; kielichy szczecinkowato-ząbkowane, przez co okręgi kosmatemi bydź się zdaią. Rośnie około wód; kwitnie w Czerwcu.

3. Szczaw kobyli. *R. acutus L.*

Pręt prosty, około 2 łokci wysoki, bruzdowany, gałęzisty; liście dolne szerokie, serduszkowate, podługowate, zaostrzone; górne wąskie, lancetowate; kwiaty w kłosy nagie, gałęziste, ułożone; listki nasienne gruczołkowate, ząbkowane, korzeń gruby, z wierzchu brunatny, wewnątrz żółty. Rośnie wszędzie w ogrodach y około płotów; kwitnie w Czerwcu. Korzeń tey Rośliny ściąga, poty sprawnie, y w powierzchownych skóry chorobach pożytecznie się zażywa.

4. Szczaw tępoliści. *R. obtusifolius L.*

Pręt prosty, około łokcia wysoki, bruzdowany, gałęzisty; liście serduszkowato-iaiowato-podłużne, tępe, nieco pomarszczone, karbowane; kłosy gęste, gałęziste, nagie. Rośnie około płotów, kwitnie w Czerwcu.

2. *Kwiaty obopłciowe, listki nasienne bez gruczołków.*

5. Szczaw

5. Szczaw wodny. *R. aquaticus L.*

Pręt profty, gałęzifty, bruzdowany, około 3 łokci wyfoki; liście dolne wielkie, ferdufzkowo-lancetowate, ogonkowate: prętowe nieco krótfze, zaoftrzone, na brzegach czafem kędzierzawe; kwiaty okręgowe, w długie y gałęzifte kłofy ułożone; liftki nafienne bez gruczołków, nieząbkowane. Rośnie około Rzek y zrzódeł; kwitnie w Lipcu. Korzenie żołądek rozwalniaią y fkórne choroby leczą.

3. *Kwiaty iednopłciowe.*

6. Szczaw pofpolity. *R. Acetofa. L.*

Pręt około łokcia wyfoki, bruzdowany, gałęzifty; liście ogonkowate, ftrzałkowate; kłofy kwiatowe gałęzifte: kwiaty iednopłciowe. Rośnie wfzędzie na łąkach y pałtwifkach, kwitnie w Czerwcu. Roślina w kuchennèm użyciu wielce pożyteczna, y dla lekarfkich fwych własności bardzo fzacowna; Szkorbut fkutecznie leczy, fciąga, chłodzi, zewnątrz przyłożona rozmiękcza.

7. Szczaw polny. *R. acetofella L.*

Pręt nifki, delikatny, $\frac{1}{2}$-łokciowy; liście ogonkowate, ftrzałkowo-lancetowate; kłofy kwiatów drobne, krótkie, fkupione; kwiaty czerwonawe, iednopłciowe. Rośnie wfzędzie na gruntach iałowych; kwitnie w Czerwcu.

Szeyceryа. Scheuchzeria.

Kielich fześciodzielny; korona o; flupek o; Torebki 3. nadęte, 1-ziarnowe.

1. Szey-

1. Szeycerya błotna. *S. palustris L.*

Pręt prosty, ⅓-łokciowy, poiedynczy, śtowemu podobny; liście wąskie, trawiaste, rynienkowate, naprzemian-ległe, wzaiemnie się otulaiące; szypułki 1-kwiatowe, przysadkami u spodu opatrzone; kwiaty na wierzchołku po kilka w gronka ułożone. Rośnie w Grodzieńskim na łąkach mokrych; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 76.

Błotnica. Triglochin.

Kielich 3-listkowy; korona 3-listkowa; listki kielichowe; słupek 0; torebka u spodu otwiera się.

1. Błotnica pospolita. *T. palustre L.*

Pręt czyli zdzbło proste, ½-łokciowe; liście długie, wąskie, trawiaste, z korzeni wyrastaią; kwiaty prawie bezszypułkowe, zielone, kłos długi, rzadki, składaią; torebki prosto stoiące, bruzdowane. Rośnie na wilgotnych łąkach około Wilna, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 411. Smak tey Rosliny słonawy, owcom przeto y bydłu iest ulubiona.

Zimowit. Colchicum.

Korona 6-dzielna, uspodu pochewką opatrzona, rurka z korzenia wyrasta; torebki 3. wydęte, z sobą złączone.

1. Zimowit iesienny. *C. autumnale L.*

Kwiat biało-czerwony, poźno w iesień z korzenia bez liści y szypułek wyrasta; liście dopiero na wiosnę się pokazuią, wielkie, szerokie, lancetowate, proste, nawzaiem się u spodu otulaiące;

laiące. Rośnie, za świadectwem X. Kluka na Podlasiu, na łąkach; kwitnie w poźną iesień. Żadne bydło tey Rośliny nietyka; wewnątrz zażyta ludziom y zwierzętom iest trucizną.

Rzęd wielosłupkowy.

Zabieniec. Alisma.

Kielich 3 listkowy; korona 3 listkowa; ziaren wiele.

1. Zabieniec Babka wodna. *A. Plantago. L.*

Pręt prosty, łokciowy, nagi, gałęzisty; liście z korzenia wyrastaiące, długo-ogonkowate, jaiowo-lancetowate, gładkie, nerwiste; szypułki gałęziste, okółkowe; kwiaty białe lub czerwonawe; owoc: nasiona troykątne. Rośnie w rowach około rzek y stawów; kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 561.

2. Zabieniec pływaiący. *A. natans. L.*

Pręty rozesłane, z kolanek korzonki wypuszczaią; liście długie, tępe, wąskie; szypułki kwiatowe poiedyńcze lub w okołkach rzadkich; nasiennikow około 8śmiu. Rośnie na mieyscach wodą zalanych, kwitnie w Lipcu.

3. Zabieniec iaskrowy. *A. ranunculoides. L.*

Pręt prosty, kilka-calowy; liście z korzeni wyrastaiące, wąsko-lancetowate, ogonkowate; kwiaty czerwonawe, szypułki długie; owoc nasiona groszkowate, nagie. Rośnie na mieyscach wodnistych; kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 122.

KLASSA

KLASSA VII. SIEDMIOPRĘCIKOWA
(HEPTANDRIA.)

Rzęd Jednosłupkowy.

Siódmaczek. Trientalis. Kielich 7-liſtkowy; Korona 7-dzielna, płaſka; Jagoda ſucha, 1-komorkowa.

Kasztan. Æsculus. Kielich 5-zęby; Korona 5-liſtkowa, nierówna; torebka 3-komorkowa, 2-ziarnowa.

Rzęd jednosłupkowy.

Siódmaczek. Trientalis.

Kielich 7-liſtkowy, korona 7-dzielna, równa, płaſka; owoc: jagoda ſucha.

1. Siódmaczek poſpolity. *T. Europæa. L.*

Pręt proſty, kilka-calowy; liście lancetowate, nieząbkowane, a między niemi 1 lub 2 ſzypułki jednokwiatowe; kielich nayczęściey 5-liści; korona biała z 5-7 liſtków złożona. Rośnie wſzędzie w lasach; kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 86.

Kasztan. Æsculus.

Kielich 1-liſtkowy, 5-zęby, pękaty; korona 5-liſtkowa, nierówna, w kielichu oſadzona; torebka 3-komorkowa.

1. Kasztan dziki. *Æ. Hippocaſtanum. L.*

Drzewo dość wysokie: pień proſty, gałęzie rozłożyſte; liście ogonkowate, z 5 lub 7 liſtków lancetowatych, zaoſtrzonych, ząbkowanych, złożone;

żone; kwiaty białe, nieco czerwonawe, w gronka proſto-ſtoiące ułożone; owoc: torebka naieżona kolcami miętkiemi, w którey 2 lub 3 ziarna, Kasztanom jadalnym podobne ſą zawarte. Drzewo początkowie z Indyi pułnocney, w Litwie na wielu mieyscach bez żadney trudności utrzymuie ſię; w Ogrodach y około dróg ſadzone dla różowo-upſtrzonych ſwych kwiatów y obſzernych liści, piękny ſprawuie widok, ale użycie jego w Ekonomice y Medycynie, nie jeſt ani tak pewne ani tak obszerne, jak wielu zagranicznych twierdzi Pisarzów. Owoce gorzkie, oſtre, ściągaią y na Robaki maią być pożyteczne.

KLASSA VIII. OSMIOPRĘCIKOWA. (*OCTANDRIA.*)

Rzęd jednosłupkowy.

Wierzbówka. Epilobium. Korona 4-liſtkowa; kielich 4-liſtkowy, nadowocowy; torebka 4-komorkowa; naſiona puchem okryte.

Wieſiołek. OEnothera. Korona 4-liſtkowa; kielich 4-dzielny, nadowocowy; torebka 4-komorkowa.

Borówka. Vaccinium. Korona 1-liſtkowa; kielich 4-zęby, nadowocowy; pręciki na dnie oſadzone; owoc: jagoda.

Wrzos. Erica. Korona 1-liſtkowa; kielich 4-liſtkowy, podowocowy; pręciki na dnie oſadzone; owoc: torebka.

Dafna. Daphne. Kielich 0; korona 4-dzielna; owoc: jagoda 1-ziarnowa.

Rzęd

Rzęd trzysłupkowy.

Rdest. Polygonum. Kielich o; Korona 5-dzielna; ziarno jedno, nagie.

Rzęd czterosłupkowy.

Piżmowiec. Adoxa. Kielich 2-liſtkowy; Korona 2-lub 3-dzielna, nadowocowa; owoc: jagoda 4-lub 5-ziarnowa.
Elatynek. Elatine. Kielich 4-liſtkowy; Korona 4-liſtkowa; torebka 4-komorkowa.
Parys. Paris. Kielich 4-liſtkowy; Korona 4-liſtkowa, liſtki zaoſtrzone; jagoda 4-komorkowa.

Rzęd jednosłupkowy.

Wierzbówka. Epilobium.

Kielich 4-dzielny; korona 4-liſtkowa; torebka podługowata, podkwiatowa: naſiona puchem okryte.

1. Wierzbówka koſmata. *E. hirsutum. L.*

Pręt gałęziſty, nieco koſmaty, rozmaitey wyſokości; liście pręt otulaiące, naprzeciwległe, ellyptyczno-lancetowate, oſtro-ząbkowane, koſmate; kwiaty niby baldaszkowe, purpurowe; kielich w ſtarych kwiatach odgięty; liſtki lancetowate; korony liſtki ſerduszkowate; ſtrączki koſmate, 2-calowe. Rośnie w zaroślach y na łąkach między-leśnych; kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 326.

2. Wierzbówka górna. *E. montanum. L.*

Pręt ½-łokciowy, koſmaty: liście jaiowo-lancetowa-

cetowate, gładkie, ząbkowane; dolne naprzeciw górne naprzemian-legle; kwiaty różowe, liſtki koron ſerduszkowate. Rośnie wſzędzie w laſach kwitnie w Czerwcu.

3. Wierzbówka czworoboczna. *E. tetragonum L.*

Pręt ½ łokciowy, 4 boczny, gałęziſty; liście lancetowate, rzadko ząbkowane, dolne naprzeciw-górne naprzemian-ległe; kwiaty drobne, różowe, liſtki koron ſerduszkowate. Rośnie na mokrych łąkach; kwitnie w Czerwcu y Lipcu.

4. Wierzbówka błotna. *E. paluſtre. L.*

Pręt proſty, ½ łokciowy, mało gałęziſty; liście naprzeciw-ległe, zupełnie całe, nieząbkowane; kwiaty drobne: liſtki koronne wcięte. Rośnie około rzek y ſtawów; kwitnie w Lipcu. *Flor: Dan: tab.* 247.

5. Wierzbówka wąſkoliścia. *E. anguſtifolium. L.*

Pręt proſty, 2-łokciowy, tęgi; liście gładkie, wąſko-lancetowate, nerwiſte, gęſto y bez porządku oſadzone; kwiaty w kłos piękny ſkupione, purpurowe; kielich purpurowy; liſtki korony górne od dolnych nieco oddalone; pręciki y słupek w dół pochyłe. Rośnie w lasach ſuchych, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 289.

Wiesiołek. Oenothera.

Kielich 4-dzielny; korona 4-liſtkowa; torebka walcowata, podkwiatowa; ziarna nagie.

1. Wiesiołek dwu-letni. *Oe. biennis. L.*

Pręt proſty, około 2 łokci wysoki, koſmaty, pod wierzchem gałęziſty; liście jajowo-lancetowate

wate nieco ząbkowane; kwiaty wielkie, żółte, szypułkowate: listki korony serduszkowate; znamie 4-dzielne; torebka długa, 4-komorkowa, wieloziarnowa. Rośnie wszędzie na polach; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 446. Roślina początkowie z Ameryki, teraz w Europie tak się rozmnożyła, iż wszędzie na gruntach piasczystych iest pospolitą; korzenie zamiast Rapontyki używać się mogą.

Borówka. Vaccinium.

Kielich nadowocowy; korona 1-listkowa; pręciki na dnie osadzone; owoc: jagoda czterokomorkowa, wielo-ziarnowa.

A. Liście opadaiące.

1. Borówka Czernica. *V. Myrtillus. L.*

Krzewina ½-łokciowa, prosta, gałęzista, kątowata; liście jaiowo-lancetowate, ząbkowane, krótko-ogonkowate, na zimę opadaiące; kwiaty na dół zwisłe, kulkowate, blado-czerwonawe; owoc: jagoda, gdy doyrzeie ciemno-błękitna, farbuiąca. Rośnie wszędzie w Puszczach; kwitnie w Maiu. Jagod Wieśniacy obficie używaią; robić się z nich może powidło do stołowego użycia bardzo zdatne; sok wygnieciony błękitno y fioletowo farbuie.

2. Borówka Łochynia. *V. uliginosum L.*

Krzewina łokciowa, prosta, gałęzista; liście zupełnie całe, gładkie, iaiowate, opadaiące; szypułki 1-kwiatowe, kwiaty iaiowate, bladoczerwone; owoc: iagoda, gdy doyrzeie błękitna, niefarbuiąca. Rośnie na mieyscach bagnistych,

torfo-

torfowych; kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab:* 231. Wieśniacy iagod iey używaią ale obfite onych zażycie odurza y głowę nakſztałt nieiakiego trunku obciąża.

a. *Liście trwałe.*

3. Borówka Bruſznica. *V. Vitis Idæa L.*

Krzewina niſka, pochyła; liście iaiowate, ku ogonkom zwężone, zupełnie całe; brzegi w dół zagięte; powierzchnia dolna czarno-kropkowana; kwiaty w gronka zwiſłe ułożone; korona dzwonkowata, różowa; Owoc: iagody czerwone, kwaśne. Rośnie w Borach; kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab:* 40. Wieśniacy iagod tych obficie zażywaią a na niektórych mieyſcach zdrowy y przyiemny z nich robi ſię napóy.

4. Borówka Zórowina. *V. Oxycoccos L.*

Krzewinka po ziemi zozeſłana, gałązki nitkowate, nagie; liście na wierzchołkach drobne, iaiowo-lancetowate, z wierzchu zielone, ze ſpodu białe; brzeżki w dół zagięte; kwiaty głęboko 4-dzielne, y niby 4-liſtkowe; owoc: Iagoda buyna, czerwona, kwaſna. Rośnie na bagnach mchem torfowym zaroſłych; kwitnie w Sierpniu. Z iagod robi ſię ſok wyborny, który z wodą używany chłodzi y gorączkę uſmierza.

Wrzos. Erica.

Kielich 4-liſtkowy; korona 4-dzielna; Pręciki na dnie oſadzone; główki pyłkowe 2-dzielne; torebka 4-komorkowa.

1. Głów-

1. Główki pyłkowe ościfte, liście na przemianległe.

1. Wrzos pofpolity. *E. vulgaris L.*

Krzewina zawfze zielona; Pręty krzywe, gałęzifte, u fpodu pochyłe: gałęzie profto ftoiące; liście drobne, do gałęzi przytulone, naprzeciwległe, 4-rzędowe, dolne ftrzałkowate; kwiaty drobne, rozmaicie czerwone, w gronka fkupione, zwifłe; kielich podwóyny, czerwonawy. Rośnie wfzędzie w fuchych lafach, kwitnie od Sierpnia do poźney iefieni. *Fl: Dan: tab:* 677. Liście y kwiaty w lekarftwach mokrz pędzić y Kamien krufzyć maią.

2. Główki pyłkowe ościfte, liście poczwórne.

2. Wrzos błotny. *E. Tetralix L.*

Krzewina ½-łokciowa, gałęzifta; liście poczwórne, na krzyż ułożone, od pręta odftrychnione, na brzegach włofkami obwiedzione; kwiaty purpurowe, dzwonkowate, czafem białe, w główki na wierzchołkach gałęzi fkupione; główki pyłkowe 2-rożne zamknione. Rośnie na bagnach torfowych; kwitnie w Sierpniu y Wrześniu.

3. Glowki pyłkowe grzebieniafte.

3. Wrzos popielaty. *E. cinerea L.*

Krzewina ½-łokciowa, gałęzifta, popielata; liście długie, wąfkie, nayczęściey po 3. fkupione; kwiaty ciemno, czerwone, w gęfte, wierzchołkowe gronka ułożone; główki pyłkowe grzebieniafte, zamknione; znamie okrągłe; Rośnie na mieyfcach iałowych y piafczyftych, około Lidy y Zyr-

y Zyrmun: kwitnie w Wrześniu. *Fl: Dan: tab:* 38.

4. *Główki pyłkowę nagie,*

4. Wrzos czerwonawy. *E. purpurascens L.*

Krzewina po ziemi rozesłana, gałęzista, ciemno-czerwoną korą okryta; liście wąskie, po 4--5 skupione; kwiaty czerwonawe, rozpierzchle. Rośnie na piaskach; kwitnie w Wrześniu.

5. Wrzos wielokwiatowy. *E. multiflora L.*

Krzew 2-łokciowy; liście po 4-5 skupione, prawie ogonkowate, gładkie, tępe, u spodu garbate; kwiaty w kupy wielkie na wierzchołkach gałęzi zebrane, szypułkowate, iasno czerwone; słupki y pręciki od korony dłuższe. Rośnie na Podlasiu; kwitnie w Wrześniu.

6. Wrzos zielny. *E. herbacea L.*

Pręciki niskie, zielne: liście poczwórne; kwiaty 1-boczne, blado-czerwone; korony podłużne, słupek od korony dłuższy; kwitnie w iesieni, Ten y poprzedzaiący gatunek X. Kluk na Podlasiu znaydował.

Dafna Daphne.

Kielich o; Korona 4-dzielna; owoc iagoda 1-ziarnowa.

1. Dafna Wilcze łyko. *D. Mezereum L.*

Krzew około półtora łokcia wysoki, w górze czasem nieco gałęzisty; liście iaiowo-lancetowate, blado - zielone, pod wierzchem skupione; kwiaty bezszypułkowe, purpurowe, po 3 w kupkach pręt otaczaią; iagody doźrzałe czerwone. Rośnie wszędzie w lasach; kwitnie w Kwietniu.

tniu. *Fl: Dan: tab:* 268. Cała Roślina oſtra, wewnątrz zażyta dla ludzi y zwierząt iadowitą ieſt trucizną, zapach nawet kwiatow w zamknioney Izbie ma być ſzkodliwy; na zewnętrzne iednak leczenie często ſię zażywa.

2. Dafna żółta. *D. Laureola L.*

Krzew półtorałokciowy, w górze gałęziſty; liście na wierzchołkach gałęzi ſkupione, lancetowate, grube, tęgie, gładkie, trwałe; gronka poboczne zwiſłe, 5-kwiatowe: kwiaty zielono-żółtawe; owoc: iagody iaiowate, czarne. W Litwie nigdzie nie widziałem., X. Kluk na Podlaſiu znaydował. W ſkutkach ſwych poprzedzaiącey podobna.

RZĘD TRZYSŁUPKOWY.

Rdeſt. Polygonum.

Kielich o; korona 5-dzielna, kielichowa; ziarno 1, kątowate.

1. *Liście iaiowo-lancetowate, kwiaty kłoſowe.*

1. Rdeſt wodny. *P. amphibium L.*

Pręt długi, kolankowaty, czerwonawy, poziemi rozeſłany, lub w wodzie pływaiący; liście długie, ogonkowate, zaoſtrzone; przysadki liściowe nagie; kwiaty w kłos gęſty ſkupione, blado-czerwone; pręcikow 5: ſłupków nayczęściey 2. a te od korony dłuższe. Rośnie w wodach ſtoiących, około rowów; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 282.

2. Rdeſt pieprzny. *P. Hydropiper L.*

Pręt ½-łokciowy, gładki, kolankowaty, nieco gałę-

gałęziſty; liście lancetowate, zaoſtrzone, gładkie, krótko-ogonkowate; przyſadki liściowe nagie, lub włoſkami zrzadka oſadzone; kwiaty 4-dzielne, czerwonawe, w rzadki kłos ſkupione: pręcikow 6. ſłupków prawie zawſze 2. Rośnie na mieyſcach wilgotnych, kwitnie w Lipcu. Cała Roślina wielką w ſobie oſtrość zawiera; zewnątrz iednak puchliny zmiękcza, rozpędza y rany oczyſzcza.

3. Rdeſt pchlany. *P. perſicaria L.*

Pręt ½-łokciowy, kolankowaty, pochyły; liście iaiowo-lancetowate, gładkie, u ſpodu plamą brunatną oznaczone; przyſadki liściowe włoſkami oſadzone; kwiaty 5-dzielne, w gęſte, czerwonawe, iaiowo-podłużne kłoſy ułożone; pręcików 6. ſłupków 2, Rośnie w ogrodach y między zbożem przy nizinach; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 702. W lekarſtwach goi, oczyszcza y nieco ſciąga.

4, Rdeſt Wężownik. *P. Bistorta L.*

Pręt proſty, łokciowy, gładki, kolankowaty; liście z korzeni wyraſtaiące wielkie, jajowo-lancetowate, nieco fałdowane, długo-ogonkowate, gładkie; z wierzchu zielone, że ſpodu białawe; prętowe mnieyſze, pręt otulaią; kwiaty blado-czerwonawe, w głos gęſty, wałeczkowaty, ſkupione. Rośnie na łąkach wilgotnych, oſobliwie około laſów; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 421. Korzenie tey Rosliny w Garbarniach do garbowania ſkór zdatne, w lekarſtwach maią ſkutki ściągaiące y goiące.

2. Liście jajowo-lancetowate, kwiaty ramienne.

5. Rdeſt ptaſi. *P. aviculare L.*

Pręt gładki, zielony, kolankowaty, gałęziſty, po ziemi rozesłany; liście wąłkie, lancetowate, prawie bezogonkowe, przyſadki białe; kwiaty pojedyńcze, lub pokilka między liśćmi ułożone, białe, lub czerwonawe. Rośnie wſzędzie po dziedzińcach, ścieżkach, polach y drogach; kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 803. Ziarnami tey rośliny drob ſię karmi, a liście świniom ſą ulubione.

3. Liście ſerduſzkowate.

6. Rdeſt powojowy. *P. convolvulus L.*

Pręt kątowaty, po ziemi rozesłany, lub na płoty, krzewy y inne zioła ſię pnący; liście ogonkowate, ſtrzałkowate, troykątne, gładkie, gdy ſię zeſtarzeią czerwone; korona czerwonawa, 5-liſtkowa, z których liſtki 2 bardzo prędko opadaią: główki pyłkowe fioletowe. Rosnie na polach y w ogrodach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 344.

7. Rdeſt Wilec. *P. dumetorum L.*

Pręt czyli wić gładka, różnych roślin v płotów ſię chwytaiąca; liście ogonkowate, gładkie, troykątne, ſtrzałkowate; kwiaty w drobne kupki zebrane, y w rzadkie gronka ułożone, ſkrzydełkowate; główki pyłkowe białe. Rośnie w laſach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 756.

8. Rdeſt Gryka. *P. Fagopyrum L.*

Pręt proſty, czerwonawy, gałęziſty; liście ogonkowate, ſerduſzkowate, zaoſtrzone; kwiaty

ty białe, lub czerwonawe, na wierzchołkach gałązek w kupki zebrane; ziarno troykątne, kąty gładkie. Roślina początkowie obca, dla wielkich swych w gospodarstwie pożytków wszędzie się obficie zasiewa.

9. Rdest Tatarka. *P. Tataricum L.*

Odmianą tylko poprzedzaiącego gatunku być się zdaje, kąta ziaren ma ząbkowane; w reszcie poprzedzaiącey we wszystkim podobna; użycie toż same.

Rzęd Czterosłupkowy.

Parys. Paris.

Kielich 4-listkowy; korona 4-listkowa; listki korony od kielichowych węższe; owoc: jagoda 4-komorkowa.

1. Parys pospolity. *P. quadrifolia L.*

Pręt prosty, pojedyńczy, $\frac{1}{4}$ łokciowy; liście pod kolankiem 4, jajowo-lancetowate, okrąg formuią; z pośrzód tego okółka szypułka 1-kwiatowa: kwiat zielonawy; owoc: jagoda miętka, czarna, wielo-ziarnowa. Rośnie w lasach, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab*: 139. Zapach odrażaiący podeyrzaną tę czyni roślinę, jakoż wewnątrz zażyta gwałtowne sprawuje womity, lubo jey dawni Lekarze na różne zażywali choroby; Kurom trucizna.

Piżmowiec. Adoxa.

Kielich 2-dzielny, podowocowy; korona 4-5-dzielna nadowocowa; jagoda 4-5-komorkowa, z kielichem zrosła.

1. Pi-

1. Piżmowiec pospolity. *A. moschatellina L.*

Pręcik prosty, pojedyńczy, delikatny, kilkacalowy; liście ogonkowate, miętkie, delikatne, n troje podzielone: przedziałki okrągłe, klapkowe; kwiaty drobne, biało-zielone; pospolicie po 5 na wierzchołku pręcika skupione, z których 4 w kwadrat ułożone, piąty pomiędzy niemi y nad niemi osadzony, a w tym pręcików 8. w innych 10, korona 4 dzielna, w innych 5 dzielna; pod spodem kielich 2-lub 3-listkowy; owoc: jagoda sucha, kilko-komorkowa. Rośnie wszędzie w lasach około Wilna, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 94. Zapach piżmowy.

Elatynek. Elatine.

Kielich 4-listkowy; korona 4-listkowa; torebka 4-komorkowa, 4-łupinowa, z wierzchu spłaszczona.

1. Elatynek naprzeciw-liści. *E. Hydropiper L.*

Pręt delikatny, po ziemi rozesłany; liście naprzeciw-ległe, jajowo-lancetowate, ogonkowate; szypułki 1-kwiatowe: kwiaty blado-czerwone, listki korony jajowate, od kielicha większe. Rośnie na łąkach wodą zalanych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 156.

2. Elatynek okręgowy. *E. alsinastrum L.*

Pręt u spodu pochyły, korzonki wypuszcza; wierzch nad wodę wzniesiony, prosty, kilka-calowy: liście w okręgi gęste skupione, w wodzie wąskie y szczecinowate, nad wodą szersze, przytępione, odchylone; szypułki 1-kwiatowe, kwiaty

ty białe, 4-liſtkowe. Rośnie w Stawach y Jeziorach, kwitnie w Lipcu y Sierpniu.

KLASSA IX.
DZIEWIĘCIOPRĘCIKOWA.
(*ENNEANDRIA*)
Rzęd Sześciosłupkowy.

Łączeń. Butomus.

Kielich o; korona 6-liſtkowa, torebek 6, wielo-ziarnowych.

1. Łączeń baldaſzkowy. *B. umbellatus L.*

Pręt proſty, nagi, łokciowy: na wierzchu baldaſzek z kilkunaſtu kwiatów złożony, u ſpodu pochewką z trzech ſztuk kończatych otoczony; kwiaty czerwonawe; ſzypułki długie: liſtki korony podługowate; znamion 6, które ſię w tyleż torebek wielo-ziarnowych zamieniaią. Liście z korzenia wyraſtaią długie, wąſkie, zaoſtrzone, oboſieczne, u ſpodu troykątne. Rośnie około brzegów Rzek, kwitnie w Lipcu. Znaydowałem na Wilii około Wyſpy za Zakretem. *Fl: Dan: tab:* 604.

KLASSA

KLASSA X. DZIESIĘCIOPRĘCIKOWA.
(*DECANDRIA*)
Rzęd Jednosłupkowy.

A. Kwiaty wielolistkowe.

Ruta. Ruta. Kielich 5-dzielny; listki korony wklęsłe; zarodek 10-punktami miodowemi oznaczony; torebka 5-dzielna, 5-komorkowa, wielo-ziarnowa.

Korzeniówka. Monotrapa. Kielich o; korona 10-listkowa; torebka 5-komorkowa, wielo-ziarnowa.

Gruszyczka. Pyrola. Kielich 5-dzielny; korona 5-listkowa; główki 2-rogowe; torebka 5-komorkowa, wielo-ziarnowa.

Bagno. Ledum. Kielich 5-dzielny; korona 5-dzielna, płaska; torebka 5-komorkowa, wielo-ziarnowa.

B. Kwiaty jednolistkowe.

Modrzewnica. Andromeda. Kielich 5-dzielny; korona okrągła, dzwonkowata, torebka 5-komorkowa.

Mącznica. Arbutus. Kielich 5-dzielny; korona jajowata, u spodu przezroczysta; jagoda 5-ziarnowa.

Rzęd Dwusłupkowy.

Czerwiec. Scleranthus. Korona o; kielich 5-dzielny, nadowocowy; ziarna 2.

Sledziennica. Chrysosplenium. Korona o; kielich nadowocowy; torebka 2-komorkowa, 2-dziobowa.

Łomi-

Łomikamień. Saxifraga. Korona 5-liftkowa; kielich 5-dzielny; torebka 1-komorkowa, 2-dziobowa.

Łyfzczec. Gypfophila. Korona 5-liftkowa; kielich 5-dzielny, dzwonkowaty; torebka 1-komorkowa, okrągła.

Mydlnica. Saponaria. Korona 5-liftkowa; kielich rurkowaty, u fpodu nagi; torebka 1-komorkowa, podługowata.

Gozdzik. Dianthus. Korona 5-liftkowa; kielich rurkowaty, u fpodu łufzczkami ofadzony; torebka 1-komorkowa, podługowata.

Rzęd Trzysłupkowy.

Piafkowiec. Arenaria. Korona 5-liftkowa, otwarta, liftki całe; torebka 1-komorkowa.

Gwiazdnica. Stellaria. Korona 5-liftkowa, otwarta, liftki 2-dzielne; torebka 1-komorkowa.

Wyżpin. Cucubalus. Korona 5-liftkowa, liftki 2-dzielne, gardziel naga; torebka 3-komorkowa.

Lepnica. Silene. Korona 5-liftkowa, liftki 2-dzielne; gardziel zamkniona; torebka 3-komorkowa.

Rzęd Pięciosłupkowy.

Rozłog. Cotyledon. Korona 1-liftkowa; u fpodu zarodka 5 łufzczek miodnikowych.

Rozchodnik. Sedum. Korona 5-liftkowa; u fpodu zarodka 5 łufzczek miodnikowych.

Sporek. Spergula. Korona 5-liftkowa, liftki całe; torebka 1-komorkowa.

Rogownica. Cerastium. Korona 5-liftkowa, liftki 2-dzielne; torebka 1-komorkowa.

Kąkolnica. Agrostema. Korona 5-liftkowa; kielich 1-liftkowy, twardy; torebka 1-komorkowa.

Firlet-

Firletka. Lychnis. Korona 5-liſtkowa, liſtki prawie 2-dzielne; kielich 1-liſtkowy, podługowaty, błonkowaty; torebka 3-komorkowa.

Szczawik. Oxalis. Liſtki korony ogonkami zroſłe; kielich 5-liſtkowy; torebka 5-kątna.

Rzęd jednosłupkowy.

A. Kwiaty wieloliſtkowe.

Korzeniòwka. Monotrapa.

Kielich o; korona 10-liſtkowa; liſtki zewnętrzne wklęſłe, roſą miodową napełnione; torebka 5-łupinowa.

1. Korzeniówka wielokwiatowa. *M. Hypopithys L.*

Pręt proſty, żółtawy, łuſkami jajowatemi oſadzony; na wierzchu kłos gęſty, w czaſie kwitnienia w dół zgięty, po przekwitnieniu proſty; kwiaty żółtawe, dolne z ośmiu, wierzchołkowe z 10 liſtków złożone; podobnież pręcików w niżſzych kwiatach 8, w wierzchołkowym 10. Torebka jajowata, 4-komorkowa, wielo-ziarnowa; ziarna drobniuchne. Rośnie w laſach ciemnych na korzeniach Soſny y Jodły; kwitnie w Czerwcu, Lipcu y Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 232.

Gruſzyczka. Pyrola.

Kielich 5-dzielny; korona 5-liſtkowa; torebka 5-komorkowa, na rogach ſię otwieraiąca.

1. Gruſzyczka okrągło-liścia. *P. rotundifolia L.*

Pręt proſty, pojedyńczy, prawie nagi; liście z korzenia wyraſtaią ogonkowate, okrągławe, gładkie, tęgie, lśniące; kwiaty białe, na wierzchoł-

chołku w gronko rzadkie, gęste ułożone: kielich niby 5-dzielny; przysadki szypułkowe drobne, łuszczkowate; pręciki w górę podniesione; słupek w dół pochyły. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 110. W lekarstwach ściąga y goi; w garbarniach do garbowania skór zdatna.

2. Gruszyczka mała. *P. minor L.*

Poprzedzaiącey bardzo podobna, mnieysza tylko we wszystkich swych częściach y gronko rzadsze; słupek y pręciki prosto stoią. Rośnie z poprzedzaiącą w lasach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 55.

3. Gruszyczka jednoboczna. *P. secunda L.*

Pręciki proste, delikatne, u spodu liśćmi osadzone; liście ogonkowate, jajowo-zaostrzone, ząbkowane, tęgie; kwiaty drobne, białe, gronko 1-boczne; kielich bardzo mały, białawy; przysadki szypułkowe drobne, lancetowate. Rośnie w lasach około Wilna, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 402.

4. Gruszyczka jednokwiatowa. *P. uniflora L.*

Pręcik kilka-calowy, u spodu liśćmi osadzony; liście ogonkowate, okrągławe, ząbkowane; na wierzchołku kwiat pojedyńczy pochyły, dość wielki, biały; kielich także biały, przedziałki jego okrągławe. Rośnie w lasach na mieyscach pagórkowatych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 8.

5. Gruszyczka baldaszkowa. *P. umbellata L.*

Pręt kilka-calowy, twardy, gałęzisty, pochyły; liście ku wierzchołkom gałązek skupione, ciemno-zielone, twarde, gładkie, lśniące, klinowate; z po-

z pomiędzy nich powstaie szypułka wielokwiatowa; kwiaty czerwone, baldaszkowate: kielich 5-dzielny. Rośnie w Borach, kwitnie w Czerwcu. Znaydowałem w lasach około Zakretu y Antokola. Wieśniacy wiele iey lekarskich skutków przypisuią y ztąd *Pomocnikiem* nazywaią.

Bagno. Ledum.

Kielich 5-dzielny; korona piaska 5-dzielna; torebka 5-komorkowa, u spodu się otwieraiąca.

1. Bagno pospolite. *L. palustre L.*

Krzew łokciowy, gałęzisty: liście naprzemianległe, ogonkowate, lancetowate, wzdłuż odgięte, z wierzchu zielone y gładkie, ze spodu brunatnemi włoskami okryte, trwałe; szypułki w dół zwisłe; kwiaty białe, listki korony iaiowate, wklęsłe: Owoc, torebka okrągława, 5-komorkowa. Rośnie na bagnach, kwitnie w Maiu. Krzew do garbowania skór wielce pożyteczny.

B. *Kwiaty iednolistkowe.*

Modrzewnica. Andromeda.

Kielich 5-dzielny; korona iaiowata, brzeg 5-dzielny; torebka 5-komorkowa.

1. Modrzewnica pospolita. *A. polifolia L.*

Krzew prosty, łokciowy; liście naprzemianległe, twarde, wąsko-lancetowate, z wierzchu lśniące zielone, ze spodu białawe, brzeżki zagięte; szypułki skupione, czerwone; kielich podobnież czerwony; kwiaty blado purpurowe, iaiowate, otwór ściśniony. Rośnie na mieyscach bagnistych torfowych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 54.

Mącz-

Mącznica. Arbutus.

Kielich 5-dzielny; korona iaiowata, u ſpodu przezroczyſta; iagoda 5-komorkowa.

1. Mącznica poſpolita. *A. Uva urſi L.*

Krzewina po ziemi rozeſłana, gałęziſta: liście tęgie, zupełnie całe, iaiowate; gronka kwiatowe krótkie; korona okrągława, blado-czerwonawa; owoc iagoda czerwona, ſucha, mączaſta, 5-ziarnowa. Rośnie w Borach na pagórkach piaſczyſtych, iałowych, kwitnie w Maiu. Roślina iedna z naypożytecznieyſzych do garbowania ſkór, y nayobficiey zażywana. *Fl: Dan: tab:* 33.

RZĘD DWUSŁUPKOWY.

Czerwiec. Scleranthus.

Kielich 1-liſtkowy; korona 0; ziarna 2. w kielichu zawarte.

1. Czerwiec roczny. *S. annuus L.*

Pręciki gałęziſte, nieco kosmate, prawie proſte; liſtki naprzeciw-ległe, wąſkie, zakrzywione; kwiaty w drobne kupki zebrane, zielonawe, gdy naſiona dozrzeią otwarte; ſzypułki gałęziſte, wiechowate; Rośnie na polach piaſczyſtych około Wilna; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 504.

2. Czerwiec trwały. *S. perennis L.*

Pręciki kilkacalowe, bardzo gałęziſte, pochyłe lub zupełnie poziemi rozeſłane; liſtki wąſkie, zaoſtrzone, naprzeciw-ległe; kwiaty białawe, w drobne kupki zebrane, po okwitnieniu zamknione. Rośnie wſzędzie na piaſczyſtych mieyſcach; kwi-

kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan: tab:* 563. Na korzonkach tego równie iak y poprzedzaiącego gatunku, zbiera się sławny w Farbierniach Owad, *Coccus Polonicus*, niegdyś znaczne handlu Polskiego zrzódło, iedyna karmazynowego koloru zasada, lecz teraz po wynalezieniu Amerykańskiey Koszenilli, a podobno bardziey, po zaniedbanèm u nas tego drogiego Owadu zbieraniu, u samych tylko Poleskich wieśniaczek na brudno-czerwoną farbę zażywany.

Sledziennica. Chrysosplenium.

Kielich 4-5-dzielny, farbowany; korona 0; torebka 2-dziobowa, iednokomorkowa, wieloziarnowa.

1.Sledziennica naprzemianliścia. *C. alternifolium. L.*

Pręt delikatny, kilka-calowy, ku wierzchołkowi nieco gałęzisty; liście naprzemianległe, ogonkowate, okrągławe, nerkowate; kwiaty żółte, na wierzchołku pręcika w baldaszek niby skupione, przysadkami liściowemi u spodu opatrzone; z których śrzedni tylko ma pręcików 10. inne po 8. Rośnie na mieysćach mokrych, przyćmionych, około strumyków; kwitnie w Kwietniu y na początku Maia. *Fl. Dan. tab.* 366.

2.Sledziennica naprzeciwliścia. *C.oppositifolium. L.*

Poprzedzaiącey bardzo podobna; liście ma tylko naprzeciwległe. Rośnie y kwitnie iak poprzedzaiąca. X. Kluk na Podlasiu znaydował. *Flor. Dan. tab.* 365.

Łomikamień. Saxifraga.

Kielich 5-dzielny; korona 5-listkowa; torebka 2-dzio-

2-dziobowa, 1-komorkowa, wielo-ziarnowa.

1. Łomikamień 2-kwiatowy. *S. Androſacea. L.*

Pręciki delikatne, kilka-calowe; liście dolne gęſto na ziemi ſkupione, rozesłane, drobne, jaiowo-podługowate, przytępione; prętowe zaś 2 lub 3, wąſkie; pręt iednym lub dwóma blado-żołtawemi kwiatami zakończony. Rośnie, za świadectwem X. Kluka, na Podlasiu, na pagórkach piaſczyſtych. *Iacq. Fl. Auſtr. tab.* 389.

2. Łomikamień Kozłek. *S. Hirculus. L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, pod wierzchem nieco koſmaty; liście naprzemian-ległe, lancetowate, dolne ſzerſze, jaiowate; kielich otwarty y nieco koſmaty; kwiat żołty, pomarańczowo bręgowany. Rośnie na łąkach mokrych; kwitnie w Sierpniu. *Fl. Dan. tab.* 200. Około Wilna niewidziałem, Gilibert około Grodna zbierał, ia z Nowogródzkiego przysłaną miałem.

3. Łomikamień ieſienny. *S. autumnalis. L.*

Pręciki delikatne, kilka-calowe, u ſpodu pochyłe; liście prętowe naprzemian-ległe, wąſko-lancetowate, na brzegach ſzczecinkami obwiedzione; dolne jaiowate, gęſtą kupą na ziemi rozesłane. Na wierzchołku pręta kilka kwiatow blado-żołtych, ciemniey nieco bręgowanych: ſzypułki 1-kwiatowe. Rośnie na Podlasiu na mieyſcach wilgotnych około ſtrumyków. X. Kluk.

4. Łomikamień ziarnowy. *S. granulata. L.*

Korzeń z wielu ziarnowatych korzonków złożony; Pręt ½-łokciowy, z rzadka liśćmi oſadzony; liście nieco koſmate, ſoczyſte; dolne ogonkowate, nerkowate, tępo-ząbkowane; górne nerkowate,

wate, palczaste; szypułki długie, lipkie; kielich nieco kosmaty, także lipki; kwiaty białe. Rośnie wszędzie na pagórkach około Wilna; kwitnie w Maiu y Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 514. W lekarstwach mokrz pędzi y kamień kruszyć ma.

5. Łomikamień piaskowy. *S. tridactilites. L.*

Pręt prosty, kilka-calowy, gałęzisty, nieco kosmaty, lipki; liście dolne ogonkowate, trzy-dzielne, prętowe bezogonkowe, naprzemian-ległe, klinowate, całe lub 3-dzielne; szypułki kątowe 1-2-kwiatowe; kwiaty białe. Rośnie na piaskach; kwitnie w Maiu.

Łyszczec. Gypsophila.

Kielich 1-listkowy, dzwonkowaty, kątowaty; korona 5-listkowa: listki jaiowate; torebka bezogonkowa, okrągła, 1-komorkowa.

1. Łyszczec baldaszkowaty. *G. fastigiata. L.*

Pręt prosty, $\frac{1}{2}$-łokciowy; liście wąskie, lancetowate, nieco tróykątne, gładkie, tępe, 1-stronne, soczyste; kwiaty niby baldaszkowate; kielich 1-listkowy, dzwonkowaty, kątowaty; korona biała, z listków jaiowatych złożona. Rośnie na pagórkach piaszczystych, kwitnie w Lipcu.

2. Łyszczec murowy. *G. muralis. L.*

Pręt gałęzisty, kilka-calowy; listki płaskie, szydłowate; kwiaty rozpierzchłe; szypułki długie, 1-kwiatowe: korony blado-różowe, purpurowo-bręgowane, listki karbowane. Rośnie wszędzie na polach między zbożem, kwitnie w Lipcu y Sierpniu.

My-

Mydlnica. Saponaria.

Kielich 1-liſtkowy, nagi; korona 5-liſtkowa, liſtki ogonkowate; torebka podłużna, 1-komorkowa.

1. Mydlnica poſpolita. *S. officinalis. L.*

Pręt proſty, łokciowy, kolankowaty, nieco gałęziſty; liście jaiowo-lancetowate, ciemno-zielone, 3-nerwiſte, naprzeciw-ległe; kwiaty przyiemnie pachnące, niby baldaszkowate, blado-różowe; liſtki korony ſerduszkowate, kielichy rurkowate. Rośnie wſzędzie, nayobſiciey jednak widziałem w Lidzkim koło Lebiody, przy gościńcu Wileńſkim. *Fl. Dan. tab.* 543. Smak gorzko-mydłaſty; w lekarſtwach rozwalnia, oczyſzcza, poty ſprawuie, mokrz pędzi.

2. Mydlnica zbożowa. *S. vaccaria. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty; liście jaiowe, zaoſtrzone, naprzeciw-ległe, zrosłe; na wierzchołku kwiaty różowe, niby baldaszkowate, kielichy pyramidalne, nadęte, 5-kątowe; liſtki korony ząbkowane. Gilibert około Warſzawy, a X. Kluk na Podlasiu między zbożem poſpolitą bydź mieni.

Gwoździk. Dianthus.

Kielich walcowaty, 1-liſtkowy, u ſpodu 4-ma liſtkami oſadzony; korona 5-liſtkowa, liſtki ogonkowate; torebka walcowata, 1-komorkowa.

A. Kwiaty ſkupione.

1. Gwoździk brodaty. *D. barbatus. L.*

Pręty liczne, proſte, gładkie, ½ łokciowe, liśćmi oſadzone; liście lancetowate, ciemno-zielone, 3-

 nerwi-

nerwiſte; kwiaty na wierzchołku formuią bukiet buyny, czerwony; łuszczki kielichowe. jaiowo-ſzydłowate, kielichowi równe. X. Kluk znaydował w lasach. ja tylko w ogrodach widziałem; kwitnie w Lipcu.

2. Gwoździk Kartuzek. *D. Carthuſianorum. L.*

Pręt ½-łokciowy, proſty, kolankowaty; liście trawiaſte, blade, 3-nerwiſte; na wierzchołku pręta kwiaty ſkupione, czerwone; łuszczki podkielichowe wielkie, jaiowate, ościſte; liſtki korony ząbkowane. Rośnie około Grodna na łąkach międzyleśnych; kwitnie w Czerwcu. Gilibert.

3. Gwoździk dziki. *D. Armeria. L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, kolankowaty, nieco gałęziſty; liście miętkie, trawiaſte, około 2 linii ſzerokie; kwiaty ſkupione, baldaszki niby bezſzypułkowe między liśćmi formuią; kielich koſmaty, liſtki podkielichowe koſmate, lancetowate, prawie długości kielicha; kwiaty purpurowe, biało-kropkowane: liſtki korony ząbkowane. Rośnie wſzędzie w Gaiach około Grodna y Szczuczyna. *Fl. Dan. tab.* 230.

4. Gwoździk główkowy. *D. prolifer. L.*

Pręt ½-łokciowy, u ſpodu pochyły, w górze nieco gałęziſty; liście trawiaſte; kwiaty w główki gęſte ſkupione; łuſzczki podkielichowe jaiowo-okrągłe, przytępione, od kielicha dłużſze. Rośnie na Podlasiu na łąkach ſuchych, kwitnie w Sierpniu. X. Kluk. *Fl. Dan. tab.* 221.

a. Kwiaty poiedyńcze.

5. Gwoździk trawny. *D. deltoides. L.*

Pręty $\frac{1}{4}$-łokciowe, na ziemi rozesłane, gałęziste; liście trawiaste; kwiaty poiedyńcze, czerwone, biało-kropkowane; łuszczki podkielichowe 2, lancetowate; listki korony karbowane. Rośnie na łąkach suchych y miedzach; kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 577.

6. Gwoździk frędzlowaty. *D. superbus. L.*

Pręt prosty, $\frac{1}{2}$-łokciowy, kolankowaty, u spodu nieco pochyły; liście trawiaste, pośrzodku nieco szersze; kwiaty wiechowate, łuszczki podkielichowe krótkie, zaostrzone; listki korony wielodzielne, pierzaste, włoskowate, blado-różowe lub zupełnie białe. Rośnie w lasach około Szczuczyna, kwitnie w Lipcu y Sierpniu. *Flor. Dan. tab.* 578. *D. plumarius*, zdaniem de la Marck, odmianą iest tego gatunku.

7. Gwoździk karłowaty. *D. diminutus. L.*

Pręt kilka-calowy, gałęzisty; liście wąskie trawiaste; kwiaty poiedyńcze, blado-czerwonawe; łuszczek podkielichowych 8, a te od kwiatów dłuższe. Rośnie na piaskach na Podlasiu, kwitnie w Lipcu.

b. Pręty jednokwiatowe.

8. Gwoździk piaskowy. *D. arenarius. L.*

Pręty kilka-calowe, niegałęziste, 1-kwiatowe; liście wąskie, trawiaste, po ziemi w darninę rozesłane; kwiaty białe, listki korony wielodzielne, u spodu plamką błękitnawą oznaczone, y włoskami purpurowemi osadzone; łuszczki podkielichowe jaiowate, przytępione.

Rzęd Trzysłupkowy.

Piaſkowiec. Arenaria.

Kielich 5-liſtkowy, otwarty; korona 5-liſtkowa, liſtki całe; torebka 1-komorkowa, wieloziarnowa.

1. Liście jaiowate.

1. Piaſkowiec trzynerwowy. *A. trinervia. L.*

Pręt ½-łokciowy, gałęziſty, koſmaty, twardy; liście ogonkowate, jaiowo-lancetowate, 3-5-nerwowe; ſzypułki 1-kwiatowe; korony od kielicha krótsze. Rośnie w zaroślach y na paſtwiſkach; kwitnie w Maiu. *Flor. Dan. tab.* 329.

2. Piaſkowiec macierzankowy. *A. ſerpyllifolia. L.*

Pręty ¼-łokciowe, po ziemi rozesłane, gałęziſte; liście jaiowo-lancetowate, zaoſtrzone, bezogonkowe, nieco koſmate; ſzypułki 1-kwiatowe; kwiaty drobne, korony od kielicha mnieysze. Rośnie wſzędzie na polach kwitnie w Czerwcu.

2. Liście równowąskie.

3. Piaſkowiec ſkalny. *A. ſaxatilis. L.*

Pręty liczne, gałęziſte, kilka-calowe, po ziemi rozesłane; liście drobne, wąſkie, zaoſtrzone, zrosłe; kwiaty bardzo liczne, białe ſzypułkowate, prawie wiechowate. Rośnie na ſuchych y piasczyſtych mieyscach, kwitnie w Czerwcu. Gilibert.

4. Piaſkowiec czerwony. *A. rubra. L.*

Pręt gałęziſty, po ziemi rozesłany: liſtki wąſkie włoſienkowate, tęgie; ſzypułki między liſtkami

ſtkami y gałązkami krótkie, jedno-kwiatowe; kielich lipki, liſtki lancetowate; kwiaty czerwone; korona kielichowi prawie równa. Rośnie na polach; kwitnie w Czerwcu. *Flor. Dan. tab.* 74[illegible].

Gwiazdnica. Stellaria.

Kielich 5-liſtkowy, otwarty; korona 5-liſtkowa, liſtki 2-dzielne; torebka 1-komorkowa, wieloziarnowa.

1. *Liście ſerduszkowate lub jaiowate.*

1. Gwiazdnica gaiowa. *S. nemorum. L.*

Pręt łokciowy, słaby, kolankowaty; liście ſzerokie, ſerduszkowate, y jaiowo-łancetowate, dolne ogonkowate, górne bezogonkowe; ſzypułki 1-kwiatowe; liſtki kielicha gładkie, jaiowo-łancetowate, na brzegach białe, korony od kielicha większe. Rośnie w lasach nieco wilgotnych; kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 271.

2. Gwiazdnica 2-dzielna. *S. dichotoma. L.*

Pręt łokciowy, nieco gałęziſty, 2-dzielny; liście jaiowate, bezogonkowe, nieco koſmate; ſzypułki 1-kwiatowe; kwiaty białe. Rośnie na wilgotnych mieyscach; kwitnie w Czerwcu.

2. *Liście trawiaſte.*

3. Gwiazdnica leśna. *S. Holoſtea. L.*

Pręt łokciowy, delikatny; liście długie, lancetowate, znacznie zaoſtrzone, na brzegach delikatnie ząbkowane y ſzczecinkami oſadzone; kwiaty białe, liſtki korony ſerduszkowate, w półdzielne. Rośnie wſzędzie w lasach; kwitnie w Maiu y Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 698.

4. Gwia-

4. Gwiazdnica trawna. *S. graminea. L.*

Pręt delikatny, kruchy, 4-boczny, łokciowy; liście wąſkie trawiaſte, zupełnie całe; kwiaty wiechowate, białe; ſzypułki 1-kwiatowe, liſtki korony głęboko 2-dzielne. Rośnie wſzędzie w lasach y zaroślach; kwitnie w Maiu y Czerwcu.

Wyżpin. Cucubalus.

Kiełich wydęty; korona 5-liſtkowa, liſtki ogonkowate, gardziel naga; torebka 3-komorkowa.

1. Wyżpin jagodorodny. *C. bacciferus.*

Pręt gałęziſty, dęty, pnąc ſię miedzy drzewami do 4 łokci wyſokości dochodzi; liście jaiowo-lancetowate; ſzypułki 1-kwiatowe; kwiaty białe, z 5 liſtkow od ſiebie odległych ząbkowanych złożone; kielich wydęty, dzwonkowaty, nieco 5-dzielny; owoc, naſiennik 1-komorkowy, okrągły, gdy dożrzeie czarny. Rośnie w laſach wilgotnych.

2. Wyżpin ſiatkowaty. *C. Behen L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty, kolankowaty; liście blade, gładkie, ellyptyczno-lancetowate; na wierzchu kwiaty ſkupione, pochyłe; kielich okrągławy, gładki, zielono lub purpurowo-ſiatkowaty; liſtki korony gładkie, głęboko 2-dzielne; torebka 3-komorkowa, okrągława; Rośnie na łąkach ſuchych y polach; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 857.

3. Wyżpin lipki. *C. viſcosus L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, koſmaty, pod wierzchem lipki; liście z korzeni wyraſtaiące wąſkie, lancetowate, gładkie; prętowe, pręt otulaiące,

nieco

nieco fałdziste, lipkie, kosmate; szypułki 3-kwiatowe; kwiaty wiszące, białe, lub nieco czerwone; kielich walcowaty, 10-kątowy, lipki; pręciki od korony dłuższe. Rośnie w Grodzieńskim, kwitnie w Czerwcu.

4. Wyżpin jednoboczny. *C. Tataricus L.*

Pręt prosty, nie gałęzisty; liście dolne gęsto po ziemi rozesłane, lancetowate, ogonkowate, prętowe naprzeciw-ległe, bezogonkowe, zaostrzone; kwiaty 1 boczne; szypułki naprzeciw-ległe, kielich rurkowaty, białawy, 5-zęby; pręcików 5, od korony dłuższych, a 5 krótszych. Rośnie na pagórkach piaszczystych około Wilna y Grodna, kwitnie w Lipcu.

5. Wyżpin Syberyiski. *C. Catholicus L.*

Pręt półtora-łokciowy, gałęzisty; liście długie, jajowo-lancetowate; kwiaty wiechowate, zielono-żółtawe; szypułki wielokwiatowe: kielich lśniący, brunatny. Rośnie w trawnych mieyscach na Podlasiu, kwitnie w Czerwcu. X. Kluk.

6. Wyżpin jednopłciowy. *C. Otites L.*

Pręt prosty, łokciowy, pod wierzchem lipki, gałęzisty; liście dolne liczne, gęsto po ziemi rozesłane, ogonkowate, tęgie, jajowo-lancetowate; kwiaty wiechowato-okręgowe, jednopłciowe; kielich rurkowaty; listki korony bardzo wąskie niedzielone. Rośnie na pagórkach piaszczystych około Wilna, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 518.

7. Wyżpin dwupłciowy. *C. hermaphroditus Gil:*

Pręt ½-łokciowy, czerwonawy; liście prętowe naprzeciw-ległe, wąsko-lancetowate; dolne

liczne,

liczne czerwonawe, lancetowate, ſoczyſte; kwiaty z pomiędzy liści y gałązek gronkowate; przyſadki ſzypułkowe drobne, wąſkie; kielich krótki; liſtki korony białe, niedzielone, tak wąſkie, że od pręcików rozróżnić trudno; pręcików 10, czaſem 5 tylko. Rośnie na pagórkach piaſczyſtych około Wilna, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. Lubo za odmianę tylko poprzedzaiącego gatunku od wielu Autorów jeſt poczytany, jednak, gdy ſtałemi od niego różni ſię znakami, udzielnego opiſania zdaje ſię potrzebować.

Lepnica. Silene.

Kielich pękaty; korona 5-liſtkowa, liſtki ogonkowate, gardziel zamkniona; torebka 3-komorkowa.

1. Lepnica zwiſła. *S. nutans L.*

Pręt proſty, łokciowy, pod wierzchem lipki; liście u ſpodu liczne, ſkupione, ogonkowate, jajowo-lancetowate, nieco koſmate; kwiaty wiechowate, zwiſłe, jednoſtronne; kielich rurkowaty, lipki, 10 liniami oznaczony; liſtki korony białe, głęboko 2-dzielne; przedziałki wewnątrz zwinione, karbowane. Rośnie wſzędzie w zaroślach, obficie około Wilna pod Rybiſzkami, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 242.

2. Lepnica dwudzielna. *S. noctiflora L.*

Pręt proſty, pół-łokciowy, 2-dzielny; liście jajowo-lancetowate, koſmate; kwiaty rozpierzchłe; kielich rurkowy, 10-kątny, żyłkowaty; korona zielono-żółtawa, liſtki ſerduſzkowate, przez dzień zamknione, w nocy ſię rozwijaią. Gilibert znaydował na polach około Grodna, kwitnie w Sierpniu.

3. Le-

3. Lepnica baldaſzkowa. *S. Armeria L.*

Pręt proſty, pół-łokciowy, gałęziſty, gładki, w górze lipki; liście blade, gładkie, ſerduſzkowate, kwiaty czerwone, niby baldaſzkowate; kielich długi, czerwonawy; liſtki korony, całe, lub nieco karbowane. Roślina początkowie z południowych krajów, ale tak przyſwojona, iż na wielu mieyſcach w ogrodach a nawet y na polach dziko rośnie, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 559.

Rzęd pięciosłupkowy.

Rozłog. Cotyledon.

Kielich 5-dzielny; korona 1-liſtkowa, u ſpodu zarodka 5 łuſzczek miodnikowych; torebek 5.

1. Rozłog ząbkowany. *C. serrata L.*

Pręt proſty, pojedyńczy, ſoczyſty; liście jajowate, karbowane; kwiaty purpurowe w kłos ſkupione; ſzypułki kilka-kwiatowe. Rośnie na ſtarych murach, kwitnie w Lipcu.

2. Rozłog Rząſa powietrzna. *C. Umbilicus L.*

Pręt gałęziſty; liście tarczowe, nakſztałt leyki zwinione, podwóyno ząbkowane; prętowe naprzemian-ległe, gładkie, lśniące, ſoczyſte; kwiaty proſto-ſtoiące, w kłos ułożone, blado-żółtawe. Ten y poprzedzaiący gatunek rośnie, za świadectwem X. Kluka, na Podlaſiu; w Litwie niewidziałem.

Rozchodnik. Sedum.

Kielich 5-dzielny; korona 5-liſtkowa; u ſpodu zarodka 5 łuſzczek miodnikowych; torebek 5.

1. Roz-

1. Rozchodnik Wronie masło. *S. Telephium L.*

Pręt prosty, ½-łokciowy, liśćmi osadzony; liście płaskie, grube, soczystę, gładkie, ząbkowane; kwiaty w gęsty niby baldaszek skupione, blado-czerwonawe, kielich szczupły 5-dzielny; listki korony lancetowate. Rośnie na połach, y między chróstami na suchych mieyscach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 686. W lekarstwach chłodzi, rozwalnia y goi.

2. Rozchodnik sześćrzędny. *S. sexangulare L.*

Pręciki kilka-całowe, gęsto zarastaiące; liście jajowate, przyrosłe, bezogonkowe, w sześć rzędów dachówkowato ułożone, smaku ani ostrości niemaią; gałązki 2-3 kwiatowe, kwiaty żółte bezszypułkowe. Rośnie na pagórkach piasczystych, kwitnie w Czerwcu.

3. Rozchodnik pospolity. *S. acre L.*

Postać cała poprzedzaiącego; liście tylko gęściey ułożone, naprzemian-ległe, smak ostry, nieprzyiemny. Rośnie wszędzie na suchych y jałowych odłogach, kwitnie w Czerwcu. Smak w całey roślinie ostry; wewnątrz zażyta, gwałtowne sprawuje womity y żołądek pędzi; ma być skuteczną na puchlinę y Raka.

Sporek. Spergula.

Kielich 5-listkowy; korona 5-listkowa; listki całe: torebka jajowata, 1-komorkowa, 5-łuskowa.

1. Sporek rolowy. *S. arvensis L.*

Pręt słaby, ½-łokciowy, w górze 2-dzielny; listki wąskie, okręgowe; kwiaty na wierzchołkach gałązek białe; listki kielichowe, lipkie, biało-obwo-

obwodzone: korony jajowate. Rośnie wſzędzie na polach, kwitnie w Sierpniu.

2. Sporek 5-pręcikowy. *S. pentandra L.*

Poprzedzaiącemu gatunkowi podobny: liſtki wąſkie, okręgowe; kwiaty drobne, białe, 5-pręcikowe, y tym charakterem naybardziey od poprzedzaiącego różni ſię. Rośnie około Wilna na piaſkach, kwitnie w Lipcu.

3. Sporek kolankowaty. *S. nodosa L.*

Pręcik kilka-calowy, pojedyńczy, gęſto-kolankowaty; liście naprzeciw-ległe, zroſłe, wąſkie; ſzypułki 1-kwiatowe; kwiaty białe, proſto-ſtoiące: liſtki kielicha jajowo-lancetowate. Rośnie na Paſtwiſkach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 96.

Rogownica. Ceraſtium.

Kielich 5-liſtkowy; liſtki korony 2-dzielne; torebka 1-komorkowa, z wierzchu ſię otwieraiąca.

1. Liście wſzyſtkie bezogonkowe.

1. Rogownica poſpolita. *C. vulgatum L.*

Pręt kolankowaty, rozpierzchły, gęſtą darniną zaraſtaiacy; liście jajowo-lancetowate, koſmate, zroſłe; ſzypułki krótkie: kielich ſkrzydełkowaty, nieco koſmaty; korony białe, kielichowi równe, lub nieco większe. Rośnie wſzędzie na polach, kwitnie w Maju.

2. Rogownica lipka. *C. viſcoſum L.*

Pręt delikatny, u ſpodu pochyły, w górze podnieſiony, koſmaty, lipki; liście okrągławe, żółtawe;

tawe; kwiaty białe, drobne. Rośnie na pastwiskach, kwitnie w Maju.

3. Rogownica krótkokwiatowa. *C. semidecandrum L.*

Pręt kilka-calowy, mało gałęzisty, nieco pochyły; liście jajowate, kosmate; kwiaty drobne, korona kielichowi równa, listki jey wcięte: pręcików 10. ale z tych 5 tylko główkami pyłkowemi są opatrzone. Rośnie wszędzie na nieurodzaynych gruntach, kwitnie w Maju.

4. Rogownica polna. *C. arvense L.*

Pręciki delikatne, kolankowate, pochyłe; liście naprzeciw-ległe, wąskie, przytępione, gładkie, lancetowate; szypułki gałęziste; kwiaty białe, prosto-stoiące; korony od kielichów większe. Rośnie na polach, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab: 626.* Znaydowałem obficie za Zakretem na piaszczystych gruntach.

2. Liście dolne ogonkowate.

5. Rogownica wodna. *C. aquaticum L.*

Pręt pół-łokciowy, słaby, gałęzisty, 4-boczny; liście dolne ogonkowate, górne, jajowo lancetowate, serduszkowe, bezogonkowe; kwiaty pojedyńcze; torebki okrągławe, wiszące. Rośnie na wodnistych mieysćach, mianowicie w lasach, kwitnie w Lipcu.

Kąkolnica. Agrostema.

Kielich 1-listkowy, twardy; korona 5-listkowa, listki ogonkowate, tępe, całe; torebka 1-komorkowa.

1. Kąkolnica pospolita. *A. Githago L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, lub pojedyńczy,

czy, koſmaty; liście wąſkie, koſmate; ſzypułki długie, jednokwiatowe; kwiaty purpurowe; kielich twardy, kątowaty. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 567.

Firletka. Lychnis.

Kielich 1-liſtkowy, podłużny, gładki; korona 5-liſtkowa, liſtki ogonkowate, prawie 2-dzielne; torebka 1-komorkowa.

1. Firletka Kukułka. *L. Flos Cuculi L.*

Pręt proſty, prawie łokciowy, czerwonawy, pod wierzchem nieco lipki; liście gładkie, lancetowate, zaoſtrzone, naprzeciw-ległe; kwiaty wielkie, pięknie czerwone, liſtki korony 4-dzielne; torebki okrągławe. Rośnie wſzędzie na łąkach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 590.

2. Firletka Smołka. *L. viſcaria L.*

Pręt proſty, łokciowy, cały lipkim ſokiem oblany; liście gładkie, jajowo-lancetowate; kwiaty gronkowate y niby okręgowe; kielich czerwony, 5-zęby; korona purpurowa, liſtki prawie całe, nieco wcinane. Rośnie wſzędzie w zaroślach pagórkowatych, kwitnie w Czerwcu y Łipcu.

3. Firletka oddzielnopłciowa. *L. dioica L.*

Pręt łokciowy, proſty, kolankowaty; liście jajowo-lancetowate, miętkie, koſmate; kwiaty na wierzchołkach pręta ſkupione białe; ſzypułki krótkie; kielichy wydęte, koſmate; liſtki korony ſerduſzkowate; płeć poſpolicie jeſt oddzielna. Rośnie wſzędzie na łąkach y w ogrodach, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 792.

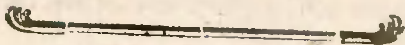
Szcza-

Szczawik. Oxalis.

Kielich 5-liſtkowy; liſtki korony ogonkami zroſłe; torebka 5-kątna, na bokach ſię otwieraiąca.

1. Szczawik zaięczy. *O. Acetosella L.*

Liście z korzenia wyraſtaiące ogonkowate, troiſte; liſtki ſerduſzkowate, jaſno-zielone, przyjemnie kwaśne; z pomiędzy nich powſtaje pręcik 1-kwiatowy; kwiat biały, kielich dzwonkowaty, zielono-białawy. Rośnie wſzędzie w laſach wilgotnych, kwitnie w Maju. Roślina ta w lekarſtwach chłodzi y gorączki uśmierza; z ſoku z niey wyciśnionego robi ſię ſól kwaśna u Chymikow *Acidum Acetoſellæ* nazwana, do wybierania plam Atramentowych zdatna.

KLASSA XI.

DWUNASTOPRĘCIKOWA.

(*DODECANDRIA.*)

Rzęd Jednosłupkowy.

Kopytnik. Asarum. Korona o; Kielich 3-dzielny, nadowocowy; torebka 6-komorkowa.

Portulaka. Portulaca. Korona 5-liſtkowa; kielich 2-dzielny, podowocowy; torebka 1-komorkowa.

Krwawnica. Lythrum. Korona 6-liſtkowa; kielich 12-dzielny, podowocowy; torebka 2-komorkowa.

Rzęd

RZĘD DWUSŁUPKOWY.

Rzepik. Agrimonia. Korona 5-liſtkowa; kielich 5-dzielny; ziarno 1, lub 2.

RZĘD TRZYSŁUPKOWY.

Rezeda. Reſeda. Liſtki korony wielodzielne; kielich podzielony; torebka 3-komorkowa, otwarta.

Euforbia. Euphorbia. Liſtki korony tarczykowate; kielich pękaty; torebka 3-ziarnowa.

RZĘD DWUNASTOSŁUPKOWY.

Skoczek. Sempervivum. Korona 12-liſtkowa; kielich 12-dzielny; torebek 12.

RZĘD JEDNOSŁUPKOWY.

Kopytnik. Aſarum.

Kielich 3-lub 4-dzielny, nadowocowy; korona o; torebka kielichem opasana.

1. Kopytnik poſpolity. *A. Europæum. L*

Pręcik krótki, z długiego prawie horyzontalnie rozciągnionego korzenia powſtaiący; liście nerkowate, długo-ogonkowate, zielone, zwierzchu gładkie, ze ſpodu nieco koſmate; kwiat krótko-ſzypułkowaty, dzwonkowaty, 3-dzielny, wewnątrz brudno-czerwony, poiedyńczy; znamie 6-dzielne. Rośnie wſzędzie w ciemnych laſach, kwitnie w Kwietniu. *Fl. Dan. tab.* 633. Całey Rośliny a mianowicie korzeni zapach tęgi, niby pieprzowy; wewnątrz użyta gwałtowne womity ſprawuie, y żołądek gwałtownie poruſza.

Portu-

Portulaka. Portulaca.

Kielich 2-dzielny; korona 5-liſtkowa; torebka 1-komorkowa.

1. Portulaka ogrodowa. *P. oleracea. L.*

Pręty miętkie, ſoczyſte, gładkie, czerwonawe, po ziemi rozesłane; liście klinowate, ſzerokie, lśniące, ſoczyſte; kwiaty drobne, bez-ſzypułkowe; kielich 2-dzielny; korona zielono-żółtawa, 5-liſtkowa, nietrwała. Utrzymuie ſię w ogrodach, używa ſię w przyprawach kuchennych y Sałacie; ſkutki iey ſą chłodzące; w ſzkorbucie y mokrzowych affekcyach bardzo użyteczna.

Krwawnica. Lythrum.

Kielich 12-dzielny; korona 6-liſtkowa, liſtki na kielichu oſadzone; torebka 2-komorkowa, wielo-ziarnowa.

1. Krwawnica poſpolita. *L. Salicaria. L.*

Pręt proſty, 2-łokciowy, czworo-boczny, w górze gałęziſty; liście naprzeciw-ległe, ſerduszkowo-lancetowate, nieco koſmate, nieząbkowane; kwiaty purpurowe, w kłosy gęſte ſkupione, przyſadkami lancetowatemi opatrzone; kielich 12-dzielny; korona 6-liſtkowa. Rośnie wſzędzie około wod y na mieyscach wilgotnych, kwitnie w Lipcu y Sierpniu. *Fl. Dan. tab.* 671. W lekarſtwach sciąga, goi, y biegunkę zaſtanawia.

2. Krwawnica wąſkoliścia. *L. Hysopifolium. L.*

Pręt czwierć łokciowy, proſty, mało gałęziſty; liście na przemian-ległe, gładkie, wąſkie, przytępione; kwiaty między liśćmi poiedyncze lub podwóyne, bezſzypułkowe; kielich 10-lub 12.

dziel-

dzielny; korona 5-lub 6-liſtkowa. Gilibert znaydował w Grodzieńſkim około iezior; kwitnie w Sierpniu. *Iacq. Fl. Auſtr. vol. 2. tab.* 133.

Rzęd dwusłupkowy.

Rzepik. Agrimonia.

Kielich 5-zęby, drugim kielichem opasany; korona 5-liſtkowa; ziarna 2, na dnie kielicha.

1. Rzepik poſpolity. *A. Eupatoria. L.*

Pręt proſty, koſmaty, łokciowy; liście naprzeciw-ległe, koſmate, nieparzyſto-pierzaſte, złożone z liſtków jałowo-lancetowatych, ząbkowanych, między któremi inne bardzo drobne ſą umieszczone; kwiaty żółte, krótko-ſzypułkowate, w kłos ułożone; korona 5-liſtkowa; kielich 5-zęby; owoce ſzczecinami haczkowatemi gęſto oſadzone, któremi ſię odzienia czepiaią; ziarna naſienne wewnątrz 2. Rośnie wſzędzie na łąkach y w ogrodach, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 588. Roślina w lekarſtwach wielce używana; sciąga, oczyszcza, goi, y zamulania otwiera.

Rzęd trzysłupkowy.

Rezeda. Reseda.

Kielich 1-liſtkowy, podzielony; liſtki korony fręzelkowate; torebka 1-komorkowa z wierzchu ſię otwiera.

1. Rezeda żółta. *R. Luteola. L.*

Pręt łokciowy; liście dolne gęſto na ziemi rozesłane, lancetowate, u ſpodu z obuſtron ząbkiem

iednym oznaczone, nieco fałdowane; kwiaty w kłos długi, bez-liści, ſkupione; kiellch 4-dzielny, korona 4-liſtkowa, liſtki fręzelkowate; naſiennik 3-boczny zwierzchu ſię otwiera. Około Wilna nie widziałem; Gilibert w Woiewództwie Brzeſkim znaydował; kwitnie w Lipcu. *Flor: Dan. tab.* 864. Roślina w Farbierniach wielce używana do farbowania żółto wełny y ſukna.

Euforbia. Euphorbie.

Kielich 1-liſtkowy, pękaty; korona 3-lub 4-liſtkowa na kielichu oſadzona; torebka 3-ziarnowa.

1. *Baldaszek o, albo od 3. lub 4. promieni tylko.*

1. Euforbia okrągłoliścia. *E. Peplus. L.*

Pręt pół-łokciowy, gałęziſty, pochyły; liście jaiowe, ogonkowate; baldaszek ogólny 3-dzielny; ſzczególne dwu-dzielne; pokrywki tak ſzczególne iak ogólne, iaiowate; kwiaty drobne, zielono-żółtawe, wſzyſtkie dwupłciowe; liſtki koronne dwu-rożkowe; owoc gładki. Rośnie w ogrodach między iarzynami; kwitnie w Lipcu.

2. Euforbia Wilcze mleko. *E. Chamaesyce. L.*

Pręciki delikatne, kilka-calowe, gładkie, gałęziſte, po ziemi rozesłane; liście drobne, naprzeciw-ległe, ogonkowate, okrągławe, ukośnie ſerduszkowate, nieco ząbkowane; kwiaty w kątach liści poiedyńcze, prawie bez ſzypułkowe; owoc nieco koſmaty. Rośnie na Podlasiu na mieysćach nieurodzaynych; kwitnie w Lipcu.

2. *Baldaszek z 2-5 promieni złożony.*

3. Euforbia słodka. *E. dulcis. L.*

Pręt proſty, gładki, cały liśćmi okryty; liście podłu-

podłużno-elliptyczne, przytępione; baldaszek ogólny 5-dzielny, szczególne 2-dzielne; listki pokrywkowe jaiowate, delikatnie ząbkowane, żółtawe; owoc czerwony, szorstki. Rośnie w zaroślach. Gilibert.

4. Euforbia szerokoliścia. *E. platyphillos. L.*

Pręt prosty, pół-łokciowy, gładki; liście naprzemian-ległe, od pręta odstaiące, lancetowate, gładkie, ząbkowane; baldaszek ogólny 5-dzielny, szczególne 3-dzielne; listki pokrywowe lancetowate, delikatnie ząbkowane; korona żółta, 4-listkowa, listki okrągłe; owoc bruzdowany. Rośnie na Podlasiu na rolach, kwitnie w Lipcu. *Iacq. Flor. Austr. vol. 4. tab. 76.* X. Kluk.

5. Euforbia ząbkowana. *E. helioscopia. L.*

Pręt prosty, ½-łokciowy; liście klinowate, naprzemian-ległe, ząbkowane; baldaszek ogólny 5-dzielny, pięcio-liści, szczególne 3-dzielne, trzyliście, wszystkich pokrywki jaiowate; kwiaty dwupłciowe; korony 4-listkowe; owoc gładki. Rośnie wszędzie w ogrodach y między zbożem; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl. Dan: tab. 725.*

3. *Baldaszek więcey niż 5-promienisty, pręty y liście gładkie.*

6. Euforbia krzewinowa. *E. dendroides. L.*

Pręt łokciowy, gałęzisty, krzewinowy; gałęzie na wierzchołku gęsto osadzone; liście wąskie lancetowate, gładkie, nawierzchołkach gałęzi skupione; baldaszek wielodzielny; przysadki serduszkowate; kwiaty żółte. Kwitnie w Czerwcu. X. Kluk.

7. Euforbia błotna. *E. palustris. L.*

Pręt prosty, 2-lub 3-łokciowy, gałęzisty, krzewinowy; liście lancetowate, przytępione, zobustron gładkie; baldaszek wielodzielny, pokrywy jaiowate, przysadki kwiatowe prawie okrągłe, żółte; korona 4 lub 5-liścia; owoc brodawkowaty. Rośnie na bagnach w Grodzieńskim; kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 866.

8. Euforbia Psie mleko. *E. Esula. L.*

Pręt prosty, łokciowy, gładki, cały liśćmi okryty; liście blado-zielone, ledwo półtory linii szerokie, delikatném ostrzem zakończone; baldaszek wielodzielny, liście pokrywkowe jaiowate, przysadki serduszkowate; korona żółtawa, 4-liścia, listki dwuząbkowe; baldaszki poboczne 2-dzielne. *Gilibert in Chloride Grodn.*

9. Euforbia wąskoliścia. *E. Cyparissias. L.*

Pręt prosty, ½-łokciowy, liśćmi okryty; liście wąskie, gładkie, pod baldaszkiem szczecinowate, gęsto osadzone; baldaszek ogólny wielodzielny, szczególne 2-dzielne; przysadki okrągławe, serduszkowate; owoc gładki. Rośnie na piaskach, nayobficiey w Lidzkim około Lebiody przy gościńcu Wileńskim. *Iacq. Fl. Austr. vol.* 5. *tab.* 435. Roślina pełna ostrego białego soku, wewnątrz zażyta gwałtownie żołądek porusza.

10. Euforbia Opatek. *E. Myrsinites. L.*

Pręty ½-łokciowe, kupą wyrastaią y po ziemi się ścielą, opadłych liści bliznami oznaczone; liście naprzemian-ległe, szerokie, grube, blado-zielone, ostrzem zakończone, brzegi szorstkie; baldaszek ogólny wielodzielny, szczególne dwudzielne;

dzielne; liście pokrywki ogólney jaiowate, oſtre; przysadki dwu-liście, ſerduszkowate, wklęsłe; kwiaty żółte, w pierwszey y drugiey pokrywie ſamcze, inne dwu-płciowe; korona 4-liścia, liſtki 2-rożkowe; owoce gładkie. Rośnie na Podlasiu na gruntach płonnych; kwitnie w Czerwcu. X. Kluk.

4. *Baldaſzek więcey niż pięć-promieniſty, Pręty y liście koſmate.*

11. Euforbia czerwona. *E. Characias. L.*
Pręt 2-łokciowy, podkrzewinowy, koſmaty, gałęziſty; gałęzie w górze grubſze; liście lancetowate, tęgie, zielone, koſmate, odgięte; baldaſzek ogólny wielodzielny, ſzczególne dwudzielne; pokrywa ogólna wielolifcia, odgięta; przyſadki dwudzielne; kwiaty 4-liſtkowe, purpurowe, między pierwſzemi pokrywkami ſamcze, inne dwupłciowe. w Litwie nie widziałem, X. Kluk na Podlaſiu znaydował na groblach przy Młynach.

Cały ten Rodzay podeyrzane, oſtre, pełne mlecznego ſoku zawiera Rośliny; wnętrzne ich użycie prawie nigdy beſpieczne być nie może; gwałtownie żołądek poruſzaią, zapalaią, y krwi płynienie ſprawuią; Bydło ich nietyka, owſzem ieśli kiedy z głodu ieść muſi, gwałtownych doſtaie biegunek.

RZĘD DWUNASTOSŁUPKOWY.

Szkoczek. Sempervivum.

Kielich 12-dzielny; korona 12-liſtkowa; torebek 12. wieloziarnowych.

1. Skoczek poſpolity. *S. tectorum L.*

Liście

Liście iaiowate, grube, soczyste, na obwodzie szczecinkami osadzone, w rożyczkę na ziemi skupione, częstokroć czerwonawe, wklęsłe; zpomiędzy nich powstaie pręt prosty, łokciowy, łuszczkami kosmatemi osadzony, w górze gałęzisty; kwiaty w kłosy iednostronne skupione wielolistkowe, wewnątrz czerwonawe, zewnątrz zielonawe; kielich 12-lub 14-dzielny, przedziałki szczecinowate, wierzchołki purpurowe. Rośnie wszędzie około Wilna na pagórkach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 601. Kwiaty rzadko kiedy widzieć się daią. Roslina pełna kwaskowatego y niby saletrzanego soku; w lekarstwach chłodzi, orzezwia, ściąga y goi.

KLASSA XII.

KIELICHOPRĘCIKOWA.

(*ICOSANDRIA*)

RZĘD IEDNOSŁUPKOWY.

Sliwa. Prunus. Kielich 5-dzielny, podowocowy; Korona 5-listkowa; pestki spoienie wypukłe.

RZĘD DWUSŁUPKOWY.

Głog. Cratægus. Kielich 5-dzielny, nadowocowy; Korona 5-listkowa; Iagoda 2-ziarnowa.

RZĘD TRZYSŁUPKOWY.

Iarzębina. Sorbus. Kielich 5-dzielny nadowocowy; Korona 5-listkowa, Iagoda 3-ziarnowa.

RZĘD PIĘCIOSŁUPKOWY.

Grusza. Pyrus. Kielich 5-dzielny, nadowocowy; Koro-

Korona 5-liſtkowa; owoc 5-komorkowy, wieloziarnowy.

Parzydło. Spiræa. Kielich 5-dzielny, podowocowy; Korona 5-liſtkowa; torebki ſkupione.

Rzęd wielosłupkowy.

Ròża. Rosa. Kielich 5-dzielny; Korona 5-liſtkowa; kielich iagodowy, wieloziarnowy.

Malina. Rubus. Kielich 5-dzielny; Korona 5-liſtkowa; iagoda z wielu innych złożona.

Drzewianka. Tormentilla. Kielich 8-dzielny; Korona 4-liſtkowa; ziaren 8.

Poziomka. Fragaria. Kielich 10-dzielny; Korona 5-liſtkowa; ziarna na iagodzie oſadzone.

Pięcperſt. Potentilla. Kielich 10-dzielny; Korona 5-liſtkowa; ziarna na dnie ſuchém oſadzone.

Kuklik. Geum. Kielich 10-dzielny; Korona 5-liſtkowa; na ziarnach ość kolankowata.

Palecznik. Comarum. Kielich 10-dzielny; Korona 5-liſtkowa; ziarna na dnie gębczaſtèm oſadzone.

Rzęd iednosłupkowy.

Sliwa. Prunus.

Kielich 5-dzielny, podowocowy; Korona 5-liſtkowa; Peſtki ſpoienie wypukłe.

1. Sliwa Czeremcha. *P. Padus L.*

Pień czaſem w drzewo znaczney wyſokości wyraſta; liſcie iaiowo-lancetowate, ogonkowate, gładkie, ząbkowane, na ſpodzie przy ogonku dwóma gruczołkami oznaczone; kwiaty białe, gron-

gronkowate: gronka u ſpodu liſćmi oſadzone; Korona 5-liſtkowa, liſtki ząbkowane; owoc: iagoda gdy dozrzeie czerwona ſmaku ſłodkoprzykrego: ptaſtwo ich nie zobie. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie na początku Maia. *Fl: Dan: tab:* 205. Drzewo giętkie, do rozmaitych goſpodarſkich narzędzi zdatne.

2. Sliwa Ptaſia Wiſnia. *P. Avium L.*

Pień do znaczney wyſokości wyraſta, korą białawą pokryty; liście iaiowo-lançetowate, ze ſpodu nieco włoſiſte, ząbkowane; kwiaty ſzypułkowe, baldaſzkowate; kielicha przedziały odgięte; korona 5-liſtkowa, liſtki blado-różowe, ſerduſzkowate; owoc iagoda okrągława, czarna, ſłodka. Rośnie w laſach około Grodna, kwitnie w Maiu. z Iagod przez fermentacyą napóy winny, a przez diſtyllacyą wódka robic ſię może.

3. Sliwa Wiſnia. *P. Ceſarus L.*

Drzewo mierney wyſokości; liście iaiowo-lançetowate zobuſtron gladkie, fałdowane, ząbkowane; kwiaty baldaſzkowate, baldaſzki nieco ſzypułkowatę; korona blado-różowa, owoc ciemno czerwony, kwaśny. Utrzymuie ſię wſzędzie w ogrodach y Sadach, a na niektórych mieyſcach dziko roſnie; kwitnie Maiu. Wiſnie, oprócz nieſkonczoney ſwey pożyteczności w ekonomice w ſokach, powidłach, y rozmaitych konfiturach, w medycynie maią ſkutki chłodzące, rozrzadzaiące, rozwalniaiące; przez fermentacyą robi ſię trunek wyborny pod imieniem Wiſniaku znaiomy; a gumma z drzewa płynąca wſzelkie potrzeby gummy Arabſkiey zaſtąpic może.

4. Sli-

4. Sliwa Tarń. *P. Spinosa. L.*

Krzew rozmaitey wysokości, bardzo gałęzisty, ciernisty; liscie iaiowo-lancetowate, gładkie, ząbkowane; szypułki pomiędzyliście, częstokroć iednokwiatowe; brzegi kielicha fręzelkowate nieodgięte; korona biała, 5-listkowa. Owoc Czarny, kulkowaty, cierpki. Rośnie w ogrodach wieyskich, a w Brzeskim Gilibert w lasach dziko rosnącą znaydował. Sok owocow niedozrzałych iest sciągaiący, biegunki zastanawia, z dozrzałych zas przez fermentacyą y distillacyą wódka robić się może.

5. Sliwa pospolita. *P. Domestica L.*

Drzewo mierney wysokości; liście naprzemian-legle, ogonkowate, iaiowo - lancetowate, ząbkowane, młode zwinione; szypułki iednokwiatowe, kielich gładki, nieodgięty; kwiaty białe, 5-listkowe; owoc soczysty, rozmaitey wielkości y smaku, według rozmaitych odmian: wewnątrz pestka płaska, podługowata. Utrzymuie się wszędzie w ogrodach y sadach; kwitnie w Maiu. Owoc Sliwek oprócz użycia swego w Ekonomice na powidła y rozmaite Konfitury, w medycynie ma swoie zalety, żołądek rozwalnia, gorączkę usmierza, chłodzi; drzewo w Stolarniach y Tokarniach do rozmaitych Robot zdatne.

RZĘD DWUSŁUPKOWY.

Głog. Cratægus.

Kielich 5-dzielny. Korona 5-listkowa; Owoc: iagoda podkwiatowa, dwóziarnowa.

1. Głog pospolity. *C. Oxyacantha. L.*

Krzew

Krzew krzaczyſto zaraſtaiący, mierney wyſokości, cierniſty; liście naprzemian-ległe, ogonkowate, gładkie, trzyklapkowe, głęboko wcinane, ząbkowane; kwiaty baldaſzkowate, przyiemnie pachnące, białe; przedziałki kielicha odgięte; ſłupek częſtokroc ieden; owoc, iagoda czerwona, mączaſta, ſucha, iedną lub kilka peſtek zawieraiąca. Rośnie w laſach, obficie około Wilna na Pagórkach zaroſłych; kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab:* 634. Drzewo twarde, bukſzpanowemu nieco podobne, do rozmaitych robot zdatne; iagody ſłodkawe, nieco ſciągaiące.

Rzęd trzysłupkowy.

Iarzębina. Sorbus.

Kielich 5-dzielny; korona 5-liſtkowa; Owoc iagoda podkwiatowa, trzyziarnowa.

1. Iarzębina poſpolita. *S. Aucuparia L.*

Drzewo mierney wyſokości, proſte; liście pierzaſte, z liſtkow tęgich, iaiowo-lancetowatych, gładkich, ząbkowanych złożone; kwiaty baldaſzkowate, pachnące; ſzypułki gałęziſte; kielicha przedziałki zaoſtrzone; owoc iagoda iaiowata, pąſowo-czerwona, oſtro kwaśna. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Czerwcu. Ptaſznicy iagod Iarzębinowych na łowienie rozmaitego ptaſtwa w ieſſeni y zimie zażywaią; drzewo do Stolarſkich, Stelmaſkich y Tokarſkich robot zdatne.

Rzęd pięciosłupkowy.

Gruſza. Pyrus.

Kielich 5-dzielny; Korona 5-liſtkowa; owoc

pod-

podkwiatowy, pięćkomorkowy, wieloziarnowy.

1. Grufza pofpolita. *P. communis. L.*

Drzewo czafem ogromney wielkości, cierniſte; liście iaiowo-lancetowate, ząbkowane, gładkie; kwiaty podbaldafzkowe; blado-różowe, zarodek kofmaty; owoc mięfifty, 5-komorkowy, w odmianie dzikiey oftro kwafny, a w ogrodowych przyiemny, rozmaitego fmaku. Rośnie dziko na polach y w lafach; kwitnie w Maiu. Drzewo do rozmaitych Tokarfkich y Stolarfkich robot zdatne.

2. Grufza Iabłoń. *P. Malus L.*

Drzewo wyfokie: liście pofpolicie przytępione, ze fpodu wełniſte; kwiaty niby baldafzkowate, czerwonawe, pachnące: owoc okrągły, rozmaitey wielkości, oftro-kwaśny, przy ogonku wklęfły. Rośnie dziko w lafach, kwitnie w Maiu. Odmiany rozmaite ogrodowe wfzędzie obficie dla wybornych fwych owocow utrzymuią fię.

Parzydło. Spiræa.

Kielich 5-dzielny; korona 5-liftkowa; torebki wieloziarnowe.

1. Parzydło Wiązowe. *S. Ulmaria L.*

Pręt profty, twardy, dwułokciowy; liście pierzafte, z liftkow oftro-ząbkowanych, a między niemi z innych drobniuchnych złożone; wierzchołkowy trzyklapkowy, nad inne większy; kwiaty podokółkowe, białe; kielicha przedziałki odgięte; liftki korony okrągławe; torebki nafienne w trąbkę zwinione, nafiona drobniuchne. Rośnie w lafach y na łąkach wilgotnych, kwitnie

tnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 547. w Medycynie ściąga, goi, y poty pobudza.

2. Parzydło Zwieśinosek. *S. Filipendula. L.*

Korzeń nitkowy, wiele główek drobnych wydaiący; pręt łokciowy, prosty; liście pierzaste, listki ząbkowane, wierzchołkowy 3-klapkowy; przysadki liściowe wielkie, ząbkowane, pręt otulaią; kwiaty w kupki płaskie zebrane, białawe; korona 6-listkowa; torebki nasienne w cyrkuł ułożone. Rośnie wszędzie na łąkach y pastwiskach; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. Cała roślina do garbowania skór wielce zdatna; w medycynie humory rozrzadza, ściąga, goi, y mokrz pędzi.

3. Parzydło oddzielno - płciowe. *S. Aruncus L.* Pręt prosty, dwułokciowy, tęgi, gładki, nieco gałęzisty; liście naprzemianległe, 3 razy pierzaste, z listkow iaiowato-kończatych, ząbkowanych; kwiaty białe, w gęste, wiechowate kłosy skupione; płeć pospolicie oddzielna, lubo częsem dwupłciowe kwiaty tak między samczemi iak samiczemi widzieć się daią. w Litwie niewidziałem, X. Kluk około Ciechanowca znaydował. Pręt y liście do garbowania skór zażyte być mogą.

Rzęd wielosłupkowy.

Róża. Rosa.

Kielich nalewkowy, 5-dzielny, mięsisty, szyika ściśniona; korona 5-listkowa; owoc: kielich wypukły, wewnątrz wiele ziaren szorstko-kosmatych zawieraiący.

1. Róża dzika. *R. canina L.*

Krzew

Krzew 3-lub 4-łokciowy, gałęzisty; gałęzie słabe, zielonawe, rzadkiemi lecz tęgiemi, odgiętemi cierniami osadzone; liście pierzaste, z 7 pospolicie listków jajowatych, ząbkowanych, z wierzchu lśniąco-zielonych, ze spodu białawych, złożone; ogonki liściowe cierniste; przysadki wielkie, 2-dzielne; szypułki gładkie; kielich kosmaty, przedziałki pierzasto-dzielne; kwiaty blado-czerwonawe, listki korony serduszkowate; owoc jajowaty, jasno-czerwony. Rośnie wszędzie w lasach około pól na suchych mieyscach, kwitnie w Lipcu. Kwiaty w Medycynie maią moc ściągaiącą, biegunki zastanawiaią y w chorobach oczu zażywaią się; owoce mokrz pędzą.

2. Róża nayciernistsza. *R. spinosissima L.*

Krzew gałęzisty, łokciowy, gęsto cierniami prostemi, nierównemi y skupionemi osadzony; liście pierzaste, z 9. lub 11. drobnych, jajowatych, ząbkowanych listkow złożone; szypułki kwiatowe krótkie, gładkie, cierniste; przedziałki kielicha niedzielne; korona biała, bardzo mało czerwoności maiąca; listki jey serduszkowate, owoc okrągły, gładki, ciemno-czerwony. Rośnie w Lidzkim na miedzach y drogach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 398.

3. Róża żółta. *R. Eglanteria L.*

Krzew 2-łokciowy, gałęzisty, tęgiemi y zagiętemi cierniami gęsto osadzony; liście pierzaste, z 5. lub 7. jajowatych, ząbkowanych listkow złożone, z wierzchu zielone, ze spodu rdzawe, pachnące, szczecinkami osadzone: ogonki szorstkie; szypułki gładkie; listki kielicha pierzasto-dzielne; korony żółte; owoc okrągły, gładki,

ki, dożrzały ciemno-czerwony. W ogrodach opuſzczonych częſto widzieć ſię daje.

4. Róża Francuzka. *R. Gallica L.*

Krzew 2 łokciowy; pień ſzczecinami y kolcami oſadzony; liście pierzaſte z 5. lub 7. liſtkow jajowo-okrągłych złożone, ząbkowane, gładkie, z wierzchu zielone, ze ſpodu bladawe; ſzypułki gęſto drobnemi cierniami oſadzone; kwiaty blado-czerwone, lub zupełnie białe, przyiemnie pachnące, poſpolicie pełne. Gatunek ten obcy, przyſwojony, wſzędzie w ogrodach dla piękności y pożytków ſwych utrzymuje ſię.

Malina. Rubus.

Kielich 5-dzielny, korona 5-liſtkowa; Owoc z wielu jednoziarnowych jagodek złożony.

1. Krzewinowe.

1. Malina poſpolita. *R. Idæus L.*

Krzew krzaczyſty: pręty ſłabe, dość proſte, drobnemi y ſłabemi cierniami oſadzone; liście dolne pierzaſte, 5 liſtkowe, wyżſze potróyne, wſzyſtkie jajowo-podłużne, ząbkowane, z wierzchu zielone, ze ſpodu białe, koſmate; ſzypułki koſmate; liſtki kielicha zaoſtrzone, odgięte; korona biała; owoc czerwony, przyiemnego zapachu y ſmaku, nieco koſmaty. Rośnie wſzędzie w laſach wilgotnych, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 788. Oprócz rozmaitych, wybornych konfitur, robi ſię z Malin Malinnik, czyli napóy ròwnie mocny jak ſmakowi przyiemny.

2. Malina Jeżyna. *R. fruticoſus L.*

Krzew 3-lub 4-łokciowy: pręty pochyłe, lub

po

po ziemi rozesłane, twardemi y zakrzywionemi cierniami osadzone; liście z 3 lub 5 listkow jajowatych, ząbkowanych, z wierzchu zielonych, ze spodu białych y kosmatych, złożone; kwiaty białe, lub nieco czerwonawe; Owoc dożrzały czarny, gładki, słodki. Rośnie w zaroślach, kwitnie w Czerwcu. Liście w lekarstwach ściągaią, oczyszczaią osuszaią; owoce są chłodzące.

3. Malina Jeżynka. *R. Cæsius L.*

Krzew 2-łokciowy; pręty słabe, gęsto cierniami okryte, po ziemi rozesłane; liście troiste, z listkow 2-klapkowych, ząbkowanych, nieco kosmatych, złożone; szypułki kosmate, długie, 1-lub 2-kwiatowe, rzadkiemi y krótkiemi cierniami okryte; kielich kosmaty, korona biała; owoc błękitny, z kilku buynych jagod złożony. Rośnie w zaroślach y na trzebieżach, kwitnie w Czerwcu.

a. Zielne.

4. Malina Kamionka. *R. saxatilis L.*

Pręt zielny, kosmaty, ku ziemi nakłoniony, lub po niey rozesłany, wypustkami czołgaiącemi się otoczony; liście troiste, zobustron gładkie, grubo y nierównie ząbkowane; szypułki kosmate, delikatnemi cierniami osadzone, jedno-lub kilko-kwiatowe; listki kielicha lancetowate; korona biała; owoc czerwony z 2 lub kilku buynych, gładkich, oddzielnych jagod złożony. Rośnie w lasach kamienistych; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 134.

5. Malina Porzeczko-liścia. *R. Chamæmorus L.*

Pręt czwierć-łokciowy, zielny, kosmaty; liście poje-

pojedyńcze, naprzemian-ległe, ogonkowate, 5-klapkowe, nie równo ząbkowane; kwiat jednopłciowy, pojedyńczy; kielich 5-dzielny, otwarty; korona biała, wielka, 5-liſtkowa; owoc z kilku jagod jaſno-brunatnych złożony. Rośnie w laſach na mieyſcach mokrych, torfowych; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 1.

Drzewianka. Tormentilla.

Kielich 8-dzielny; korona 4-liſtkowa; ziarna okrągłe, nagie, na dnie małém, ſuchém, oſadzone.

1. Drzewianka proſta. *T. erecta L.*

Korzeń gruby, główkowy, pełen czerwonego ſoku; pręt gałęziſty, półłokciowy, proſty, lub nieco pochyły; liście dolne ogonkowate, górne bezogonkowe, wſzyſtkie 5-palczaſte, ząbkowane; kielicha przedziałki koſmate; korona żółta, 4-liſtkowa; liſtki ſerduſzkowate. Rośnie wſzędzie na łąkach ſuchych y w zaroślach; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 598. Korzenie wygotowane, gdy w proporcyą z Koperwaſem zmieſzane będą, daią dobry, trwały y przyiemnie pachnący Atrament; w lekarſtwach mocno ściągaią y biegunki zatrzymuią, a Wieśniacy do farbowania wódki czerwono zażywaią.

2. Drzewianka leżąca. *T. reptans L.*

Poprzedzaiącey podobna: pręt po ziemi rozeſłany, z kolanek korzonki puſzcza; liście wſzyſtkie ogonkowate, blado-zielone, 5-dzielne, ząbkowane. Rośnie w zaroślach, kwitnie w Lipcu.

Poziomka. Fragaria.

Kielich 10-dzielny; korona 5-liſtkowa: dno jagoda jajowata, ziarnami oſadzona, opadaiąca.

1. Po-

1. Poziomka pospolita. *F. Vesca L.*

Z korzonka czarnego, gałęzistego, wychodzą długie wicie po ziemi się czołgaiące y pręcik kilka-calowy, kosmaty; liście także z korzenia wyrastaią, kosmate, długo-ogonkowate, z 3 listków jajowatych, ząbkowanych, ze spodu kosmatych złożone; szypułki krótkie, jedno-kwiatowe; kwiaty białe, listki koronne nieco ząbkowane; owoc jagoda czerwona, soczysta, nasionami okryta, przyiemnie kwaśna, pod imieniem Poziomki każdemu znajoma. Rośnie wszędzie; kwitnie w Maju. Odmiany ogrodowe Poziomek, co do wielkości jagod, kształtu, koloru y smaku, różne, Truskawkami się zowią. Roślina we wszystkich swych odmianach wielce pożyteczna; użycie poziomek surowo z winem lub z cukrem zawsze jest zdrowym pokarmem; soki y konfitury chłodzą y orzeźwiaią, ztąd w gorączkach są bardzo skuteczne; liście zaś y korzenie w lekarstwach maią moc letko ściągaiącą y goiącą.

2. Poziomka płonna. *F. sterilis L.*

Podobna poprzedzaiącey; pręciki delikatne, po ziemi rozesłane wici nie wypuszczaią; liście troiste, nieco drobnieysze; listki korony serduszkowate, przysadkami lancetowatemi okryte; dno nasienne suche, w jagodę nie wyrasta. Rośnie około Wilna na pagórkach y suchych pastwiskach, kwitnie w Maju.

Pięćperst. Potentilla.

Kielich 10-dzielny; korona 5-listkowa; ziarna okrągławe, nagie, na dnie suchém osadzone.

A. Liście pierzaste.

1. Pięćperſt żółty. *P. Anſerina L.*

Pręty po ziemi rozeſłane, z kolanek korzonki y gałązki puſzczaią; liście pierzaſte, z 15 lub 17-liſtkow jajowo-lancetowatych, ząbkowanych łożone, między któremi inne drobniuchne ſą pomieſzczone, z wierzchu zielone, ze ſpodu białe, y niby lśniącym jedwabiem powleczone; ſzypułki jedno-kwiatowe z pomiędzy liści wyraſtaią; kwiaty żółte. Rośnie wſzędzie, mianowicie na drogach y dziedzińcach, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 547. W lekarſtwach ściąga, goi, oſuſza; w Garbarniach do garbowania ſkór używać ſię może.

2. Pięćperſt czołgaiący ſię. *P. ſupina L.*

Pręty $\frac{1}{4}$-łokciowe, po ziemi rozesłane, gałęziſte, pod wierzchem dwudzielne; liście pierzaſte, nieco koſmate, blado-zielone, z liſtkow wyrzynanych czyli pierzaſto-dzielnych złożone; ſzypułki iedno-kwiatowe; kwiaty żółte, drobne. Rośnie na Podlasiu, na drogach y miedzach, kwitnie w Lipcu. *Iacq. Fl. Auſtr. vol.* 5. *tab.* 406.

3. Pięćperſt wielodzielny. *P. multifida. L.*

Pręt po ziemi rozesłany; liście 2 razy pierzaſte, przedziałki liſtkow lancetowate, nieząbkowane, odległe, ze ſpodu koſmate. X. Kluk znaydował na Podlasiu na paſtwiſkach, kwitnie w Czerwcu.

2. Liście palczaſte.

4. Pięćperſt proſty. *P. recta. L.*

Pręt proſty, łokciowy, drzewiaſty; liście ogonkowate, ſzorſtkie, dolne 7-a górne 5-palczaſte: przedziałki lancetowate, oſtro-ząbkowane; kwiaty niby baldaszkowate; kielich koſmaty; korona

ſiar-

fiarczyfta, lifki ferduszkowate. Rośnie wfzędzie około Wilna, na łąkach y w zaroślach; kwitnie w Czerwcu. *Iacq. Fl. Auftr. vol.* 4. *tab.* 383.

5. Pięćperft frebrnik. *P. argentea. L.*

Pręt profty, drzewiafty, ½-łokciowy, pod wierzchem kofmaty; liście 5-palczafte, ze fpodu białą wełną okryte, długie, wąfkie, klinowate; kwiaty niby baldaszkowate, żółte; kielich biały, kofmaty; liftki korony okrągławe. Rośnie na łąkach około Grodna, kwitnie w Czerwcu. Gilibert. *Fl. Dan. tab.* 865.

6. Pięćperft wiofienny. *P. verna. L.*

Pręty drobne, po ziemi rozesłane; liście dolne ogonkowate, 5-palczafte, przyfępione, ząbkowane, górne 3-palczafte, bezogonkowe, przysadkami opatrzone; fzypułki 1-kwiatowe; kielich kofmaty, liftki zewnętrzne czerwonawe; kwiaty żółte, liftki korony ferduszkowate. Rośnie na pagórkach około Wilna, kwitnie w Kwietniu. *Fl. Dan. tab.* 114.

7. Pięćperft złoty. *P. aurea. L.*

Podobny poprzedzaiącemu: pręty pochyłe; liście dolne 5-palczafte, przedziałki jaiowate, ząbkowane, brzegi białym niby iedwabiem okryte; przysadki liściowe oftro-lancetowate; kielich biało-wełnifty, kwiaty fiarczyfte; liftki korony ze fpodu plamką ciemnieyszą naznaczone. Rośnie w zaroślach pagórkowatych, kwitnie w Maiu.

8. Pięćperft biały. *P. alba. L.*

Pręty ½-łokciowe, słabe, po ziemi rozesłane, kofmate; liście dolne ogonkowate, 5-palczafte, ze fpodu biało-wełnifte, gęftą darninę na ziemi for-

muią; przedziałki ząbkowane, górne 3-palczaſte z przysadkami lancetowatemi; kielich lśniąco-biały; kwiaty białe, dna naſienne koſmate. Rośnie wſzędzie w zaroślach, kwitnie w Maiu. *Jacq. Flor. Auſtr. vol. 2. tab.* 115.

9. Pięćperſt poſpolity. *P. reptans. L.*

Pręt 2-łokciowy, po ziemi rozesłany, z kolanek korzonki puszcza; liście 5-palczaſte, koſmate, ząbkowane, ciemno-zielone pośrzedni liſtek nad inne większy; ſzypułki iedno-kwiatowe; kwiaty żółte, liſtki ſerduszkowate. Rośnie na mieyscach gliniaſtych; kwitnie w Czerwcu. W lekarſtwach ofusza, ściąga y goi.

3. *Liście troiſte.*

10. Pięćperſt Norwegſki. *P. Norvegica. L.*

Pręt 2-lub 3-calowy; liście dolne ogonkowate, 3-palczaſte, jaiowate, koſmate, rzadko-ząbkowane: górne 3-dzielne, wąſkie, przysadki jaiowo-lancetowate; ſzypułki z pomiędzy liści y gałązek; kwiaty żółte, liſtki korony ſerduszkowate. Rośnie na paſtwiſkach około Grodna. Gilibert. *Fl. Dan. tab.* 171.

Kuklik. Geum.

Kielich 10-dzielny; korona 5-liſtkowa; na ziarnach ość kolankowata.

1. Kuklik wodny. *G. rivale. L.*

Pręt proſty, łokciowy, w górze gałęziſty; liście pierzaſte; liſtki nierówne, wierzchołkowy naywiększy, 3-dzielny; kwiaty wdół zwisłe; kielich ciemno-czerwony; korona podobnież czerwonawa, mało otwarta, wielkości kielicha; owoc

woc podłużny, na nasionach ości piórkowate, kręcone. Rośnie na łąkach nieco wilgotnych, kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 722. W lekarstwach wzmacnia y ściąga.

2. Kuklik Goździkowy. *G. urbanum. L.*

Korzeń drzewisty, gruby; pręt prosty, łokciowy; liście pierzasto-dzielne; listek wierzchołkowy naywiększy 3-dzielny; kielicha przedziały odgięte; kwiaty żółte, otwarte; owoc okrągły, kosmaty; oście haczkowate, nagie. Rośnie w lasach około Wilna, kwitnie w Czerwcu. *Flor. Dan. tab.* 672. Korzenie na wiosnę wykopane, przyiemny zapach gwoździkow daią; w lekarstwach poty pobudzaią, goią y nieco ściągaią.

Palecznik. Comarum.

Kielich dziesięcio-dzielny; korona 5-listkowa, od kielicha mnieysza; dno iaiowate, gębczaste, trwałe.

1. Palecznik błotny. *C. palustre. L.*

Pręt łokciowy, u spodu na ziemi leżący; liście pierzaste, listki wąskie, podłużno-iaiowe, zwierzchu zielone, ze spodu białawe, drobno ząbkowane; przysadki iaiowo-lancetowate; kielich wielki, ciemno-czerwony; korona podobnaż, od kielicha mnieysza; dno nasienne mięsiste spłaszczone. Rośnie na łąkach mokrych y błotach; kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 686. Roślina do garbowania skór zdatna.

KLASSA

KLASSA XIII. WIELOPRĘCIKOWA.
(*POLYANDRIA.*)

Rzęd Jednosłupkowy.

Mak. Papaver. Kielich 2-liſtkowy; Korona 4-liſtkowa; makówka 1-komorkowa, nakrywką nakryta.

Celidonia. Chelidonium. Kielich 2-liſtkowy; Korona 4-liſtkowa; ſtrączek 1-komorkowy.

Czerniec. Actæa. Kielich 4-liſtkowy; Korona 4-liſtkowa; jagoda 1-komorkowa.

Czyſtek. Ciſtus. Kielich 5-liſtkowy, 2 liſtki mnieyſze; Korona 5-liſtkowa; torebka okrągława.

Lipa. Tilia. Kielich 5-dzielny, opadaiący; Korona 5-liſtkowa; owoc ſuchy, 5-komorkowy.

Grzybień. Nymphæa. Kielich 4-lub 5-liſtkowy; Korona wielo-liſtkowa; owoc wielo-ziarnowy.

Rzęd dwusłupkowy.

Piwonia. Pæonia. Kielich 5-liſtkowy; Korona 5-liſtkowa; torebki wielo-ziarnowe.

Rzęd trzysłupkowy.

Oſtróżka. Delphinium. Kielich 0; Korona 5-liſtkowa; miodnik 2-dzielny.

Tojad. Aconitum. Kielich 0; Korona 5-liſtkowa, liſtek górny ſklepiſty; miodniki 2 ſzypułkowate.

Rzęd pięciosłupkowy.

Orlik. Aquilegia. Kielich 0; Korona 5-liſtkowa; miodnikow 5.

Czarnuszka. Nigella. Kielich 0; Korona 5-liſtkowa; miodnikow 8.

Rzęd

Rzęd Sześciosłupkowy.

Piórnik. Stratiotes. Kielich 3-dzielny; Korona 3-listkowa; jagoda 6-komorkowa w pochewce.

Rzęd wielosłupkowy.

Powoynik. Clematis. Kielich o; Korona 4-listkowa; ziaren wiele ościstych.

Rutka. Thalictrum. Kielich o; Korona 4- l- 5-listkowa; ziaren wiele nagich.

Przyiemka. Isopvrum. Kielich o; Korona 5-listkowa, opadaiąca; miodnikow 5; torebki wielo-ziarnowe.

Ciemiernik. Helleborus. Kielich o; Korona 5-listkowa, trwała; miodnikow wiele; torebki wielo-ziarnowe.

Knieć. Caltha. Kielich o; Korona 5-listkowa; miodnikow nie ma; torebek wiele.

Zawilec. Anemone. Kielich o; Korona 6-listkowa; ziaren wiele.

Pełnik. Trollius. Kielich o; Korona 14-listkowa, miodniki płaskie; torebki wielo-ziarnowe.

Jaskier. Ranunculus. Kielich 5-listkowy; Korona 5-listkowa, na listkach łuszczka miodnikowa; nasion wiele.

Rzęd jednosłupkowy.

Czerniec. Actæa.

Kielich 4-listkowy; Korona 4-listkowa; owoc jagoda 1-komorkowa, ziarna półokrągłe.

1. Czerniec kłosowy. *A. spicata. L.*

Pręt póltora-łokciowy, gałęzisty; liście wielkie,

kie, 2 razy pierzaſte, liſtki jaiowate, ząbkowane, gładkie y prawie lśniące, wierzchołkowy 3-dzielny; kwiaty białe, w kłos jaiowaty ſkupione; kielich wcześnie opada; korona od kielicha większa; pręciki pyłkowe od kwiatu dłuższe; owoc: jagoda dożrzała czarna, wieloziarnowa. Rośnie w ciemnych lasach około Wilna, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 498. Roślina we wſzyſtkich ſwych częściach oſtra, podeyrzana, ſmak jagod y zapach odrażaiący, z ałunem gotowane daią farbę czarną, do farbowania płócien, wełny, owſzem do piſania zdatną.

Celidonia. Chelidonium.

Kielich 2-liſtkowy; korona 4-liſtkowa; ſtrączek rowny, 1-komorkowy.

1. Celidonia Jaſkółcze ziele. *C. majus. L.*

Pręt proſty, gałęziſty, łokciowy; nieco kosmaty; liście pierzaſto-dzielne, liſtki okrągławe, wcinane, ząbkowane, gładkie, z wierzchu zielone, ze ſpodu blade; ſzypułki wielo-kwiatowe; kwiaty niby baldaszkowate, żółte; ſtrączki okrągłe, na cal lub więcey długie; liście y pręt rozerwane ſok żółty, oſtry, śmierdzący wydaią. Rośnie wſzędzie około Budynkow y na gruzach murowych, kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 542. W Medycynie ma być ſkuteczną na puchlinę wodną, mokrz pędzić y zamulania rozwalaniać; ſokiem brodawki napuszczane ginąć maią.

2. Celidonia rogata. *C. corniculatum. L.*

Pręt ½-łokciowy, gałęziſty, białemi, ſtoiącemi włoſami z rzadka okryty; liście bezogonkowe, pierzaſto-dzielne, ſtoiącemi włoſami oſadzone;

prze-

przedziałki oſtre, ząbkowane; ſzypułki 1-kwiatowe, kwiat czerwonawo-żółty; ſtrączki naſienne długie, koſmate. Rośnie na Podlasiu. X. Kluk.

Mak. Papaver.

Kielich 2-liſtkowy; korona 4-liſtkowa; torebka 1-komorkowa, pod znamieniem trwałém dziurkowata.

A. Makówki gładkie.

1. Mak ogrodowy. *P. ſomniferum. L.*

Pręt proſty, gałęziſty, 2-łokciowy; liście gładkie, pręt otulaiące, ſzerokie, wcinane, nierówno-ząbkowane; kwiat wielki, przed rozwinieniem wdół zwisły, rozmaitego koloru, liſtki korony u ſpodu ſzeroką, ciemną plamą oznaczone; makówka okrągła, lub jaiowata, nakrywka odgięta, pod nią otworów 10. Rozmaite odmiany co do koloru, wielkości y kształtu kwiatów w ogrodach widzieć ſię daią. Wielorakie ſą pożytki Maku: Oley mianowicie nie tylko dla Malarzów na Pokoſty wielce zdatny, ale y w użyciu Kuchennėm bardzo dobry; w Medycynie liście y makówki ſą uſypiaiące y ſpazmy uſpakaiaią, naſiona zaś na mleko utarte orzeźwiaią, y oſtrości łagodzą. w Wſchodnich kraiach z makówek zielonych wzdłuż naciętych płynie ſok obſity, pod nazwiſkiem *Opium* znajomy.

2. Mak polny. *P. Rhoeas. L.*

Pręt proſty, z rzadka włoſami proſto-ſtoiącemi oſadzony, łokciowy; liście pierzaſto-dzielne, koſmate; przedziały oſtro-ząbkowane y głęboko wcinane; ſzypułki długie, 1-kwiatowe; kielich koſmaty; kwiaty iaſno-czerwone, liſtki korony u ſpo-

u spodu purpurowo-plamiste; makówka okrągła, mała, gładka. Rośnie między zbożem około Grodna y w Lidzkim; kwitnie w Lipcu. Kwiaty w Medycynie orzeźwiaią, zamulania otwieraią, poty letkie sprawuią, y ostrości łagodzą.

3. Mak wątpliwy. *P. dubium. L.*

Pręt 2-łokciowy, włosami do pręta przytulonemi okryty; liście z wierzchu gładkie, zespodu kosmate, pierzaste; listki pierzasto-dzielne; przedziałki głęboko wcinane; kielich kosmaty; kwiat czerwony; Makówka gładka, podługowata. Rośnie na polach między zbożami; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Iacq: Fl: Austr: tab:* 25.

2. *Makówki kosmate.*

4. Mak Maczek. *P. Argemone L.*

Pręt łokciowy, włosami białemi zrzadka okryty; liście gęste, kilkakrotnie-pierzasto-dzielne, przedziałki wcinane, ząbkowane; ząbkow wierzchołki oścą zakończone; kielich zrzadka włosami osadzony; kwiat blado-czerwony; listki korony u spodu ciemno plamiste; Makówki klinowate, czyli podłużno-iaiowate, u spodu cienkie, pod wierzchem zgrubiałe, stoiącemi włosami naieżone. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 867.

Czystek. Cistus.

Kielich 5-listkowy: listki dwa od innych mnieysze; korona 5-listkowa; owoc: Torebka.

1. Czystek *żółty. C. Helianthemum L.*

Podkrzewina: pręty pół-łokciowe, po ziemi rozesłane; liście naprzeciw-ległe, elliptyczne,

krótko

krótko ogonkowate, brzegi w dół zgięte, przysadkami lancetowatemi opatrzone; kwiaty siarczyste, na wierzchołku pręta w kłos niby skupione, przed rozkwitnieniem w dół zwisłe; szypułki iedno-kwiatowe. Rośnie na pagórkach suchych około Wilna, kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab*: 101.

2. Czystek wrzosowy. *C. Fumana. L.*

Podkrzewina po ziemi rozesłana y gałęzista; liście na przemian-ległe, wązkie, brzegi nieco kosmate; szypułki iedno-kwiatowe; kwiaty żółte, korona większa od kielicha. Rośnie w suchych y czystych lasach na Podlasiu. X. Kluk. *Iacq: Fl: Austr: tab*: 252.

Lipa. Tilia.

Kielich 5-dzielny; korona 5-listkowa; owoc suchy, okrągły, 5-komorkowy, 5-łupinowy, u spodu się otwieraiący.

1. Lipa pospolita. *T. Europæa L.*

Drzewo do ogromney wysokości wyrasta. Liście na przemian-ległe, ogonkowate, serduszkowate, ząbkowane; szypułki wielokwiatowe, przez śrzodek szczególney przysadki skrzydełkowatey, białey, przechodzą; kwiaty białe, przyiemnie pachnące. Rośnie wszędzie w Puszczach, kwitnie w Lipcu. Drzewo okazałe stanowi główną ozdobę Ogrodów, a w Rzemiosłach do rozmaitych robot Stolarskich y Snycerskich wielce zdatne; z kory Liny, Rogoże, Łub y Obówie pospólstwa; kwiaty w Aptekach się zażywaią, z nich Pszczoły szczególny naywybornieyszy gatunek Miodu noszą, który się Lipcem zowie. *Fl: Dan: tab*: 553.

Grzy-

Grzybień. Nymphæa.

Kielich 4-lub 5-liſtkowy; korona wieloliſtkowa; owoc wieloziarnowy, z wierzchu niby ucięty.

1. Grzybień żółty. *N. lutea L.*

Korzeń długi, gruby, pod wodą ukryty, puſzcza pręty długie, nad wodę ſię wznoſzące; liście wielkie, pływaiące, okrągławe, ſercowate, lśniące, tęgie; kielich 5-liſci, liſtki grube, wewnątrz żółte; kwiat żółty, z drobnych, licznych liſtkow złożony; owoc, naſiennik iaiowato-koniczny. Rośnie w wodach ſpokoynych, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 603, Korzeń tey Rośliny w lekarſtwach chłodzi, oſtrość uſmierza, Gonoreę leczy, y nieco uſypia.

2. Grzybień biały. *N. alba L.*

Poprzedzaiącemu gatunkowi we wſzyſtkim podobny; kwiat tylko biały, nieco większy, 4-dzielny, od korony mnieyſzy. Rośnie w wodach ſpokoynych, kwitnie razem z żółtym. *Fl. Dan: tab:* 602. Użycie tey Rośliny prawie toż ſamo co poprzedzaiącey.

Rzęd Dwusłupkowy.

Piwonia. Pæonia.

Kielich 5-liſtkowy; korona 5-liſtkowa; ſłupki 2. Torebki wieloziarnowe, ziarna ſarbowane.

1. Piwonia ogrodowa. *P. officinalis L.*

Pręty łokciowe, gałęziſte, nieco czerwone; liście prawie 2. razy pierzaſte, przedziałki wązkie, podłużne; kwiaty poiedyncze, wielkie, czerwone, na wierzchołkach gałęzi oſadzone. Roślina

ślina obca, lecz należycie przyswoiona, utrzymuie się wszędzie w ogrodach dla piękności swych kwiatow, mianowicie odmiana z kwiatami pełnemi; w lekarstwach teraz bardzo rzadko używana.

RZĘD TRZYSŁUPKOWY.

Ostróżka. Delphinium.

Kielich o; korona 5-listkowa; miodnik 2-dzielny, u spodu rogaty; owoc, strączki 3. lub 1.

1. Ostróżka polna. *D. Consolida L.*

Pręt łokciowy, gałęzisty; liście wielo-dzielne; przedziałki wązkie, 3-dzielne; kwiaty błękitne, bez kielicha; korona 5-listkowa; miodnik 1-listkowy, w tyle rogaty; Torebka nasienna iedna. Rośnie między zbożem, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 683. W lekarstwach goi.

2. Ostróżka wyniosła. *D. elatum L.*

Pręt prosty, 2-łokciowy, długim kłosem pięknie błękitnych kwiatow zakończony; liście ogonkowate, naprzemian-ległe, palczaste, 5-dzielne; szypułki nieco kosmate; Miodnik 2-listkowy; warg 2-dzielnych wierzchołki kosmate. Rośnie na Podlasiu w zaroślach, kwitnie w Lipcu y Sierpniu. X. Kluk.

Toiad. Aconitum.

Kielich o; korona 5-listkowa, listek gorny sklepisty; miodniki 2, szypułkowate, zgięte strączki 3-5.

1. Toiad Mordownik. *A. Napellus. L.*

Pręt 2-łokciowy, prosty, gałęzisty; liście lanące,

niące, tegie, ciemno-zielone, ogonkowate, palczaste, przedziałki poboczne głęboko 2-dzielne, średnie 3-dzielne; kwiaty granatowe, w kłos wierzchołkowy ułożone; szypułki iedno-kwiatowe; torebki nasienne 3. nasiona czarne. Rośnie dziko na Podolu; w Litwie w ogrodach dla okazałości kwiatów utrzymuie się. W gorących Kraiach iest wielką trucizną, w północnych mniey szkodliwą, u nas niema doświadczeń żeby miał szkodzić; sławny iest z niego Extrakt Störka na wiele uporczywych, zadawnionych chorob. Pospólstwo na wielu mieyscach Czarnobylem, Ogrodnicy Bernardynem zowią. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 381.

Rzęd pięciosłupkowy.

Orlik. Aquilegia.

Kielich 0; korona 5 listkowa; między listkami korony *miodnikow* 5. rogatych; Torebek 5. rozdzielonych.

1. Orlik pospolity. *A. vulgaris L.*

Pręt półtora łokciowy, gałęzisty, nieco kosmaty; liście wielkie, ogonkowate, pierzaste; listki okrągławe 2-3 dzielne, szerokie, tępo-ząbkowane, blado-zielone, gładkie; kwiaty buyne, błękitne, wiszące, przed rozkwitnieniem zielone; miodniki zakrzywione. Rośnie w lasach na pagórkach około Wilna, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 695. W lekarstwach ma poty poruszać, mokrz y inne naturalne odchody pędzić; w Ogrodach utrzymuie się dla piękności kwiatow, które y w kolorach są rozmaite y łacno pełnemi się staią.

Czarnuszka. Nigella.

Kielich 0; korona 5-listkowa z tylóż Miodnikami

kami 3-dzielnemi między koroną: Torebek 5 ſpoionych.

1. Czarnuſzka dzika. *N. arvenſis. L.*

Pręt półłokciowy, gałęziſty; liſcie bezogonkowe, ſkładane, delikatnie wielodzielne; kwiaty blado-zielonawe lub błękitnawe; liſtki korony niedzielne; torebki naſienne pękate. Rośnie w zbozu około Grodna, kwitnie w Lipcu. Naſiona w lekarſtwach maią mokrz y inne naturalne odchody poruſzać.

2. Czarnuſzka ogrodowa. *N. ſativa L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty; liście nieco koſmate, kwiaty białe; toreki naſienne okrągławe, drobnemi kolcami oſadzone. Zaſiewa ſię y utrzymuie ſię w ogrodach dla naſion które w chlebie ſmak przyiemny ſprawuią; a w lekarſtwach ma otwierac, humory rozrzadzać, wiatry, mokrz y mieſiączne pędzić.

RZĘD SZESCIOSŁUPKOWY.

Piórnik. Stratiotes.

Kielich 2-dzielny; korona 3-liſtkowa; owoc iagoda 6-komorkowa w pochewce.

1. Piórnik wodny. *S. Aloides L.*

Liście liczne, lancetowate, oboſieczne, 3-boczne, tęgiemi, kolącemi ſzczecinami obwiedzione, kupą nad wodę ſię wznoſzą; z pomiędzy nich powſtaią pręty nieco od liści krótſze; pochewka 2-liſtkowa, częſtokroć trzy kwiaty ſzypułkowate zawieraiąca; kielich 3-dzielny; korona biała, liſtki ſerduſzkowate, od kielicha większe. Rośnie w Stawach y wodach czyſtych ſtoiących; kwitnie

tnie w Lipcu. Kwiaty pospolicie są dwupłciowe, zdarzaią się atoli czasem jedno-płciowe, ale te są niepłodne. *Fl: Dan: tab:* 337.

Rzęd wielosłupkowy.

Powoynik. Clematis.

Kielich o; korona 5-6-listkowa; nasiona ościsto-ogonkowate.

1. Pręty proste.

1. Powoynik prosty. *C. erecta. L.*

Pręt prosty, półtora-łokciowy; liscie wielkie, pierzaste, z listkow jajowatych, kończatych, ogonkowatych, ze spodu kosmatych, nieco odległych, złożone; kwiaty białe, 4-y 5-listkowe, w wiechę niejakąś skupione; nasion mało. Rośnie na Podlasiu w zaroślach, kwitnie w Jesieni. X. Kluk. *Jacqu: Flor: Austr: tab:* 291.

2. Pręty leżące.

2. Powoynik pospolity. *C. Vitalba L.*

Pręty czyli raczey wici do dziesięciu łokci długości wyrastaią y na bliskie drzewa y krzewy pną się; liście pierzaste, z listkow serduszkowatych, w górę pnących się złożone; kwiaty białe, wiechowate, szypułki gałęziste, nasiona jajowo-okrągłe z ogonkiem pierzastym. W Litwie dziko nierośnie; X. Kluk na Podolu y Rusi widywał, kwitnie w Lipcu. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 308. Cała roślina ostra, do ciała przyłożona bęble naciąga.

3. Powoynik pryszczeniec. *C. Flammula L.*

Pręty czyli wicie liczne, po ziemi rozesłane,

albo się pnące; liście dolne pierzaste, porozdzierane, górne poj dyńcze, lancetowate, zupełnie całe; kwiaty białe, w wiechę ułożone, na potróynych szypułkach osadzone; korona 4-listkowa. Rośnie, za świadectwem X. Kluka, na Podlasiu y w innych Koronnych Województwach, kwitnie w Czerwcu. Cała roślina tak jest ostra, iż do ciała przyłożona znaczne bęble naciąga; Störk wyprowadził z niey Extrakt na wiele chorob wielce pożyteczny.

Rutka. Thalictrum.

Kielich o; korona 4-lub 5 listkowa; nasiona gładkie, nagie.

1. Pręt łokciowy lub wyższy, kwiaty proste.

1. Rutka orlikoliściowa. *T. aquilegifolium L.*

Pręt prosty, łokciowy lub wyższy; liście rozłożyste, szerokie, blado-zielone, troisto-pierzaste, z listkow szerokich, 3-dzielnych złożone; u spodu przysadki wielkie, jajowate; kwiaty w wiechę niby baldaszkowatą ułożone, purpurowoczerwonawe; po nich następuią torebki wiszące, 3-boczne, y prawie skrzydełkowate. Rośnie w lasach y na łąkach między-leśnych, kwitnie w Czerwcu. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 318.

2. Rutka żółta. *T. flavum L.*

Korzeń żółty; pręt 2-łokciowy, bruzdowany, gałęzisty; liście dwoisto-pierzaste, z listkow jajowatych, 3-dzielnych, nerwistych, prawie pomarszczonych złożone; wiecha wielodzielna, stoiąca; kwiaty żółtawe; torebki nasienne grube, jajowate, karbowane. Rośnie w lasach y na łąkach wilgotnych. Korzenie żołądek poruszaią y mokrz

pędzą, a w farbierniach na farbę żółtą ſą zdatne.

3. Rutka wąſkoliścia. *T. anguſtifolium L.*

Pręt proſty, brózdowany, czaſem 2-łokciowy, gałęziſty; liście dwa razy pierzaſte, liſtki równowąſkie, lancetowate, zupełnie całe, lśniąco-zielone; wiecha gęſta, kwiaty drobne; korona 4-liſtkowa, zielonawo-biała. Rośnie na łąkach y w zaroślach, kwitnie w Czerwcu. *Jacqu: Hort: vind: tab:* 43.

2, Pręt mniey niż łokciowy, kwiaty zwisłe.

4. Rutka mnieyſza. *T. minus L.*

Korzeń żółty; pręt łokciowy lub niżſzy, bruzdowany; liście drobne, dwoiſto lub troiſto-pierzaſte, z liſtkow jajowatych 3-klapkowych złożone: klapki poſrzednie 3-dzielne, poboczne 2-dzielne, wſzyſtkie z wierzchu lśniące; wiecha czerwonawa, rozpierzchła, większą część pręta zaymuje; kwiaty w doł zwiſłe; torebki naſienne 3-7, jajowato-zaoſtrzone, karbowane. Rośnie wſzędzie w laſach około Wilna, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 732.

Przyiemka. Iſopyrum.

Kielich 0; korona 5-liſtkowa; miodniki 3-dzielne, rurkowate; torebki zakrzywione, wielo-ziarnowe.

1. Przyjemka rutewkowa. *J. thaliſtroides L.*

Pręt delikatny, kilka-calowy, nieco gałęziſty; liście ogonkowate pierzaſte, z liſtkow drobnych, jajowatych, nieco 3-dzielnych, blado-zielonych złożone; kwiaty białe; ſzypułki jednokwiatowe; torebki naſienne 3, zakrzywione. Około Wil-

na

na nie widziałem; Gilibert w Grodzieńskim znaydował kwitnącą na początku Maja. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 105.

Ciemiernik. Helleborus.

Kielich o; korona 5-listkowa lub więcey; miodniki rurkowe, 2-wargowe; torebki proste, wielo-ziarnowe.

1. Ciemiernik śmierdzący. *H. fœtidus L.*

Pret prosty, twardy, prawie łokciowy, liśćmi osadzony; liście ogonkowate, palczaste, ciemnozielone, ku końcowi ogonka częstokroć czerwonawe; przedziałki długie, kończate, ząbkowane; kwiaty żółtawo - zielono - czerwonawe; szypułki nieco kosmate; liście wszystkie na pręcie umieszczone, z korzenia żadne nie wyrastaią. Rośnie na Podlasiu w ciemnych lasach, w bliskości błot zimą nie zamarzaiących, kwitnie zaraz po śniegach. X. Kluk. Zapach tey rośliny obrzydliwy; wewnątrz zażyta gwałtowne sprawuje biegunki.

2. Ciemiernik trzyliści. *H. trifolius L.*

Pręt ledwo czwierć-łokciowy, jedno lub kilkakwiatowy; liście z korzenia wyrastaiące 2. długo-ogonkowate, potróyne; listki karbowane; na pręcie pod wierzchem także dwa liście dolnym podobne, lecz na krótszych ogonkach osadzone; kwiaty białe. Rośnie w zaroślach wilgotnych na Podlasiu, kwitnie w Kwietniu. X. Kluk. *Fl: Dan: tab:* 566.

Knieć. Caltha.

Kielich o; korona 5-listkowa; Miodnik o; torebki liczne, wielo-ziarnowe.

1. Knieć błotna. *C. paluſtris L.*

Pręty pół-łokciowe, gładkie, liśćmi oſadzone, nieco gałęziſte; liście ogonkowate, nerkowate, ząbkowane, gładkie; kwiaty lśniąco-ſiarczyſte, buyne, 5-6-liſtkowe; liſtki jajowo-podługowate. Rośnie na łąkach y Paſtwiſkach mokrych, kwitnie na końcu Kwietnia y początku Maja. *Fl: Dan: tab:* 668. Na łąkach nie zdatna; bydło nią nie rade ſię karmi.

Zawilec. Anemone.

Kielich o; korona 6-9-liſtkowa; naſion wiele.

A. Liſtki pokrywy ogonkowate.

1. Zawilec Nieſtrętek. *A. nemorosa L.*

Pręcik delikatny, proſty, kilka-calowy; pośrzodku lub pod wierzchem nieco ma 3 liſtki ogonkowate, na 3 lub kilka przedziałek podzielone; a te ſą zaoſtrzone, wcinane, ząbkowane; na wierzchołku ſtoi kwiat biały, lub nieco czerwonawy, z ſześciu do ośmiu podługowatych liſtkow złożony. Rośnie wſzędzie w laſach, oſobliwie nieco wilgotnych, kwitnie w Kwietniu y Maju. *Fl: Dan: tab:* 549. Roślina oſtra, podeyrzana; Bydło na Wioſnę w niedoſtatku inney paſzy gdy nią ſię karmi, krwawych biegunek doſtaje.

2. Zawilec jaſkrowy. *A. ranunculoides L.*

Pręt ſłaby, proſty, kilka-calowy; pośrzodku pokrywa liściowa z trzech liſtkow głęboko na 3-4 cząſtki podzielonych; z pomiędzy nich powſtaią nayczęściey dwie ſzypułki jedno-kwiatowe: kwiaty żółte, liſtki korony okrągławe; naſiona gładkie, oſtre, zakrzywione. Rośnie w laſach nieco wilgotnych, kwitnie w Kwietniu y

w Ma-

w Maju. *Fl: Dan: tab:* 140. Cała roślina, a mianowicie korzeń wielką w sobie zawiera ostrość, y wewnątrz uzyta bole nieznośne żołądka y śmierć samą zadaje.

3. Zawilec leśny. *A. sylvestris L.*

Liście z korzenia idące ogonkowate, kosmate, palczaste, 5-dzielne; przedziałki szerokie, ząbkowane; pręt pół-łokciowy; pośrzodku pokrywa z 3-5 listkow ogonkowatych, głęboko-dzielnych, wcinanych; na wierzchu kwiat biały, pojedyńczy, dość buyny, z 5-6 jajowo-podłużnych, zewnątrz nieco kosmatych listkow, złożony; nasiona okrągławe, kosmate, bez ości. Rośnie około Wilna na pagórkach chróstami zarosłych, kwitnie w Maju.

2. *Pokrywy bezogonkowe.*

4. Zawilec Sosenka. *A. Pulsatilla L.*

Liście z korzenia kupą wyrastaiące, siwo-kosmate, dwoisto-pierzaste; listki 3-4-dzielne, przedziałki wąskie; pręt czwierć-łokciowy; pod wierzchem pokrywa głęboko y delikatnie podzielona, nad nią kwiat fioletowy, pospolicie wdół pochyły; listki korony proste; nieco lancetowate, zewnątrz kosmate. Rośnie na pagórkach około Wilna, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 153. Roślina ostra, zewnątrz do ciała przyłożona bęble naciąga, na proch utarta y nakształt tabaki zażyta kichanie sprawuje.

5. Zawilec łąkowy. *A. pratensis L.*

Poprzedzaiącemu bardzo podobny; pręt niższy; kwiat czarniawo-błękitny, pochyły; listki korony odgięte. Rośnie wszędzie około Wilna, kwitnie

w Ma-

w Maju. *Fl: Dan: tab:* 611. Roślina podobnież jak poprzedzaiąca ostra; sławny Störk wyciągnął z niey Extrakt na wiele chorob, a mianowicie oczu bardzo pożyteczny, pod nazwiskiem: *Extractum Pulsatillæ nigricantis.*

6. Zawilec Wiosenny. *A. vernalis L.*

Liście z korzenia kupą wyrastaiące, pierzaste, listki szerokie, wcinane, prawie klinowate; pręt czwierć-łokciowy, pod wierzchem pokrywa liściowa rdzawa, kosmata, wielo-dzielna; kwiat pojedyńczy, prosto-stoiący, biały, lub czerwonawy, nakoniec żółcieje; listki korony zewnątrz kosmate, nasiona pierzastą oścą zakończone; Gilibert znaydował za Grodnem około Pruskiey granicy, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 29.

7. Zawilec otwarty. *A. patens L.*

Liście z korzenia wyrastaiące troisto-palczaste, drobno podzielone, przedziałki zaostrzone; srzednia przedziałka trzy-dzielna, poboczne dwudzielne; z pomiędzy nich powstaje pręt jedno-kwiatowy, kosmaty: pod wierzchem pokrywa liściowa znacznie od kwiatu odległa; kwiat buyny, błękitny, prosto-stoiący. Rośnie wszędzie na pagórkach, kwitnie w Kwietniu; są odmiany z kwiatami białemi y różowemi.

3. *Pokrywa kielichowa.*

8. Zawilec Przelaszczka. *A. Hepatica L.*

Liście z korzenia wyrastaiące, ogonkowate, tęgie, 3-dzielne; z pomiędzy nich powstaią pręciki delikatne, jedno-kwiatowe, nagie; kielich 3-listkowy, trwały, pokrywy mieysce zastępuje; kwiaty błękitne lub białawe; w ogrodach od-

miana

miana z kwiatami pełnemi widzieć się daje. Rośnie obficie w lasach nieco wilgotnych, kwitnie w Kwietniu. *Fl: Dan: tab:* 610. W lekarstwach ma skutki z letka ściągaiące y goiące.

Pełnik. Trollius.

Kielich o; korona około 14-listkowa; torebki nasienne liczne, jajowate, wielo-ziarnowe.

1. Pełnik pospolity. *T. Europæus L.*

Pręt prosty, ½-łokciowy; liście ogonkowate, palczaste, 5-klapkowe; klapki 3 dzielne, ząbkowane; kwiat wielki, prawie pełny, listki jego wewnątrz zachylone, przez co kwiat okrągłym się wydaje; miodnikow około 12, długości pręcikow, płaskie, języczkowate; torebki liczne, wielo-ziarnowe; nasiona drobne, lśniące. Rośnie w lasach y na łąkach podlesnych. *Fl: Dan: tab:* 133.

Jaskier. Ranunculus.

Kielich 5-listkowy; korona 5-listkowa; na listkach korony u spodu gruczołek lub otwor miodnikowy, nasiona liczne, nagie.

A. Kwiaty białe.

1. Jaskier wodny. *R. aquatilis L.*

Pręty długie, słabe, w wodach pływaiące, kolankowate, a z tych kolanek liście, korzonki y szypułki kwiatowe wyrastaią; liście w wodzie zanurzone szczecinowate, po wodzie zaś pływaiące różne, tarczowate, nerkowate, podłużne, rozmaicie dzielne; ztąd u wielu Botanikow odmiany takowe za udzielne gatunki poczytane bywaią: szypułki jedno-kwiatowe; kwiaty białe,

łe, rozmaitey wielkości; owoc okrągławy. Rośnie w Stawach, Rzekach y Strumieniach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 376.

2. Kwiaty żółte, liście pojedyńcze lub ząbkowane.

2. Jaſkier mały. *R. Flammula L.*

Pręt pół-łokciowy, u ſpodu pochyły, gałęziſty; liście ogonkowate, jajowo-lancetowate, gładkie, nieco ząbkowane, kwiaty drobne, lśniąco-ſiarczyſte; kielich nieco koſmaty. Rośnie wſzędzie na błotniſtych mieyſcach, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 572. Roślina cała wielką y jadowitą w ſobie zawiera oſtrość, do ciała przyłożona pryſzczy, bydło jey nietyka, a gdy z głodu karmić ſię nią muſi niebeśpiecznych doſtaje chorob.

3. Jaſkier włóczący ſię. *R. reptans L.*

Pręt po ziemi rozeſłany, z kolanek korzonki wyraſtaią; Liście równo-wąſkie; kwiaty drobne, ſiarczyſto-lśniące; ſzypułki jedno-kwiatowe. Rośnie na mieyſcach mokrych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 108.

4. Jaſkier wielki. *R. Lingua L.*

Pręt łokciowy, proſty, gałęziſty, koſmaty; liście ogonkowate, długie, rzadko a nieznacznie ząbkowane; ogonek pochewkowaty; kwiaty na wierzchołkach gałęzi wielkie, prawie na cal ſzerokie; kielich koſmaty; łuſzczka miodnika odſtaiąca. Rośnie nad wodami, znaydowałem około Lidy na łąkach; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 754. Roślina oſtra, jadowita, na łąkach nieużyteczna, żadne bydle jey nie tyka.

5. Ja-

5. Jaſkier trędowy. *R. ficaria L.*

Pręt po ziemi rozeſłany; liście ogonkowate, ſerduſzkowate, gładkie, lśniące; kwiaty dość buyne; kielich 3-liſtkowy; korona z 8-9 podługowatych liſtkow złożona; korzonki do ziaren pſzennych podobne, nitkowatemi fibrami połączone. Rośnie na mieyſcach nieuprawnych; między Szpalerami w ogrodach częſto ſię widzieć daje, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 499. Roślina w tym rodzaju prawie naymniey oſtrości maiąca, liści jey niektórzy zamiaſt ſałaty y na zieleninę zażywaią.

3. Liście podzielone.

6. Jaſkier Kaszubſki. *R. Casſubicus. L.*

Pręt łokciowy, w górze gałęziſty, wielo-kwiatowy; liście z korzeni wyraſtaiące, ogonkowate, okrągławe, ſerduszkowate, karbowane; prętowe palczaſte, z liſtków lancetowatych, ząbkowanych złożone. Rośnie w zaroślach około Wilna; kwitnie w Maiu.

7. Jaſkier złoty. *R. auricomus. L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, gałęziſty; liście z korzeni wyraſtaiące ogonkowate, nerkowate, niektóre całe, inne niby 3-dzielne, okrągławo-karbowane; prętowe bezogonkowe, wielodzielne, palczaſte, przedziałki wąſkie; korona od kielicha mnieysza, czasem z 2 lub 3 tylko liſtków złożona, a czasem y zupełnie iey nie doſtaie. Rośnie w lasach y zaroślach około Wilna, kwitnie w Maiu. *Flor: Dan. tab.* 605.

8. Jaſkier iadowity. *R. ſceleratus. L.*

Pręt łokciowy, gruby, proſty, gałęziſty; liście z ko-

z korzenia wyrastaiące, ogonkowate, dłoniaste, nieco 3-dzielne, wcinane, karbowane; prętowe głęboko-dzielne, palczaste; przedziałki wąskie; wszystkie gładkie; kwiaty liczne, drobne; owoc znacznie podługowaty. Rośnie wszędzie na łąkach mokrych; kwitnie w Maiu. *Fl. Dan: tab.* 570. Roślina jadowita y wielce szkodliwa, nie tylko ludziom, ale y bydłu; wewnątrz użyta gwałtowne womity, konwulsye, zimne poty, zewnątrz zaś przyłożona, ostrością swą prędko bąble naciąga y niebeśpieczne wrzody sprawuie, ususzona jednak wiele traci z swey ostrości.

9. Jaskier główkowy. *R. bulbosus. L.*

Korzeń okrągławy, główkowy, wiele drobnych, nitkowatych korzonków puszcza; pręt prosty, ½-łokciowy, czczy; liście dolne ogonkowate, na trzy części wcinane, karbowane, 3-dzielne; prętowe czyli wyższe delikatniey podzielone; wszystkie ciemno-zielone, nieco kosmate; kielich odgięty, listki gładkie; kwiaty żółte, listki korony u spodu zielonawe. Rośnie wszędzie w lasach y na łąkach, kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 551. Liście y korzenie niezmiernie ostre, a ztąd w potrzebie zamiast Kantaryd zażywać się mogą.

10. Jaskier rozesłany. *R. repens. L.*

Pręty po ziemi rozesłane, lub znacznie pochyłe, ½-łokciowe, gałęziste, wielo-kwiatowe; liście ogonkowate, prawie pierzaste; z listków kątowatych, wcinanych, ząbkowanych złożone, kosmate; szypułki bruzdowane; kielichy otwarte, kosmate; miodniki szerokie dwudzielne. Rośnie wszędzie na polach y około rowow, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 795. Gatunek ten niema w sobie ostrości, bydło nim się karmi, y ludziom nie jest szkodliwy.

11.

11. Jaſkier wielo-kwiatowy. *R. Polyanthemos. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty, wielo-kwiatowy; liście z korzenia wyraſtaiące, ogonkowate, dłoniaſte, wielodzielnie-wcinane; prętowe palczaſte, delikatniey wcinane; ſzypułki bruzdowane; kielichy otwarte. Rośnie na łąkach, kwitnie przez lato. Roślina oſtra, jadowita.

12. Jaſkier oſtry. *R. acris. L.*

Pręt proſty, dęty, łokciowy, gładki; liście dolne koſmate, troiſto-dzielne; przedziałki poboczne 2-dzielne, śrzednie 3-dzielne; prętowe podobnież podzielone, lecz przedziałki ich daleko węższe, równo-ſzerokie; ſzypułki okrągłe; kwiaty na wierzchu pręta niby baldaszkowate; kielich otwarty, opadaiący; łuszczki miodnika ſerduszkowate, Rośnie wſzędzie na łąkach, kwitnie przez lato. Roślina dla ſwey oſtrości na łąkach niepożyteczna, bydłu ſzkodliwa; w Medycynie zamiast Kantaryd na naciąganie bęblow używać ſię może.

13. Jaſkier koſmaty. *R. lanuginosus. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty, koſmaty; liście dolne 3-lub 5-dzielne, klapkowe, prętowe 3 dzielne, ząbkowane, wſzyſtkie nakształt akſamitu koſmate; ſzypułki okrągłe, koſmate; kielich otwarty, koſmaty; korona lśniąco-żółta, ſpod liſtków zielono-bręgowany. Rośnie w zaroślach na pagórkach około Rybiszek, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 397.

14. Jaſkier polny. *R. arvensis. L.*

Pręt ½-łokciowy, zrzadka włoſka ni oſadzony, wielo-kwiatowy; liście z korzenia wyraſtaiące

3-kla-

3-klapkowe; klapki ogonkowate, wielo-dzielne, wcinane; prętowe wielo-dzielne; przedziałki wąſkie; kwiaty drobne, blado-żółte; miodniki ſerduszkowate; naſiona óścią twardą zakończone; ztąd owoc cały óściſto-naieżonym bydź ſię zdaie. Rośnie na polach około Grodna. Gilibert. *Flor. Dan. tab.* 219.

KLASSA XIV.

NIEROWNO CZTEROPRĘCIKOWA.

(*DIDYNAMIA.*)

RZĘD NAGOZIARNOWY.

A. *Kielichy 5-dzielne.*

Serdecznik. Leonurus. Główki pyłkowe iaśnemi punktami pokryte.

Bluſzczyk. Glecoma. Główki każdey pary pręcikow na krzyż ſię z ſobą ſtykaią.

Mięta. Mentha. Korona prawie równa; pręciki proſtoſtoiące, odległe.

Ozanka. Teucrium. Korona bez wargi górney, wierzch iey rozdzielony.

Iwa. Ainga. Korony warga górna od pręcikow krótſza.

Bukwica. Betonica. Korony warga górna ſpłaſzczona, w górę podnieſiona; pręciki długości gardzieli.

Iaſnotka. Lamium. Korony warga dolna zobuſtron ma ząbek ſzczecinkowaty.

Badyl. Galeopſis. Korony warga dolna na wierzchu ma dwa ząbki.

Zywiczka. Stachys. Korony warga dolna na boki zachylona; pręciki po okwitnieniu ku bokom zgięte. Krze-

Krzecina. Nepeta. Korony warga dolna karbowana; gardzieli brzeg odgięty.

Bezząb. Ballota. Kielich 10-karbowy; Korony warga gòrna ſklepiſta.

Szanta. Marrubium. Kielich 10-karbowy; Korony warga górna proſta.

B. *Kielichy dwuwargowe.*

Tarczyca. Scutellaria. Kielich po przekwitnieniu zamkniony.

Cząbr. Thymus. Kielicha otwor włoſkami zamkniony.

Główienka. Prunella. Pręcikow wierzchołki widełkowate.

Pſzczelnik. Dracocephalum. Gardziel Korony pękato wydęta.

Lebiotka. Origanum. Kwiaty w kłos ſzyſzkowy ułożone.

Storzyſzek. Clinopodium. Pod okręgiem kwiatowym pokrywa wieloſzczecinkowa.

Miodownik. Mellitis. Kielich od rurki korony obſzernieyſzy; warga górna korony płaſka, cała; główki pyłkowe na krzyż ułożone.

RZĘD OKRYTOZIARNOWY.

Zaraza. Orobanche. Korona prawie równa; 4-dzielna; pręciki z pomiędzy podziałow korony wyraſtaią; torebka 1-komorkowa.

Łuskiewnik. Lathræa. Korona paſzczękowata; pod zarodkiem gruczołek; torebka 1-komorkowa.

Swietlik. Euphraſia. Korona paſzczękowata; główki pyłkowe nizſze u ſpodu cierniſte; torebka 1-komorkowa.

Sze-

Szelężnik. Rhinanthus. Korona paſzczękowata; torebka 1-komorkowa, ſpłaſzczona.

Dzwoniec. Melampyrum. Korona paſzczękowata; torebka 2-komorkowa; naſiona 2-garbowe.

Kłoſiennica. Limoſella. Korona dzwonkowata, regularna; torebka 1-komorkowa, wieloziarnowa.

Trędownik. Scrophularia. Korona w tył zagięta; torebka 2-komorkowa.

Naparſtnik. Digitalis. Korona dzwonkowata, u ſpodu pękata, pręciki pochyłe; torebka 2-komorkowa.

Wyżlin. Anthirhinum. Korona paſzczękowata; pod ſpodem miodnik wypukły; torebka 2-komorkowa.

Gnidoſz. Pedicularis. Korona paſzczękowata; naſiona ſkórką powleczone; torebka 2-komorkowa.

Linnea. Linnæa. Korona dzwonkowata; kielich nadowocowy; Owoc iagoda ſucha, 3-komorkowa

---

RZĘD NAGOZIARNOWY.

A. *Kielichy 5-dzielne.*

Serdecznik. Leonurus.

Głowki pyłkowe iaſnemi lsnią ſię kropkami.

1. Serdecznik poſpolity. *L. Cardiaca. L.*

Pręt 2-łokciowy, gałęziſty, czworoboczny; liście naprzeciw-ległe, ogonkowate, pomarſzczone, z wierzchu ciemno-zielone, 3-dzielne; przedziałki poboczne więkſze, połdzielne, ząbkowane, ſrzednia mnieyſza, 3-dzielna; wierzchołkowe niektóre całe; okręgi gęſte, bezogonkowe, na wyżſzych gałęziach; kwiaty blado-purpurowe; warga dolna biała

biała 3-dzielna, purpurowo-kropkowana, przedziałka frzednia węzfza, dłuższa. Rośnie wszędzie około płotów, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 727.

Bluszczyk. Glecoma.

Kielich 5-dzielny, każda para główek pyłkowych na krzyż się z sobą styka.

1. Bluszczyk ziemny. *G. hederacea. L.*

Pręt rozmaitey długości, czworoboczny, nieco kosmaty, poziemi rozesłany, wierzch tylko w górę podniesiony; liście długo-ogonkowate, nerkowate, nieco serduszkowate, karbowane, chropawo-pomarszczone; szypułki gałązkowate; kwiaty fioletowe lub purpurowe; korony warga dolna 3-dzielna, przedziałka frzednia szeroka, wcięta. Rośnie wszędzie około parkanow y nad strumykami, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab*: 789. Roślina w lekarstwach wielce użyteczna; ściąga, rany oczyszcza y goi; wnętrzne użycie iey iest częste na rozmaite choroby.

Mięta. Mentha.

Korona prawie równa, 4-dzielna; przedziałka szersza wcięta; pręciki prosto stoiące, od siebie odległe.

1. Mięta leśna. *M. sylvestris. L.*

Pręt łokciowy, prosty, gałęzisty, 4-boczny; liście naprzeciw-ległe, bezogonkowe, podłużno-lancetowate, ząbkowane, ze spodu biało-kosmate; kwiaty kłosiste, błękitnawe; kłosy długie, walcowate; przedziałki korony wewnątrz fioletowe, pręciki 2 razy od korony dłuższe. Rośnie

na

na mieyscach mokrych, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 484. Zapach ma tęgi, nieprzyiemny; w lekarſtwach mokrz pędzi; bydło jey nierade zażywa.

2. Mięta wodna. *M. aquatica. L.*

Pręt łokciowy, proſty, gałęziſty, czworoboczny; liście naprzeciw-ległe, ogonkowate, jaiowate, ząbkowane, z wierzchu gładkie, ze ſpodu koſmate; kwiaty światło-purpurowe; główki na wierzchołku pręta y gałązek ſkupione; pręciki od korony dłuższe. Rośnie około wod, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 673.

3. Mięta polna. *M. arvensis. L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty, koſmaty, pochyły, lub na ziemi leżący; liście jaiowo-lancetowate, białawe, koſmate, krótko-ogonkowate, ząbkowane; kwiaty drobne, błękitnawe, w okręgi ſkupione; kielich koſmaty; pręciki koronom równe. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 512.

4. Mięta Poley. *M. Pulegium. L.*

Pręciki kilka-calowe, okrągłe, słabe, gładkie, lub czasem nieco koſmate, po ziemi rozesłane, w czasie kwitnienia nieco podnieſione; liście jaiowo-okrągławe, krótko-ogonkowate, tępo ząbkowane; kwiaty różowe, w gęſte okręgi ſkupione; pręciki od korony dłuższe. Rośnie na Podlasiu, na mieyscach które woda zalewa; kwitnie w Lipcu. X. Kluk. Zapach tey Rośliny mocny, korzenny, ſmak gorzki. W lekarſtwach na konwulsye y choroby maciczne użyteczna; owcom bardzo ulubiona.

Ozanka.

Ozanka. Teucrium.

Korona wargi górney nie ma, a wierzch aż do dna rozdzielony.

1. Ozanka czosnkowa. *T. Scordium. L.*

Pręt leżący, kosmaty, gałęzisty, gałązki w górę podniesione; liście bezogonkowe, miętkie, jaiowo-podługowate, ząbkowane, kosmate; pomiędzy liśćmi kwiaty krótko-szypułkowate, pospolicie po parze; korona błękitna, czerwonawa. Rośnie lubo rzadko około Grodna na błotach Lipskich, kwitnie w Lipcu. Gilibert *Flor. Dan. tab.* 593. Cała roślina ma zapach czosnkowy, smak gorzki; w lekarstwach rozdziela, poty mokrz y inne naturalne odchody porusza; zgniliznie się opiera, oczyszcza.

2. Ozanka leśna. *T. Scorodonia. L.*

Pręt prosty, tęgi, kosmaty, łokciowy; liście naprzeciw-ległe, ogonkowate, serduszkowate, podłużne, ząbkowane, pomarszczone, y nieco kosmate; kwiaty w gronka iednoboczne skupione, biało-żółtawe; pręciki purpurowe. Rośnie na Podlasiu w zaroślach pagórkowatych. X. Kluk. *Fl. Dan. tab.* 485. Smak y zapach podobnież czosnkowy; w Medycynie goi, poty y mokrz pędzi, w puchlinie wodney ma być użyteczną.

Iwa. Ajuga.

Korony warga górna bardzo mała; pręciki od wargi górney dłuższe.

1. Iwa odnogowa. *A. reptans. L.*

Pręt czwierć-łokciowy, prosty, gładki, z korzenia zaś wyrastaią wici po ziemi rozesłane;

liście naprzeciw-ległe, jaiowate, karbowane, nieco kosmate, dolne ogonkowate, wyższe bezogonkowe; kwiaty w kłos gęsty skupione, błękitne lub białawe, przysadkami wielkiemi w górze błękitnemi przeplatane. Rośnie wszędzie w lasach y zaroślach, kwitnie na początku Maja. W lekarstwach sciąga, oczyszcza y goi; Owcom y bydłu bardzo przyiemna.

2. Iwa pyramidalna. *A. pyramidalis. L.*

Pręt kilka-calowy, biało-włosisty; liście dolne wielkie, podłużne, tępe, w górze rozszerzone, podobnież włosiste, kątowate y z rzadka tępoząbkowane; kwiaty błękitne lub białawe, w kłos gęsty, czworoboczny, piramidalny ułożone, przysadkami błękitnemi, ząbkowanemi przeplatane. Rośnie w lasach y zaroślach, kwitnie na początku Maja. *Fl. Dan. tab. 185.*

3. Iwa czerwona. *A. Genewensis. L.*

Poprzedzaiącey bardzo podobna; pręt delikatnieyszy, biało-włosisty; liście okrągławe, niby 3-dzielne, szeroko-ząbkowane; kwiaty czerwone. Rośnie w lasach, kwitnie w Maiu; od wielu Botaników za odmianę poprzedzaiącego gatunku poczytana.

Bukwica. Betonica.

Kielich ościsty; korony warga w górę podniesiona, spłaszczona; rurka okrągła.

1. Bukwica pospolita. *B. officinalis. L.*

Pręt łokciowy, prosty, bez gałęzi; liście naprzeciw-ległe, jaiowo-podłużne, przy ogonku serduszkowate, karbowane, pod wierzchem bez-

ogon-

ogonkowe; kwiaty purpurowe, w kłos przerwany skupione; okręgi gęste; przysadki jaiowo-lancetowate od kwiatów krótsze; korony warga dolna wycięta. Rośnie wszędzie w lasach y na łąkach podlesnych; kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 726. Roślina między Krajowemi nayczęściey w Medycynie dla wielkich swych skutków używana. Kwiat y liście maią smak balsamiczny; w lekarstwach z letka ściąga, goi, oczyszcza, żołądek umacnia; utarta na proszek y nakształt tabaki zażyta kichanie sprawuie.

Jasnotka. Lamium.

Warga górna korony cała, sklepista; dolna odzielna; uyiście gardzieli z obustron na brzegach ząbkowane.

1. Jasnotka gładka. *L. laevigatum. L.*

Pręt ½-łokciowy, gładki, czerwonawy; liście serduszkowate, ząbkowane, gładkie, pomarszczone; okręgi od 6-8 kwiatów światło-purpurowych, których kielich gładki iest długości rurki koronney. Rośnie między drzewami w ogrodach, kwitnie w Czerwcu.

2. Jasnotka biała. *L. album. L.*

Pręt ½-łokciowy, kosmaty, 4-boczny; liście naprzeciw-legle, ogonkowate, serduszkowate, podłużne, kończate, ząbkowane, kosmate; kwiaty białe, prawie bezszypułkowe, w okręgi gęste skupione; uyście gardzieli plamką żółtawo-zieloną oznaczone. Rośnie wszedzie w ogrodach y na polach uprawnych; kwitnie w Maiu y Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 594. Całey Rośliny zapach tęgi, nieprzyiemny; w lekarstwach skutki ma ściągaiące,

iące, oczyszczaiące, goiące; w nieporządném lub zbytecznem odchodzeniu mieſięcznych odchodów ma być wielce użyteczna.

3. Jasnotka czerwona. *L. purpureum. L.*

Pręt kilka-calowy, u ſpodu prawie nagi, pod wierzchem liśćmi okryty; te ſerduszkowate, tępe, ogonkowate, na wierzchołku bardzo drobne; kwiaty purpurowe, prawie bezſzypułkowe, w okręgi między liśćmi ułożone. Rośnie w ogrodach y na polach, kwitnie w Kwietniu. *Fl. Dan. tab.* 523. Smrod brzydki, odrażaiący, na wygubienie molów ma być użyteczna.

4. Jasnotka pręt otulaiąca. *L. amplexicaule. L.*

Pręt pochyły, czasem zupełnie leżący; liście dolne ogonkowate, okrągławe, wcinane; prętowe większe, bezogonkowe, pręt otulaiące, tępe, głęboko wcinane; kwiaty światło-czerwone, bezſzypułkowe, w okręgi po 10-12, ſkupione; rurka korony długa, delikatna. Rośnie na mieyſcach uprawnych; kwitnie w Maiu y Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 752. Cały ten rodzay poſpólſtwu pod imieniem *Pokrzywy głuchey* czyli *martwey* ieſt znaiomy.

Badyl. Galeopsis.

Warga górna korony nieco karbowana, ſklepiſta; dolna ma na wierzchu dwa zęby.

1. Badyl polny. *G. Ladanum L.*

Pręt pół-łokciowy, gałęziſty, czworoboczny; kolankowaty, kolanka równo-odległe; liście wąſkie, lancetowate, koſmate, rzadko ząbkowane; okręgi gęſte; przedziałki kielicha oſtre, ościſte;

kwiat

kwiat purpurowy lub żółty; warga dolna korony ſzeroka, przedziałki poboczne kwadratowe, ząbkowane. Rośnie w ogrodach y na polach, kwitnie przez lato.

2. Badyl konopny. *G. Tetrahit L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty, kolankowaty; kolanka zgrubiałe; liście ogonkowate, jajowo-lancetowate, kończate, koſmate, ząbkowane; okręgi gęſte, prawie bezſzypułkowe; kielicha przedziałki ościſte; przyſadki kwiatowe drobne, od kielicha mnieyſze, cierniſte; korona od kielicha 2 razy więkſza; albo purpurowa z uyściem gardzieli żółtém, albo żółta z ſrzednią przedziałką wargi dolney purpurową. Rośnie na polach uprawnych y w ogrodach, kwitnie przez lato.

3. Badyl leſny. *G. Galeobdolon L.*

Pręt pół-łokciowy, ſłaby; liście ogonkowate, ſerduſzkowate, jajowate, krótkiemi włoſkami oſadzone, częſtokroć ze ſpodu rdzawo-plamiſte; okręgi 4-do 6-kwiatowe; przyſadki ſzczecinkowate; kwiat żółty; warga dolna korony nieząbkowana, przedziałki poboczne kończate, poſrzednia dłuższa. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Maju.

Zywiczka. Stachys.

Warga górna korony ſklepiſta, dolna na boki odgięta; przedziałka ſrzednia więkſza, wycięta; pręciki po okwitnieniu ku bokom zgięte.

1. Zywiczka leſna. *S. sylvatica L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty, koſmaty, czworoboczny; liście długo-ogonkowate, miętkie, ſerduszkowate, zaoſtrzone, ząbkowane; okręgi 6-8-kwia-

8-kwiatowe, kłosiste; warga górna korony ciemno-purpurowa, dolna purpurowa, biało-bręgowana. Rośnie wszędzie w lasach nieco wilgotnych. kwitnie w Czerwcu. Cała roślina mocno obrzydliwie śmierdzi; w lekarstwach goi y miesięczne odchody porusza.

2. Zywiczka błotna. *S. palustris L.*

Pręt łokciowy, czerwonawy nieco, kosmaty; liście bezogonkowe, wąskie, lancetowate, okrągło-ząbkowane, nieco kosmate, brudno-zielone; okręgi 6-kwiatowe, kłosiste; przysadki jajowo-lancetowate, krótkie; kwiaty fioletowe, żółtawo-plamiste. Roślina gorzka, śmierdząca; rośnie nad wodami, kwitnie w Lipcu.

3. Zywiczka prosta. *S. recta L.*

Pręt łokciowy, czworoboczny, u spodu pochyły; liście bezogonkowe, naprzeciw-ległe; jajowo-serduszkowate, karbowane, kosmate; okręgi niby kłosiste; przysadki jajowo-lancetowate, ościste; kwiaty blado-żółte, czerwono-bręgowane. Rośnie wszędzie na polach, kwitnie w Lipcu. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 259.

4. Zywiczka roczna. *S. annua L.*

Pręt prosty, gałęzisty, pół-łokciowy; liście dolne, długo-ogonkowate, jajowate, karbowane; prętowe jajowo-lancetowate, 3-nerwiste, gładkie: okręgi 5-do 8-kwiatowe; przysadki tępe: kwiaty blado-żółte, czerwono-kreskowane. Rośnie na drogach y miedzach, kwitnie w Jesieni. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 360.

5. Zywiczka polna. *S. arvensis L.*

Pręt słaby, ledwo pół-łokciowy, gałęzisty, ko-

kofmaty; liście ferdufzkowate, tępe, karbowane; okręgi 6-kwiatowe; kielichy kofmate, bezfzypułkowe; kwiaty blado-czerwonawe, długości kielicha: warga dolna 3-dzielna; przedziałka śrzednia cała, ciemniey nieco czerwono-kropkowana. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie latem. *Fl: Dan: tab:* 587.

Krzecina. Nepeta.

Wargi dolney przedziałka frzednia wcięta; gardzieli brzeg odgięty; pręciki ku fobie zbliżone.

1. Krzecina Kocia Mięta. *N. Cataria L.*

Pręt profty, czworoboczny, gałęzifty, łokciowy, nieco kofmaty; liście naprzeciw-ległe, ogonkowate, ferdufzkowate, kończate, oftro-ząbkowane, z wierzchu zielone, ze fpodu białawe: okręgi kwiatowe fzypułkowate, w kłofy na końcach prętów y gałązek fkupione; kwiaty białe, lub czerwonawe; warga dolna czerwono-kropkowana. Rośnie wfzędzie na dziedzińcach y w ogrodach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 580. Smak tey rośliny korzenny, gorzki; w lekarftwach ma fkutki otwieraiące, nerwy wzmacnia, wiatry y miefięczne porufza.

Bezząb. Ballota.

Kielich tacowy, 5-zęby, dziefięcio-karbowy; korony warga górna nieco karbowana, wydęta.

1. Bezząb czarny. *B. nigra L.*

Pręt profty, czworoboczny, półtora-łokciowy, gałęzifty, kofmaty, czerwonawy; liście naprzeciw-ległe, ogonkowate, jajowo-ferdufzkowate, kofmate, zrzadka ząbkowane, ciemnozielo-

zielone; kwiaty biało-czerwonawe, na szypułkach gałęzistych, nie doskonałe formuią okręgi. Rośnie około Wsi y parkanów, kwitnie w Lipcu. Zapach tey rośliny tęgi, nieprzyiemny; w Medycynie na choroby Macicy y Śledziony zażywa się.

Szanta. Marrubium.

Kielich tacowy, tęgi, 10-karbowy; korony warga górna 2-dzielna, prosta.

1. *Szanta* pospolita. *M. vulgare L.*

Pręt łokciowy, prosty, popielaty, kosmaty, czworoboczny; liście naprzemian-ległe, ogonkowate, jajowate, popielate, chropawe, nierówno-ząbkowane; okręgi gęste, bezszypułkowe, wełniste; kielich kosmaty, 10-zęby; z których 5 jest dłuższych, a 5 krótszych, a wszystkie haczysto-zakrzywione; kwiaty drobne, białe. Rośnie około domów, kwitnie przez lato. W lekarstwach wielkie ma skutki otwieraiące, rozwalniaiące y rozrządzaiące; mieśięczne zatrzymane porusza y robaki umarza.

B. *Kielichy dwu-wargowe.*

Tarczyca. Scutellaria.

Kielicha brzeg cały; po przekwitnieniu zamknięty.

1. Tarczyca Chełmik. *S. galericulata. L.*

Pręt łokciowy; gałęzisty, czworoboczny, liście naprzeciwległe, krótko-ogonkowate, serduszkowate, lancetowate, ząbkowane, gładkie; kwiaty po parze, częstokroć w iedną stronę obrócone; Kielich dwuwargowy, wargi całe, na górney łuszczka prosto stoiąca; kwiat błękitny; rurka dłu-

długa, u fpodu zakrzywiona. Rośnie wfzędzie około wód, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:637.*

2. Tarczyca dzidkowa. *S. haftifolia L.*

Pręt około półłokcia wyfoki, prawie nie gałęzifty; liście dolne długo-ogonkowate, dzidowate, górne ftrzałkowe; kwiaty błękitne, niby w kłos wierzchołkowy ułożone. Rośnie około wód kwitnie przez lato.

3. Tarczyca mała. *S. minor.*

Pręt delikatny, kilka-calowy, gałęzifty, u fpodu pochyły, fioletowy; liście dolne iaiowo-ferdufzkowate, krótko-ogonkowate, górne wężfze, ferdufzkowo-lancetowate; kwiaty drobne czerwonawe, parzyfte. Rośnie wfzędzie nad wodami, kwitnie w Lipcu.

Cząbr. Thymus.

Kielicha dwuwargowego otwór włofami zamkniony.

1. Cząbr Macierzanka. *T. ferpyllum. L.*

Pręciki po ziemi rozeflane, u fpodu twarde, gałęzifte; gałązki czerwonawe, w czafie kwitnienia w górę podniefione; liftki ogonkowate, iaiowate, tępe, u fpodu fzczecinkami ofadzone; okręgi fkupione, główkowe, wierzchołkowe; kwiaty czerwonawe; warga górna nieco fklepifta, dolna 3-dzielna; przedziałki równe, całe. Rośnie na pagórkach y paftwifkach, kwitnie w Maiu y Czerwcu. Rozmaite odmiany Macierzanki w Litwie widzieć fię daią: 1. większa, której pręty półłokciowe, liście większe; 2. z kwiatami białemi; 3. z kwiatami blado-czerwone-

wonemi; 4. z listkami czerwonawemi. Częstokroć na wierzchołkach gałązek są główki białe, bawełniste, ale te nie stanowią udzielney odmiany, gdyż od ukrytego w nich owadu, lub złożonych tam iay pochodzą. We wszystkich tych odmianach zapach mocny, przyiemny. W lekarstwach nerwy wzmacnia, spazmy miarkuie, mokrz porusza; kwiaty Pszczołom ulubione.

2. Cząbr Bazylikowy. *S. acinos. L.*

Pręt tęgi, kilka-calowy, a czasem półłokciowy, prosty, u spodu pochyły; liście krótko ogonkowate; iaiowo-zaostrzone, rzadko y nieznacznie ząbkowane; okręgi 5-do 8-kwiatowe; szypułki iedno-kwiatowe; kwiaty drobne, błękitne; warga dolna biało-kreskowana, przedziałka srzednia szersza, wycięta. Rośnie na polach y pagórkach około Wilna, kwitnie w Czerwcu.

Główienka. Prunella.

Pręciki widełkowate, główka pyłkowa na iednem ramieniu; znamie dwudzielne.

1. Główienka pospolita. *P. vulgaris L.*

Pręt $\frac{3}{4}$-łokciowy, czworoboczny; liście naprzeciwległe, ogonkowate, podłużno-iaiowe, tępe, ząbkowane, nieco kosmate, okręgi w kłos gęsty na wierzchołku skupione; przysadki kwiatowe iaiowate, zaostrzone, na brzegach szczecinkami osadzone; kielichy kosmate, ciemno-czerwone, dwuwargowe; kwiaty błękitne lub fioletowe; warga dolna 3-dzielna; przedziałka srzednia ząbkowana. Rośnie wszędzie na łąkach y w zaroślach, kwitnie przez lato. W lekarstwach z letka ściąga y goi, wszelkiemu bydłu

ieft

iest przyiemną karmią, a kwiaty Pszczołom ulubione.

2. Główienka wielko-kwiatowa. *P. grandiflora L.*

Pręt półłokciowy, prosty, czworoboczny; liście naprzeciwległe, ogonkowate, lancetowate; okółki kwiatowe, w kłos skupione; kwiaty buyne, błękitne; warga górna kielicha 3-dzielna; korony warga dolna 3-dzielna, przedziałka srzednia nie równie ząbkowana. Rośnie wszędzie w lasach kwitnie przez lato; nayobficiey widziałem w lasach między Niemnem y Szczarą; bywaią odmiany kwiatów czerwonawe lub białawe. *Iacq: Fl: Austr: tab:* 377. Użycie to samo co poprzedzaiącey.

Pszczelnik. Dracocephalum.

Gardziel Korony wydęta; warga górna wklęsła

1. Pszczelnik okręgowy. *D. Ruyschiana L.*

Pręt prosty, półłokciowy, lub wyższy; liście prawie bezogonkowe, wąskie, lancetowate, brzegi zagięte; kwiaty wielkie, ciemno-błękitne, w kłos gęsty na wierzchołku skupione; warga dolna czarniawo-kropkowana, ząbkowana; przysadki kwiatowe lancetowate. Rośnie wszędzie w lasach kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 121.

2. Pszczelnik Melissa. *D. Moldavica.*

Pręt prosty, półłokciowy, gałęzisty; liście ogonkowate, iaiowo-lancetowate, grubo-ząbkowane; kwiaty białe lub błękitne, wielkie w okręgi kilka-kwiatowe skupione; przypadki lancetowate, ząbkowane, ząbki włoskami zakończone. Rośnie w Grodzieńskim nad Niemnem około lasów,

ſów, kwitnie w Lipcu. *Gilbert.* W Ogrodach częſto dla ſkutków ſwych lekarſkich pod imieniem Meliſſy utrzymuie ſię, y w tychże ſamych co Meliſſa używa ſię potrzebach, a mianowicie na wzmocnienie Nerwów.

Lebiotka. Origanum.

Kłos czworoboczny, ſzyſzkowaty, kwiaty obeymuiący.

1. Lebiotka poſpolita. *O. vulgare.*

Pręt proſty, łokciowy, okrągły, czerwonawy, w górze nieco gałęziſty; liście naprzeciwległe, ogonkowate, iaiowate; kłoſy okrągławe, wiechowate, ſkupione, przyſadkami czerwonawemi, iaiowatemi, od kielichów dłuższemi, przeplatane; kwiaty drobne, czerwonawe; warga górna korony podnieſiona, dolna 3-dzielna; przedziałka ſrzednia *cała*, wąſka, pręciki od korony dłuższe. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 635. Roślina Wieśniakom pod nazwiſkiem Macierduſzki dobrze znaioma, ſmak y zapach ma przyiemny, aromatyczny; w lekarſtwach rozdziela, otwiera, nerwy wzmacnia, poty, mokrz. y mieſięczne poruſza, kwiaty Pſzczołom wielce ulubione.

Storzyſzek. Clinopodium.

Pod okręgiem kwiatowym pokrywa wielo-ſzczecinkowa.

1. Storzyſzek poſpolity. *C. vulgare. L.*

Pręt łokciowy, proſty, koſmaty; liście naprzeciwległe, ogonkowate, iaiowate, nieco ząbkowane, koſmate; okręgi okrągłe, gęſte, koſmate,

wie-

wielo-kwiatowe, ieden zawſze na ſamym wierzchołku pręta oſadzony; Kielich dwuwargowy, koſmaty; kwiat czerwony; uyście gardzieli biało włoſiſte; warga dolna 3-dzielna, przedziałka ſrzednia wcięta. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Lipcu.

Miodownik. Mellitis.

Kielich od rurki koronney obſzernieyſzy; warga górna korony płaſka, dolna karbowana; pręciki na krzyż ſtoiące.

1. Miodownik melisſowy. *M. melliſſophyllum L.*

Pręt proſty, półłokciowy, czworoboczny, koſmaty; liście iaiowo-okrągłe, krótko-ogonkowate, ząbki koſmate, dolne iaiowo-zaoſtrzone, wſzyſtkie u ſpodu całe; kwiaty ſzypułkowate, w okręgi pośrzod pręta ułożone, w iedną ſtronę nieco zwiſłe, białe, wielkie; kielich dzwonkowaty, obſzerny. 3-dzielny; warga korony górna cała, dolna 3-dzielna, przedziałka ſrzednia purpurowa. Rośnie wſzędzie w laſach około Grodna, kwitnie w Maiu. *Gilibert. Iacq: Fl: Auſtr: tab:* 26. w Medycynie ſkuteczną ma bydź na zatrzymanie mokrzu y w chorobach pierſi. Kwiaty Pſzczołom ulubione, z których wiele wybornego zbieraią Miodu.

RZĘD OKRYTOZIARNOWY.

Zaraza. Orobanche.

Kielich dwudzielny; korona paſzczękowata; torebka iednokomorkowa, dwułupinowa, wieloziarnowa; gruczołek pod zarodkiem.

1. Zaraza większa. *O. maior L.*

Pręt

Pręt proſty, niegałęziſty, ¾-łokciowy, koſmaty, łuſzczkami błonkowatemi, koſmatemi, zaoſtrzonemi, oſadzony; kwiaty, żółtawe bezſzypułkowe, w kłos ſkupione; kielich czterolistkowy, korona wielka, nie więdnieiąca; warga górna dwudzielna, dolna 3-dzielna. Rośnie rzadko około Grodna na polach, na Podlaſiu za świadectwem X. Kluka poſpolita, kwitnie w Maiu. Zapach ma gwozdzikowy; w lekarſtwach ſkutki oczyſzczaiące y goiące.

2. Zaraza gałęziſta. *O. ramoſa L.*

Pręt kilka-calowy, blado-żółtawy, gałęziſty, koſmaty, łuſzczkami drobnemi zrzadka oſadzony; kwiaty drobnieyſze niż w poprzedzaiącym gatunku, błękitnawe, lub czerwonawe. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie w Czerwcu. Ten y poprzedzaiący gatunek, na niektórych mieyſcach *Wilkiem zielonym* ſą nazwane.

Łuſkiewnik. Lathræa.

Kielich czterodzielny; u ſpodu przy ſzwie zarodka gruczoł ſpłaſzczony; torebka iednokomorkowa.

1. Łuſkiewnik poſpolity. *L. ſquammaria L.*

Korzeń gruby, gałęziſty, gęſto grubemi, ſoczyſtemi łuſkami okryty; pręt ¾-łokciowy lub wyżſzy, miętki, gruby, błonkowatemi łuſkami oſadzony; kwiaty w kłos gęſty, zwiſły, ſkupione, dwóma rzędami w iedną ſtronę obrócone; łuſki kwiatowe różowe, naprzeciw-kwiatowe; korona dwuwargowa: warga górna purpurowa, dolna biaława, 2-dzielna. Rośnie w ciemnych y wilgotnych laſach, kwitnie w Kwietniu lub na początku Maiu. Znaydowałem pod Wilnem około Rybiſzek. Swie-

Swietlik. Euphrasia.

Kielich cztero-dzielny, rurkowaty; torebka 2-komorkowa, jajowo-podłużna; główki pyłkowe niżſze u ſpodu cierniſte.

1. Swietlik poſpolity. *E. officinalis L.*

Pręt proſty, kilka-calowy, czaſem bez gałązek, częściey jednak gałęziſty; liście drobne, krótko-ogonkowate, jajowate, ząbkowane; kwiaty białe, żółto y fioletowo lub błękitno kreſkowane, pojedyńcze, krótko ſzypułkowe, z pomiędzy liści górnych wyraſtaiące; pręciki od korony krótſze. Rośnie na drogach y paſtwiſkach, kwitnie przez lato. Dawni tey Roślinie, wielkie ſkutki na oczy przypiſywali, lecz terazniewſi Lekarze używaią jey niekiedy jako rozdzielaiącey tylko y nerwy wzmacniaiącey.

2. Swietlik czerwony. *E. Odontites L.*

Pręt pół-łokciowy, proſty, gałęziſty; liście bez-ogonkowe, naprzeciw-ległe, wąſkie, lancetowate, ząbkowane, nieco koſmate; kwiaty w kłos jedno-boczny ſkupione, czerwone; warga dolna głęboko 3-dzielna; preciki nieco z korony wychodzą. Rośnie na polach odłogiem leżących, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 655.

Szeleżnik. Rhinanthus.

Kielich 4-dzielny, pękaty; torebka dwu-komorkowa, tępa, ſpłaſzczona.

1. Szeleżnik poſpolity. *R. Criſtagalli L.*

Pręt łokciowy, proſty, czworo-boczny, bez-gałęzi; liście gładkie, naprzeciw-ległe, bezogonkowe, lancetowate, wcinane; kwiaty żółte.

w kłos

w kłos rzadki skupione, przysadkami szerokiemi, lancetowatemi, ząbkowanemi, opatrzone; kielich gładki, żyłkowato-siatkowany; warga korony górna 3-dzielna; przedziałka śrzednia dwu-dzielna, poboczne fioletowe, dolna także 3-dzielna, przedziałka śrzednia szeroka wcięta. Rośnie na łąkach nieco wilgotnych, kwitnie w Czerwcu y Lipcu.

Dzwoniec. Melampyrum.

Kielich cztero-dzielny; korony warga górna spłaszczona, brzeg odgięty; torebka dwu-komorkowa, ukośna, z jednego boku się otwieraiąca; nasiona dwu-garbowe.

a. Kwiaty w kłosy koniczne lub 4-boczne ułożone.

1. Dzwoniec rolny. *M. arvense L.*

Pręt pół-łokciowy, czworo-boczny, prosty, gałęzisty; liście bezogonkowe, długie, lancetowate, kończate, dolne bezzębe, górne u spodu ząbkowane; kłosy kwiatowe koniczne, rzadkie; przysadki purpurowe, ząbkowane, ząbki długie, delikatne; kwiaty rdzawe, uyście gardzieli żółte. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie w Maju y Czerwcu. Roślina Bydłu ulubiona, ale między zbożem szkodliwa, nasiona ze zbożem na Mąkę zmielone czynią w Chlebie kolor błękitnawy y smak nieprzyiemny, gorzkawy.

2. Dzwoniec grzebieniasty. *M. cristatum L.*

Pręt pół-łokciowy, gałęzisty; liście naprzeciwległe, wąskie, gładkie, nie ząbkowane; kwiaty w kłos gęsty, czworo-boczny, skupione; przysadki serduszkowate, ząbkowane, dachowkowato na siebie zachodzą; korony rurka purpurowa;

warga

warga górna podobnież purpurowa, dolna żółta lub biaława. Rośnie na polach y łąkach, kwitnie w Czerwcu.

2. *Kwiaty po parze w jedną ſtronę obrócone.*

3. Dzwoniec gajowy. *M. nemoroſum L.*

Pręt łokciowy, proſty, gałęziſty; liście jajowo-lancetowate, u ſpodu ząbkowane; przyſadki ſerduſzkowo-lancetowate, głęboko ząbkowane, fioletowe; kwiaty pojedyncze, w jedną ſtronę obrócone, żółte; warga dolna pomarańczowa, kielich koſmaty. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 305. Widziałem w niektórych Aptekach, z wielkiém moiém żadziwieniem, Roślinę tę zamiaſt Pomurnika, *Parietaria officinalis*, zażywaną; nie wiem z jakim ſkutkiem, to pewna że między temi dwóma roślinami nie ma żadnego podobieńſtwa.

4. Dzwoniec łąkowy. *M. pratenſe L.*

Pręt proſty, ſłaby, gałęziſty, czerwonawy, czworo-boczny; liście lancetowate, gładkie, u ſpodu ząbkowane; kwiaty w jedną ſtronę obrócone, białe lub żółtawe, ciemno-bręgowane, zamknione; kielich gładki. Rośnie wſzędzie na łąkach y w zaroślach, kwitnie w Czerwcu.

5. Dzwoniec leśny. *M. ſylvaticum L.*

Poprzedzaiącemu bardzo podobny; liście długie, lancetowate, nie ząbkowane; kwiaty żółte, otwarte; kielich gładki; przyſadki lancetowate, nie ząbkowane. Rośnie w laſach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 145.

Kłoſiennica. Limoſella.

Kielich 5-dzielny; korona 5-dzielna, równa;

pręciki parami ſkupione; torebka jedno-komorkowa, dwu-łupinowa, jedno-ziarnowa.

1. Kłoſiennica wodna. *L. aquatica L.*

Liście dolne w darninę rozeſłane, długo-ogonkowate, wąłko-lancetowate; z pomiędzy nich powſtaią pręciki jedno-kwiatowe, drobne, ſłabe; od liści krótſze; kwiaty drobne, białawe, dzwonkowate, 5-dzielne, przedziałka jedna od innych mnieyſza. Rośnie na łąkach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 69.

Trędownik. Scrophularia.

Kielich 5-dzielny; korona okrągła, wtył zachylona; torebka dwu-komorkowa.

1. Trędownik wodny. *S. aquatica L.*

Pręt dwu-łokciowy lub wyżſzy, gałęziſty, kątowaty, kąty liściową obwódką okryte; liście jajowo-lancetowate, ząbkowane, na ogonkach krótkich, ſzerokich, zbiegaiące; na wierzchołkach pręta y gałęzi gronka kwiatowe; kwiaty rdzawo-czerwonawe, przykro y nieznośnie, jako y cała roślina, śmierdzące. Rośnie wſzędzie, mianowicie nad wodami, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 507.

2. Trędownik knotowy. *S. nodoſa L.*

Korzeń gruby, główkowy; pręt łokciowy, czworo-boczny, twardy, czarniawy; liście ogonkowate, naprzeciw-ległe, ſerduſzkowate, lancetowate, ząbkowane, ciemno-zielone; kwiaty na wierzchołkach gałęzi w grona gałęziſte ſkupione, czerwono-purpurowe. Rośnie w laſach wilgotnych, kwitnie przez lato. W lekarſtwach ma ſkutki rozdzielaiące, rozwalniaiące, goiące.

Napar-

Naparſtnik. Digitalis.

Kielich 5-dzielny; korona dzwonkowata, 5-dzielna, wydęta; torebka jajowata, 2-komorkowa.

1. Naparſtnik czerwony. *D. purpurea L.*

Pręt łokciowy, proſty, koſmaty, niegałęziſty; liście jajowate, zaoſtrzone, białawe, ze ſpodu mocno koſmate, grubo-ząbkowane y w ogonek zwężone; kwiaty wielkie, purpurowe, w kłos ſkupione, nieco wiſzące, wewnątrz oczkowato-plamiſte; liſtki kielicha jajowate. Gilibert znaydował w laſach Ekonomii Grodzieńſkiey; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 74. Roślina podeyrzana, wewnątrz użyta gwałtowne ſprawuje womity, zewnątrz na leczenie wrzodow zdatna.

2. Naparſtnik żółty. *D. ambigua L.*

Pręt proſty, łokciowy, nie gałęziſty, nieco koſmaty; liście dolne wielkie, jajowate, prętowe jajowo-lancetowate, ząbkowane, pręt otulające; kwiaty żółte, w kłos rzadki, jedno-boczny, ſkupione, wiſzące; kielich koſmaty, liſtki lancetowate; korona wewnątrz purpurowo-bręgowana. Rośnie we wſzyſtkich laſach około Wilna; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Jacq: Fl: Auſt: t.* 57.

Wyżlin. Antirrhinum.

Kielich 5-liſtkowy; ſpod korony wdół wklęſły, miodnik w ſobie zawiera; torebka 2-komorkowa.

1. Wyżlin poziemny. *A. Elatine L.*

Pręty ſłabe, po ziemi rozeſłane, gałęziſte; liście naprzemian-ległe, ogonkowate, dzidowate y niby ucięte w dole; kwiaty pojedyńcze z po-

między liści y gałęzi wyraftaią, żółte, warga górna fioletowa. Rośnie na Podlafiu, kwitnie w Wrześniu. X. Kluk. *Fl: Dan: tab:* 426. Roślina u dawnych Lekarzów na wiele chorob flawna, teraz prawie nieużywana.

2. Wyżlin nieprawy. *A. fpurium L.*

Pręt gałęzifty, po ziemi rozefłany; liście kofmate, dolne naprzeciw-ległe, jajowate, górne naprzemian-ległe, lancetowate; kwiaty pomiędzy liśćmi y gałązkami pojedyńcze, żółte, warga górna ciemno-purpurowa. Rośnie na Podlafiu y około Warfzawy; kwitnie w Lipcu. X. Kluk. Gilibert. W lekarftwach ma moc rozmiękczaiącą ale fię tylko zewnątrz używa.

3. Wyżlin mnieyfzy. *A. minus L.*

Pręt czwierć-łokciowy, gałęzifty; gałęzie rozpierzchłe; liście po większey części naprzeciw-ległe, lancetowate, wąfkie, tępe, foczyfte, kofmate; fzypułki kątowe, jedno-kwiatowe; kwiaty drobne, blado-fioletowe; warga dolna biała; rog od korony krótfzy. Rośnie na polach około Grodna, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 562.

4. Wyżlin Lnianka. *A. Linaria L.*

Pręt łokciowy, profty, czafem gałęzifty, w całey fwey długości liśćmi wąfkiemi, gładkiemi, ofadzony; liście te blado-zielone w górę fię nieco wznofzą; kwiaty blado-żółte, w piękny kłos na wierzchołku pręta fkupione, uyście gardzieli w górze fiarczyfte; rog długi. Rośnie wfzędzie na polach; kwitnie przez lato. Roślina podeyrzana; z oftrożnością użyta rozmiękcza, mokrz y żołądek pędzi.

5. Wy-

5. Wyżlin większy. *A. majus L.*

Pręt łokciowy, gładki, gałęzisty; liście lancetowate, przytępione, ciemno-zielone, gładkie; kwiaty wielkie, purpurowe, w kłos skupione; listki kielicha krótkie y tępe, podniebienie żółte. Rośnie na Podlasiu, kwitnie przez lato. X. Kluk.

6. Wyzlin czerwony. *A. Orontium L.*

Pręt ½-łokciowy, gałęzisty; liście gładkie, miętkie, elliptyczne; kwiaty purpurowe, bezogonkowe, pojedyńcze, w kłos niby skupione; listki kielicha zaostrzone, od korony dłuższe; roga miodnikowego nie ma. Rośnie gdzie niegdzie na polach około Grodna, kwitnie w Lipcu. Roślina podeyrzana, jad w sobie kryiąca.

Gnidosz. Pedicularis.

Kielich 5-dzielny; torebka 2-komorkowa, cierniem zakończona, ukośna; nasiona skurką powleczone.

1. Gnidosz błotny. *P. palustris L.*

Pręt pół łokciowy, prosty, gładki, gałęzisty; liście pierzaste, listki głęboko ząbkowane; kwiaty między-liściowe, krótko-szypułkowate, ciemno-purpurowe; kielich 2-dzielny, z wierzchu twardemi gruczołkami osypany, przedziałki grzebieniasto-ząbkowane, korony warga dolna ukośna, 3-dzielna. Rośnie wszędzie na łąkach; kwitnie w Czerwcu. Roślina podeyrzana, smrodem odrażaiąca, na łąkach wcale niepożyteczna, bydło jey nie tyka. *Fl: Dan: tab:* 225.

2. Gnidosz leśny. *P. sylvatica L.*

Pręt czwierć-łokciowy, u spodu pochyły, lub

zupełnie

zupełnie leżący, gałęziſty; liście pierzaſte, liſtki jajowate, nierówno-ząbkowane; kwiaty na wierzchołkach pręta y gałęzi zebrane blado-purpurowe; kielich podłużny, katowaty, gładki, 5-dzielny, przedziałki grzebieniaſte, ząbkowane; warga dolna korony ſerduſzkowata, proſta; uyście gardzieli plamiſte. Rośnie w laſach wilgotnych; kwitnie w Czerwcu. Równie jak poprzedzaiąca podeyrzana.

3. Gnidoſz ſcieliſty. *P. incarnata L.*

Pręt proſty, nie gałęziſty, prawie łokciowy; liście wielkie, mianowicie dolne, pierzaſte, liſtki długie, wcinane, ząbkowane, prętowe, pierzaſto-dzielne, naprzemian-ległe; kwiaty na wierzchu pręta w kłos bez-liści, rzadki, ułożone; przedziałki kielicha nie ząbkowane; korona czerwonawa; warga górna oſtro-haczyſto zakrzywiona. Rośnie w laſach wilgotnych w Lidzkim około Szczuczyna, kwitnie w Lipcu. *Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 140.

4. Gnidoſz okręgowy. *P. verticillata L.*

Pręt proſty, nie gałęziſty, czwierć-łokciowy; liście pierzaſte; liſtki podługowato-ząbkowane, dolne liczne po ziemi rozeſłane, prętowe po 2-4 w okręgi ułożone; kwiaty purpurowe w kłos wierzchołkowy ſkupione; warga górna korony tępa. Rośnie na Podlaſiu na pagórkach około błot. *X. Kluk. Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 206.

5. Gnidoſz berło. *P. Sceptrum Carolinum L.*

Pręt proſty, nie gałęziſty, 2-łokciowy, lub wyżſzy; liście dolne pierzaſto-dzielne, wcinane, karbowane, na pręcie zaś 3 lub 4. tylko drobne, bezogonkowe, pierzaſto-dzielne; kłos długi,

rzadki,

rzadki, z okręgow 3-kwiatowych pospolicie złożony; kielicha przedziałki grzebieniaste, ząbkowane; korona żółta, zamkniona, brzegi czerwone; torebka nasienna okrągława. Rośnie w mokrych lasach około Szczuczyna, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 26.

Linnea. Linnæa.

Kielich podwóyny, owocowy dwu-listkowy, kwiatowy 5-dzielny, na zarodku osadzony; korona dzwonkowata; owoc: jagoda sucha, 3-komorkowa.

1. Linnea północna *L. borealis L.*

Pręt krzewinkowy, po ziemi rozesłany; szypułki prosto-stoiące, długie, nagie, dwu-kwiatowe; liście okrągłe, nieco kosmate, tępo ząbkowane, zimą y latem zielone; kwiaty nieco zwiśłe, zewnątrz białe, wewnątrz czerwone. Rzadkiey tey rośliny od sławnego Linneusza nazwisko bioracey w Litwie niewidziałem, X. Kluk na Podlasiu w lasach sosnowych, ciemnych, mchem zarosłych znaydował, kwitnie na końcu Czerwca. *Fl: Dan: tab:* 3.

KLASSA XV.

NIEROWNO SZESCIOPRĘCIKOWA.

(*TETRADYNAMIA.*)

Rzęd strączkowy.

A. *Strączka wierzchołek cały.*

Głodek. Draba. Strączek cały; łupiny płaskie; słupka nie ma.

Mie-

Mięſiącznik. Lunaria. Strączek cały, ſpłaszczony; słupek trwały.
Lnianka. Myagrum. Strączek okrągły; łupiny wklęsłe; słupek trwały.

B. *Strączka wierzchołek wcięty.*

Ubiorek. Iberis. Strączek wcięty; Korony dwa liſtki zewnętrzne większe.
Sadliczka. Alyſſum. Strączek wcięty, 2-komorkowy; pręciki niektóre ząbkiem oznaczone.
Warzęcha. Cochlearia, Strączek ſerduszkowaty; łupiny przytępione, garbate.
Pieprzyca. Lepidium. Strączek ſerduszkowaty; łupiny łódkowate, zaoſtrzone.
Tasznik. Thlaspi. Strączek ſerduszkowaty; łupiny łódkowate, błonką opasane.

RZĘD STRĄKOWY.

A. *Kielichy zamknione.*

Rzodkiew. Raphanus. Strączek kolankowaty.
Gorczycznik. Erysimum. Strączek zupełnie czworo-boczny.
Lewkonia. Cheiranthus. Strączek u ſpodu z obu ſtron gruczołkami oznaczony.
Wieczornik. Hesperis. Gruczołki 2, między krótszemi pręcikami; liſtki korony ukośne.
Nietota. Arabis. Gruczołki 4, między liſtkami kielicha.
Kapuſta. Braſſica. Gruczołki 2, między krótszemi pręcikami y zarodkiem, tudzież 2, między pręcikami dłuższemi a kielichem.
Wieżyczka. Turritis. Kielich y korona proſtoſtoiąca.
Żywiec. Dentaria. Strączek ſprężyſto-pękaiący a łupiny zwijaiące ſię.

B. Kie-

B. *Kielichy otwarte.*

Urzet. Isatis. Strączek lancetowaty, opadaiący, jedno-ziarnowy.
Rzeżucha. Cardamine. Strączek ſprężyſto-pękaiący, jedno-komorkowy.
Gorczyca. Sinapis. Strączek ſprężyſto-pękaiący; Kielich horyzontalnie otwarty.
Rukiew. Siſymbrium. Strączek pękaiący, łupiny w rozpęknieniu proſte zoſtaią; kielich otwarty.

Rzęd strączkowy.

Strączków długość równa ſzerokości lub mało co większa.

1. Strączka wierzchołek cały.

Głodek. Draba.

Strączek cały, jaiowo-podłużny, bez słupka; łupiny płaſkie, do przegródki równo-ległe.

1. Głodek obwodkowy. *D. ciliaris. L.*

Pręt gałęziſty, prawie nagi; liście drobne, równo-ſzerokie, na oſtrzu grzbietowém y brzegach włoſkami obwiedzione; liſtki korony całe. Rośnie na Podlasiu na pagórkach między lasami, kwitnie latem. X. Kluk.

2. Głodek wioſenny. *D. verna. L.*

Liście około korzenia na ziemi rozesłane, ogonkowate, nieco koſmate, ząbkowane, elliptyczne, z pomiędzy nich powſtaią pręciki kilka-calowe, gałęziſte, nagie; na nich kwiaty drobne, białe,

białe, podokołkowe; liſtki korony białe, głęboko-dzielne. Rośnie wſzędzie na polach, kwitnie w Kwietniu.

3. Głodek żółty. *D. muralis. L.*

Pręt gałęziſty, kilka-calowy, nieco koſmaty; liście prętowe ſerduszkowate, ząbkowane, bez ogonkowe; dolne ogonkowate, jaiowe, niezą̨bkowane; kwiaty żółte, gronkowate; kielichy koſmate. Rośnie na polach około Wilna, kwitnie w Kwietniu.

Mieſiącznik. Lunaria.

Strączek cały, elliptyczny, płaſko-ściśniony; łupiny do przegrody równo-ległe; kielich woreczkowaty.

1. Mieſiącznik trwały. *L. rediviva. L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, gałęziſty, koſmaty; liście wielkie, naprzemian-ległe, długo-ogonkowate, ſerduszkowate, ząbkowane, chropawe, nieco koſmate; kwiaty na wierzchołku ſkupione, fioletowe, przyiemnie pachnące; kielich bladofioletowy; ſtrączki ſzerokie, ością słupkową zakończone; ziarna nerkowate. Rośnie w lasach około Grodna, kwitnie w Maiu.

Lnianka. Myagrum.

Strączek okrągły, kręgielkowatym słupkiem zakończony, prawie jedno-ziarnowy.

1. Lnianka ſiewna. *M. ſativum. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty; liście pręt otulające, ſtrzałkowate, elliptyczno-lancetowate, zrzadka ząbkowane; kwiaty blado-żółte, w grona

na

na lub prawie w wiechę na wierzchołkach gałęzi ułożone; strączki kształtu gruszkowego, wieloziarnowe. Rośnie na polach między zbożem, mianowicie między Lnem, kwitnie w Lipcu. Roślina u nas do niczego nie używana, w Niemczech umyślnie się zasiewa dla bardzo dobrego Oleiu, który się z nasion iey wybija.

2. Lnianka wiechowa. *M. paniculatum. L.*

Pręt łokciowy, prosty, gałęzisty; liście pręt otulaiące, strzałkowate, kosmate, drobne, zrzadka y nieznacznie ząbkowane; kwiaty drobne, żółtawe, wiechowato-gronkowe; strączek drobny, okrągły, chropawy, 1-ziarnowy. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab* 204.

2. Strączka wierzchołek wcięty.

Ubiorek. Iberis.

Korona nieforemna; dwa listki zewnętrzne większe; strączek wieloziarnowy, wcięty.

1. Ubiorek nagi. *J. nudicaulis. L.*

Pręt ½ łokciowy, prosty, niegałęzisty, kilka tylko listków odległych maiący; liście dolne na ziemi rozesłane, pierzasto-dzielne; listek wierzchołkowy od innych większy, 3-dzielny; kwiaty drobne, białe; strączek jaiowy, szeroki, wcięty. Gilibert na piaskach około Krynek znaydował. *Fl. Dan. tab.* 323.

Sadliczka. Allyssum.

Niektóre pręciki wewnątrz ząbkiem oznaczone, strączek wcięty.

1. Sa-

1. Sadliczka biała. *A. incanum. L.*

Pręt łokciowy, profty, gałęzifty; liście lancetowate, białawe, nieząbkowane; kwiaty wiechowate, białe; liftki korony 2-dzielne; fzypułki y ftrączki nieco kofmate. Rośnie wfzędzie, mianowicie na Dziedzińcach y Cmentarzach, kwitnie przez lato.

2. Sadliczka żółta. *A. montanum. L.*

Pręty ¼-łokciowe, liczne, po ziemi rozesłane, niegałęzifte, nieco kofmate; liście dolne krótkie, jaiowate, górne lancetowate, wfzyftkie białawe; kwiaty żółte, cztery pręciki pod wierzchem rozdwoione, a dwa u fpodu ząbkiem oznaczone. Rośnie na Podlasiu na fuchych y pagórkowatych gruntach. X. Kluk. *Iacq. Fl. Auftr. tab.* 37.

Warzęcha. Cochlearia.

Strączek wcięty, nabrzmiały, fzorftki; łupiny garbate, tępe.

1. Warzęcha lekarfka. *C. officinalis. L.*

Pręt ¼ łokciowy, gładki, gałęzifty, czasem nieco pochyły; liście foczyfte, dolne ogonkowate, okrągławe, ferduszkowate, gładkie, wklęsłe; prętowe prawie bezogonkowe, jaiowo-lancetowate, kątowate, woinane; kwiaty drobne, białe, słaby lecz przyiemny zapach wydaią. Utrzymuie fię na wielu mieyscach w Aptekarfkich ogrodach, Gilibert jednakże dziko rosnącą około Grodna znaydował. *Fl. Dan. tab.* 145. W lekarftwach wielką ma moc rozdzielaiącą, czyszczącą, mokrz pędzącą, y jeft głównem na fzkorbut lekarftwem.

2. Wa-

2. Warzęcha leżąca. *C. Coronopus. L.*

Pręty $\frac{1}{4}$-łokciowe, gałęziſte, po ziemi gęſto rozesłane; liście długie, pierzaſte; liſtki nierówne, wcinane; ſzypułki bardzo krótkie; kwiaty drobne, białe, w krótkie gronka ſkupione; ſtrączek prawie nerkowaty, oſtro-ſzorſtki, 2-ziarnowy. Rośnie na Podlasiu, kwitnie w Maiu. *Flor. Dan. tab.* 202.

3. Warzęcha Chrzan. *C. Armoracia. L.*

Pręt łokciowy, proſty, bruzdowany, w górze gałęziſty; liście dolne wielkie, ogonkowate, podłużno-jaiowe, okrągławo-karbowane; prętowe bezogonkowe, lancetowate, wcinane, y prawie pierzaſto-dzielne; kwiaty białe, wiechowate; ſtrączek prawie jaiowy. Rośnie dziko na gruntach nieco wilgotnych, nayobficiey iednak w ogrodach, gdzie dla użycia Kuchennego utrzymuie ſię. W lekarſtwach Roślina ta wielce jeſt użyteczna: mokrz y mieſięczne porusza, czyści, ſzkorbut leczy; a w ſtołowém użyciu apetyt ſprawuie y do ſtrawności pomaga.

Pieprzyca. Lepidium.

Strączek wcięty, ſerduszkowaty, wielo-ziarnowy; łupiny łódkowe naprzeciw-ległe.

1. Pieprzyca Rzeżucha ogrodowa. *L. ſativum. L.*

Pręt proſty, $\frac{1}{3}$-łokciowy, gałęziſty; liście podłużne, wielodzielne; kwiaty drobne, białe, wiechowate. Zaſiewa ſię w ogrodach, używa ſię w Sałacie. W lekarſkiém użyciu krew czyści y ſzkorbut leczy.

2. Pieprzyca psia. *L. ruderale. L.*

Pręt proſty, $\frac{1}{2}$-łokciowy, gałęziſty; liście dolne,

ne, pierzaſte, liſtki pierzaſto-dzielne, ząbkowane, prętowe wąſkie, niedzielone; kwiaty drobne; kielichy żółtawe bez korony; pręcików tylko 2; ſtrączek jaiowy, ledwo nieco wcięty, 2-komorkowy. Rośnie na jałowych mieyscach, mianowicie na Cmentarzach. Smak y zapach nieznośny; kwitnie w Lipcu. *Flor: Dan. tab.* 184.

3. Pieprzyca ubiorkowa. *L. Iberis. L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, gałęziſty; liście dolne lancetowate, pod wierzchem rozszerzone, zabkowane, a czasem nieco pierzaſto-dzielne; prętowe niedzielone, wąſkie, kończate; kwiaty białe, drobne, w rzadkie podokołki ułożone; pręcików 2 tylko, rzadko 4, rzadziey ieszcze 6; korona 4-liſtkowa. Rośnie w Grodzieńſkim, y na Podlasiu, kwitnie w Czerwcu. W lekarſtwach otwiera y mokrz pędzi.

Tasznik. Thlaspi.

Strączek wcięty, ſerduszkowaty, wielo-ziarnowy; łupiny łódkowate, z oſtrą obwodką.

1. Tasznik polny. *T. arvense. L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, gładki, gałęziſty; liście pręt otulaiące, podłużne, ząbkowane, gładkie, żółtawe; dolne ogonkowate, głeboko-zabkowane; kwiaty drobne, białe, w gronka proſte, wierzchołkowe ſkupione, ſtrączki okrągławe, ſpłaszczone, z ſzeroka na około błonkowatą obwodką. Rośnie wſzędzie na polach uprawnych, kwitnie w Kwietniu y w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 973. Cała ta Roślina ma zapach mocny czosnokowy; w lekarſtwach rozdziela y na ſzkorbut ma być użyteczna.

2. Ta-

2. Tasznik pofpolity. *T. campeftre. L.*

Pręt profty ½-łokciowy, lub wyższy, włosifty, w górze gałęzifty; liście dolne ogonkowate, jajowate, ząbkowane, wcinane, przy ogonku prawie pierzafto-dzielne; prętowe lancetowate, pręt otulaiące, ftrzałkowate, wfzyftkie miętkie, białawo-kofmate; kwiaty drobne, białe, w gronka wierzchołkowe ułożone, liftki kielichowe plamką czerwonawą oznaczone; ftrączki nieco kofmate, okrągławe, z fzeroką błonkowatą obwódką. Rośnie wfzędzie na polach; kwitnie w Maiu.

3. Tasznik właściwy. *T. Bursa paftoris. L.*

Pręt profty, łokciowy, gałęzifty; liście dolne ogonkowate, nieco kofmate, pierzafto-dzielne, po ziemi rozesłane; prętowe ftrzałkowate, pręt otulaiace, nie ząbkowane; kwiaty drobne, białe; ftrączek troykątny, ferduszkowaty. Rośnie wfzędzie na polach, kwitnie w Kwietniu y w Maiu. *Fl. Dan: tab.* 729. W Medycynie ma moc ściągaiącą y goiącą.

Rzęd strąkowy.

Strączkow długość nie równie większa od fzerokości.

A. Kielichy zamknione.

Rzodkiew. Raphanus.

Kielich zamkniony; ftrączek pękaty, kolankowaty, okrągły; gruczołki miodnikowe dwa między słupkami krótszemi a zarodkiem, y tyleż między dłuższemi a kielichem.

1. Rzod-

1. Rzodkiew ogrodowa. *R. ſativus. L.*

Korzeń wrzecionowaty, rozmaitey wielkości; pręt łokciowy lub wyższy, gałęziſty; liście ogonkowate, pierzaſte lub lirowate; kwiaty białe lub nieco czerwonawe; ſtrączki pękate, wałeczkowate, koniczne, 2-komorkowe. Utrzymuie ſię wſzędzie w ogrodach gdzie ſztuka nieſkończone, rozmaite, utworzyła odmiany. Skutki lekarſkie Rzodkwi ſą czyszczące, flegmę rozrzadzaiące y mokrz pędzące.

2. Rzodkiew dzika. *R. Raphaniſtrum. L.*

Pręt proſty, ½ łokciowy, kośmaty, ſzorſtki, gałęziſty; liście pierzaſto-dzielne, liſtek wierzchołkowy nad inne większy, jaiowy, ząbkowany; kwiaty białe lub żołtawe; ſtrączki długie, okrągłe, kolankowate, 1-komorkowe, gładkie, dziobem zakończone. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie przez lato.

Gorczycznik. Eryſimum.

Strączek zupełnie 4-boczny; kielich zamkniony.

1. Gorczycznik poſpolity. *E. officinale. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty; liście nierówno-pierzaſto-dzielne; liſtki proſte, albo w tył zagięte, ząbkowane; kwiaty drobne, żółte, ſtrączki do ogólney ſzypułki przytulone, nieco kośmate. Rośnie na drogach y dziedzińcach; kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 560. w Medycynie flegmę rozrzadza y z piersi wyprowadza, mokrz poruſza y ſzkorbut leczy.

2. Gorczycznik Rzeżucha zimowa. *E. Barbarea. L.*

Pręt łokciowy, proſty, gałęziſty; liście lirowo-pie-

pierzasto-dzielne, listek wierzchołkowy od innych większy, okrągławy; kwiaty w gronka gęste skupione, żółte, listk korony wcięte; strączki okrągławe, w górę podniesione. Rośnie na mieyscach wilgotnych y w ogrodach, kwitnie w Maiu. Liście w zimie w salacie zażywaią się. W lekarstwach skutki ma czyszczące, mokrz pędzi y na szkorbut iest pożyteczny.

3. Gorczycznik Czosnaczek. *E. alliaria. L.*

Pręt prosty, około półtora łokcia wysoki, nieco kosmaty, gałęzisty; liście ogonkowate, serduszkowate, ząbkowane, w palcach zgniecione czosnkiem śmierdzą; kwiaty białe, drobne, wierzchołkowe, strączki długie. Rośnie w lasach y zaroślach około Wilna, kwitnie w Maiu y w Czerwcu. Roślina cała w Medycynie wielce pożyteczna: poty sprawuie, mokrz pędzi, robaki umarza, otwiera, rozdziela, czyści.

4. Gorczycznik lewkoniowy. *E. cheirantoides. L.*

Pręt $\frac{1}{2}$-łokciowy, prosty, gałęzisty; liście lancetowate, szorstkie, nie ząbkowane; kwiaty drobne, żółte, gronkowate; strączki calowe, proste od ogólney szypułki odstaiące. Rośnie na polach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 731.

Wieczornik. Hesperis.

Listki korony ukośnie schylone; gruczołek między krótszemi pręcikami; strączek długi, prosty; znamie u spodu rozdwoione; kielich zamkiony.

1. Wieczornik Sybirski. *H. matronalis L.*

Pręt prosty, łokciowy, kosmaty, bardzo mało

albo całe nie gałęziſty; liście iaiowo-lancetowate, nieco koſmate, kończate, z rzadka ząbkowane, krótko-ogonkowate; kwiaty wierzchołkowe, ſzypułkowate, białe, czerwonawe; liſtki korony zupełnie całe. Rośnie na polach około Wilna, znaydowałem pod Rybiſzkami. Wieczornik ogrodowy z kwiatami pełnemi lub purpurowemi odmianą ieſt tylko tego gatunku, lubo go dawniey ſam Linneusz za oddzielny poczytał, a tu opiſany Sybirſkim nazwał. *Spec. Plant: p.* 927. *nro* 3.

Lewkonia. Cheiranthus.

Zarodek z obu ſtron ząbkiem gruczołkowatym oznaczony; Kielich zamkniony, dwa liſtki u ſpodu garbate; ziarna płaſkie.

1. Lewkonia gorczycznikowa. *C. eryſimoides L.*

Pręt proſty, łokciowy; mało gałęziſty, nieco koſmaty; liście wąſko-lancetowate, bez ząbków lub z rzadka ząbkowane; kwiaty drobne, żółte, ſtrączki do ſzypułek przytulone. Rośnie w zaroslach, mianowicie nad wodami. Takie ieſt podobieńſtwo między tą Rośliną a Gorczycznikiem Lewkoniowym iż wielu Botaników za iedno poczytuią, Linneuſz iednak w oſobnym rodzaiu ie kładzie. *Fl: Dan: tab:* 229.

Nietota. Arabis.

Gruczołki miodnikowe u każdego liſtka kielicha nakſztałt łuſki zagięte.

1. Nietota piaſkowa. *A. Thaliana L.*

Pręt proſty $\frac{1}{2}$-łokciowy, gałęziſty, prawie nagi; liście dolne ogonkowate, w okrąg po ziemi

mi rozesłane, iaiowo-lancetowate, nieząbkowane, kosmate; prętowe lancetowate; odległe, nieliczne; kwiaty białe, drobne; strączki okrągłe, delikatne, od pręta odstaiące. Rośnie na polach y łąkach suchych, kwitnie w Maiu.

Kapusta. Brassica.

Kielich prosto-stoiący, w górze stulony; między krótszemi pręcikami a zarodkiem, tudzież między dłuższemi a kielichem, są gruczołki; ziarna okrągłe.

1. Kapusta dzika. *B. campestris. L.*

Pręt łokciowy, prosty, delikatny; liście prętowe iaiowo-serduszkowate, pręt otulaiące, gładkie; dolne lirowate, nieco kosmate; kwiaty wiechowate, drobne, blado-żółte; strączek długi, czworoboczny; Rośnie na polach uprawnych, obficie znaydowałem w Lidzkim około Szczuczyna, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 550.

2. Kapusta Rzepak. *B. Napus. L.*

Korzeń wrzecionowaty; pręt prosty, gałęzisty, gładki, łokciowy lub wyższy; liście dolne, długie, lirowate, szorstkie, ciemno-zielone; prętowe gładkie, serduszkowate pręt otulaiące; Kwiaty żółte, w obszerne wiechy ułożone. Rośnie na polach, zasiewa się czasem w ogrodach y na polach dla oleiu, który się z nasion iego wytłacza.

3. Kapusta Rzepa. *B. Rapa L.*

Korzeń talerzowaty, mięsisty; pręt, liście, kwiaty y strączki rzepakowym podobne; w reszcie każdemu dobrze znaioma szczególnego nie potrzebuie opisu; rozmaite iey odmiany y

użycie w Ekonomice ſą znaiome. W ſtołowèm użyciu zdrowym ieſt pokarmem lecz nadymaiącym, w lekarſkiem zas rozdziela, otwiera, y flegmę wyprowadza.

4. Kapuſta ogrodowa. *B. oleracea. L.*

Korzeń w pień mięſiſty wyraſta; kwiat żółty. Y ten gatunek dobrze każdemu z pożytków ſwych w Ekonomice znaiomy, b z ſzczególnego opiſu obeyść ſię może. Z ogrodowych iarzyn naypożyteczniey ſza y naypoſpolitſza; kwaśno używana, ile w naſzych północnych kraiach, ieſt wielce zdrowa, a poſpólſtwu mocny y poſilny daie pokarm. Rozmaite iey ſą odmiany, które ſztuka ogrodnicza tworzy y utrzymuie: zielona, głowiaſta biała, głowiaſta czerwona, Iarmuſz rozmaity, Kalafior, *B. botrys;* Kalarapa, *B. gongilodes;* Brukiew, *B. napobraſſica.* i t. d.

Wieżyczka. Turritis.

Strączek długi, kątowaty; kielich y korona ſtoią proſto, liſtki kielicha w wierzchu ſię ſtykaią.

1. Wieżyczka gładka. *T. glabra. L.*

Pręt łokciowy, proſty, nie gałęziſty; liście dolne liczne, oſtro - koſmate, ząbkowane, prędko uſychaiące; prętowe liczne, pręt otulaiące, ſtrzałkowate, gładkie, blado-zielone; kwiaty drobne, białe; ſtrączki długie; delikatne; rośnie na polach y łąkach ſuchych, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 809.

2. Wieżyczka koſmata. *T. hirſuta. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty; liście dolne w okrąg rozeſłane, iaiowo-podłużne, tępe, ząbkowa-

kowane, prętowe pręt otulaiące, wąſkie, elliptyczne, ząbkowane, wſzyſtkie koſmate; kwiaty drobne, białe; ſtrączki długie, delikatne. Rośnie w zaroślach y na łąkach, kwitnie w Czerwcu.

Zywięc. Dentaria.

Liſtki kielicha podłużnie ſię ſtykaią; znamie wcięte; ſtrączek ſprężyſto-pękaiący, a łupiny zwiiaiące ſię.

1. Zywiec dziewięcioliści. *D. enneaphylla L.*

Korzeń trwały, niby z białych zębów złożony; pręt proſty, około ½-łokcia wyſoki; liście potróyne, po 3. oſadzone, podłużne, zaoſtrzone, karbowane; kwiat brudno - czerwony. Rośnie na Podlaſiu na pagórkach w ciemnych y nieco wilgotych laſach, kwitnie w Maiu. *X. Kluk. Iacq: Fl: Auſtr: tab:* 316,

2. Zywiec główkorodny. *D: bulbifera L.*

Korzeń ząbkowany, łuſkowaty; pręt proſty, łokciowy; liście dolne długo-ogonkowate, nieparzyſto-pierzaſte; liſtki iaiowo-lancetowate, ząbkowane; górne naprzemianległe, niedzielone; kwiaty w gronkach wierzchołkowych białe lub czerwonawe; między ramionami gałęzi y liści główki łuſzczkowate, czarne, bezſzypułkowe, któremi ſię roślina rozmnaża, naſiona bowiem, zdaniem Giliberta, rzadko dozrzewaią. Rośnie w Grodzieńſkim w laſach na Pruſkiey granicy, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 361,

3. Zywiec Babie zęby. *D. pentaphyllos L.*

Korzeń biały, gruby, ſoczyſty, ząbkowany, czyli łuſkowaty; pręt proſty, ½-łokciowy; liście ogon-

ogonkowate, z 5 lub 7 listkow lancetowatych, ząbkowanych, palczasto - lub pierzasto - rozłożonych; kwiaty wierzchołkowe, szypułkowate, białe, czerwonawe, lub zupełnie purpurowe; strączki nieco ścisnione, mieczykowate. Rośnie w ciemnych lasach na Podlasiu, kwitnie w Maiu. X. Kluk.

2. *Kielichy otwarte.*

Urzet. Isatis.

Strączek lancetowaty, iedno-komorkowy, iednoziarnowy, dwułupinowy, opadaiący; łupiny łódkowate.

1. Urzet Siniło, *I. tinctoria L.*

Pręt prosty, $1\frac{1}{2}$-łokciowy, gałęzisty; liście dolne ogonkowate, karbowane, iaiowate; prętowe pręt otulaiące, strzałkowate, nieząbkowane, gładkie, blado - zielone; kwiaty drobne, żółte, w gęstą na wierzchołku wiechę ułożone; strączki liczne, wiszące, elliptyczne, iednokomorkowe, iednoziarnowe. Kwitnie w Czerwcu. Znaydowałem, lubo bardzo rzadko, w Lidzkim około Szczuczyna w lasach. Roślina w Farbierniach wielce pożyteczna, y warta iest aby przy Fabrykach sukiennych rozmnażana była, dla błękitney farby, która się z liści iey należycie przygotowanych robi. Francuzi zowią ią *Pastel des Teinturiers.*

Rzeżucha. Cardamine.

Kielich nieco otwarty; znamie nienaruszone; strączek sprężysto - pękaiący, łupiny zwiiaiące się.

1- Rze-

1. Rzeżucha Niecierpek. *C. impatiens L.*

Pręt $\frac{1}{4}$-łokciowy, prosty, gładki, mało gałęzisty; liście dolne w okrąg po ziemi rozesłane, ogonkowate, pierzaste, listki ogonkowate, tępe, wcinane; prętowe węższe, ostro ząbkowane; kwiaty gronkowate, listki kielicha tępe, słupki od kielicha dłuższe, korony nie ma. Rośnie na łąkach wilgotnych, znaydowałem nad Wilią naprzeciw Zakretu pod Wilnem, kwitnie w Maiu. *Fl. Dan: tab:* 735. Strączki za dotknieniem pękaią.

2. Rzeżucha drobnokwiatowa. *C. parviflora L.*

Pręt $\frac{1}{4}$-łokciowy, prawie nagi, w górze nieco gałęzisty; liście dolne w okrąg po ziemi rozesłane, pierzaste, listki tępe, lancetowate; kwiaty drobne, białe; szypułki horyzontalne, strączki prosto-stoiące: rośnie w lasach wilgotnych, kwitnie w Maiu.

3. Rzeżucha kosmata. *C. hirsuta L.*

Pręt $\frac{1}{2}$-łokciowy, gałęzisty, kosmaty; liście pierzaste, kosmate; listki okrągławe; kwiaty białe, listki korony wcięte: pręcików 4. Rośnie na łąkach wilgotnych, kwitnie w Maiu.

4. Rzeżucha łączna. *C. pratensis L.*

Pręt prosty, $\frac{1}{2}$-łokciowy, rzadko kiedy gałęzisty; liście pierzaste, u dolnych listki okrągławe, ząbkowane, u prętowych wąsko-lancetowate; kwiaty buyne, blado-purpurowe. Rośnie na łąkach, kwitnie w Maiu.

5. Rzeżucha gorzka. *C. amara. L.*

Pręt słaby, z pomiędzy ramion liści, wypustki

wyra-

wyraſtaią; liście pierzaſte, liſtki okrągławe, kątowate; kwiaty buyne, białe, lub blado-purpurowe; dwa liſtki kielicha bardzo garbate. Rośnie na łąkach, kwitnie w Maiu. Wſzyſtkie gatunki Rzeżuchy przyiemną w ſobie zawieraią gorycz y na wioſnę w ſałacie użyte zdrowym ſą pokarmem, w lekarſtwach ſkutki maią czyſzczące, mokrz pędzące, y ſzkorbut leczące.

Rukiew. Siſymbrium.

Kielich y korona otwarta; łupiny ſtrączka w roſpęknieniu proſte zoſtaią.

1. *Liście wielodzielne.*

1. Rukiew wielodzielna. *S. Sophia. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gałęziſty; nieco koſmaty; liście drobne, pierzaſte, dwa razy ſkładane, delikatnie podzielone; kwiaty drobne, żółte; kielich nieco koſmaty, od korony większy; ſtrączki koſmate, okrągłe, do ogólney ſzypułki przytulone. Rośnie około miaſt y wsi, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 528. W lekarſtwach ma ſkutki goiące, czyszczące, ściągaiące, robaki umarza y gorączkę uśmierza.

2. *Liście pierzaſte.*

2. Rukiew Rzeżucha wodna. *S. Naſturtium. L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, gałęziſty, bruzdowany, czerwonawy; liście ſoczyſte, pierzaſte, gładkie, liſtki nieco ſerduszkowate, ząbkowane; kwiaty gronkowate, białe; ſtrączki ſzypułkowate, w dół nieco pochyłe. Rośnie około źrzódeł, kwitnie w Maiu y Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 690. Smak tey rośliny gorzkawy lecz przyiemny; w lekarſtwach

ſtwach ma ſkutki rozdzielaiące, otwieraiące, zgniliznie ſię opieraiące, mokrz pędzi y ſzkorbut leczy.

3. Rukiew leśna. *S. ſylveſtre. L.*

Pręt po ziemi rozesłany, ½-łokciowy, gałęziſty; liście pierzaſte, liſtki lancetowate, ząbkowane; kielich y korona *żółta*, liſtki korony jaiowate; ſtrączki podłużno-jaiowate, w dół pochyłe. Rośnie w lasach wilgotnych; kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 409.

4. Rukiew wodno-ziemna. *S. amphibium. L.*

Pręt łokciowy, po ziemi rozesłany, lub proſtoſtoiący; liście gładkie, pierzaſto-dzielne lub zupełnie pierzaſte; kwiaty gronkowe; kielichy y korony *żółte*; ſtrączki podłużno-jaiowate, w dół zwisłe, chropawe. Rośnie na mieyscach wodą zalanych, kwitnie w Lipcu.

3. Liście lirowate, lub pierzaſto-dzielne.

5. Rukiew piaskowa. *S. arenoſum. L.*

Pręt ½-łokciowy, gałęziſty, nieco kosmaty, w górze prawie bez liści; liście dołne w okrąg po ziemi rozesłane, lancetowato-lirowe, czyli pierzaſto-dzielne, klinowato-ząbkowane, z obuſtron włosiſte; prętowe lancetowate, mało lub nic nie ząbkowane; kwiaty w gronka rzadkie ſkupione, blado-fioletowe, lub zupełnie białe, słabo lecz przyiemnie pachnące. Rośnie na polach y w zaroślach, kwitnie w Maiu.

6. Rukiew gładka. *S. Irio. L.*

Pręt proſty, łokciowy, gładki, gałęziſty; liście pierzaſto-dzielne, lancetowate, ząbkowane; kwiaty drobne, gronkowate, żółte; ſtrączki w górę ſtoią-

ſtoiące. Rośnie około drog, kwitnie w Lipcu. *Iacq. Fl. Auſtr. tab.* 322.

7. Rukiew koſmata. *S. Loeselii. L.*

Pręt proſty, łokciowy, ſzorſtko-koſmaty, gałęziſty; liście pierzaſto-dzielne, wcinane, zaoſtrzone, koſmate; kwiaty gronkowe, drobne, żółte; ſzypułki długie, koſmate; ſtrączki delikatne, ſtoiące. Rośnie około drog y płotów; kwitnie w Lipcu. *Iacq. Fl. Auſtr. tab.* 324.

Gorczyca. Sinapis.

Kielich otwarty, liſtkow koronnych ſzypułki proſte; gruczołki między pręcikami krótszemi a zarodkiem y między dłuższemi a kielichem.

1. *Gorczyca polna. S. arvenſis. L.*

Pręt łokciowy, proſty, gałęziſty, u ſpodu koſmaty; liście ſzorſtkie, ſzerokie, jaiowo-lancetowate, ząbkowane; kwiaty żółte; ſtrączki wielokątne, kolankowato-pękate, gładkie, na nich ość czyli dzioh oboſieczny, od ſtrączka krótszy. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 753. Liście młode na zieleninę zażywaią ſię, z Naſion oley wybiiać można.

2. Gorczyca czarna. *S. nigra. L.*

Pręt proſty, półtora-łokciowy, gałęziſty, nieco koſmaty; liście lirowate, dolne z rzadka włosiſte, górne gładkie; kwiaty drobne, żółte, w gronka wierzchołkowe ułożone; ſtrączki gładkie, do ogólney ſzypułki przytulone. Utrzymuie ſię w ogrodach, kwitnie w Czerwcu. Naſiona tey Gorczycy gorącą oſtrość w ſobie maiące, w Medycynie

cynie y Ekonomice wielce są pożyteczne; oley z nich wybity iest bardzo zdrowy y przyiemny. Musztarda apetyt wzbudza, strawność przyspiesza, od szkorbutu zachowuie; w lekarstwach zaś użyte, mokrz pędzą, zdrętwiałym częściom żywość przywracaią, czyszczą, a przyłożone do ciała ostrością swą pryszczą, zapalaią, a przez to humory tam gdzie potrzeba zwracaią.

3. Gorczyca biała. *S. alba. L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, nieco kosmaty; liście ogonkowate, od spodu pierzaste, listek wierzchołkowy wielki, ząbkowany; kwiaty blado-żółte; strączki szorstkie, od ogólney szypułki odstrychnione, na nich dziob długi, obosieczny. Rośnie w ogrodach, kwitnie w Czerwcu. Użycie to samo co poprzedzaiącey.

KLASSA XVI. JEDNOWIĄZKOWA.

(*MONADELPHIA*)

Rzęd dziesięciopręcikowy.

Bodziszek. Geranium. Słupek 1; znamion 5; owoc 5-ziarnowy, dziobaty.

Rzęd wielopręcikowy.

Slaz. Malva. Kielich podwóyny, zewnętrzny 3-listkowy.

Topolówka. Alcea. Kielich podwóyny, zewnętrzny 6-dzielny.

Zygmarek. Althæa. Kielich podwóyny, zewnętrzny 9-dzielny.

Rzęd

Rzęd dziesięciopręcikowy.

Bodziszek. Geranium.

Słupek 1; znamion 5; owoc dzióbaty, 5-ziarnowy.

1. Szypułki jedno kwiatowe.

1. Bodziszek wielko-kwiatowy. *G. ſanguineum. L.* Pręt proſty, łokciowy, koſmaty, nieco gałęziſty; liście ogonkowate, okrągławe, głęboko 5-dzielne; przedziałki potróyno-wcinane; ſzypułki jedno-kwiatowe; kwiaty wielkie, purpurowo-fioletowe. Rośnie na łąkach y w lasach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. Ma moc sciągaiącą y goiącą.

2. Szypułki dwu-kwiatowe, liſtki korony całe

2. Bodziszek śmierdzący. *G. Robertianum L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty, koſmaty, czerwonawy, kolankowaty; liście ogonkowate, na 3 lub 5 części pierzaſtych przedzielone, czyli 2 razy pierzaſte; ſzypułki z pomiędzy ramion liściowych powſtaiące dwu-kwiatowe; kielich koſmaty, dzieſięcio-kątowy, liſtki iego ością delikatną zakończone; kwiaty różowe. Rośnie w cieniach, znaydowałem w Zakrecie między murami, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan. tab.* 694. Cała Roślina ſmród ma odrażaiący, kozłowy; w lekarſtwach sciąga, czyści y goi.

3. Bodziszek brudny. *G. fuscum. L.*

Pręt proſty, łokciowy, koſmaty; liście ogonkowate, miętkie, nieco koſmate, zmarszczone, dłoniaſte, na 5 przedziałek wcinanych, ząbkowanych, podzielone; ſzypułki dwu-kwiatowe, naprzeciw-liście; kielich włosiſty; kwiaty błękitno-

tno-purpurowe; liſtki korony całe, odgięte. Rośnie w ogrodach y na łąkach, kwitnie w Czerwcu.

4. Bodziszek błękitny. *G pratense. L.*

Pręt proſty, łokciowy, kolankowaty, gałęziſty; prawie gładki; liście ogonkowate, prawie tarczowe, 5- lub 7-dzielne; przedziałki zaoſtrzone, pierzaſto-dzielne; ſzypułki długie, dwu-kwiatowe; kwiaty błękitne lub białe, błękitno-bręgowane; liſtki korony całe. Rośnie na łąkach y dziedzińcach, kwitnie w Lipcu.

5. Bodziſzek lipki. *G. rotundifolium L.*

Pręt ſłaby, leżący, gałęziſty, lipki, nieco koſmaty; liście nerkowate, 5-dzielne, przedziałki tępe, 3-zębe; ſzypułki dwu-kwiatowe; kwiaty czerwonawe; korona wielkości kielicha. Rośnie na polach, kwitnie przez lato.

6. Bodziſzek błotny. *G. paluſtre L.*

Pręt pochyły, łokciowy, gałęziſty, gałęzie rozpierzchłe; liście prawie tarczowe, 5-dzielne; przedziałki tępe, wcinane; ſzypułki długie, dwu-kwiatowe, w dół ſpuſzczone; kwiaty wielkie, purpurowe, brudno-bręgowane; liſtki korony całe, kielich gładki. Rośnie na łąkach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 596.

3. *Szypułki dwu-kwiatowe, liſtki korony wcięte.*

7. Bodziſzek mały. *G. puſillum L.*

Pręt ſłaby, kilka-calowy, gałęziſty, nieco koſmaty, leżący; liście ogonkowate, okrągławe, 7-dzielne, przedziałki wąſkie, wcinane; ſzypułki dwu-kwiatowe; kwiaty drobne, purpurowe, liſtki korony wcięte y niby ſerduſzkowate; rośnie

śnie na uprawnych mieyscach, kwitnie przez lato.

8. Bodziszek lśniący. *G. lucidum L.*

Pręt prosty, gałęzisty, pół-łokciowy; liście lśniące, ogonkowate, okrągławe, 5-lub 6-dzielne. przedziały tępe, nieco ząbkowane; szypułki dwu-kwiatowe; kwiaty drobne, różowe; listki korony wcięte; kielichy pyramidalne, kątowato pomarszczone. Rośnie w cienistych mieyscach, kwitnie w Czerwcu. X. Kluk. *Fl: Dan: tab:* 213.

9. Bodziszek miętki. *G. molle L.*

Pręt półłokciowy, nieco pochyły, kosmaty, gałęzisty; liście miętkie, białawe, kosmate, okrągławe, wcinane, karbowane, długo-ogonkowate; szypułki dwu-kwiatowe; kwiaty drobne, różowe, listki korony dwu-dzielne; kielich kosmaty. Rośnie na *drogach y gościńcach*, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab*: 679.

10. Bodziszek leśny. *G. sylvaticum L.*

Pręt prosty, gałęzisty, pół-łokciowy; liście ogonkowate, nieco tarczowe, 5-dzielne; przedziałki wcinano-ząbkowane; szypułki dwu-kwiatowe; kwiaty błękitno-purpurowe, bręgowane, listki korony wcięte. Rośnie w lasach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab*: 124.

11. Bodziszek wąsko-liści. *G. dissectum L.*

Pręt prosty, pół-łokciowy, kolankowaty, gałęzisty, kosmaty; liście długo-ogonkowate, 5-y 3-dzielne, przedziałki wąskie, ostre; szypułki krótkie, dwu-kwiatowe; kwiaty drobne, purpurowe; korona długości kielicha, listki wcięte; kielicha listki ościste; nasiennik kosmaty. Rośnie w zaroślach, kwitnie w Lipcu.

12. Bo-

12. Bodziſzek różowo-purpurowy. *G. columbinum L.*

Pręty prawie leżące, kolankowate, pół-łokciowe; liście nieco koſmate, długo-ogonkowate, nerkowate, głęboko 5-dzielne, przedziałki 2-lub 3-dzielne; ſzypułki długie, dwu-kwiatowe; kwiaty różowo-błękitne; liſtki korony wcięte; kielich wielki, prawie gładki; liſtki ościſte; naſiennik gładki. Rośnie na polach y w laſach, kwitnie w Lipcu.

4. Szypułki wielokwiatowe.

13. Bodziſzek 5-pręcikowy. *G. cicutarium L.*

Pręt kilka-calowy, nieco koſmaty, gałęziſty, leżący; liście 2 razy pierzaſte; liſtki oſtro wcinane, ſzypułki wielo-kwiatowe; kielich nieco koſmaty; kwiaty drobne czerwone; liſtki korony nierówne, pręcikow 5. Rośnie wſzędzie na polach y w ogrodach, kwitnie w Czerwcu. Rodzay ten ze wſzyſtkiemi ſwemi gatunkami pod imieniem *Bocianich noſkow, Zórawich noſkow*, jeſt znajomy.

Rzęd wielosłupkowy.

Slaz. Malva.

Kielich podwóyny, zewnętrzny 3-liſtkowy; krążki naſienne jednoziarnowe.

1. Slaz okrągło-liści. *M. rotundifolia L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty, po ziemi rozeſłany; liście ogonkowate, nerkowate, okrągławe; ſzypułki jedno-kwiatowe, po okwitnieniu w dół pochyłe. Rośnie na drogach y dziedzińcach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 721.

2. Slaz

2. Slaz polny. *M. sylveſtris L.*

Pręt proſty, póltora-łokciowy, gałęziſty, koſmaty; liście ogonkowate, 5-dzielne, przedziałki zaoſtrzone; ſzypułki w kątach liści jednokwiatowe, włoſiſte; kielichy koſmate; kwiaty blado-purpurowe, wielkie, przedziały korony wcięte. Rośnie na mieyſcach odłogiem leżących, kwitnie w Czerwcu.

3. Slaz kędzierzawy. *M. criſpa L.*

Pręt proſty, dwu-łokciowy, gałęziſty; liście wielkie, kątowate, kędzierzawe; kwiaty w kątach liści ſkupione, drobne, białawe; ſzypułki y kielichy koſmate; rośnie wſzędzie w ogrodach, lubo początkowie obcym ſię bydź zdaje.

4. Slaz dłoniaſty. *M. Alcea L.*

Pręt proſty, dwu-łokciowy, kupkami włoſków oſadzony; *liście ſzorſtkie*, prawie palczaſte, 3-dzielne, przedziały pierzaſto-dzielne; kwiaty na wierzchu buyne, blado-różowe, przedziały korony wcięte, oſtro y delikatnie ząbkowane, kielich koſmaty. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Lipcu.

5. Slaz pachnący. *M. moſchata L.*

Pręt proſty, łokciowy, z rzadka długiemi, proſtemi włoſami najeżony; liście naprzemian-ległe, ogonkowate, okrągławe, aż do ogonka na 3 lub 5 części podzielone, przedziałki takoż drobno pierzaſto podzielone; kwiaty wielkie, czerwonawe, przyiemnie pachnące; liſtki korony wcięte; kielichy włoſiſte. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Lipcu.

Cały rodzay Slazu z ſwemi gatunkami wiel-

kiey

kiey jeſt w Medycynie zewnętrznie użyteczności: rozmiękcza, rozwalnia, bole uśmierza, oſtrość łagodzi; w zapaleniu wnętrzności, Gonorrei, y we wſzelkich kanału mokrzowego affekcyach wielce pożyteczny.

Topolòwka. Alcea.

Kielich podwóyny: zewnętrzny, 6-liſtkowy; krążki naſienne jednoziarnowe.

1. Topolówka różowa. *A. rosea L.*

Pręt do 3 łokci wyſoki, proſty, tęgi, koſmaty, liśćmi oſadzony; liście naprzemian-ległe, ſerduſzkowate, buchtowate, włoſiſte; kwiaty wielkie, częſtokroć pełne, białe, lub rozmaicie czerwone. Dziko u nas nigdzie nie rośnie, ale ſię w ogrodach wſzędzie bez trudności w rozmaitych odmianach utrzymuje, kwitnie przez lato. W lekarſtwach liście ſą nieco ściągaiące y goiące, a kwiaty rozmiękczaią.

Zygmarek. Althæa.

Kielich podwóyny: zewnętrzny dziewięciodzielny, krążki naſienne jednoziarnowe.

1. Zygmarek lekarſki. *A. officinalis L.*

Pręt proſty, półtora-łokciowy, koſmaty, liśćmi oſadzony; liście naprzemian-ległe, ogonkowate, ſerduſzkowate, kątowate, ząbkowane, miętkie, białawe, niby akſamitne, kwiaty prawie bezſzypułkowe, między ramionami liści oſadzone, białe, lub nieco czerwonawe. W Litwie utrzymuje ſię w ogrodach, dziko roſnącey niewidziałem. X. Kluk na Podlaſiu na mieyſcach nieco wilgotnych znaydował. *Fl. Dan: tab:* 530. W Medy-

cynie ma ſkutki bardzo rozmiękczaiące, bole uśmierza, oſtrości łagodzi; korzenie mianowicie mocno rozwalniaią, otwieraią, rozdzielaią, a przeto wewnątrz y zewnątrz częſto y ſkutecznie zażywaią ſię.

KLASSA XVII. DWUWIĄZKOWA.

(*DIADELPHIA.*)

Rzęd Sześciopręcikowy.

Kokorycz. Fumaria. Kielich 2-liſtkowy; korona paſzczękowata, u ſpodu garbata; pręciki 3-główkowe.

Rzęd Ośmiopręcikowy.

Mlecznica. Polygala. Kielicha 2 liſtki ſkrzydełkowate; pręciki zroſłe; torebka ſerduſzkowata, 2-komorkowa.

Rzęd dziesjęciopręcikowy.

A. Rośliny wąsiaſte.

Soczewica. Ervum. Kielich 5-dzielny długości prawie korony.

Wyka. Vicia. Znamie pod ſpodem poprzeczną ma brodkę.

Orobek. Orobus. Słupek równo-wąſki, na wierzchu koſmaty; kielich u ſpodu tępy, wierzchnie przedziałki jego głębokie, krótkie.

Groſzek. Lathyrus. Słupek na wierzchu płaſki, koſmaty; kielicha 2 górne przedziałki krótſze.

Groch. Piſum. Słupek z wierzchu łódkowaty, koſmaty; kielicha 2 górne przedziałki krótſze.

B. Ro-

B. Rośliny bez wąsow, liście potróyne lub poiedyńcze.

Fasola. Phaseolus. Łódka z pręcikami y słupkiem ślimakowato skręcone.

Zarnowiec. Spartium. Pręciki do zarodka przyrosłe; znamie kosmate.

Janowiec. Genista. Łódka obwisła; znamie zawinione.

Wilżyna. Ononis. Strączek ukośnie 4-boczny czyli rombowy; żagiel bręgowany.

Szczodrzenica. Cytisus. Kielich 2-wargowy, $\frac{2}{3}$; strączek u spodu ściśniony, bezszypułkowy.

Kozierożec. Medicago. Strączek spłaszczony, ślimakowato zwiniony; łódka zwisła.

Koniczyna. Trifolium. Strączek ledwo od kielicha dłuższy 1-lub 2-ziarnowy; kwiaty główkowe.

C. Rośliny bez wąsow; liście palczaste lub pierzaste.

Komonica. Lotus. Strączek okrągły; nasiona wałeczkowato-podłużne; skrzydełka korony w górze się stykaią.

Traganek. Astragalus. Strączek 2-komorkowy, okrągławy.

Przelot. Anthyllis. Kielich pękaty, a w nim strączek wałeczkowaty ukryty.

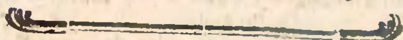
Sparcetta. Hedysarum. Łódka w koronie tępa; strączkow kolanka okrągławe, spłaszczone.

Rutewka. Galega. Strączek równo-wąski, poprzecznie bręgowany.

Ptaszyniec. Ornithopus. Strączek kolankowaty, okrągły, łękowaty.

Ciecioreczka. Coronilla. Strączek na przegródki podzielony, prosty.

Robinia. Robinia. Żagielek odgięty, okrągławy; strączek garbaty, podługowaty.

Rzęd Sześciopręcikowy.

Kokorycz. Fumaria.

Kielich dwulistkowy; korona paszczękowata; pręciki 2, błonkowate, każdy o 3 główkach.

1. Kokorycz główkowy. *F. bulbosa L.*

Korzeń główkowy, okrągławy; pręt ¼-łokciowy, prosty, gładki, miętki, nie gałęzisty; liście błękitno-zielone, gładkie, dwa razy pierzaste; listki wielo-dzielne; przedziałki tępe, szerokie; kwiaty gronkowe, purpurowe, bezkielichowe; przysadki jajowo-lancetowate długości kwiatów; owoc: strączek nieco nadęty, wieloziarnowy. Rośnie na brzegach lasów, kwitnie w Kwietniu y Maju. Są odmiany, które miewaią korzeń czczy, kwiaty białe lub różowe. *Fl: Dan: tab:* 605.

2. Kokorycz górny. *F. capnoides L.*

Pręt gałęzisty, po ziemi rozesłany, ostro-kątowaty; liście drobniuchno podzielone; kwiaty żółtawe, strączki czworoboczne. Rośnie w zaroślach, kwitnie przez lato. W Litwie niewidziałem: X. Kluk jako Podlaską w Dykcyonarzu swym umieścił.

3. Kokorycz Lekarski. *F. Officinalis L.*

Pręt soczysty, gałęzisty, rozpierzchły, półłokciowy, gładki; liście błękitno-zielone, kilka-

kro-

krotnie pierzaſte, przedziałki wąſko-dzielne; kwiaty gronkowate, zielono-purpurowe; kielich dwuliſtkowy, ząbkowany; korona paſzczękowata, rogata; ſtrączek jednoziarnowy. Rośnie na gruntach uprawnych, kwitnie w Czerwcu. W Medycynie wielkie ma ſkutki rozdzielaiące, otwieraiące, grube humory y zamulania rozwalnia, mokrz pędzi, y na rozmaite choroby ſkórne wielce pożyteczna.

4. Kokorycz czepiący ſię. *F. capreolata L.*

Pręty delikatne, gładkie, rozpierzchłe; liście drobne, kilkakrotnie pierzaſte, y niby wąſami drobniuchnemi opatrzone, któremi ſię innych roślin uymuiąc w górę pręt podnoſzą. Kwiaty gronkowate, białawe, czerwono upſtrzone; ſtrączki jednoziarnowe. Rośnie na gruntach uprawnych, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 340. Skutki te ſame co w poprzedzaiącym gatunku.

5. Kokorycz kłoſowy. *F. spicata L.*

Pręt proſty, kilka-calowy, delikatny, gładki, nieco gałęziſty; liście wielodzielne, przedziałki bardzo delikatne; kwiaty w kłoſy krótkie y gęſte ſkupione, czerwone, czarno-upſtrzone, lub białawe, czerwono bręgowane. Rośnie na Podlaſiu na rolach, kwitnie na Wioſnę. X. Kluk.

Rzęd Ośmiopręcikowy.

Mlecznica. Polygala.

Kielich 5-liſtkowy; z tych 2 liſtki ſkrzydełkowate, farbowane; ſtrączek ſerduſzkowaty, dwukomorkowy.

1. Mle-

1. Mlecznica gorzka. *P. amara L.*

Pręty nieco pochyłe, kilka-calowe, twarde, gładkie, drzewiaſte; liście dolne okrągławe, tęgie, górne równo-ſzerokie, naprzemian-ległe, bezogonkowe, kwiaty w kłos ſkupione, błękitne; korona 3-liſtkowa, liſtki w dole fręzelkowate. Rośnie na ſuchych paſtwiſkach y łąkach około laſów, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 412. Cała Roślina ma przyiemną gorycz w ſobie; od niedawnego czaſu zaczęła być używana pożytecznie w Medycynie na ſuchoty; grube humory bardzo rozdziela y odchodzenie flegmy ułacnia.

2. Mlecznica poſpolita. *P. vulgaris L.*

Pręty pochyłe y prawie leżące; liście wſzyſtkie wąſko-lancetowate; kwiaty w gronka ſkupione, fioletowe, lub błękitne, dolna część korony fręzelkowata. Rośnie na łąkach ſuchych y paſtwiſkach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 516. Nie ma tey goryczy co poprzedzaiąca, ani jey ſkutków.

Rzęd Dziesięciopręcikowy.

A. Rośliny wąsami opatrzone, albo których ogonek liści zakończony jeſt jedną lub kilka nitkami.

Soczewica. Ervum.

Kielich 5-dzielny, długości korony.

1. Soczewica poſpolita. *E. Lens L.*

Pręt nieco koſmaty, $\frac{1}{4}$-łokciowy lub wyżſzy; liście pierzaſte, z 10-12 liſtków podługowatych, przytępionych, złożone; wierzch ogonka wąſem

zwi-

zwinionym zakończony; szypułki krótkie, nayczęściey dwukwiatowe; kwiaty białawe, błękitno-bręgowane; strączek krótki, dwa lub trzy ziarna, szare, spłaszczone zawieraiący; zasiewa się w polu dla użytków Ekonomicznych. *Fl: Dan: tab:* 95. Mąka Soczewicy zewnątrz zmiękcza y rozwalnia.

2. Soczewica 4-ziarnowa. *E. tetraspermum. L.*

Pręt ⅓-łokciowy, lub wyższy, słaby, gałęzisty; liście pierzaste; listki wąsko-lancetowate; ogonek wąsem gałązkowatym zakończony; szypułki długie, prawie zawsze dwu-kwiatowe; kwiaty czerwone lub fioletowe; strączek wiszący, gładki, 4-ziarnowy, ziarna okrągłe. Rośnie między zbożem, kwitnie w Czerwcu.

3. Soczewica kosmata. *E. hirsutum. L.*

Pręt ⅓-łokciowy, lub wyższy, słaby, gałęzisty; liście pierzaste, wąsem gałązkowatym zakończone; listki bardzo wąskie, liczne, nieco kosmate; przysadki dolne wielodzielne, ząbkowane; szypułki wielo-kwiatowe; kwiaty drobne, bladobłękitne; strączek szeroki, kosmaty, 2-ziarnowy; ziarno okrągłe. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 639. Ten y poprzedzaiący gatunek przyiemną są dla Bydła paszą.

Wyka. Vicia.

Znamie pod spodem poprzecznie brodkowate.

1. *Kwiaty gronkowe.*

1. Wyka żółta. *V. pisiformis. L.*

Pręt łokciowy, lub dłuższy, gładki, słaby, gałęzi

łęzi

łęziſty; liście pierzaſte, liſtki wielkie, jaiowate, nieco ſerduszkowate, gładkie: pierwsza para bardzo do pręta zbliżona, bezogonkowa, inne nieco ogonkowate; przysadki ząbkowane; gronka wielo-kwiatowe; kwiaty żółte. Rośnie w lasach y na łąkach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Iacq. Fl. Auſtr. tab.* 364.

2. Wyka gaiowa. *V. dumetorum. L.*

Pręt trzy-łokciowy, ſkrzydełkowaty, gałęziſty; liście pierzaſte, jaiowate, gładkie, zgiętém oſtrzem zakończone; przysadki ząbkowane; ſzypułki długości liści, 6- do 8-kwiatowe; kwiaty purpurowe; ſtrączki czarne, wiszące, 6-ziarnowe. Rośnie w lasach, kwitnie w Lipcu.

3. Wyka leśna. *V. ſylvatica. L.*

Pręt około półtora łokcia wyſoki, gładki, gałęziſty; liście pierzaſte, z 8 liſtków naprzemianległych, jaiowo-lancetowatych, złożone; przyſadki drobne, ząbkowane; ſzypułki wielo-kwiatowe; kwiaty wiszące, białe, błękitnawe; żagielek biały, błękitno-bręgowany; ſtrączki gładkie wiszące. Rośnie w lasach około Wilna, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 277.

4. Wyka proſta. *V. Caſsubica. L.*

Pręt proſty, pół-łokciowy, twardy; liście pierzaſte, z dwunaſtu liſtków jaiowo-zaoſtrzonych złożone; przysadki wąſkie, nie ząbkowane; ſzypułki 6-kwiatowe; kwiaty blado-błękitne. Rośnie w lasach ſuchych około Szczuczyna, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 98.

5. Wyka ptasia. *V. Cracca. L.*

Pręt łokciowy, słaby, gałęziſty; liście pierzaſte: liſtki

liſtki wąſkie, lancetowate, odgięte, koſmate, białawe; przysadki nie ząbkowane; ſzypułki wielokwiatowe; kwiaty drobne, błękitne, lub purpurowo-fioletowe, jedno-ſtronne, gęſto ſkupione; ſtrączki krótkie, 6- lub 8-ziarnowe. Rośnie wſzędzie na łąkach y w ogrodach, kwitnie w Lipcu; bywa częſto odmiana z kwiatami białemi. *Flor. Dan. tab.* 804.

2. *Kwiaty ramienne, prawie bez-ſzypułkowe.*

6. Wyka ſiewna. *V. ſativa. L.*

Pręt pół-łokciowy, lub wyższy, kątowaty, mało gałęziſty; liście pierzaſte, z 6 do 12. liſtków jaiowatych, przytępionych, złożone; przysadki dwu-dzielne, zawsze na dolney powierzchni plamką czarną oznaczone; ſzypułki bardzo krótkie, w kątach liści ſtoiące, dwu-kwiatowe; kwiaty purpurowe, lub ponsowe; łódka błękitnawa; ſtrączki czarne, nieco koſmate, proſtoſtoiące. Rośnie na polach między zbożem y na łąkach, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 522.

7. Wyka naymnieysza. *V. Lathyroides. L.*

Pręty bardzo delikatne, kilka-calowe; liście pierzaſte, 6-liſtkowe, liſtki niższe ſerduszkowate, wyższe wąſkie, zaoſtrzone, ogonek wąsem niegałęziſtym zakończony; przysadki drobne, nie ząbkowane; kwiaty poiedyńcze, bezſzypułkowe, purpurowo-błękitne; ſtrączki gładkie, proſto-ſtoiące. Rośnie na polach między zbożem, kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 58.

• 8. Wyka płotowa. *V. ſepium. L.*

Pręt dwu-łokciowy, gałęziſty, ſkrzydełkowaty, nieco koſmaty; liście pierzaſte; liſtki jaiowate,

te, od spodu ogonka ku wierzchołkowi co raz drobnieysze; wierzchołek ogonka nie wąsem lecz małą óścią zakończony; przysadki liściowe drobne, delikatnie ząbkowane; szypułki krótkie, oztero-kwiatowe; kwiaty ciemno-purpurowo-błękitnawe; strączki prosto-stoiące. Rośnie w lasach y zaroślach, tudzież przy płotach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 699.

9. Wyka Bob. *V. Faba. L.*

Roślina początkowie z Persyi, a teraz w całey Europie y u Nas obficie utrzymywana, znaioma jest dobrze każdemu, ani szczególnego potrzebuie opisu.

Wszystkie Wyki gatunki, a mianowicie ptasia, siewna, płotowa, żółta, są wyborną paszą dla wszelkiego Bydła, przeto je zagraniczni Gospodarze w niedostatku łąk naturalnych, na formowanie kunsztownych zasiewaią.

Orobek. Orobus.

Słupek wstążkowaty; kielich u spodu tępy, wierzchnie przedziałki jego głębokie, krótkie.

1. Orobek wiosenny. *O. vernus. L.*

Pręt prosty, ½-łokciowy, kątowaty, niegałęzisty; liście parzysto-pierzaste, z 4 lub 6 listków jaiowatych, zaostrzonych, gładkich, złożone; przysadki liściowe wielkie, nieząbkowane, ½-strzałkowe; kwiaty piękne, fioletowe, od 4. do 10. na szypułce długości liści osadzone. Strączki proste, okrągłe. Rośnie wszędzie w lasach; kwitnie w Kwietniu y Maiu.

2. Orobek główkowy. *O. tuberosus L.*

Korzeń główkowy, z wielu drobnemi na około

około korzonkami; pręty ½-łokciowe, niegałęziste, wzdłuż skrzydełkowatemi, wąskiemi obwódkami opasane; liście parzysto-pierzaste, z 6 naywięcey listków lancetowatych złożone; przysadki liściowe ½-strzałkowe, nieząbkowane; szypułki gronkowe, czterokwiatowe; kwiaty różowo purpurowe, strączki prosto stoiące, ciemno czerwonawe. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie w Maiu, *Fl: Dan tab:* 781.

3. Orobek czarny. *O. niger L.*

Pręt prosty, twardy, gałęzisty, kątowaty, łokciowy; liście parzysto-pierzaste, z listków 8. do 12. iaiowo-podłużnych, błękitnawo-zielonych, złożone; szypułki 6 - do 12 - kwiatowe; kwiaty purpurowe, lub błękitnawe. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. Cała Roślina usychaiąc czernieie.

4. Orobek żółty. *O. luteus L.*

Pręt prosty, łokciowy, kątowaty, karbowany, nieco gałęzisty, liście pierzaste, z 6. do 10. listków lancetowatych, gładkich złożone; szypułki długie, nagie, 5 - do 10 - kwiatowe; kwiaty żółte. Rośnie obficie około Wilna pod Rybiszkami, kwitnie w Czerwcu.

Groszek. Lathyrus.

Słupek na wierzchu płaski, kosmaty; kielicha 2 górne przedziałki krótsze.

1. Groszek główkowy. *L. tuberosus L.*

Korzeń zwielu podługowatych główek, delikatnemi korzonkami połączonych, złozony; pręt słaby, półłokciowy, troykątny, gałęzisty, kolankowaty; liście 2-listkowe: listki iaiowate, tępe, z po-

z pomiędzy, nich wąs 3-dzielny; ſzypułki długie 5-6-kwiatowe; kwiaty różowe; ſtrączek długi, zakrzywiony. Rośnie gdzie niegdzie na połach y łąkach; Gilibert w Grodzieńſkim na połach około wſi Wiercieliſzek znaydował, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. Główki korzeni ſą ſłodkie y do iedzenia używać ſię mogą.

2. Grozek łąkowy. *L. pratenſis L.*

Pręty łokciowe, ſłabe, gałęziſte kątowate; liście 2-liſtkowe, liſtki lancetowate; wąs niegałęziſty; przyſadki liściowe ſtrzałkowate; ſzypułki 8-kwiatowe, kwiaty żółte; ſtrączki ſpłaſzczone, krótkie. Rośnie wſzędzie na łąkach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 527.

3. Groſzek leſny. *L. ſylveſtris L.*

Pręt 2-łokciowy, ſkrzydełkowaty, pnący ſię; liście 2-liſtkowe: liſtki długie, mieczykowate, żyłkowate, oſtro-lancetowate; wąs gałęziſty; przyſadki liściowe drobne; ſzypułki 4-kwiatowe: kwiaty różowe, lub purpurowe; ſtrączek delikatny, długi. Rośnie w laſach y zaroslach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 525.

4. Groſzek ſzeroko-liści *L. latifolius. L.*

Pręt półtora-łokciowy, ſkrzydełkowaty, gałęziſty; liście 2-liſtkowe: liſtki ſzerokie, tęgie, elliptyczne; wąs wielo-dzielny; przyſadki w górze iaiowo-lancetowate; ſzypułki wielo-kwiatowe; kwiaty wielkie, pięknie czerwone: ſtrączki 3-calowe. Rośnie w laſach ſuchych y zaroślach; kwitnie w Czerwcu.

5. Groſzek błotny. *L. paluſtris L.*

Pręt proſty, łokciowy, ſkrzydełkowaty; liście

pierza-

pierzaſte, z ſześciu lancetowatych liſtkow złożone; ogonek ogólny wąſem gałęziſtym zakończony; przyſadki liściowe lancetowate, ſzypułki proſte 4-8-kwiatowe, kwiaty błękitne, biało-upſtrzone. Rośnie na łąkach mokrych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 399. Rodzay cały Groſzku bądź ſwieży bądź na ſiano uſuſzony przyiemną y wyborną dla wſzelkiego Bydła ieſt paſzą, a przeto, gdzieby potrzeba była, do formowania kunſztownych łąk użyty być może.

Groch, Piſum.

Słupek 3-boczny, z wierzchu łódkowaty, nieco włoſiſty; kielicha 2 wierzchnie przedziałki krótſze.

1. Groch poſpolity. *P. ſativum L.*

Roślina ta początkowie obca, teraz poſpolita, wſzyſtkim znaioma, a dla pożytkow ſwych w Ekonomice wſzędzie obficie zaſiewana, rozmaite, tak co do koloru kwiatow, iak co do koloru, wielkości y kſztałtu ziaren, ma odmiany: ieſt groch biały, zielony, rudy; tudzież ogrodowy: cukrowy, Holenderſki, Hiſzpanſki, karłowaty. &c.

2. Groch dziki. *P. arvense L.*

Ogonki 4-liſtkowe; liſtki kątowate; przyſadki liściowe karbowane; ſzypułki iedno-kwiatowe. X. Kluk naydował na Podlaſiu między Zytem Egipſkim. Czy naturalny? czy z naſieniem Zyta zkąd przywieziony?

B. *Rośliny bez wąſow; liscie potróyne lub poiedyncze,*

Faſola. Phaſeolus.

Łód-

Łódka z pręcikami y słupkiem ślimakowato skręcona.

1. Fasola pospolita. *P. vulgaris.*

Roślina wszystkim dobrze znaioma lubo początkowie obca, dla użycia swego w Ogrodach iarzynnych pospolicie utrzymywana; dwa iey nayczęściey widzieć się daią u nas gatunki: *P. vulgaris.* czyli Fasola pospolita, na pręt się wiiaca, z białemi lub ponsowemi kwiatami; y Fasola karłowata, *P. nanus*, nisko rosnąca y podpory pręta niepotrzebuiąca: obie iednoroczne.

Zarnowiec. Spartium.

Znamie podłużne, zwierzchu kosmate; pręciki do zarodka przyrosłe; kielich w dół przedłużony.

1. Zarnowiec miotłowy. *S. scoparium L.*

Krzew 3-łokciowy, licznie gałęzisty: gałęzie, giętkie, zielonawe, kątowate; liście drobne, nieco kosmate, dolne potróyne, górne poiedyncze y prawie bezogonkowe; kłos kwiatowy liśćmi przeplatany: kwiaty wielkie, żółte, krótko-szypułkowate. Gilibert znaydował w Woiewódzćtwie Brzeskim; kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 313. Kwiaty, liście y wierzchołki gałązek w lekarstwach otwieraią, mokrz pędzą, y na puchlinę wodną maią być użyteczne.

Ianowiec. Genista.

Kielich 2-wargowy $\frac{2}{3}$; żagiel podłużny, od pręcików y zarodka w dół odgięty.

1. Ianowiec strzałkowy. *G. sagittalis L.*

Pręg-

Prety zielne, ¼ łokciowe, gałęziste, po ziemi rozeſłane, nieco koſmate, kolankowate, ſkrzydełkowate; liście poiedyncze, bez-ogonkowe, iaiowo-lancetowate; kwiaty żółte, w kłos ſkupione; kielich koſmaty. Rośnie na Podlaſiu na grubych piaſkach; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. X. Kluk. *Iacq: Fl: Auſtr: tab:* 209.

2. Ianowiec Farbierſki. *G. tinctoria L.*

Krzew: pręty liczne, gałęziſte, łokciowe; gałęzie proſto ſtoiące, bręgowane; liście lancetowate, gładkie, prawie bez-ogonkowe; kwiaty żółte, w kłoſy ſkupione. Rośnie wſzędzie około Grodna na iałowych gruntach; kwitnie w Czerwcu *Fl: Dan: tab:* 526. Cała roślina w Farbierniach daie pięknie żółtą farbę. W lekarſtwach kwiaty y liście otwieraią y mokrz pędzą, a naſiona gwałtownie żołądek poruſzaią.

3. Ianowiec włoſiſty. *G. piloſa L.*

Krzewina po ziemi rozeſłana, gałęziſta; liście bardzo drobne, iaiowate, brudno-zielone, włoſiſte, ku wierzchołkom tylko gałęzi ſkupione; kwiaty żółte, po dwa lub trzy w kątach liści oſadzone. Rośnie obficie na Podlaſiu, kwitnie w Czerwcu. X. Kluk. *Iacq: Fl: Auſtr: tab:* 208.

4. Ianowiec kolący. *G. Germanica L.*

Pręty podkrzewinowe, proſte, łokciowe, gałęziſte; ciernie gałęziſte; liście iaiowo-lancetowate, zielone, koſmate; gałęzie kwiatowe bez cierni; kwiaty żółte, poiedyncze, krotko-ſzypułkowate; ſtrąki krótkie, czarne, koſmate. Gilibert nad Wiſłą pod Warſzawą znaydował; kwitnie w Czerwcu.

Wil-

Wilżyna. Ononis.

Kielich 5-dzielny; przedziałki równoszerokie, żagielek bręgowany; strączek nadęty, bez-szypułkowy; preciki zrosłe, bez przedziału.

1. Wilżyna pospolita. *O. arvensis L.*

Pręt twardy, po ziemi rozesłany, niezmiernie gałęzisty, cierniſty: gałęzie młode kosmate, bez cierni, lecz gdy starzeią ciernisté: liscie dolne potróyne, ząbkowane, górne poiedyncze: ogonki dla przysadek lisciowych skrzydełkowate bydź się zdaią; kwiaty w kątach lisci nayczęsciey po parze, blado-purpurowe. Rośnie na chudych gruntach około Grodna; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. Roślina na rolach dla krzewienia się swego bardzo szkodliwa, a dla głębokich swych korzeni do wygubienia trudna.

Szczodrzenica. Cytisus.

Kielich dwuwargowy $\frac{2}{3}$; strączek u spodu ścieniony.

1. Szczodrzenica główkowa. *C. capitatus. L.*

Krzew $\frac{1}{2}$-łokciowy, lub wyższy, gałęzisty, u spodu pochyły, lecz gałęzie prosto podniesione, kosmate, kasztanowate, liśćmi okryte; liście z 3. listków jaiowatych, z wierzchu gładkich, zielonych, ze spodu kosmatych, złożone, ogonkowate; ogonki także kosmate; na wierzchołkach gałęzi kwiaty wielkie, ciemno-żółte, po 4 lub 5 skupione; kielich rurkowaty, pękaty, bardzo kosmaty. Rośnie, za świadectwem X. Kluka, na Podlasiu, gdzie y Gilibert około Białegostoku znaydował; w Układzie Linneusza Edyc. 13. *Cytisus supinus* zwana. *Iacq. Fl. Austr. tab.* 33.

2. Szczo-

2. Szczodrzenica Nawrot. *C. Auſtriacus. L.*

Pręty proſto ſtoiące, krzaczyſte, wiechowate, krzewinkowate, łokciowe; liſtki lancetowate, gładkie; kwiaty blado-żółte, okółkowe, kupkę liści pod ſobą maią. Rośnie w lasach na Podlasiu, kwitnie w początkach Maia. *Iacq. Fl. Auſtr. tab.* 21.

Koziorożec. Medicago.

Strączek ſpłaszczony, ślimakowaty; łódka od żagielka nieco oddalona.

1. Koziorożec Lucerna. *M. ſativa. L.*

Pręty łokciowe, twarde, gałęziſte; liście z liſtków jaiowato-lancetowatych, ząbkowanych, złożone; przysadki lancetowate; kwiaty gronkowe, fioletowe, lub purpurowe, bywaią też czasem żółtawe; ſtrączek ślimakowato-ſkręcony. Rośnie gdzie niegdzie na łąkach około Grodna, kwitnie w Lipcu. Ta to jeſt prawdziwa Lucerna, na łąki kunsztowne nayzdatnieysza, bydłu bowiem zdrową paszę daie, y dla urodzayności ſwey trzy razy na rok obficie zbieraną bydź może.

2. Koziorożec żółty. *M. falcata. L.*

Pręty twarde, pochyłe, łokciowe; liście z liſtków lancetowatych, wąſkich, w górze ząbkowanych, złożone; kwiaty żółte; żagielek wcięty, obszerny, jaiowy; ſtrączki ſierpikowe. Rośnie wſzędzie na łąkach y paſtwiſkach, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 233. Podobnie iak poprzedzaiąca do łąk kunsztownych użytą bydź może.

3. Koziorożec chmielowy. *M. lupulina. L.*

Pręty liczne, $\frac{1}{4}$-łokciowe, po ziemi rozłożone,

koſmate; liście z liſtków okrągławych, ząbkowanych, miętkich, nieco koſmatych, złożone; przysadki ząbkowane; kwiaty drobne, żółte, w kłosy jaiowe ſkupione; ſtrączki gronkowate, nerkowate, 1-ziarnowe, czarniawe. Rośnie wſzędzie na polach y łąkach, kwitnie przez lato.

Koniczyna. Trifolium.

Kwiaty po większey części główkowe; ſtrączki od kielicha ledwo dłuższe, nie otwieraiące ſię, opadaiące.

1. Kwiaty gronkowe.

1. Koniczyna Melilot żółty. *T. Melilotus Polonica. L.*

Pręt dwu-łokciowy, twardy, proſty, gałęziſty; liście ogonkowate, blado-zielone, z 3 liſtków gładkich, jaiowo-zaoſtrzonych, na wierzchołku oſtroząbkowanych, złożone; kwiaty blado-żółte, na ogólney ſzypułce gronkowato ſkupione, na ſzczególnych wiszące; żagielek odgięty; ſkrzydełka ukośnie rozchylone; ſtrączki nieco pomarszczone, od kielicha znacznie dłuższe, lancetowato-zaoſtrzone, 2-ziarnowe. Rośnie na polach y w ogrodach, kwitnie w Czerwcu; kwiaty przyiemnie pachną.

2. Koniczyna Melilot biały. *T. M. officinalis. L.*

Pręt twardy, proſty, gałęziſty, łokciowy, lub wyższy; liście ogonkowate, gładkie, blado-zielone, jaiowate, ząbkowane; kwiaty białe, gronkowate; grona długie, niby kłosiſte; przy ſzypułkach ſzczególnych przysadki ſzczecinkowate; żagielek odgięty, nieco dwu-dzielny; ſtrączki chropawe, pomarszczone, krótkie, zaoſtrzone,

2-ziar-

2-ziarnowe; kwiaty y cała roślina, mianowicie ususzona, przyiemny wydaie zapach. W lekarstwach kwiaty y liście są zmiękczaiące, rozdzielaiące.

a. Kwiaty główkowe, korona 1-listkowa.

3. Koniczyna czerwonawa. *T. rubens. L.*

Pręt prosty, tęgi, łokciowy; liście żyłkowate, lancetowate, gładkie, brzegi szczecinkami osadzone; u spodu ogonka przysadki wielkie, zaostrzone, dwu-dzielne; główki na wierzchu pręta wielkie, dwu-calowe, czerwonawe; ząbki kielicha kosmate, piórkowate, a ztąd y cała główka kosmatą bydź się zdaie. Rośnie wszędzie na łąkach y w lasach, kwitnie w Lipcu. *Iacq. Flor. Austr. tab.* 385.

4. Koniczyna łąkowa. *T. pratense. L.*

Pręty pochyłe, lub zupełnie leżące; liście jaiowate, miętkie, ze spodu biało-kosmate, pośrzodku białą plamą oznaczone; przysadki wielkie, czerwono żyłkowate, dwu-dzielne; główki kwiatowe, okrągławe, u spodu 2-listkami naprzeciwległemi opatrzone, których przysadki pokrywę nieiakąś pod każdą główką formuią; kwiaty rozmaicie czerwone. Rośnie na polach y łąkach, kwitnie przez lato. Ta to iest sławna Koniczyna od Gospodarzów zagranicznych na formowanie kunsztownych łąk słusznie zalecana, a którey nasiona dla przesądu lub nieznaiomości z kosztem znacznym z zagranicy się sprowadzaią.

5. Koniczyna leśna. *T. alpestre. L.*

Pręt prosty, twardy, łokciowy, gałęzisty; liście wąskie, lancetowate, ząbkowane; przysadki

zielone, lancetowate; główki kwiatowe kosmate, okrągławe, po dwie na wierzchołkach prętów y gałęzi skupione; kwiaty purpurowe: ząbki kielichów kosmate. Rośnie około Wilna na pagórkach zarosłych, kwitnie w Czerwcu. *Flor: Dan. tab.* 662.

3. *Kwiaty główkowe, korona wielolistkowa, czerwona.*

6. Koniczyna poziomkowa. *T. fragiferum. L.*

Pręt kilka-całowy, po ziemi rozesłany; liście długo-ogonkowate, jaiowate, serduszkowato-wcięte, gładkie, blado-zielone; główki kwiatowe okrągłe, czerwonawe, na długich szypułkach osadzone; kielichy dwu-zębe, odgięte, po okwitnieniu nadęte, co całey główce kształt poziómki brunatney nieiakoś daie. Rośnie na łąkach, kwitnie w Lipcu.

7. Koniczyna Kotki. *T. arvense. L.*

Pręt prosty, gałęzisty, kosmaty, ½-łokciowy; liście z 3. listków lancetowatych, wąskich, zaostrzonych, złożone; przysadki wąskie, ościste; główki jaiowate, kosmate, popielate; kwiatki drobne, czerwonawe, od kielicha krótsze. Rośnie wszędzie na polach, które czasem zupełnie okrywa, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 724.

4. *Kwiaty główkowe; korony wielolistkowe, białe.*

8. Koniczyna górna. *T. montanum. L.*

Pręt prosty, łokciowy, dęty, kosmaty, ledwo gałęzisty; liście lancetowate, ząbkowane, żyłkowate, ze spodu nieco kosmate; kłosy jaiowate,

pra-

prawie zawsze po 3. w iedno mieysce ſkupione; kielichy białe, przysadkami ſzczecinkowatemi przeplatane; kwiaty zupełnie białe; żagielek długi, ſzydłowaty. Rośnie wſzędzie około Wilna na pagórkach krzami zarosłych; kwitnie w Czerwcu.

9. Koniczyna biała. *T. hybridum. L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty, twardy, dęty, prawie proſty; liście jaiowo-zaoſtrzone, ząbkowane; główka kwiatowa niby baldaszkowata; kwiaty zupełnie białe; ſtrączki 3- lub 4-ziarnowe. Rośnie na połach y łąkach, kwitnie w Czerwcu.

10. Koniczyna łażąca. *T. repens. L.*

Pręty ¼-łokciowe, delikatne, gałęziſte, po ziemi rozesłane; liście gładkie, jaiowate, czasem ſerduszkowate, wcięte, częſtokroć pośrzodku białą plamą oznaczone; główki kwiatowe niby baldaszkowate: kwiaty z początku zupełnie białe, potém nieco czerwienieią; ſtrączki mało od kielicha dłuższe, cztero-ziarnowe. Rośnie wſzędzie na połach y łąkach, kwitnie przez lato.

5. *Kwiaty główkowe, korony wielolistkowe, żółte.*

11. Koniczyna żółta. *T. agrarium. L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, twardy; liście gładkie, ſerduszkowate; przysadki jaiowo-lancetowate; główki kwiatowe jaiowate, gęſte; kwiaty żółte nieopadaiące, lecz tylko usychaiące; kielich nagi; żagielek odgięty, ſerduszkowaty. Rośnie wſzędzie na drogach y paſtwiſkach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 558.

12. Ko-

12. Koniczyna brunatna. *T. ſpadiceum. L.*

Zupełnie poprzedzaiącemu gatunkowi podobna: kwiaty tylko ma ciemno-żołte, za uschnieniem pięknie kasztanowate, trwałe. Rośnie na łąkach ſuchych y paſtwiſkach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu.

13. Koniczyna leżąca. *T. procumbens. L.*

Pręt niſki, proſty, lub nieco pochyły, poſpolicie nie gałęziſty; liście drobne, krótko-ogonkowate, ſerduszkowo-wcinane; główka niezbyt w kwiaty obfita: kwiaty żółte, żagielki zgięte, trwałe, nieopadaiące. Rośnie wſzędzie na ſuchych paſtwiſkach, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 796. Wſzyſtkie tu wymienione Koniczyny gatunki wſzelkiemu Bydłu przyiemną y pożyteczną ſą paszą.

C. *Rośliny bez wąsów, liście palczaſte, lub pierzaſte.*

Komonica. Lotus.

Strączek wałeczkowaty, proſty; ſkrzydełka korony w górze ſię z ſobą ſtykaią; kielich rurkowaty.

1. Komonica poſpolita. *L. corniculatus. L.*

Pręt rozmaitey wysokości, według mieysc na których rośnie: na mieyscach bowiem otworzyſtych y ſuchych roślina ta drobna, gałęziſta, po ziemi rozesłana, przyiemną formuie darninę. na łąkach nieco wyższa, a w lasach wyżey łokcia wyraſta; liście potróyne, jaiowo-lancetowate; przysadki lancetowate; ſzypułki długie: na nich kwiaty żołte, w główki baldaszkowate ſkupione;

ne; żagielek od innych korony liftków odgięty, czerwonawo bręgowany, ftrączki wielo-ziarnowe, wiszące. Rośnie wfzędzie, nayobficiey na łąkach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu; kwiaty gdy usychaią zielenieią.

Traganek. Aftragalus.

Strączek dwu-komorkowy, garbaty.

1. Traganek włosifty. *A. pilofus. L.*

Pręt profty, twardy, gałęzifty, włosifty, półłokciowy; liście pierzafte, z liftków około 20 elliptyczno-lancetowatych, wąfkich, włosiftych, złożone; fzypułki z pomiędzy liści długie, profto-ftoiące: na nich kwiaty rdzawo-żółtawe, w gęfty kłos fkupione; kielich biało-włosifty; ftrączki białawe, włosifte, profto-ftoiące, fzydłowate. Rośnie obficie około Wilna w lasach, nawet na Zamkowey górze znaydowałem; kwitnie w Czerwcu. *Iacq. Fl. Auftr. tab.* 51.

2. Traganek długo-kwiatowy. *A. Onobrychis. L.*

Pręt ½-łokciowy, twardy, gałęzifty, profty, długiemi, białemi włosami okryty; liście pierzafte, liftki liczne, drobne, wąfkie, jaiowo-lancetowate, nieco kofmate; kwiaty na wierzchołkach gałęzi w kłosy gęfte fkupione, purpurowo-błękitne, prawie na cal grube; kielichy nieco kofmate, ftrączki profto-ftoiące, krótkie, kofmate, nadęte, ferduszkowate. Rośnie w Grodzieńfkim, kwitnie w Lipcu. *Iacq. Fl. Auftr. tab.* 38.

3. Traganek wilczy groch. *A. Glycyphillos. L.*

Pręt po ziemi rozesłany, gałęzifty, 2-łokciowy, lub dłuższy; liście pierzafte, z liftków wielkich,

11-lub

11 lub 13 jaiowatych, złożone, jasno-zielone; przysadki lancetowate, ſzypułki od liści nieco krótsze: na nich kwiaty w kłos gęſty, krótki, ſkupione, żółto-zielonawe; ſtrączki proſto-ſtoiące, trzy-boczne, zakrzywione, łękowate. Rośnie wſzędzie około Wilna y w Lidzkim, znaydowałem obficie w lasach Szczuczyńſkich, kwitnie w Lipcu.

4. Traganek piaſkowy. *A. arenarius. L.*

Pręty drobne, twarde, pochyłe, koſmate, kilkacalowe; liście pierzaſte, z kilkunaſtu liſtków koſmatych, białawych, wąſkich, złożone; ſzypułki proſto-ſtoiące, długości liści; kwiaty purpurowe, gronkowate, proſto-ſtoiące. Rośnie wſzędzie na piaſkach, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab. 614.*

5. Traganek polny. *A. campeſtris. L.*

Liście pierzaſte, z ſamego korzenia wyraſtaią, złożone ſą z liſtków lancetowatych, zaoſtrzonych, z pomiędzy nich wychodzą ſzypułki $\frac{1}{4}$-łokciowe, na ziemi leżące, koſmate, na których wierzchołkach kłos okrągławy, z 5 lub 6 blado-żółtawych kwiatów złożone; kielichy koſmate; ſtrączki czarnemi włoſami okryte. Rośnie na Podlesiu na polach. X. Kluk.

Przelot. Anthyllis.

Kielich pękaty, ſtrączek okrągławy, okryty.

1. Przelot poſpolity. *A. vulneraria. L.*

Pręt twardy, $\frac{1}{2}$-łokciowy, pochyły; liście długoogonkowate, dolne mało pierzaſte, górne pierzaſte, liſtki nierówne; kwiaty główkowe: główka iakoby z dwóch ~~z ſoba~~ zrosłych złożona, u ſpodu dwó-

dwóma liściowemi, palczaſtemi pokrywami opatrzona; kielichy białe, bardzo koſmate; kwiaty białe lub żółtawe, czasem zupełnie żółte. Rośnie wſzędzie około Wilna na pagórkach chróſtami zarosłych, kwitnie w Czerwcu.

Sparcetta. Hedysarum.

Łódka w Koronie poprzecznie przytępiona; kolanka w ſtrączkach jedno-ziarnowe.

1. Sparcetta błotna. *H. alpinum. L.*

Pręt proſty, gałęziſty, gładki, ½ łokciowy; liście pierzaſte, z kilkunaſtu liſtków jaiowo-lancetowatych złożone; ſzypułki wielo-kwiatowe; kwiaty błękitne, purpurowe, lub blado-żółtawe, w kłos niby ułożone, wiszące, ſtrączki gładkie, kolankowate, takoż wiszące. Rośnie na Podlasiu, na mieyscach które wody z brzegów wyſtępuiące czasem zalewaią. X. Kluk.

2. Sparcetta paſtewna. *H. Onobrychis. L.*

Pręty łokciowe, gałęziſte, proſte, lub nieco pochyłe; liście pierzaſte, z liſtków 12-do 16-lancetowatych, wąſkich, drobną oścå zakończonych złożone; przyſadki jajowo-lancetowate, ościſte; kwiaty w kłos ułożone, purpurowe lub białawe; żagielek pięknie purpurowo lub ponſowo-bręgowany; ſtrączek krótki, cierniſty, jedno-ziarnowy. Rośnie lubo bardzo rzadko na łąkach w Lidzkim y Grodzieńſkim, kwitnie w Czerwcu. Ta to jeſt Sparcetta, którą Ekonomicy zagraniczni tak wielce na łąki kunſztowne zalecaią, a którey naſi drogo za granicą naſiona kupuią. *Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 38.

Ru-

Rutewka. Galega.

Zęby kielicha szydłowate, prawie równe; na strączku bręgi poprzeczne, a pomiędzy niemi wewnątrz ziarna.

1. Rutewka pospolita. *G. officinalis L.*

Pręt półtora-łokciowy, prosty, dęty, gałęzisty; liście nieparzysto-pierzaste, z 15 lub 17 podłużnych, gładkich, tępych, lub nieco wciętych listków złożone; kwiaty błękitne lub białawe, w kłosy długie skupione, na ogólney szypułce wiszące: kłosy prosto-stoiące. Rośnie za świadectwem X. Kluka na Podlasiu na polach y w ogrodach, kwitnie w Czerwcu.

Ptaszyniec. Ornithopus.

Strączek kolankowaty, okrągły, zakrzywiony.

1. Ptaszyniec baldaszkowaty. *O. perpusillus L.*

Pręt kilka-calowy, gałęzisty, gładki, po ziemi rozesłany; liście pierzaste, z listków około 20 do 30 drobnych, nieco kosmatych, jajowatych, złożone; szypułki długości liści, 4-lub 5-kwiatowe, kwiaty drobne, blado-żółte, w baldaszek niby ułożone; żagielek czerwono-bręgowany. Rośnie około Grodna na mieyscach piasczystych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 713.

Cieciorzeczka. Coronilla.

Kielich dwu-wargowy, $\frac{2}{3}$; zwierzchne ząbki zrosłe; żagiel ledwo od skrzydełek dłuższy; strączek na przegrodki podzielony.

1. Cieciorzeczka pospolita. *C. coronata L.*

Krzewina łokciowa, prosta, gałęzista; liście pie-

pierzaſte, z 9 nayczęściey liſtków jajowatych, błękitnawo-zielonych, złożone; przyſadki naprzeciw-liście, okrągławe, oſtrzem zakończone, dwu-dzielne; kwiaty pięknie żółte, pachnące, po 8 lub 10 na każdey ſzypułce w koronę ułożone. Rośnie na Podlaſiu w zaroślach. X. Kluk. *Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 95.

2. Cieciorecżka mała. *C. minima L.*

Krzewinka kilka-calowa, po ziemi rozeſłana, gałęziſta; liście pierzaſte, z 9 naywięcey liſtków drobnych, jajowatych, złożone, błękitnawo-zielone; przyſadki naprzeciw-liście, wcięte; kwiaty żółte, 6 lub 8, na ſzypułce w baldaſzek niby ułożone; ſtrączki kątowate. Rośnie na Podlaſiu w zaroślach, kwitnie w Maju. *Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 271.

3. Cieciorecżka upſtrzona. *C. varia L.*

Pręt zielny, łokciowy, po ziemi rozeſłany, gałęziſty; liście pierzaſte, z liſtków około 20 gładkich, jajowatych, delikatném oſtrzem zakończonych, złożone; ſzypułki długie, wielokwiatowe; kwiaty różowe, biało y fioletowo-upſtrzone, w baldaſzek niby ułożone; ſtrączki okrągłe, proſto-ſtoiące. Rośnie na polach w Lidzkim y Grodzieńſkim, kwitnie w Lipcu.

Robinia. Robinia.

Kielich 4-dzielny; ſtrączek garbaty, przedłużony.

1. Robinia Groch Sybirſki. *R. Caragana L.*

Krzew 6-łokciowy, gałęziſty: liście parzyſto-pierzaſte, z 5 lub 6 par liſtków jajowych złożone; ſzypułki bez cierni, jedno-kwiatowe; kwiaty

ty żółte, w kupki zebrane. Krzew ten początkowie z Sybiryi, w naszym kraju w rozmaitych ogrodach obficie rozmnożony widzieć się daje, y nayczęściey pod imieniem *Akacyi* jest znajomy; drzewo żółte, do delikatnych Stolarskich y Tokarskich robot zdatne, kwitnie w Maju.

KLASSA XVIII. WIELOWIĄZKOWA. (*POLYADELPHIA*)

Rzęd wielopręcikowy.

Dziurawiec. Hypericum.

Kielich 5-dzielny; korona 5-listkowa; pręciki w 5 kupek zrosłe; nasiona w torebce.

1. Dziurawiec pospolity. *H. perforatum L.*

Pręt prosty, łokciowy, lub wyższy, okrągły, skrzydełkowaty, gałęzisty, wierzchołek czarnemi punktami kropkowany; liście jajowato-podłużne, tępe, gładkie, zielone, przezroczyście kropkowane, przez co delikatnie podziurawionemi bydź się zdaią, a brzegi ich czarnemi kropkami upstrzone; kwiaty żółte, na wierzchołkach gałęzi y pręta w podokołki ułożone; listki korony na brzegach czarno kropkowane; słupki 3; znamiona czerwone. Rośnie wszędzie w lasach y na łąkach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. W lekarstwach ma skutki oczyszczaiące, goiące, rozdzielaiące y robaki umarza.

2. Dziurawiec czworoboczny. *H. quadrangulum L.*

Pręt prosty, łokciowy, czworoboczny; liście jajowate, gładkie, nieznacznie przezroczystemi punktami kropkowane; kwiaty na wierzchołkach

żółte

żółte, drobne, w mierną wiechę ułożone; liſtki korony na brzegach czarno kropkowane. Rośnie w laſach y zaroślach, kwitnie w Lipcu.

3. Dziurawiec leżący. *H. humifusum L.*

Pręty delikatne, kilka-calowe, gałęziſte, po ziemi rozeſłane; liście jajowate, nieznacznie przezroczyſto-kropkowane, gładkie, na brzegach kropki czarne; kwiaty żółte, na ſzypułkach pojedyńcze; kielich, pręciki y korona czarno-kropkowane. Rośnie na polach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 141.

4. Dziurawiec górny. *H. montanum L.*

Pręt proſty, okrągły, łokciowy; liście jajowate, wielkie, na brzegach czarno-kropkowane; kwiaty na wierzchołku w krótką wiechę zebrane, żółte; liſtki kielichowe lancetowate, ząbkowane, gruczołkowate. Rośnie w laſach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 173.

5. Dziurawiec koſmaty. *H. hirsutum L.*

Pręt łokciowy, proſty, gałęziſty, koſmaty; liście jajowate, elliptyczne, miętkie, koſmate; kwiaty w kłoſy wierzchołkowe ſkupione; liſtki kielicha lancetowate, ząbkowane, gruczołkowate. Rośnie na pagórkach w zaroślach około Wilna, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 802.

6, Dziurawiec pręt otulaiący. *H. pulchrum L.*

Pręt okrągły, proſty, ½-łokciowy, pod wierzchem gałęziſty; liście ſerduſzkowate, pręt otulaiące, gładkie, przezroczyſto-kropkowane; kwiaty pomarańczowe, w wiechy kłoſowe ſkupione; liſtki kielichowe ząbkowane, gruczołkowate. Cała roślina ſtarzeląc lub uſychaiąc pięknie czer-

wo-

woną się staie; Gilibert znaydował około Grodna, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 75 . . Wszystkie Rośliny w tym rodzaiu zawarte, prawie wszędzie pod nazwiskiem Swiętoiańskiego Ziela są znaiome.

KLASSA XIX. ZROSŁOGŁOWKOWA.

(*SYNGENESIA*)

RZĘD I. ZŁĄCZENIE RÓWNE.

1. (Kwiatki wszystkie dwupłciowe, rodzayne)

A. *Kwiatki wszystkie języczkowate.*

Podróżnik. Cichorium. Dno nieco łuszczkowate; kita 5-zęba: kielich w kielichu.

Prosinka. Hypochæris. Dno łuszczkowate; kita piórkowa; kielich dachówkowaty.

Kozibrod. Tragopogon. Dno nagie; kita piórkowa, trzonowa; kielich poiedynczy.

Gorycz. Picris. Dno nagie; kita piórkowa, trzonowa; Kielich w kielichu.

Brodawnik. Leontodon. Dno nagie; kita piórkowa, trzonowa; Kielicha zewnętrznego łuszczki miętkie, obwisłe.

Wężymord. Scorzonera. Dno nagie; kita piórkowa, trzonowa; łusk Kielicha dachówkowego brzegi suche.

Pępawa, Crepis Dno nagie; kita piórkowa, trzonowa; Kielich w kielichu, łuszczki opadaiące nierówne.

Powłoka. Chondrilla. Dno nagie; kita włosista, trzonowa; kielich w kielichu wielokwiatowy.

Przenęt. Prenanthes. Dno nagie; kita włosista,

trzo-

trzonowa; Kielich w kielichu, prawie 5-kwiatowy.

Sałata. Lactuca. Dno nagie; kita włoſiſta, trzonowa; Kielich dachówkowaty, brzeg łuſzczek błonkowaty.

Iaſtrzębiec. Hieracium. Dno nagie; kita włoſiſta, beztrzonowa; kielich dachówkowaty, iaiowaty.

Mlecz. Sonchus. Dno nagie; kita włoſiſta, beztrzonowa; Kielich dachówkowy, pękaty.

Łoczyga. Lapſana. Dno nagie; kita żadna; kielich w kielichu, łuſzczki wnętrzne rynienkowate.

Papawa. Hyoseris. Dno nagie; kita włoſiſta, kieliſzkiem ſzczególnym opaſana; Kielich prawie równy.

B. *Kwiaty główkowe.*

Dziewięćſił. Carlina. Kielich promieniſty: łuſzczki promieni farbowane.

Drapacz. Cnicus. Kielich u ſpodu pokrywami otoczony.

Łopian. Arctium. Kielich okrągławy: łuſzczek wierzchołki haczyſto zagięte.

Oſet. Carduus. Kielich pękaty, łuſzczki cierniſte, dachòwkowate; Dno włoſiſte.

Popłoch. Onopordon. Kielich pękaty, łuſzczki cierniſte, dachówkowate; dno komórkowate.

Sierpik. Serratula. Kielich nieco walcowaty, dachówkowaty, łuſzczki zaoſtrzone, bez cierni.

C. *Kwiaty tacowe.*

Sadziec. Eupatorium. Dno nagie; kita piórkowa; Kie-

Kielich dachówkowaty; ſłupki bardzo długie, dwudzielne.

Dwuząb. Bidens. Dno łuſzczkowate; kita ościſta; kielich dachówkowaty.

RZĘD II. ZŁĄCZENIE ZBYTNIE.

(Kwiatki dwupłciowe y ſamicze, iedne y drugie rodzayne.)

A. *Kwiaty łacowe.*

Bylica. Artemiſia. Dno nagie lub nieco koſmatej kita żadna; kwiat bez promieni.

Wrotycz. Tanacetum. Dno nagie; wierzchołek naſion koronką opaſany; promienie korony nieco 3-dzielne, lub żadne.

Szlachtawa. Conyza. Dno nagie; kita włoſiſta; korony promienie 3-dzielne.

Szarota. Gnaphalium. Dno nagie; kita piórkowa; kielicha łuſzczki ſuche, wklęſłe.

B. *Kwiaty promieniſte.*

Stokroć. Bellis. Dno nagie; kita żadna; Kielicha łuſzczki równe.

Maruna. Matricaria. Dno nagie; kita żadna; kielich dachówkowaty, łuſzczki zaoſtrzone,

Złocień. Chryſanthemum. Dno nagie; kita żadna; kielich dachówkowaty, łuſzczki brzegowe błonkowate.

Omieg. Doronicum. Dno nagie; kita włoſiſta; naſiona promieni bez kity.

Trank. Arnica. Dno nagie; kita włoſiſta; w promieniach pręciki bez główek.

Oman. Inula. Dno nagie; kita włoſiſta; główki pyłkowe u ſpodu dwu-ſzczecinkowe.

Przy-

Przymiotnik. Erigeron. Dno nagie; kita włoſiſta; promienie korony bardzo wąſkie.

Proſianawłoć. Solidago. Dno nagie; kita włoſiſta; korona prawie zawſze 6-promieniſta.

Popielec. Cineraria. Dno nagie; kita włoſiſta; kielich równy, poiedyńczy.

Starzec. Senecio. Dno nagie; kita włoſiſta; wierzchołki łuſzczek kielicha czarne.

Podbiał. Tuſſilago. Dno nagie; kita włoſiſta; kielicha łuſzczki błonkowate.

Iaſter. Aſter. Dno nagie; kita włoſiſta; kielicha łuſzczki dolne otwarte, nieco ſuche.

Rumian. Anthemis. Dno łuſzczkowate; kita żadna; kielich półsferyczny.

Zeniſzek. Achillea. Dno łuſzczkowate; kita żadna; kielich podługowaty; promieni w koronie cztery lub pięc.

RZĘD III. ZŁĄCZENIE DAREMNE.

(Kwiatki ſrzodkowe obopłciowe, płodne: promieniowe bezpłciowe, nie płodne)

Chaber. Centaurea. Dno ſzczecinkowate; kita włoſiſta; promienie korony łeykowate.

Pluſkiewnik. Coreopſis. Dno łuſzczkowate; kita ościſta; kielich w kielichu.

Słonecznik. Helianthus. Dno łuſzczkowate; kita ościſta; kielich dachówkowy, łuſzczki zewnętrzne otwarte.

RZĘD IV. ZŁĄCZENIE POTRZEBNE.

(Kwiatki ſrzodkowe dwupłciowe, nie płodne: promieniowe ſamicze, płodne.)

Nicennica. Filago. Dno nagie; kita żadna a;

kwiatki ſamicze między łuſzczkami kielicha.

Nogiet. Calendula. Dno nagie; kita żadna; naſiona błonkowate.

RZĘD V. ZŁĄCZENIE ODDZIELNE.

(W Kielichu ogólnym kwiatki z kieliſzkami ſzczególnemi.)

Ieżowiec. Echinops. Kwiatki wſzyſtkie obopłciowe, rodzayne; kita mało znaczna; dno włoſiſte.

Iaſionek. Iaſione. Kielich ogólny 10-liſtkowy; korona 5-liſtkowa, regularna; torebka 2-komorkowa.

RZĘD VI. KWIATY POIEDYNCZE.

Fiołek. Viola. Kielich 5-liſtkowy; korona 5-liſtkowa, nie regularna; torebka 3-łupinowa.

RZĘD I. ZŁĄCZENIE RÓWNE.

(kwiatki wſzyſtkie dwupłciowe rodzayne.)

A. *Kwiatki wſzyſtkie języczkowate.*

Podròżnik. Cichorium.

Dno niby liſtkowate; Kielich w kielichu; kita naſienna 5-zęba, nieco włoſiſta.

1. Podróżnik poſpolity. *C. Intybus L.*

Pręt proſty, półtora-łokciowy, gałęziſty, liście lancetowate, pierzaſto-dzielne, wcinane, przedziały 3-boczne, gładkie, na nerwach tylko nieco koſmate; kwiaty błękitne, bezogonkowe, po dwa ſkupione; brzegi liſtkow kielicha włoſkami oſadzone. Rośnie na drogach y łąkach ſuchych, kwitnie w Czerwcu. Odmiana z kwiatami białemi

mi czesto sie widzieć daie. Cała Roślina gorzka, i dla lekarskich swych skutków wielce w Medycynie pod imieniem Cykoryi zażywana, wszystkie iey części, a mianowicie korzenie, potężnie otwieraią, czyszczą, rozdzielaią y zwolna wzmacniaią.

Prosinka. Hypochæris.

Dno listkowate; kielich dachówkowy; kita piórkowa.

1. Prosinka plamista. *H. maculata L.*

Pręt prosty, łokciowy, kosmaty, pospolicie nie gałęzisty, albo tez iedną lub dwie gałęzie iednokwiatowe maiący, prawie nagie; liście po ziemi rozesłane, iaiowo podłużne, ząbkowane, kosmate, częstokroc czerwono - plamiste; kwiat wielki, pełny, zółty; kielich czarniawemi włoskami okryty. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 149.

2. Prosinka gładka. *H. radicata L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, gładki, drobnemi łuszczkami z rzadka osadzony; liście po ziemi rozesłane, pierzasto-dzielne, wcinane, tępe, szorstkie; szypułki iedno-kwiatowe, łuszczkowate, pod kielichem zgrubiałe; kielich czarniawy, włosisty; kwiat wielki, pełny, zółty, zewnątrz purpurowy. Rośnie wszędzie w lasach y na łąkach, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 150.

Kozibrod. Tragopogon.

Dno nagie; kielich poiedyńczy; kita piórkowa.

1. Kozibrod łąkowy. *T. pratense L.*

Korzeń długi, wrzecionowaty; pręt łokciowy, gładki, czasem gałęzisty; liście długie, gładkie, kończate, wąskie, u spodu złobkowate; kwiaty na wierzchołku buyne, żółte; kielich gruby, ośmiodzielny, przedziałki częstokroć od korony dłuższe; nasiona długie, chropawe. Rośnie na łąkach około Wilna, kwitnie w Maiu. Roślina iako zdrową y przyiemną iest paszą dla wszelkiego bydła, tak wielkie lekarskie ma skutki: rozwalnia, otwiera, mokrz pędzi, kamień kruszy; korzenie do Sałaty y innych przypraw zażywać się mogą.

Gorycz. Picris.

Dno nagie; kielich podwóyny; kita piórkowa; nasiona poprzecznie karbowane.

1. Gorzycz szorstki. *P. Echioides L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, cały ostremi, kolącemi włosami osadzony; liście lancetowate, dolne nieco wcinane, ząbkowane; kielich zewnętrzny od wnętrznego większy, z pięciu listkow iaiowatych, iosciistych, y prawie cierniStych złożony. Rośnie w zaroślach y lasach wyciętych, kwitnie w Czerwcu.

2. Gorzycz wielokwiatowy. *P. Hieracioides L.*

Pręt łokciowy, gałęzisty: gałęzie wielokwiatowe, prawie nagie; liście dolne ogonkowate, długie, lancetowate, z rzadka ząbkowane; prętowe, pręt otulaiące, a wszystkie, iako też pręt y gałęzie, krótkiemi a ostremi włosami okryte; szypułki łuszczkowate, łuszczki wąskie, zaostrzone pod wierzchem kielich zewnętrzny 12-listkowy formuią; kwiat buyny, żółty. Rośnie na polach; kwitnie w Lipcu.

Bro-

Brodawnik. Leontodon.

Dno nagie; kielich dachówkowaty; łuſzczki miętkie; kita piórkowata.

1. Brodawnik mlęczowy. *L. Taraxacum L.*

Liście po ziemi rozeſłane, pierzaſto-dzielne, przedziały ząbkowane, troykątne, w tył zachylone, wierzchołkowy naywiękſzy; pręty czerwonawe, dęte, iednokwiatowe; kwiaty żółte; kielich gładki, łuſzczki dolne odgięte; kita trzonowa. Cała roślina pełna białego, gorzkiego ſoku; rośnie wſzędzie, kwitnie od Wioſny do Jeſieni. *Fl: Dan: tab:* 574. W lekarſtwach wielkie ma ſkutki otwieraiące, rozdzielaiące y mokrz pędzące.

2. Brodawnik ieſienny. *L. autumnale L.*

Pręty półłokciowe, gałęziſte: gałązki iednokwiatowe; liście po ziemi rozeſłane, gładkie, rozmaite: pierzaſte, pierzaſtodzielne, ząbkowane, lub zupełnie całe, lancetowate, zawſze iednak gładkie; przy gałązkach czaſem drobne, ięzyczkowate liſtki bywaią; ſzypułki nagie, łuſzczkowate, nieco pod kielichem białe, kwiaty żółte; kita piórkowata prawie bez trzona. Rośnie wſzędzie na drogach y paſtwiſkach, kwitnie w Wrześniu.

3. Brodawnik ſzczecinkowy. *L. hiſpidum. L.*

Pręt półłokciowy, iednokwiatowy; liście podłużne, czaſem iaiowate, ząbkowane, przytępione Kielich proſty, nie odgięty; cała zas roślina, to ieſt, pręt, liście y kielich ſzczecinkami krótkiemi dwódzielnemi gęſto oſadzone;

kwiat

kwiat żółty; kita trzonowa. Rośnie na łąkach; kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab: 862.*

Wężymord. Scorzonera.

Dno nagie; łuſk kielicha dachówkowo na ſię zachodzących brzegi ſuche, kita piórkowa.

1. Wężymord dziki. *S. humilis L.*

Korzeń długi, trwardy, wrzecionowaty; liście po ziemi rozeſłane, długie, gładkie, ſzeroko lancetowate, żyłkowate; pręt nagi, półłokciowy, iednokwiatowy; kwiat żółty, buyny; kielich z 3. lub 4. rzędow łuſk złożony. Rośnie na łąkach y paſtwiſkach kwitnie w Maiu *Fl: Dan: tab:* 816. W Medycynie korzeń ma ſkutki rozdzielaiące, otwieraiące, czyſzczące, a gatunek ten we wſzelkich potrzebach Hiſzpańſką Skorzonerę w ogrodach utrzymywaną zaſtąpić może.

Pępawa. Crepis.

Dno nagie; kielich u ſpodu rzędem łuſk opadaiących otoczony; kita włoſiſta, trzonowa.

1. Pępawa dachowa. *C. tectorum L.*

Pręt proſty, łokciowy gałęziſty; liście dolne po ziemi rozeſłane, ząbkowane, prętowe lancetowate, pierzaſto-dzielne, gładkie; kwiaty drobne, niby baldaſzkowate, żółte, zewnątrz purpurowe; łuſzczki kielicha czarnemi włoſkami okryte; rośnie na polach y łąkach ſuchych; kwitnie w Czerwcu *Fl. Dan: tab:* 501.

2. Pępawa dwuroczna. *C. biennis L.*

Pręt proſty, łokciowy, lub wyżſzy, bruzdowany,

wany, w dole kofmaty, gałęzifty; liście dolne biało-włofifte, głęboko pierzafto-dzielne, ząbkowane; prętowe ząbkowano-wcinane, górne lancetowate; kwiaty wielkie, żółte, zewnątrz czerwone; kielich bruzdowany, włofifto-naieżony, czarniawy. Rośnie na łąkach, w lafach, y zarośłach; kwitnie w Lipcu y Sierpniu.

3. Pępawa wielka. *C. Diofcoridis L.*

Pręt proftv, łokciowy, nieco gałęziftv; liście dolne pierzafto-dzielne, wcinane, ząbkowane; prętowe lancetowate, pręt otulaiące, wfzyftkie gładkie; fzypułki iednokwiatowe; kielich nieco kofmaty, niby mąką popylony, kwiaty zólte, zewnątrz czerwonawe, Rośnie na Podlafiu na piafkach; kwitnie w Lipcu. X. Kluk.

Powłoka. Chondrilla.

Dno nagie; kielich w kielichu; kita włofifta trzonowa; nafiona ieżowate.

1. Powłoka fitowa. *C. iuncea. L.*

Pręt łokciowy, twardy, gałęzifty, u fpodu włofiftv; liście dolne krótko-trwałe, pierzafto-dzielne, przedziały ząbkowane: prętowe wąfkie, prawie trawiafte; kwiaty drobne, krótko fzypułkowate, zólte, Rośnie na mieyfcach piafczyftych, kwitnie w Lipcu. *Iacq: Fl: Auftr: tab:* 427.

Przenęt. Prenanthes.

Dno nagie; kielich w kielichu; kita poiedyńcza, prawie beztrzonowa; kwiatki iednym rzędem.

1. Przenęt drobno-kwiatowy. *P. muralis L.*

Pręt półtora-łokciowy, gałęzifty, tęgi, delikatny,

katny; liście dolne pierzaſto-dzielne; przedziałka wierzchołkowa obſzerna, troykątna, ząbkowana prętowe lancetowate, pręt otulaiące, ząbkowane; ſzypułki na wierzchołkach nagich gałęziſte, drobne, na nich kwiaty drobne, blado-żółte, z pięciu poſpolicie kwiatów złozone, wiſzące; kita znacznie trzonowa. Rośnie w laſach przycmionych, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 509.

Sałata. Lactuca.

Dno nagie; kielich dachówkowy, walcowaty, brzeg błonkowaty; naſiona gładkie, na nich koronka poiedyncza trzonowa.

1. Sałata ogrodowa. *L. ſativa. L.*

Pręt proſty, łokciowy, lub wyższy, gałęziſty; liście dolne okrągławe, prętowe ſerduszkowate; kwiaty żółtawe, niby baldaszkowate. Roślina początkowie poniekąd obca, każdemu znaioma, wſzędzie obficie utrzymywana, a ſztuką Ogrodniczą do niezliczonych odmian przywiedziona; jeſt głowiaſta biała, żółta, czerwona, kędzierzawa, y nie głowiaſta czyli liſtkowa, Rzymſką zwana, ciemno zielona, żółtawa, czerwono-plamiſta, &c. wiadome z niey ſtołowe użycie.

2. Sałata polna. *L. ſcariola. L.*

Pręt półtora-łokciowy, gałęziſty cierniſty, liście twarde, pręt otulaiące, pierzaſto-dzielne, działy ząbkowane, a nerw środkowy na dolney powierzchni oſtro cierniſty; prętowe ſtrzałkowate, na brzegach cierniſte; kielich lipki; kwiaty blado-żółte, w wiechę gęſtą, podłużną ułożone. Rośnie na polach uprawnych, kwitnie w Sierpniu.

3. Sałata iadowita. *L. viroſa. L.*

Pręt

Pręt prosty, łokciowy, gładki, gałęzisty, w dole ciernisty; liście horyzontalne, gładkie, pręt otulaiące, strzałkowate, ząbkowane, nerw środkowy ze spodu y brzegi ostro-ciernistе; kwiaty drobne, blado-żółte, w wiechę podłużną, rzadkawą ułożone. Rośnie około rowów y na groblach, kwitnie w Sierpniu. Roślina pełna białego, ostrego soku, wewnątrz zażyta usypia, odurza.

4. Sałata wierzbówka. *L. saligna. L.*

Pręt łokciowy, gałęzisty, gładki, biały; liście gładkie, lśniące: dolne wąskie, pierzasto-dzielne, przedziałki ząbkowane, prętowe lancetowate, wierzbowym podobne; u wszystkich nerw ze spodu ciernisty; kwiaty drobne, blado-żółte, kłosiste, do pręta przytulone. Rośnie na polach kwitnie w Sierpniu. *Iacq. Fl. Austr. tab.* 520.

Jastrzębiec. Hieracium.

Dno nagie; kielich jaiowaty, dachówkowaty; kita poiedyncza, bez trzona.

1. *Pręt nagi jedno-kwiatowy.*

1. Jastrzębiec górny. *H. alpinum. L.*

Pręt prosty, kilka-calowy, ieden tylko częstokroć listek mały kończaty na sobie maiący, jedno-kwiatowy, kosmaty; liście po ziemi rozesłane, podłużne, miętkie, ząbkowane, żółtawemi włosami okryte; kwiat wielki, żółty; kielich włosisto-kosmaty; łuszczki miętkie, dno nieco dziurkowate. Rośnie około Wilna na pagórkach; kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 27.

2. Jastrzębiec brodawnikowy. *H. Taraxaci. L.*

Liście

Liście po ziemi rozesłane, lancetowate, ząbkowane, prawie pierzaſto-dzielne, gładkie; z pomiędzy nich pręt kilka-calowy jeden częſtokroć tylko liſtek zaoſtrzony na ſobie maiący, jedno-kwiatowy, koſmaty, pod kielichem zgrubiały; kielich koſmaty; kwiat żółty. Rośnie w lasach około Wilna, kwitnie w Czerwcu.

3. Jaſtrzębiec koſmaczek. *H. Piloſella. L.*

Pręt proſty, kilka-calowy, bez liści, jedno-kwiatowy, koſmaty: od korzenia puszcza wicie po ziemi rozesłane; liście jaiowate, u ſpodu w ogonek zwężone, z wierzchu zielone, ze ſpodu białe, całe włoſami długiemi, białemi, okryte; kwiat żółty, ſiarczyſty, zewnątrz czerwonawy. Rośnie na ſuchych y jałowych gruntach, kwitnie przez lato. Na korzeniach tey rośliny częſtokroć Czerwiec ſię znayduie.

2. Pręt nagi, wielo-kwiatowy.

4. Jaſtrzębiec wątpliwy. *H. dubium. L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, włosiſto-koſmaty, bez liści, od ſpodu wicie po ziemi rozesłane puszcza; liście także po ziemi rozesłane, jaiowato-lancetowate, długiemi włoſami okryte; kwiaty na wierzchołku pręta niby w baldaszek ſkupione, ſiarczyſte; ſzypułki jedno-kwiatowe; kielich koſmaty. Rośnie około Wilna na chudych gruntach, mianowicie nad Wilią około Zakretu; kwitnie w Lipcu.

5. Jaſtrzębiec uszko. *H. Auricula. L.*

Pręt kilka-calowy, bez liści, kilka-kwiatowy, puszcza wicie po ziemi rozesłane; liście wąſkie, ogonkowate, pod wierzchem nieco ſzersze, z rza-

dka

dka białemi, długiemi włosami okryte; szypułki gałęziste, kosmate; kielichy czarno-włosisto-kosmate; kwiaty żółte. Rośnie na mieyscach suchych y jałowych, kwitnie w Lipcu.

6. Jastrzębiec podokołkowy. *H. cymosum. L.*

Pręt prosty, łokciowy, u spodu kosmaty, niegałęzisty; liście po ziemi rozesłane, drobne, lancetowate, w górę podniesione: na pręcie 2. tylko lub 3 nieco drobnieysze, włosisto-kosmate; na wierzchołku pręta kwiaty żółte, w podokołek skupione; szypułki gałęziste, kosmate; kielichy kosmate. Rośnie wszędzie w zaroślach y na łąkach, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 810.

7. Jastrzębiec kłosowy. *H. præmorsum. L.*

Pręt łokciowy, prosty, niegałęzisty, kosmaty; liście po ziemi rozesłane, miętkie, jajowate, ogonkowate, włosisto-kosmate, nieco ząbkowane; na wierzchołku pręta grono około 20. kwiatów; szypułki gałęziste; a przy każdey przysadka lancetowata, czerwonawa; kwiaty drobne, żółte; kielichy gładkie. Rośnie w lasach, kwitnie w Lipcu.

3. *Pręty liśćmi okryte.*

8. Jastrzębiec murowy. *H. murorum. L.*

Pręt łokciowy, kosmaty, kilku liśćmi lancetowatemi, bezogonkowemi, osadzony, w górze nieco gałęzisty; gałęzie jedno-kwiatowe; liście dolne ogonkowate, jajowo-lancetowate, ząbkowane, pod spodem na brzegach y na ogonkach bardzo kosmate; kwiaty żółte; kielichy czarno-włosiste. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie w Lipcu. W lekarstwach ma skutki łagodzące y goiące.

9. Ja-

9. Jastrzębiec błotny. *H. paludosum. L.*

Pręt ½-łokciowy, gładki, pod wierzchem gałęzisty, wiechowaty; liście dolne ogonkowate, ząbkowane; prętowe pręt otulaiące, jaiowo-lancetowate, gładkie; szypułki gałęziste; kielich czarno-włosisty; kwiaty drobne, żółte. Rośnie na łąkach nieco wilgotnych, kwitnie w Lipcu.

10. Jastrzębiec wielo-kwiatowy. *H. Sabaudum. L.*

Pręt prosty, twardy, do pół-trzecia łokcia wysoki, ostro-włosisty; liście jaiowo-lancetowate, zaostrzone, twarde, liczne, ząbkowane, nieco kosmate, pręt otulaiące; kwiaty liczne, wiechowate, drobne, żółte; kielich nieco kosmaty. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie w Lipcu. *Flor. Dan. tab.* 872.

11. Jastrzębiec baldaszkowaty. *H. umbellatum. L.*

Pręt prosty, tęgi, ⅔-łokciowy, liśćmi okryty; liście wąskie, lancetowate, kończate, zrzadka ząbkowane; kwiaty na wierzchołku w baldaszek niby ułożone, żółte; kielich ostro-włosisty, czarniawy. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie w Sierpniu. *Fl. Dan. tab.* 680.

Mlecz. Sonchus.

Dno nagie; kielich dachówkowy, pękaty; kita włosista.

1. Mlecz błotny. *S. palustris. L.*

Pręt prosty, 2-łokciowy, gałęzisty, tęgi, gładki; liście pierzasto-dzielne, lancetowate, wierzchołki ich strzałkowate, szorstkie, kosmate, z wierzchu zielone, ze spodu białawe, łapkami kończatemi, długiemi pręt otulaią; szypułki y kielichy ostro-

ko-

koſmate, gruczołkowatemi włoſkami okryte; kwiaty żółte, buyne, ſkupione, podbaldaszkowe. Rośnie na łąkach y w lasach mokrych, kwitnie w Sierpniu.

2. Mlecz polny. *S. arvensis L.*

Pręt proſty, dęty, półtora-łokciowy, gałęziſty, pod wierzchem koſmaty; liście pręt otulaiące, lancetowate, pierzaſto dzielne, ząbkowane, cierniſtemi włoſkami na brzegach oſadzone, w dole ſerduſzkowate; ſzypułki oścиſto-koſmate; kwiaty ſkupione, buyne, żółte, podbaldaſzkowe. Rośnie wſzędzie na polach między zbożem, kwitnie przez lato do Jeſieni.

3. Mlecz gładki. *S. oleraceus L.*

Pręt proſty, łokciowy, gładki, dęty, gałęziſty; liście blado-zielone, gładkie, na brzegach cierniſtemi włoſkami oſadzone, rozmaite; już ząbkowane, już całe, już pierzaſto-dzielne, pręt otulaiące: ztąd rózne co do kſztałtu liści odmiany; ſzypułki koſmate, kielichy gładkie; kwiat buyny, blado-żółty. Rośnie wſzędzie na polach, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 682. *y tab:* 843. W lekarſtwach ma ſkutki łagodzące, otwieraiące, y do ſtołowego użycia zamiaſt jarzyn ogrodnych zażywać ſię może.

Łoczyga. Lapsana.

Dno nagie; kielich w kielichu: łuſzczki wnętrzne rynienkowate.

1. Łoczyga poſpolita. *L. communis L.*

Pręt proſty, dwu-łokciowy, nieco bruzdowany, gałęziſty; liście dolne, przy ogonku pierzaſte: przedziałka wierzchołkowa naywiękſza; prętowe

towe lancetowate, zaoſtrzone, ząbkowane, lśniące, gładkie; kwiaty podbaldaſzkowe; ſzypułki gałęziſte; kielichy wnętrzne kątowate. Rośnie wſzędzie na mieyſcach uprawnych y w laſach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 500.

Papawa. Hyoſeris.

Dno nagie; kielich prawie równy; kita włoſiſta w kielichu.

1. Papawa naymnieyſza. *H. minima L.*

Pręty delikatne, kilka-calowe gałęziſte, nagie; liśćiedolne liczne, po ziemi rozeſłane, jajowato-podłużne, oſtro ząbkowane; ſzypułki pod kielichem pękate; kwiaty drobne, blado żółte, przed rozkwitnieniem wiſzące. Rośnie na piaſkach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 201.

B. Kwiaty główkowe.

Dziewięćsił. Carlina.

Kielicha łuſki brzegowe długie, promieniſte, farbowane.

1. Dziewięćſił bezprętowy. *C. acaulis L.*

Liśćie z korzenia wyraſtaiące liczne, po ziemi rozeſłane, z obuſtron wełniſto-koſmate, pierzaſto-dzielne: przedziałki kątowate, ząbkowane, kolczate; z pomiędzy nich pręcik calowy, krótkiemi liſtkami okryty, jedno-kwiatowy: kwiat wielki; łuſki kielicha promieniſte, białe, ſuche; kwiatki białawe. Rośnie, za świadectwem Giliberta, w Grodzieńſkim na paſtwiſkach około Niemna, kwitnie w Sierpniu. Korzeń tey rośliny zapach ma tęgi, ſmak oſtry; w lekarſtwach ma poty ſprawować y robaki umarzać; nie oſtrożnie

zaży-

zażyty womity sprawuje y żołądek gwałtownie porusza.

2. Dziewięćsił pospolity. *C. vulgaris L.*

Pręt prosty, łokciowy, w górze gałęzisty, czerwonawy, wełnisty, liśćmi okryty; liście z wierzchu zielone, ze spodu białawe: dolne pierzasto-dzielne, przedziałki kątowate, ząbkowane, kolczaste: prętowe jajowo-lancetowate, pręt otulające; kwiaty na wierzchołkach podokołkowe; promienie kielichowe blado-żółtawe. Rośnie wszędzie na pagórkach y suchych mieyscach w lasach, kwitnie w Sierpniu.

Drapacz. Cnicus.

Kielich jajowaty, z łusk gałęzisto-kończatych złożony, pokrywami otoczony; kwiaty równe.

1. Drapacz łąkowy. *C. oleraceus L.*

Pręt prosty, dwu-łokciowy, mało-gałęzisty, białawy, bruzdowany; liście szerokie, pierzasto-dzielne, pręt otulające, gładkie, z obu stron zielone, na brzegach włosiste; kwiaty na wierzchołkach skupione, pokrywami żółtawemi, wklęsłemi, nieząbkowanemi otoczone; łuski kielicha delikatne, miętko-ościste; kwiaty żółtawe. Rośnie wszędzie na łąkach wilgotnych y w lasach mokrych, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab*: 860.

2. Drapacz lipki. *C. Erisitales L.*

Pręt prosty, dwu-łokciowy, prawie gładki, mało-gałęzisty; liście pręt otulające, głęboko pierzasto-dzielne, ze spodu kosmate, ząbkowane, ząbki ościste; szypułki nagie, jedno-kwiatowe; główki w dół zwisłe; kielichy lipkie; kwiaty czerwonawe, lub żółte. Rośnie w Grodzieńskim

ku

ku Podlasiu gdzie go Gilibert obserwował, kwitnie w Sierpniu. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 310.

Łopian. Arctium.

Kielich okrągły; łuski haczkowato zagięte.

1. Łopian pospolity. *A. Lappa L.*

Pręt łokciowy lub 2-łokciowy, gruby, twardy, gałęzisty, nieco kosmaty, bruzdowany; liście obszerne, serduszkowate, ogonkowate, z wierzchu zielone, ze spodu białawe, kosmate; kwiaty purpurowe; główki czasem bywaią jak paięczyną obleczone; łuszczki kielicha lancetowate, haczkowate. Rośnie wszędzie, a mianowicie około domów, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 642. Roślina ta wielkie w Medycynie ma skutki: korzenie są otwieraiące y mokrz pędzą, liście ściągaią y goią, nasiona mokrz poruszaią.

2. Łopian kolący. *A. personata L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, z rzadka włosami osadzony; liście dolne, ogonkowate, pierzasto-dzielne, na brzegach ciernifte: górne podłużno-jajowate, zaostrzone, po ogonku zbiegaiące, z wierzchu zielone, ze spodu białawe; kwiaty błękitne, po kilka w kupy na szypułkach białawych zebrane. Rośnie na Podlasiu przy drogach y na miedzach. X. Kluk. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 348.

Oset. Carduus.

Kielich jajowaty, z łusk cierniftych, dachówkowaty; dno włosiste.

A. Liście po ogonku zbiegaiące.

1. Oset

1. Ofet dzidowy. *C. lanceolatus L.*

Pręt profty, dwu-łokciowy, gałęzifty, fkrzydełkowaty, ciernifty, włofifty; liście po ogonku zbiegaiące, z wierzchu zielone, ze fpodu białawe, fzerokie, głęboko-pierzafto-dzielne: przedziałki profte, wąfkie, cierniem zakończone; kwiaty wielkie, purpurowe; kielichy jajowate, ciernifte, kofmate. Rośnie około dróg y na dziedzińcach, kwitnie w Lipcu y Sierpniu.

2. Ofet zwifły. *C. nutans L.*

Pręt profty, łokciowy, gruby, gałęzifty, fkrzydełkowaty, ciernifty; liście po ogonku zbiegaiące, pierzafto-dzielne, przedziałki kątowate, ciernifte; kwiaty wielkie, wifzące, purpurowe, a czafem białe, przyiemnie pachnące; kielich ciernifty; łufzczki wierzchołkowe otwarte. Rośnie około dróg, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: t.* 675.

3. Ofet Barfzczyk. *C. acanthoides L.*

Pręt profty, łokciowy, gałęzifty; liście po ogonku zbiegaiące, wcinano-pierzafto-dzielne, na brzegach ciernifte, z wierzchu zielone, ze fpodu białawe; kielichy pojedyncze, fzypułkowate, proftoftoiące, kolczafte, kofmate; kwiaty czerwonawe; rośnie około dróg y na gruzach, kwitnie w Sierpniu. *Jacqu: Fl: Auftr: tab:* 249.

4. Ofet kędzierzawy. *C. crifpus L.*

Pręt profty, półtora-łokciowy, gałęzifty, fkrzydełkowaty: fkrzydełka pomarfzczone, kolczafte; liście podłużne, ząbkowane, wcinane, pierzafto-dzielne, na brzegach kolczafte, z wierzchu ciemno-zielone, ze fpodu białawe; główki kwiatowe na wierzchołkach fkupione, drobne; łufzczki

kielicha oścíste, nie kolące; kwiat czerwonawy. Rośnie około dróg, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 621.

5. Oset błotny. *C. palustris L.*

Pręt prosty, wysoki, 3-łokciowy, prawie bez gałęzi, cały skrzydełkami liściowemi, kolczastemi obwiedziony; liście z wierzchu zielone, ze spodu białawe, pierzasto-dzielne, kolczaste; kwiaty czerwone, na wierzchołku w grona skupione; szypułki bez kolców; główki drobne, lipkie, nie kolące. Rośnie na łąkach nieco wilgotnych, kwitnie w Sierpniu.

2. Liście bezogonkowe.

6. Oset miętki. *C. Marianus L.*

Pręt prosty, łokciowy, lub wyższy, gałęzisty; liście wielkie, szerokie, pręt otulaiące, wcinano-pierzasto-dzielne, na brzegach kolczaste, z obustron gładkie, biało-plamiste; główki kwiatowe wielkie; łuszczki kielicha rynienkowate, tęgie, 2-ościste. Rośnie na Podlasiu na trawnych pagórkach, kwitnie w Sierpniu. X. Kluk.

7. Oset różno-liści. *C. heterophyllus L.*

Pręt prosty, prawie zawsze jedno-kwiatowy; liście pręt otulaiące; dolne pierzasto-dzielne, prętowe lancetowate, niedzielne, z wierzchu zielone, ze spodu śnieżysto-białe, po brzegach włoskami osadzone; kwiat białawy: kielich bez kolców. Rośnie w trawnych nizinach na Podlasiu. X. Kluk. *Fl: Dan: tab:* 109.

8. Oset omanowy. *C. heleniodes L.*

Pręt prosty, 3-łokciowy, gładki, bruzdowany; liście bezogonkowe, nie dzielne, lancetowate,

ząb-

ząbkowane, na brzegach włosami osadzone, z wierzchu zielone, ze spodu białe; na wierzchołku kwiat jeden purpurowy. Rośnie na Podlasiu na suchych Rolach, kwitnie w Sierpniu.

9. Oset sierpikowy. *C. serratuloides L.*

Pręt półtora-łokciowy, gładki, bruzdowany; liście bezogonkowe, nie dzielne, lancetowate, ząbkowane, ząbki włosisto-kolczaste, nierówne; szypułki wierzchołkowe, jedno-kwiatowe; kwiaty purpurowe. Rośnie na Podlasiu. X. Kluk.

10. Oset kosmaty. *C. Eriophorus L.*

Pręt tęgi, 2-łokciowy, kosmaty, gałęzisty; liście pierzasto-dzielne, bezogonkowe, z wierzchu zielone, ze spodu kosmate, białawe, 2 razy pierzasto-dzielne: przedziałki naprzemian w górę podniesione, ostrym, żółtawym, tęgim kolcem zakończone; główki wielkie, okrągłe, kosmate, łuszczki kolczaste; kwiaty purpurowe. Rośnie w lasach, kwitnie w Sierpniu. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 171.

11. Oset Tatarski. *C. Tataricus L.*

Pręt półtora-łokciowy; liście pręt otulaiące, dolne pierzasto-dzielne, górne lancetowate, szerokie, ząbkowane: ząbki włosisto-ciernisto; szypułki jednokwiatowe; każda główka trzema listkami u spodu opatrzona, główki podługowate, walcowate; kwiaty białe. Rośnie na Podlasiu na polach piaszczystych. X. Kluk. *Jacq: Fl: Austr: tab:* 90.

12. Oset bezprętowy. *C. acaulis L.*

Liście z korzenia wyrastaiące, po ziemi rozesłane, zielone, wąskie, wcinano-pierzasto-dziel-

ne, przedziałki kątowate, kończate; z pomiędzy nich powstaje pręcik 2-lub 3-calowy, jedno kwiatowy; kwiat purpurowy; kielich jajowaty, gładki, nie kolący. Rośnie na Podlasiu. Gilibert około Warszawy znaydował, kwitnie w Sierpniu.

Popłoch. Onopordon.

Dno komorkowate; łuski kielicha ostro-ciernište.

1. Popłoch Oset podwórzowy. *O. Acantium L.*

Pręt gruby, twardy, prosty, gałęzisty, skrzydełkowatemi ogonkami liści okryty, 2-łokciowy lub daleko wyższy, tęgiemi kolcami osadzony, białą niby wełną powleczony; liście wielkie, jajowo-podłużne, wcinane, kątowate, ząbkowane, zęby kolczaste; na wierzchołkach kwiaty wielkie, fioletowe; szypułki skrzydełkowate; kielich twardemi kolcami najeżony. *Rośnie wszędzie około Wilna na gruzach y w ogrodach na Przedmieściach, kwitnie w Sierpniu.* Dekokt z korzenia tey Rośliny w początkach Gonorrei ma być skutecznem lekarstwem.

Sierpik. Serratula.

Kielich nieco walcowaty, dachówkowaty, bezcierni.

1. Sierpik farbierski. *S. tinctoria L.*

Pręt prosty, pułtora-łokciowy, tęgi, gładki, gałęzisty; liście dolne wielkie, jajowo-podłużne, ząbkowane, górne przy szypułce pierzasto-dzielne; przedziałka wierzchołkowa naywiększa, a wszystkie gładkie; gwiaty wiechowate, purpurowe, niekiedy *białawe*. Rośnie na polach w Lidzkim, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tabt* 281.

W Me-

W Medycynie ma mieć ſkutki goiące; w Farbierniach daje piękną y trwałą żółtą farbę.

2. Sierpik rolowy. *S. arvensis L.*

Pręt półtora-łokciowy, proſty, gładki, gałęziſty; liście lancetowate, pierzaſto-dzielne, ząbkowane; przedziały cierniſtemi ościami oſadzone; górne ząbkowane, łancetowate; kwiaty purpurowe, lub białawe, wiechowate. Rośnie wſzędzie na polach, kwitnie w Sierpniu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 44. Roślina Poſpólſtwu pod nazwiſkiem Oſtu znajoma, y gdzie ſię zakorzeni na polach, trudno ią wygubić.

C. Kwiaty tacowe.

Sadziec. Eupatorium.

Dno nagie; kielich dachówkowy, podłużny; ſłupek bardzo długi, dwu-dzielny; kita piórkowa.

1. Sadziec Konopnica. *E. cannabinum L.*

Pręt proſty, 2-łokciowy, nieco czworoboczny, koſmaty, gałęziſty; liście naprzeciw-ległe, bezogonkowe, palczaſte, z 3 liſtków lancetowatych, oſtro ząbkowanych złożone; kwiaty drobne, podokołkowe, na wierzchołkach gęſto ſkupione, czerwonawe. Rośnie nad wodami, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 745. Roślina ta ma ſmak oſtry, zapach tęgi: Bydło jey nie tyka. W lekarſtwach korzeń gwałtownie żołądek poruſza, liście y pręt ſą otwieraiące, oczyſzczaiące y goiące.

Dwuząb. Bidens.

Dno łuszczkowate; kielich dachówkowy; korona rzadko kiedy promieniſta; naſiona 2-ościſte.

1. Dwu-

1. Dwuząb 3-dzielny. *B. tripartita. L.*

Pręt profty, łokciowy, gałęzifty, czerwonawy; liście ogonkowate, 3-dzielne; przedziałki ząbkowane; kwiaty żółte, profto-ftoiące, u fpodu liśćmi ofadzone; łuszczki kielicha zewnętrzne zielone, wnętrzne czerwonawe; nafiona profte, na nich 2. ząbki zakrzywione, któremi fię odzienia chwytaią. Rośnie wfzędzie na mieyscach mokrych, kwitnie przez lato.

2. Dwuząb zwisły. *B. cernua. L.*

Pręt profty, ½-łokciowy, nieco kofmaty; liście naprzeciw-ległe, pręt otulaiące, lancetowate, zrzadka ząbkowane; kwiaty zwisłe, żółte; łufzczki kielicha okrągławe. Rośnie razem z poprzedzaiącym, kwitnie w Sierpniu. *Flor. Dan. tab.* 841.

3. Dwuząb naymnieyszy. *B. minima. L.*

Pręt profty, kilka-calowy, delikatny; liście wąfkie, lancetowate, bezogonkowe, nieco ząbkowane; kwiaty y nafiona w górę podniefione. Rośnie około wód y na polach wilgotnych, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 312.

RZĘD II. ZŁĄCZENIE ZBYTNIE.

(Kwiatki 2-płciowe y famicze: jedne y drugie rodzayne.)

A. *Kwiaty tacowe.*

Bylica. Artemisia.

Dno nagie lub nieco kofmate; kielich dachówkowaty; łufzczki okrągławe; kwiat bez promieni; nafiona bez kity.

1. By-

1. Bylica Boże drzewko. *A. Abrotanum. L.*

Krzewinka łokciowa lub wyższa, bardzo gałęzista; liście drobne, bardzo podzielone; kwiaty drobne, żółtawe, w gronka na wierzchołkach gałązek ułożone. Obca ta Roślina, wszędzie dla zapachu swego w ogrodach się utrzymuie. W lekarstwach na spazmy y maciczne choroby zażywa się.

2. Bylica polna. *A. campestris. L.*

Pręt łokciowy, pochyły, twardy, gałęzisty, czerwonawy; liście wielodzielne przedziałki drobne, wprzód białawe, potém zielone, gładkie; kwiaty drobne, szypułkowate, w gronka naprzemian-ległe, niegałęziste, ułożone. Rośnie wszędzie na polach, kwitnie w Sierpniu. Smak tey rośliny iest ostry, korzenny.

3. Bylica pospolita. *A. vulgaris. L.*

Pręt prosty, 2-łokciowy, lub wyższy, gałęzisty, tęgi, bruzdowany, czerwonawy; liście naprzemian-ległe, pierzaste, ze spodu nieco kosmate, białe; przedziałki szerokie, ząbkowane; kwiaty w gronka kłosowe w kątach liści skupione, czerwonawe. Rośnie wszędzie na gruzach y około płotów, kwitnie przez lato. Zapach tey rośliny przyiemny; w lekarstwach wielkie ma skutki otwieraiące, rozdzielaiące, miesiączne porusza, y choroby maciczne leczy; zewnątrz goi y oczyszcza.

4. Bylica Piołun. *A. Absinthium. L.*

Pręt prosty, twardy, łokciowy, gałęzisty; liście naprzemian-ległe, ogonkowate, białawe, pierzaste, listki wcinane; kwiaty w kłoski pomiędzy liśćmi skupione, jednoboczne, okrągławe, drobne, żół-

żółtawe. Rośnie wszędzie na polach suchych, mianowicie około domów, kwitnie przez lato. Cała Roślina gorzka ma smak sobie szczególny; w lekarstwach rozgrzewa, żołądek umacnia, rozdziela, poty sprawnie, kwasy łagodzi, gorączkę uśmierza, robaki umarza y wyprowadza.

Wrotycz. Tanacetum.

Dno nagie; kielich dachówkowy półsferyczny; promienie korony nieco 3-dzielne, a czasem żadne; nasienia wierzchołek koronką niby obwiedziony.

1. Wrotycz pospolity. *T. vulgare. L.*

Pręt prosty, półtora-łokciowy, tęgi, gałęzisty; liście ciemno-zielone, gładkie, dwa-razy pierzaste: listki delikatnie ząbkowane; kwiaty na wierzchu w podokołki skupione, żółte. Rośnie na miedzach y w zaroślach około pól; kwitnie w Lipcu y Sierpniu. *Fl. Dan. tab.* 871. Liście y kwiaty przyiemnie pachną; w lekarstwach nerwy y żołądek wzmacnia, wiatry pędzi; liście są goiące, nasiona robaki umarzaią.

2. Wrotycz Piwonia. *T. Balsamita. L.*

Pręt prosty, półtora-łokciowy, tęgi, białawy, gałęzisty; liście ogonkowate, jaiowo-elliptyczne, ząbkowane; kwiaty żółte w podokołek ułożone. Nie rośnie wprawdzie nigdzie dziko, dla przyiemności jednak zapachu wszędzie w wieyskich ogrodach utrzymuie się. Skutki lekarskie prawie te same co w poprzedzaiącym gatunku.

Szlachtawa. Conyza.

Dno nagie; kielich dachówkowaty, okrągławy; pro-

promienie korony 3-dzielne; kita poiedyńcza.

1. Szlachtawa pospolita. *C. squarrosa. L.*

Pręt prosty, półtora-łokciowy, czerwonawy, gałęzisty; liście bezogonkowe, miętkie, kosmate, jaiowo-lancetowate, z rzadka ząbkowane, pod spodem nieco kosmate; kwiaty żółtawe, zewnątrz czerwonawe, w podokołki wierzchołkowe ułożone. Rośnie w lasach około Grodna, kwitnie w Sierpniu. *Fl. Dan. tab.* 622.

Szarota. Gnaphalium.

Dno nagie; kielich dachówkowaty łuskami okrągławemi, suchemi, farbowanemi; kita piórkowata.

1. Szarota żółta. *G. arenarium. L.*

Pręt prosty, ¾-łokciowy, lub wyższy, bez gałęzi; liście lancetowate, białawe, dolne przytępione; na wierzchołku podokołek z kwiatów żółtych złożony. Rośnie wszędzie na piaskach, kwitnie w Sierpniu y Wrześniu. *Fl. Dan. tab.* 641.

2. Szarota oddzielno-płciowa. *G. dioicum. L.*

Na udzielnych prętach, samce y samice gatunku tego są umieszczone; samców pręt 2-lub 3-calowy, prosty, niegałęzisty, kosmaty: od korzeni gałązki krótkie, po ziemi rozesłane; liście dolne jaiowate, z wierzchu zielone, ze spodu biało-kosmate, prętowe lancetowate; kwiaty okrągławe, czerwonawe lub białe. Pręty samicze daleko wyższe, kwiaty dłuższe. Oba gatunki rosną w suchych lasach y na pastwiskach, kwitną w Maiu.

3. Szarota leśna. *G. sylvaticum. L.*

Pręt

Pręt proſty, niegałęziſty, koſmato-biały, prawie łokciowy; liście wąſkie, zaoſtrzone, z wierzchu zielone, ze ſpodu białe; ſzypułki z kątów liści, całe kwiatami okryte, a na wierzchu ze zbioru tych kupek kłos długi uformowany; kwiaty walcowate, łuſki kielicha zielone, brudno-plamiſte, lancetowate. Rośnie w lasach, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 254.

4. Szarota błotna. *G. uliginoſum. L.*

Pręt $\frac{1}{4}$-łokciowy, wełniſty, gałęziſty; liście kosmate, podłużne; kwiaty w kupki na wierzchołnach gałęzi zebrane; łuſki kielicha żółtawe, brunatno-plamiſte, nieco zaoſtrzone. Rośnie na łąach błotniſtych między lasami, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 859. Rodzay ten u wielu Polſkich Roślinopiſarzów Kocankami nazwany, Poſpólſtwu na niektórych mieyscach pod nazwiſkiem: *Suche Ziele*, jeſt znaiomy.

B. Kwiaty promieniſte.

Stokroć. Bellis.

Dno nagie, koniczne; kielich pół-sferyczny; łuſzczki równe; naſiona jaiowate, bez kity.

1. Stokroć trwała. *B. perennis. L.*

Liście z korzeni wyraſtaiące liczne, ogonkowate, wcinane, nieco koſmate, z pomiędzy nich powſtaią pręciki nagie, kilka-calowe, jedno-kwiatowe; łuſki kielicha jaiowo-lancetowate; kwiaty rozmaitego koloru; śrzodek żółty, promienie czerwone lub różowe. Odmiany w ogrodach utrzymywane prawie zawſze ſą pełne. Dziko rosnącey około Wilna nie widziałem, Gilibert jednak w Grodzieńſkim około ogrodów wieyſkich

y X,

y X. Kluk na Podlasiu naydował. Kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 503. W lekarstwach liście są goiące, oczyszczaiące y nieco ściągaiące.

Maruna. Matricaria.

Dno nagie; kielich pół-sferyczny, dachówkowy: łuszczki brzegowe twarde, ostre; nasiona bez kity.

1. Maruna prawdziwa. *M. Parthenium. L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty; liście białawe, szerokie, pierzaste: listki pierzasto-dzielne, przedziałki ich jaiowate, tępe; szypułki gałęziste; kwiaty pachnące, śrzodki żółte, promienie białe. Gilibert około Grodna znaydował, lubo ią obcą bydź sądzi, cześciey się w ogrodach utrzymuie. *Fl Dan. tab.* 674. W lekarstwach rozgrzewa, rozdziela, robaki umarza, miesiączne pędzi, y na inne maciczne choroby jest użyteczna.

2. Maruna rumiankowa. *M Chamomilla. L.*

Pret prosty, łokciowy, gałęzisty; liście 2 razy pierzaste, listki y przedziałki delikatne; listki kielicha równe, zielonawe, brzegi brudne; dno koniczne; promienie białe, horyzontalnie otwarte. Rośnie na polach między zbożami, kwitnie w Czerwcu. Roślina nieco gorzka, żołądek umacnia, gorączkę uśmierza, zamulania rozdziela, y wiatry pędzi.

3. Maruna pachnąca. *M. suaveolens. L.*

Pręt prosty, ½-łokciowy, gałęzisty; liście dwa razy pierzaste: listki y przedziałki bardzo delikatne; kwiaty pachnące; dno koniczne: promienie białe, odgięte. Rośnie gdzie niegdzie w o-

gro-

grodach, a Gilibert pospolitą około drog w Grodzieńskim bydź mieni, kwitnie w Czerwcu. Cała przyiemnie pachnie.

Złocień. Chrysanthemum.

Dno nagie; kielich pół-sferyczny, dachówkowy: łuszczki brzegowe błonkowate; kita obwódką otoczona.

1. Złocień podokołkowy. *C. corymbosum. L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, wielo-kwiatowy; liście pierzaste, wcinano-ząbkowane; kwiaty żółte, promienie białe. Rośnie w lasach na Podlasiu, kwitnie w Lipcu. X. Kluk.

2. Złocień pospolity. *C. Leucanthemum. L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty, bruzdowany, liśćmi okryty; liście dolne ogonkowate, jaiowate, tępe, karbowane: prętowe bezogonkowe, pręt otulaiące, zabkowane; kwiaty na wierzchołkach wielkie: łuski kielicha lancetowate, promienie białe. Rośnie wszędzie w lasach y na łąkach, kwitnie przez lato. W lekarstwach rozdziela, oczyszcza, y goi.

3. Złocień zbożowy. *C. segetum. L.*

Pręt ½-łokciowy, gałęzisty; liście dolne podłużne, pod wierzchem rozszerzone y wcinane; górne wąskie, kończate, bez-ogonkowe, w górze wzdłuż nieco przedzielone, u spodu ząbkowane; kwiaty na wierzchołkach poiedyńcze, wielkie, zupełnie żółte. Rośnie z rzadka w Grodzieńskim między zbożem, na Podlasiu pospolity, około Wilna nie widziałem.

Omieg.

Omieg. Doronicum.

Dno nagie; łuſki kielicha dwóma rzędami, równe, dłuższe niż śrzodek kwiatu; naſion śrzodkowych kita poiedyńcza, naſiona promieni bez kity.

1. Omieg ſerduszkowaty. *D. Pardalianches. L.*

Pręt proſty, łokciowy, nieco włosiſty, gałęziſty; liście dolne ſerduszkowate, ząbkowane, u ſpodu wcinane, ogonkowate, ogonki koſmate: prętowe drobne, pręt otulaiące, bezogonkowe; ſzypułki długie; kwiaty żółte; naſiona śrzodkowe kitowate, brzegowe bez kity. Rośnie na Podlasiu, na mieyscach nieco błotniſtych, kwitnie w Sierpniu. X. Kluk. *Iacq. Fl. Auſtr. tab.* 350.

2. Omieg babczany. *D. plantagineum. L.*

Pręt proſty, łokciowy, zielony, gładki, nieco gałęziſty; liście dolne ogonkowate, jaiowate, nieco zaoſtrzone, nieznacznie ząbkowane: prętowe pręt otulaiące, zaoſtrzone, wſzyſtkie gładkie, lub nieco włosiſte. Rośnie w lasach na Podlasiu, kwitnie w Lipcu. X. Kluk.

Trank. Arnica.

Dno nagie, w promieniach korony 5 pręcików bez główek; kita poiedyńcza.

1. Trank górny. *A. montana. L.*

Pręt łokciowy, proſty, czasem jedno-kwiatowy, niegałęziſty, czasem też 3 lub 4 kwiaty na ſobie maiący; liście z korzenia wyraſtaiące jaiowate, nie ząbkowane, na pręcie pośrzodku 2 lub czasem 4 naprzeciw-ległe, bezogonkowe; kwiaty wielkie, żółte: kielicha liſtki jaiowo-lancetowate.

wate. Kwiaty tęgi maią zapach, a pręt, liście, y korzeń osobliwszą gorycz; w teraźnieyszey Medycynie Roślina wielce zalecona y z naypomyślnieyszemi ſkutkami w wielu chorobach zażywana. Rośnie u nas wſzędzie w ſuchych lasach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 63.

Oman. Inula.

Dno nagie; główki pyłkowe u ſpodu dwóma ſzczecinkami zakończone; kita poiedyncza.

1. Oman poſpolity. *J. Helenium. L.*

Pręt proſty, 3-łokciowy, koſmaty, bruzdowany, gałęziſty; liście dolne wielkie, ogonkowate, jaiowo-lancetowate, nieco ząbkowane, z wierzchu zielone, ze ſpodu białawe, koſmate: prętowe mnieysze, pręt otulaiące; kwiaty wielkie, żółte, łuſki kielichowe ſzerokie, jaiowate. Rośnie często około wsi, mianowicie w Wieyſkich ogrodach, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 728. Roślina Wieśniakom pod imieniem *Dziewiośił* znaioma; korzeń gruby, gorzki, aromatyczny; w lekarſtwach ma ſkutki wzmacniaiące, rozdzielaiące, y czyszczące.

2. Oman koſmaty. *J. Oculus Xti. L.*

Pręt proſty, łokciowy, w górze gałęziſty, koſmaty, wiechowaty; liście pręt otulaiące, lancetowate, nie ząbkowane, z wierzchu gładkie, ze ſpodu koſmate; kwiaty podokołkowe, żółte, dość wielkie; kielichy koſmate. Rośnie około Grodna nad Niemnem, kwitnie w Sierpniu. *Iacq. Flor. Auſtr. tab.* 223.

3. Oman ząbkowany. *J. Britannica. L.*

Pręt łokciowy, proſty, gałęziſty, koſmaty; liście

ście wąſkie pręt otulaiące, lancetowate, ząbkowane, z wierzchu gładkie, ze ſpodu koſmate; kwiaty mierne, żółte, promienie bardzo wąſkie. Gilibert znaydował w lasach około Grodna, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan: tab.* 413.

4. Oman ſerduſzkowaty. *J. dyſsenterica L.*

Pręt łokciowy, proſty, gałęziſty, wełniſty, liśćmi okryty; liście pręt otulaiące: ſerduſzkowato-podługowate, z wierzchu blado-zielone, ze ſpodu białawe, koſmate, na brzegach fałdowane; ſzypułki jednokwiatowe; kwiaty mierne, żółte, podbaldaſzkowe; łuſzczki kielicha ſzczecinkowate. Rośnie między laſami na łąkach wilgotnych, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 410.

5. Oman leżący. *J. pulicaria L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty, na ziemi leżący; liście lancetowate, pręt otulaiące, na brzegach fałdowane, y prawie fryzowane; kwiaty okrągłe, żółte: promienie krótkie; łuſki kielicha koſmate. Rośnie na polach przy drogach, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 613.

6. Oman wełniſty. *J. hirta L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, koſmaty; liście jajowo-lancetowate, bezogonkowe, ząbkowane, żyłkowate, odgięte, ſzorſtkie, koſmate; kwiaty na wierzchołkach dość wielkie, żółte, dolne od wierzchołkowych wyżſze; łuſki kielicha proſte. na brzegach włoſkami oſadzone. Rośnie w laſach około Grodna, kwitnie w Sierpniu. *Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 358.

7. Oman gładki. *J. ſalicina L.*

Pręt proſty, półtora-łokciowy, kątowaty, gładki,

gładki, pod wierzchem gałęzisty; liście gładkie, lancetowate, lśniąco-zielone, ząbkowane; szypułki kątowate, na nich kwiaty mierne, poboczne od środkowych wyższe; łuski kielicha na brzegach nieco włosiste. Rośnie wszędzie w lasach około Wilna, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 786.

8. Oman kupkowy. *J. Germanica L.*

Pręt prosty, pół-łokciowy, lub wyższy; liście bezogonkowe, lancetowate, odgięte, chropawe; gałązki wielo-kwiatowe; kwiaty kupkowe, pod wierzchem w podokołek niby zebrane. Rośnie, za świadectwem Gilberta, około Grodna, kwitnie w Wrześniu. *Jacqu: Fl: Austr: tab:* 144.

Przymiotnik. Erigeron.

Dno nagie; promienie korony bardzo wąskie; kita pojedyncza.

1. Przymiotnik lipki. *E. viscosum L.*

Pręt prosty, łokciowy, kosmaty, w górze gałęzisty; liście lancetowate, kosmate, lipkie, pachnące; szypułki poboczne, jedno-kwiatowe; kwiaty żółte, promieniste. Rośnie na Podlasiu, kwitnie w Lipcu. X. Kluk. *Jacqu: Hort: Vind: tab:* 165.

2. Przymiotnik pachnący. *E. graveolens L.*

Pręt prosty, blisko-łokciowy, gałęzisty; liście wąskie, nie ząbkowane, nieco lipkie, pachnące; szypułki poboczne, wielo-kwiatowe; kwiaty drobne, żółte, promieniste. Rośnie na Podlasiu, kwitnie w Sierpniu. X. Kluk.

3. Przy-

3. Przymiotnik wiechowaty. *E. Canadense L.*

Pręt prosty, łokciowy, lub wyższy, włosisty, gałęzisty, cały liśćmi wąskiemi, włosistemi, okryty; kwiaty drobne, gronkowate, wiechowe, promieniste: promienie bardzo drobne, blado-żółtawe, śrzodkowe zaś kwiatki białawe; szypułki gałęziste. Rośnie wszędzie y całe czasem pola okrywa, kwitnie przez lato.

4. Przymiotnik ostry. *E. acre L.*

Pręt pół-łokciowy, prosty, kosmaty, gałęzisty; liście wąskie, lancetowate, kosmate, na brzegach szczecinkami osadzone; szypułki długie, jedno-kwiatowe, naprzemian-ległe; kwiaty mierne, śrzodki blado-czerwonawe, promienie żółtawe. Rośnie wszędzie na polach y pagórkach, kwitnie w Lipcu y Sierpniu.

Prosianawłoć. Solidago.

Dno nagie; korona prawie zawsze 6-promienista; łuski kielicha dachowkowate, zamknione; kita pojedyńcza.

1. Prosianawłoć pospolita. *S. Virgaurea. L.*

Pręt półtora-łokciowy, lub wyższy, nieco pogięty, bruzdowany, twardy, czerwonawy; liście jajowo-lancetowate, ząbkowane, od śrzodka y niżey gałązki naprzemian-ległe, wiechowate, prosto-stoiące, gronkami żółtych kwiatów okryte. Rośnie wszędzie w suchych lasach, kwitnie w Sierpniu y Wrześniu. *Fl: Dan: tab:* 663. Są odmiany z listkami lancetowatemi, nieząbkowanemi. Roślina gorzka, w lekarstwach ma moc ściągaiącą, oczyszczaiącą, y goiącą.

Popielec. Cineraria.

Dno nagie; kielich równy, wielo-liſtkowy, drugim kielichem ze ſpodu nieotoczony; kita pojedyńcza.

1. Popielec błotny. *C. paluſtris L.*

Pręt proſty, łokciowy, koſmaty; liście ſzerokolancetowate, wcinano-ząbkowane, koſmate; kwiaty dość wielkie, żółte, podokołkowe. Rośnie na mieyſcach błotniſtych, znaydowałem za Zakretem nad Wilią; kwitnie w Maju y Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 573.

2. Popielec górny. *C. alpina L.*

Pręt proſty, koſmaty, łokciowy, prawie bez gałęzi; liście dolne ogonkowate, koſmate, białawe, nieco języczkowate, ząbkowane: prętowe wąſkie, bezogonkowe: na wierzchu pręta kwiaty żółte, w podokołek ſkupione; kielichy koſmate czarniawe. X. Kluk na Podlaſiu na mieyſcach pagórkowatych znaydował.

Starzec. Senecio.

Dno nagie; kielich w kielichu walcowaty, łuſzczek jego wierzchołki przepalone; kita pojedyńcza.

1. Starzec poſpolity. *S. vulgaris L.*

Pręt proſty, prawie pół-łokciowy, miętki, dęty, gałęziſty; liście pręt otulaiące, pierzaſtodzielne, wcinane, gładkie; kwiaty na wierzchołkach gałęzi żółte, bezpromieniſte, nieco wiſzące. Rośnie wſzędzie na uprawnych mieyſcach, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 513. W lekarſtwach rozmiękcza y chłodzi.

2. Sta-

2. Starzec lipki. *S. viscosus L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzistv, kosmaty; liście wcinano-pierzaste, lipkie, włosiste; kwiaty żółte, promieniste, promienie odgięte; kielichy kosmate, łuszczki zewnętrzne wnętrznym równe. Rośnie w lasach y na polach, kwitnie w Lipcu.

3. Starzec leśny. *S. sylvaticus L.*

Pręt pół-łokciowy, prosty, gałęzisty; liście pierzasto-dzielne, przedziałki szerokie, ząbkowane; kwiaty wiechowate, promieniste, promienie odgięte, wąskie. Rośnie w lasach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan:* tab: 869.

4. Starzec Jakubek. *S. Jacobea L.*

Pręt prosty, półtora-łokciowy, bruzdowany, gładki, czerwonawy, gałęzisty; liście wcinano-pierzasto-dzielne, przedziałki podzielone; kwiaty na wierzchołkach podbaldaszkowe, promieniste, promienie proste. Rośnie na pastwiskach, kwitnie w Lipcu.

5. Starzec błotny. *S. paludosus L.*

Pręt prosty, dwu-łokciowy, lub wyższy, nie gałęzisty, nieco wełnisty; liście długie, wąskie, kończate, ostro-ząbkowane, ze spodu kosmate; kwiaty podokołkowe, żółte, promieniste, promienie proste. Rośnie wszędzie na błotach y około wód, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 385.

6. Starzec gajowy. *S. nemorensis L.*

Pręt prosty, pół-łokciowy, gałęzisty, bruzdowany, gładki; liście szerokie, jajowo-lancetowate, z wierzchu gładkie, zielone, ze spodu bla-

 de,

de, nieco koſmate; kwiaty podokołkowe, promieniſte: promienie proſte, po ośm prawie w każdym kwiecie. Rośnie w laſach na Podlaſiu, kwitnie w Lipcu y Sierpniu. X. Kluk.

Podbiał. Tuſſilago.

Dno nagie; łuſki kielicha równe, y koronie wyrównywaiące, nieco ſkórkowate; kita poiedyńcza.

1. Podbiał poſpolity. *T. Farfara L.*

Pręt iedno-kwiatowy, kilka-calowy, koſmaty, łuſzczkami lancetowatemi okryty, bez liści z ziemi wychodzący, kwiat żółty, promieniſty, po którego okwitnieniu wyraſtaią liście ſerduſzkowate, kątowate, ząbkowane, z wierzchu zielone, ze ſpodu białawe, wełniſte. Rośnie na mieyſcach gliniaſtych, oſobliwie nad ſtrumykami, kwitnie w Kwietniu. *Fl: Dan: tab:* 595.

2. Podbiał Lepiężnik. *T. Petaſites L.*

Pręt łokciowy, proſty, czerwonawy, czerwonawemi łuſkami okryty; na wierzchołku iego kwiaty czerwonawe, w kłos wielki, iaiowaty, ſkupione; kielichy czerwonawe; po okwitnieniu wyraſtaią liście obſzerne, ſerduſzkowate, wcinano ząbkowane, z wierzchu zielone, ze ſpodu biało-koſmate; Rośnie około wſi, kwitnie w Maiu: znaydowałem pod Rybiſzkami około ſtawów. *Fl: Dan: tab:* 842. Wieśniacy roślinę te zowią *Car ziele*, dla ſkutkow, które niegdyś przeciwko morowey zarazie iey przypiſywano; w Medycynie ma ſkutki poty ſprawuiące, rozdzielaiące, mieſięczne poruſzaiące; Bydło iey nie iada.

3. Pod-

3. Podbiał nieprawy. *T. hybrida L.*

Pręt kwiatowy prosty, łokciowy; kwiaty drobne, gęste. częstokroc na szypułkach swych wiszące, z których większa część samic, a samców mało; liście poprzedzaiącym podobne. Rośnie na wilgotnych mieyscach nad zdroiami, kwitnie w Maiu.

4. Podbiał biały. *T. alba L.*

Pręt prosty, ¼-łokciowy, lub wyzszy, łuskami iaiowatemi okryty; kwiaty w kitę zaostrzoną skupione, białawe, lub zupełnie białe; kwiatow samiczych mało, obopłciowych daleko więcey; liście iak w poprzedzaiącym, wielkie, ze spodu białe. Rośnie na nizinach; kwitnie w Maiu, *Fl: Dan: tab:* 524. Trzy te ostatnie gatunki słusznie z Gilibertem y Autorem Flory Karniolskiey, P. Scopoli, za odmiany tylko poczytać mozna.

Iaster. Aster.

Dno nagie; kielich dachówkowy, łuszczki iego dolne otwarte; korona więcey niz dziesięc promieni maiąca; kita poiedyncza.

1. Iaster soczysty. *A. Tripolium L.*

Pręt pułtora-łokciowy, gałęzisty, gładki, bruzdowany; liście lancetowate, gładkie, grube, trzema nerwami oznaczone; kwiaty w podokołki ułożone: promienie korony blado-błękitne, srzodek zółty: łuski kielicha lancetowate. Gilibert naturalnym byc mieni na brzegach Morza Baltyckiego. *Fl: Dan tab:* 615.

2. Iaster Gawęda. *A. Amellus L.*

Pręt łokciowy, gałęzisty, prosty, kosmaty; liście

ście dolne ogonkowate, górne bezogonkowe, lancetowate, ſuche, ſzorſtkie, trzy-nerwowe, nie ząbkowane, przytępione; kwiaty podbaldaſzkowe; ſzypułki nagie; promienie korony błękitne, ſrzodek zółty; liſtki kielicha przytępione. Rośnie na polach w Grodzienſkim y Lidzkim około Szczuczyna, kwitnie w Lipcu.

Rumian. Anthemis.

Dno łuſzczkowate; kielich półsferyczny, prawie równy; promienie więcey niz pięc-kwiatowe; naſiona bez kity.

1. Rumian pachnący. *A. nobilis L.*

Pręt pół-łokcinwy, pochyły lub leżący, gałęziſty; liście pierzaſto-ſkładane, wielodzielne, blado zielone: przedziałki wąſkie, nieco koſmate; ſzypułki koſmate, iednokwiatowe; kielichy białawe: dno prawie płaſkie; promienie białe. Rośnie w Ogrodach; kwitnie w Lipcu. Kwiaty przyiemnie pachną. Roślina w Medycynie wielkich ſkutkow y częſtego używania: Bole uśmierza, rozdziela, żołądek umacnia, poty ſprawuie y wiatry roſpędza.

2. Rumian polny. *A. arvenſis L.*

Pręt proſty, lub nieco pochyły, łokciowy, czerwonawy; liście dwa razy pierzaſte; przedziałki ich wąſkie, nieco grube; dno koniczne, łuſzczki na niém ſzczecinkowate; promienie korony białe; naſiona białawe, na wierzchu brzeżkiem niby koroną obwiedzione; kwiaty bez żadnego zapachu. Rośnie wſzędzie na polach y w ogrodach kwitnie w Lipcu.

3. Rumian ſmierdzący. *A. Cotula L.*

Pręt

Pręt proſty, pół łokciowy lub wyżſzy, gałęziſty; liście dwa razy pierzaſte: przedziałki wąſkie, gładkie; dno koniczne: na niém łuſzczki ſzczecinkowate; naſiona bez korony, drobnemi cierniami niby okryte; promienie białe. Rośnie wſzędzie około wſi; kwitnie w Lipcu. Cała roślina ſmród odrażaiący z ſiebie wydaie, w Medycynie rozdziela, wiatry roſpędza, robaki morzy, y gorączkę uſmierza.

4. Rumian farbierſki. *A. tinctoria L.*

Pręt prawie łokciowy, proſty, gałęziſty, w dole czerwonawy, w górze białawo-koſmaty; liście dwa razy pierzaſte, koſmate y białawe ze ſpodu: przedziałki wąſkie, ząbkowane; ſzypułki nagie białawe, kwiaty zupełnie żółte. Rośnie około Wilna na piaſczyſtych pagórkach, kwitnie w Czerwcu y Lipcu *Fl: Dan: tab:* 741. Kwiaty w farbierniach na żółtą farbę zażywaią ſię.

Zeniſzek. Achillea.

Dno łuſzczkowate; kielich iaiowaty, dachówkowaty; korona około 4-kwiatowa; naſiona bez kity.

1. Zeniſzek kichawiec. *A. Ptarmica L.*

Pręt łokciowy, proſty, gałęziſty, koſmaty; liście wąſkie, lancetowate, drobno-ząbkowane; kwiaty drobne, baldaſzkowate, białe. Rośnie w laſach około Grodna, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 643. Roślina znaczną w ſobie ma oſtrość, na proch utarta y wąchana kichanie ſprawuie.

2. Zeniſzek Krwawnik. *A. Millefolium L.*

Pręt

Pręt profty, łokciowy, nieco kofmaty, w górze tylko gałęzifty; liście podłuzne, dwa razy pierzafte: przedziałki liczne, drobne, ząbkowane; kwiaty białe lub nieco czerwonawe, baldafzkowate; promienie nie liczne, prawie ferdufzkowate. Rośnie wfzędzie na łąkach y polach, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 735. w Medycynie fkutki ma gojące, rozdzielaiące, oczyfzczaiące.

3. Zenifzek pachnący. *A. nobilis L.*

Pręt profty, łokciowy, kofmaty; liście dwa razy pierzafte, białawe, kofmate: przedziałki krótkie, przytępione; kwiaty białe, baldafzkowate; baldafzki gęfte, wypukłe, promienie odgięte; zapach tęgi. Rośnie gdzie niegdzie na gruntach iałowych: znaydowałem około Zakretu; kwitnie w Czerwcu.

RZĘD III. ZŁĄCZENIE DAREMNE

(Kwiatki frzodkowe obopłciowe, płodne: promieniowe bezpłciowe, niepłodne:)

Chaber. Centaurea.

Dno fzczecinkowate; korony promienie leykowate, długie, nieregularne; kita poiedyńcza.

1. Chaber pierzafty. *C. Phrygia. L.*

Pręt łokciowy, twardy, w górze gałęzifty; liście iaiowo-lancetowate, pręt otulaiące, fzorftkie, ząbkowane; kwiaty na wierzchołkach gałęzi purpurowe; korony prawie wfzyftkie równe; łufki kielicha odgięte, piórkowate. Rośnie w lafach, zaroślach, y na miedzach; kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 520.

2. Cha-

2. Chaber Bławatek. *C. Cyanus. L.*

Pręt łokciowy, prosty, gałęzisty, kosmaty; liście dolne ogonkowate, elliptyczne, głęboko-ząbkowane, lub pierzasto-dzielne, prętowe wąskie, wszystkie białawe, nieco kosmate; kwiaty na wierzchołkach błękitne; łuski kielicha białawe, ząbkowane, białemi szczecinkami na brzegach osadzone; promienie kwiatów prawie 2-wargowe. Rośnie wszedzie między zbożem, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. Są odmiany z kwiatami białawemi y purpurowemi.

3. Chaber wiechowy. *C. paniculata. L.*

Pręt prosty, łokciowy, twardy, gałęzisty, wiechowaty; liście dolne białawe, głęboko-pierzasto-dzielne, twarde, suche, nieco kosmate: przedziałki wąskie, ząbkowane; prętowe wąskie, pierzasto-dzielne, gładkie; kwiaty na wierzchołkach drobne, liczne, purpurowe: kielich twardy, łuski gładkie, brunatne, ością piórkowatą, białą, zakończone. Rośnie na polach, drogach y miedzach, kwitnie w Lipcu. *Iacq. Fl. Austr. tab.* 320.

4. Chaber Zelaznica. *C. Scabiosa. L.*

Pręt prosty, półtora-łokciowy, gałęzisty, gruby, bruzdowany; liście wszystkie pierzasto-dzielne, tęgie, gładkie: przedziały długie, lancetowate; kwiaty na wierzchołkach gałęzi wielkie, purpurowe; łuski kielicha brunatnemi szczecinkami na brzegach osadzone; kwiaty promieniów głęboko y na wąskie cząstki podzielone. Rośnie w lasach y na łąkach, kwitnie w Sierpniu.

5. Chaber łąkowy. *C. Jacea. L.*

Pręt prosty, $\frac{1}{2}$-łokciowy, tęgi, białawy, w górze

rze nieco gałęzisty; liście lancetowate, kończaste, nieco kosmate, zrzadka zabkowane; kwiaty wielkie, purpurowe, z kwiatkow nierównych złożone; łuski kielicha gładkie, suche, jaiowate, szczecinkami osadzone y niby poszarpane. Rośnie wszędzie w lasach y na łąkach, kwitnie w Lipcu y Sierpniu. *Fl. Dan. tab.* 519.

6. Chaber kosmaty. *C. Benedicta. L.*

Pręty czerwonawe, wełniste, gałęziste, ½-łokciowe; liście długie, ząbkowane, kosmate, blado-zielone, dolne prawie pierzasto-dzielne, kończaste, ząbkowane; kwiaty wielkie, żółte, u spodu pokrywami otoczone; łuski kielicha kosmate ciemiste, ciernie żółtawe. Roślina początkowie obca, w ogrodach często utrzymywana, pod imieniem *Carduus Benedictus* znaioma. Kwiaty y nasiona wzmacniaią, poty sprawuią, otwieraią, gorączkę uśmierzaią, robaki morzą.

Pluskiewnik. Coreopsis.

Dno łuszczkowate; kielich prosto-stoiący, wielolišci, u spodu otwartemi promieniami otoczony.

1. Pluskiewnik dwuzęby. *C. Bidens. L.*

Pręt prosty, łokciowy, gałęzisty; liście pręt otulaiące, naprzeciw-ległe, lancetowate, ząbkowane; kwiaty w kątach liści, wdół zwisłe; łuski kielicha jaiowate; promienie żółte. Rośnie na mieyscach błotnistych, kwitnie w Sierpniu.

Słonecznik. Helianthus.

Dno płaskie, łuszczkowate; kielich dachówkowy; kita 2-listkowa.

1. Sło-

1. Słonecznik pospolity. *H. annuus. L.*

Pret prosty, około półtrzecia-łokcia wysoki; liście ogonkowate, serduszkowate, 3-nerwiste; szypułki pod kielichem zgrubiałe; kwiaty pochyłe; śrzodek brunatny, promienie żółte. Roślina ta początkowie z Ameryki, wszędzie teraz w ogrodach utrzymywana, kwitnie od Lipca do Jesieni; z nasion Oley dobry wybiiać się może.

2. Słonecznik Bulwa. *H. tuberosus. L.*

Pręt prosty, trzy-łokciowy; liście jaiowo-serduszkowate, 3-nerwiste. Y ta Roślina początkowie z Ameryki: utrzymuie się w ogrodach dla korzeni swych główkowych do rozmaitego stołowego użycia zdatnych.

Rzęd IV. Złączenie potrzebne.

(Kwiaty śrzodkowe 2-płciowe, niepłodne; kwiaty promieniowe samicze, płodne.)

Nicennica. Filago.

Dno nagie; kielich dachówkowaty; kwiaty samicze między łuskami kielicha umieszczone; nasiona bez kity.

1. Nicennica Niemiecka. *F. Germanica. L.*

Pręt prosty, $\frac{1}{4}$-łokciowy, wełnisty, kilkakrotnie rozdzielny; liście lancetowate, zaostrzone, miętkie, białawe; kwiaty żółtawe, między podziałami pręta y gałęzi po kilka umieszczone, gdzie kupki okrągławe formuią. Rośnie, za świadectwem X. Kluka, wszędzie na Podlasiu.

2. Nicennica górna. *F. montana. L.*

Pręt

Pręt proſty, czwierć-łokciowy, gałęziſty, koſmaty; liście wąſkie, lancetowate, białawo-koſmate, krótkie; kwiaty drobnemi kupkami na wierzchołkach gałęzi y w ich przedziałach w kłoſki okrągławe, koniczne, ułożone. Rośnie wſzędzie na polach piasczyſtych, kwitnie w Czerwcu y Lipcu.

3. Nicennica polna. *F. arvenſis, L.*

Pręt proſty, gałęziſty, ½-łokciowy, wełniſty; liście gęſte, miętkie, biało-wełniſte; kwiaty w przedziałach gałęzi ſkupione, koniczne, bez-ſzypułkowe, na wierzchołkach zaś w rzadkie niby kłosy zebrane. Rośnie wſzędzie na polach, kwitnie w Czerwcu.

Nogiet. Calendula.

Dno nagie; kielich wieloliści, równy; naſiona bez kity, śrzodkowe błonkowate.

1. Nogiet polny. *C. arvenſis. L.*

Pręt ½-łokciowy, gałęziſty; liście bezogonkowe, jaiowe, lancetowate lub nieco ſerduszkowate; kwiaty mierne, żółte, pachnące; naſiona zewnętrzne proſto-ſtoiące. Gilibert znaydował dziko-rosnący na polach około Grodna, kwitnie w Lipcu.

2. Nogiet ogrodowy. *C. officinalis. L.*

Poprzedzaiącemu we wſzyſtkiém podobny, a tém tylko różny, iż naſiona ma wſzyſtkie zakrzywione, y liście nieco większe. Utrzymuie ſię wſzędzie w ogrodach wieyſkich w rozmaitych odmianach, kwitnie przez lato. W lekarſtwach rozegrzewa, rozdziela, mieſięczne porusza, ſpazmy uſpokaia.

Rzęd

Rzęd V. złączenie oddzielone.

(W kielichu ogólnym kwiatki z kielichami ſzczególnemi.)

Jeżowiec. Echinops.

Kielich jedno-kwiatowy; dno włosiſte; kwiaty rurkowate, obo-płciowe; kita nieznaczna.

1. Jeżowiec kulowy. *E. Ritro. L.*

Pręt proſty, bruzdowany, ½-łokciowy, biało-wełniſty; liście wielkie, pierzaſto-dzielne, zielone y gładkie z wierzchu, a biało-koſmate ze ſpodu; kwiaty błękitnawe, w główkę okrągłą na wierzchu ſkupione. Rośnie na Podlasiu, kwitnie w Sierpniu. X. Kluk.

Jaſionek. Jaſione.

Kielich ogólny 10-liści; korona 5-liſtkowa, regularna, na torebce naſienney, dwó-komorkowey, osadzona.

1. Jaſionek górny. *J. montana. L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy, nieco gałęziſty, u ſpodu białawemi ſzczecinkami okryty; liście wąſkie, drobne, lancetowate, koſmate, czasem ząbkowane; główki kwiatowe mierne, błękitne lub granatowe, na długich, nagich ſzypułkach. Są odmiany z kwiatami białemi y fioletowemi. Rośnie wſzędzie na polach jałowych, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 319.

Rzęd VI. Kwiaty pojedyncze.

Fiołek. Viola.

Kielich 5-liści; korona 5-liſtkowa, nieregularna,

na, z tyłu rogata; torebka nad kielichem 3-łupinowa, jedno-komorkowa.

1. Bezprętowe.

1. Fiołek dziki. *V. hirta L.*

Liście ogonkowate, ſerduſzkowate, włoſiſto-koſmate, z pomiędzy nich powſtaią ſzypułki z kwiatami blado-błękitnemi, bez zapachu; od korzenia żadne wicie nie idą. Rośnie w laſach, kwitnie w Kwietniu. *Fl: Dan: tab:* 616.

2. Fiołek błotny. *V. paluſtris L.*

Liście ogonkowate, ſerduſzkowate, gładkie, ząbkowane; z pomiędzy nich ſzypułki delikatne; kwiaty drobne, blado-błękitne, bez zapachu, liſtki poboczne korony purpurowo-bręgowane. Rośnie wſzędzie na błotach kwitnie na początku Maja. *Fl: Dan: tab:* 83.

3. Fiołek pachnący. *V. odorata L.*

Liście długo-ogonkowate, karbowane: z pomiędzy nich kwiaty na drobnych y delikatnych ſzypułkach błękitne a czaſem białawe, przyiemnie pachnące; od korzenia rozchodzą ſię wicie, które wraſtaiąc w ziemię roślinę rozmnażaią. Znaydowałem dziko roſnący około Wilna nad Wilią pod Zakretem y w innych mieyſcach; kwitnie wcześnie na Wioſnę. *Fl: Dan: tab:* 309. Kwiaty tey Rośliny w Medycynie ſą orzeźwiaiące, chłodzące, liście rozmiękczaiące, naſiona y korzenie mokrz pędzą y żołądek poruſzaią. Syrop z kwiatów zrobiony jeſt Probierſkim, iż tak rzekę, Kamieniem u Chymików, na odkrycie kwaſu lub Alkali w jakieykolwiek rzeczy: za przymieſzaniem bowiem kwaſu natychmiaſt czerwienieje, a od Alkali zielonym ſię ſtaje.

2. *Pręto-*

2, Prętowe.

4. Fiołek psi. *V. canina L.*

Pręciki kilka-calowe, po ziemi rozeſłane, gałęziſte; liście podłużno-ſerduſzkowate, z obu-ſtron gładkie, ogonkowate; ſzypułki jedno-kwiatowe: kwiaty drobne, blado-błękitne, lub białawe, bez zapachu. Rośnie wſzędzie w laſach y na pagórkach około Wilna, kwitnie w Maju.

5. Fiołek górny. *V. montana L.*

Pręt proſty, delikatny, pół-łokciowy; liście ogonkowate, dolne jajowato-ząbkowane, górne podłużno-ſerduſzkowate, zaoſtrzone, ząbkowane; ſzypułki z pomiędzy liści długie, jedno-kwiatowe; kwiaty błękitnawe, bez zapachu. Rośnie w zaroślach około Rybiſzek, kwitnie w Maju.

6. Fiołek dziwny. *V. mirabilis L.*

Pręt proſty, kilka-calowy, 3-boczny, nieco kosmaty; liście wielkie, nerkowo-ſerduſzkowate, ząbkowane, młodſze leykowato-zwinione; przyſadki lancetowate; kwiaty dwojakie: jedne wyraſtaią od korzenia, a te maią koronę blado-błękitną, przyiemnie pachnącą, y naſion nie wydaią; drugie oſadzone na pręcie, korony nie maią, lecz naſiona rodzą. Rośnie obficie na pagórkach zaroſłych około Rybiſzek, kwitnie w Maju. *Jacqu: Fl: Auſtr: tab:* 19.

7. Fiołek Brat z Sioſtrą. *V. tricolor L.*

*Pręt pochyły lub zupełnie leżący, czworoboczny, gałęziſty, $\frac{3}{4}$-łokciowy; liście jajowate, ogonkowate, wcinane; przyſadki pierzaſto-dzielne; ſzypułki długie; kwiaty bez zapachu; liſtki koro-

korony górne fioletowe. poboczne żółte, dolne błękitne, bręgowane; ſą odmiany w rozmaitych przyiemnych kolorach w ogrodach utrzymywane. Rośnie wſzędzie na polach, kwitnie przez lato. *Fl: Dan: tab:* 623.

Niecierpek. Impatiens.

Kielich dwu-liſtkowy; korona 5-liſtkowa, nieregularna; miodnik kapturkowy; torebka na kielichu 5-łupinowa.

1. Niecierpek żółty, *I. Noli tangere L.*

Pręt proſty, łokciowy, ſoczyſty, gładki, przy kolankach zgrubiały; liście ogonkowate, jajowate, ząbkowane, naprzemian-ległe; ſzypułki między liśćmi, 3-4-kwiatowe; kwiaty wielkie, żółte wiſzące, nie regularne; owoc: jeſt naſiennik, czyli raczey ſtrączek walcowaty, calowy, który gdy doyrzeje, za naymnieyſzém dotknieniem nagle ſię otwiera y zawarte w nim naſiona na wſzyſtkie ſtrony rozrzuca. Rośnie w laſach wilgotnych przyćmionych, kwitnie w Lipcu y Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 582. Roślina podeyrzana, Bydło y owce jey nieruſzaią.

KLASSA XX. STORCZYKOWA.
(*GYNANDRIA*)

Rzęd Dwupręcikowy.

Storczyk. Orchis. Miodnik oſtrogowy.
Trzyliſtnik. Satyrium. Miodnik dwoiſty, okrągławy.
Dwóyliſt. Ophrys. Miodnik łódkowaty.
Jarzmionka. Serapias. Miodnik jajowaty, u ſpodu garbaty.

Obu-

Obuwik. Cypripedium. Miodnik pękato-wydęty, czczy.

RZĘD SZEŚCIOPRĘCIKOWY.

Kokornak. Ariſtolochia. Kielich o; korona 1-liſtkowa; torebka 6-komorkowa.

RZĘD WIELOSŁUPKOWY.

Czermień. Calla. Kielich o; korona o; pochewka płaſka; kolba kwiatami okryta: pręciki z ſłupkami pomieſzane.

RZĘD DWUPRĘCIKOWY.

Storczyk. Orchis.

Miodnik nakſztałt oſtrogi znacznie przedłużony

A. Korzenie główkowe.

1. Liſtek dolny korony cały.

1. Storczyk dwu-liści. *O. bifolia L.*

Pręt gładki; pół-łokciowy, lub wyżſzy; liście przy ziemi 2 lub 3, długie, około 3 calów ſzerokie, jajowate, na pręcie podobnież 2 lub 3 drobne, lancetowate; kwiaty białe, zielonawe, z rana y w wieczor przyiemnie pachnące, w kłos długi y rzadki ułożone; przyſadki jajowo-lancetowate, zielonawe, długości naſiennika; warga miodnikowa zupełnie cała, jednoſtaynie wąſka, tępo zakończona; oſtroga bardzo długa, okrągła. Rośnie wſzędzie w laſach y na łąkach ſuchych około laſów, kwitnie w Czerwcu y Lipcu.

2. Listek korony dolny 4-do 5-dzielny.

2. Storczyk wąsko-liści. *O. Morio L.*

. Pręt ¼ łokciowy, gładki, kilka listków drobnych na sobie maiący; liście dolne lancetowate, około 5 linii szerokie; kwiaty purpurowe, nie liczne, w kłos rzadki ułożone; listki korony górne y poboczne ku sobie nakłonione; warga 4-dzielna, drobno-karbowana, 2 pośrzednie przedziałki mnieysze; ostroga w górę obrócona, prawie długości nasiennika, tępa, lub czasem nieco przedzielona; przysadki czerwonawe, teyże długości. Rośnie wszędzie w lasach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 253.

3. Storczyk Samczy. *O. mascula L.*

. Pręt pół-łokciowy, lub wyższy; liście długie, lancetowate, kończate, częstokroć plamiste; kłos rzadki, około 3 calów długi; kwiaty wielkie, purpurowe: listki korony odgięte; warga szeroka, 3-dzielna, ząbkowana, kreskami purpurowemi, podłużnemi upstrzona, środnia przedziałka, na dwoje nieco przedzielona; ostroga tępa, prawie długości nasiennika. Rośnie na łąkach y w zaroślach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 457.

Korzeń tey rośliny za wzmacniaiący y do sprawy Małżeńskiey pobudzaiący jest poczytany: ale nayszczególnieysza własność, prawie wszystkim gatunkom Storczykow wspolna, jest, że gdy się ugotuje w wodzie, a potém ususzy, w mączastą niejakoś się gumę zamienia, y ma wszystkie przymioty kosztownego Salepu; posila, ostrości łagodzi, y mianowicie w suchotach y dyssenteryach jest pożyteczny.

4. Stor-

4. Storczyk kropkowany. *O. ustulata L.*

Pręt gładki, kilka wąſkiemi, lancetowatemi liśćmi okryty; kłos gęſty, około półtora cala długości; kwiaty na wierzchołku ciemno-purpurowe, u ſpodu swietleyſze: liſtki korony ku ſobie nakłonione prawie ſię ſtykaią; warga biaława, czerwono-kropkowana, 3-dzielna, dwie poboczne przedziałki ſzczupłe, prawie pod kątem proſtym od śrzedniey ſą odchylone, pośrzednia większa, w wierzchołku 2-dzielna, a w przedziale tym bardzo delikatny ząbek widzieć ſię daje; oſtroga połowy naſiennika nie dochodzi; przyſadki białe, jajowo-lancetowate, od naſiennika krótſze, wzdłuż linią purpurową oznaczone. Rośnie wſzędzie na łąkach, kwitnie w Czerwcu.

5. Storczyk kukawka. *O. militaris L.*

Pręt prawie łokciowy; liście dolne bliſko 2 calów ſzerokie, a około 6. długie, prętowe wąſkie, lancetowate; kwiaty purpurowe, biało upſtrzone, w kłos długi ułożone; liſtki korony zewnątrz ciemno-purpurowe, ku ſobie ſkłonione, wierzchołkami ſię ſtykaią; warga ſzeroka, biaława, purpurowo-kropkowana, 5-dzielna; przedziałki wnętrzne ſzerokie, częſtokroć ząbkowane, zewnętrzne wąſkie, pośrzednia końcowa nayzewnętrzne mnieyſza; oſtroga połowy naſiennika nie dochodzi; przyſadki krótkie, lancetowate. Rośnie wſzędzie na łąkach, kwitnie w Czerwcu.

6. Storczyk kapturkowy. *O. cucullata L.*

Warga 3-dzielna; liſtki korony ku ſobie nakłonione, ſtykaiące ſię; pręt nagi; liście dolne dwa, iaiowate. Gilibert Roślinę tę między Litewſkiemi liczy lecz nie opiſuie; ia nie widziałem, opis tylko z Linneuſza położyłem.

B. *Korzenie dłoniaste.*

1. *Ostroga od Nasiennika krótsza.*

7. Storczyk szerokoliści. *O. latifolia L.*

Pręt około ½-łokcia wysoki, dęty, liśćmi długiemi, lancetowatemi, okryty; liście dolne, na półtora cala szerokie, częstokroć splamione; kłos gęsty y długi: kwiaty purpurowe; listki korony rozstrychnione; warga szeroka, kropkowana, 3-dzielna, przedziałki nie wielkie, poboczne w tył zachylone, ząbkowane, pośrzednia mnieysza; ostroga koniczna, od nasiennika krótsza; przysadki od kwiatow dłuższe; kwiaty czasem bywaią białe. Rośnie wszędzie na łąkach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 266.

8. Storczyk plamisty. *O. maculata L.*

Pręt pełny, liśćmi okryty, ½ łokciowy; liście czarno plamiste, nad cal szerokości nieprzechodzące; kwiaty fioletowo-czerwone, w kłos koniczny, mierny, skupione; listki korony rozstrychnione; warga 3-dzielna, dwie poboczne przedziałki ząbkowane, pośrzednia mała, cała, kończata; ostroga y przysadki od nasiennika krótsze. Rośnie na łąkach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu.

2, *Ostroga od Nasiennika dłuższa.*

9. Storczyk wysoki. *O. conopsea. L.*

Pręt około łokciowy, liśćmi osadzony; liście wąskie, kończate, dolne na kilka calow długie, górne zaś bardzo krótkie; kwiaty purpurowe, nieplamiste, w kłos długi ułożone, trzy górne

listki

iſtki korony ſkupione, a dwa poboczne rozſtrychnione; warga 3 dzielna, przedziałki równe, poboczne nieco ząbkowane; oſtroga daleko dłuższa od naſiennika, bardzo delikatna; przyſadki iaiowo-lancetowate, oścją zakończone, długości naſiennika. Znaydowałem na łąkach ſuſchych około Wilna pod Kalwaryą y Werkami, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 224.

10. Storczyk cieliſty. *O. incarnata L.*

Pręt ½-łokciowy; liście około ſześciu calów długie, na cal ſzerokie; kwiaty żółtawe, w kłos gęſty ułożone; liſtki korony odgięte, warga 3-dzielna, nieznacznie ząbkowana, czerwono-kropkowana y żółto- kreſkowana; przedziałka śrzednia ucięta; oſtroga tępa, naſiennikowi równa: przyſadki lancetowate, od kwiatu daleko dłuższe, białe. Rośnie na łąkach ſuchych, kwitnie w Maiu y Czerwcu.

C. *Korzenie wiązkowe.*

11. Storczyk nagi, *O. abortiva L.*

Pręt około łokcia wyſoki, gęſto krótkiemi, lancetowatemi, fioletowemi łuſzczkami okryty; kwiaty fioletowe, w kłos rzadki ułożone; warga iaiowo-okrągła, wklęſła; oſtroga naſiennikowi prawie równa; korzeń z wielu ſkupionych korzonków złożony. Rośnie na Podlaſiu. X. Kluk. *Iacq: Fl: Auſtr: tab:* 193.

Trzyliſtnik. Satyrium.

Miodnik okrągławy, wydęty, dwoiſty.

1. Trzyliſtnik czarny. *S. nigrum L.*

Pręt 6-lub 7-calowy, liſtkami wąſkiemi okryty;

ty; kwiaty drobne, pachnące, ciemno-purpurowe, w kłos krótki, gęſty, iaiowato-koniczny, ułożone, częſtokroć tak oſadzone, iż warga z oſtrogą w górę, a liſtki korony w dół ſą obrócone; warga nie dzielona, iaiowo-okrągła. Rośnie na ſuchych łąkach między krzakami, znaydowałem pod Wilnem około Rybiſzek. *Iacq: Fl: Auſtr: tab:* 368.

2. Trzyliſtnik wiciowy. *S. repens L.*

Korzonki okrągłe, obrączkowate, gałęziſte, puſzczaią z ſiebie wypuſtki czołgaiące ſię; pręt proſty, kilku łuſzczkami oſadzony, cały koſmaty, w górze iednak bardziey: liście dolne ſzerokie, iaiowo-lancetowate, y niby na długich ogonkach oſadzone, nerwiſte; kwiaty biało-żółtawe, w długi, rzadki, iednoboczny kłos ułożone: liſtki korony nieco koſmate, zroſłe; warga iaiowo-podługowata, wklęſła; przyſadki od naſiennika dłużſze. Rośnie w Grodzieńſkim w laſach, kwitnie w Lipcu. *Iacq: Fl: Auſtr: tab*: 369. *Fl: Dan: tab*: 812.

3. Trzyliſtnik zielony. *S. viride L.*

Pręt kilka-calowy; liście dolne dość ſzerokie, prawie iaiowate, górne lancetowate; kwiaty blado-zielone, lub nieco żółtawe, w kłos rzadki ułożone; warga 3-dzielna, przedziałki poboczne dłużſze, wąſkie, kończate, pośrzednia krótſza, 3-boczna; przyſadki od naſiennika dłużſze, lancetowate. Rośnie na łąkach wilgotnych w Dukſztach y około Rybiſzek, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 77.

4. Trzyliſtnik Sybirſki. *S. Epipogium L.*

Korzeń gałęziſty, ſpłaſzczony, ząbkowany;

pręt

pręt delikatny, kilka calowy, kilka łuſzczkami oſadzony; kłos rzadki, częſtokroć 3-kwiatowy; kwiaty żółte; liſtki korony rozſtrychnionie; warga iaiowo-lancetowata, plamką y dwóma kreſkami włoſiſtemi, purpurowemi, ozdobna; przyſadki wielkie, iaiowo-lancetowate. Rośnie na Podlaſiu, Kwitnie w Sierpniu. X. Kluk. *Iacq: Fl: Auſtr: tab:* 484.

Dwóyliſt. Ophrys.

Miodnik u ſpodu łódkowaty.

1. *Korzenie jednogłówkowe.*

1. Dwóyliſt pachnący. *O. monorchis L.*

Pręt ½-łokciowy, delikatny, nagi, lub jeden tylko liſtek wąſki maiący; liście dolne 2 lub 3, jajowo-lancetowate; kwiaty drobne, żółtawozielone, w delikatny kłoſek ułożone; liſtki korony kończate; warga 3-dzielna, nakſztałt krzyża, przedziałki wſzyſtkie kończate; przyſadki jajowo-lancetowate od naſiennika, krótſze; korzeń jedno-główkowy, okrągły. Rośnie na łąkach wilgotnych między laſami, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 102.

2. Dwóyliſt Loezela. *O. Löeselii L.*

Pręt kilka calowy, nagi, pod kłoſem 4-boczny: u ſpodu liście 2. lancetowate, długie, długości prawie pręta; kwiaty drobne, czerwonawe, delikatny, od 5 do 8 kwiatow ſkładaią kłoſek. Otwor korony wąſki, warga jajowata dość wielka, korzonek okrągły. Rośnie na łąkach wilgotnych, znaydowałem obficie nad Wilią pod Młynem Radziwiłłowſkim naprzeciw Zakretu, kwitnie w Czerwcu y Lipcu.

2. *Ko-*

2. Korzeń 2-główkowy.

3. Dwóylist Maſka. *O. Antropophora L.*

Pręt ¼-łokciowy; liście dolne długie, wąſkie, lancetowate, prętowe drobne, nieliczne; kłos długi, rzadki; przyſadki od naſiennika krótſze, lancetowate; kwiaty wyrażaią poſtać człeka niby zawieſzonego; głowę ſkładaią liſtki koronne górne, żółtawo-białe, warga dolna 4-dzielna wyſtawia ciało, ręce y nogi; kolor wargi żółtawy, przedziałek zaś rdzawo-czerwony; korzeń 2-główkowy. Rośnie na dolinach między górami około Rybiſzek, kwitnie w Lipcu.

3. Korzenie gałęziſte.

4. Dwóyliſt poſpolity. *O. ovata L.*

Pręt koſmaty, pół-łokciowy lub wyżſzy, ma u ſpodu dwa liście ſzerokie, jajowate, naprzeciw-ległe, nerwiſte; kwiaty blado-zielone lub żółtawe, liczne, w kłos długi, rzadki, ułożone; liſtki korony krótkie, y nieco rozchylone, warga długa, obwiſła, 2-dzielna; przyſadki drobniuchne. Rośnie wſzędzie na łąkach podleſnych ſuchych y w laſach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 137.

5. Dwóyliſt ptaſie gniazdo. *O. Nidus avis L.*

Korzeń z wielu drobnych korzonkow w kupę nakſztałt ptaſiego gniazda zebranych, złożony; pręt pół-łokciowy, biało-rdzawy, oſadzony kilku łuſzczkami ſuchemi, kończatemi; kwiaty podobnież żółtawe czyli rdzawe, w kłos rzadki, długi ułożone; liſtki korony kapturek niby formuią; warga 2-dzielna; przyſadki drobne. Rośnie w laſach ciemnych, kwitnie w Czerwcu.

6. Dwóy-

6. Dwóylist serduszkowy. *O. cordata L.*

Korzeń z wielu drobnych korzonkow złożony; pręt pół-łokciowy, u spodu dwa liście serduszkowe, naprzeciw-ległe; kwiaty żółto-zielonawe, kłos rzadki y długi formuią, warga 2-dzielna, z obustron ząbkowana; przysadki drobne, lancetowate. Rośnie w lasach wilgotnych na Podlasiu, kwitnie w Lipcu. X. Kluk.

7. Dwóylist koralowy. *O. Corallorhiza L.*

Korzenie gałęziste, poplątane, z kształtu koralowym gałązkom podobne; pręt do 8. calow wysoki, nagi, kilku łuszczkami pochewkowatemi osadzony; kwiaty drobne, blado-żółtawe lub zielonawe: kłos rzadki, naywięcey do dwunastu kwiatów; warga jajowo-lancetowata, z obustron u spodu dwa znaczne ząbki maiąca, przez co u Lineusza 3-dzielną się zowie; przysadki jajowo-lancetowate; nasienniki po okwitnieniu obwisłe. Rośnie w ciemnych lasach, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan: tab:* 451 Znaydowałem około Wilna w lasach Antokolskich.

Jarzmionka. Serapias.

Miodnik jajowaty, garbaty; warga jajowata.

A. Nasiennik szypułkowy, zwisły.

1. Jarzmionka długo-liścia *S. longi folia L.*

Pręt łokciowy, nieco kosmaty; liście wąskie, lancetowate, obosieczne, nerwiste, dolne pręt otulaiące, górne bezszypułkowe; kwiaty białawo-zielone lub nieco purpurowe, około 15 w kłos rzadki ułożone, na szypułkach długich wiszące; warga od listkow koronnych większa, u spodu purpurowo-kreskowana; przysadki długie, lance-

towa-

towate. Rośnie wfzędzie w lafach y na łąkach podlefnych, kwitnie w Lipcu.

2. Jarzmionka fzeroko-liścia. *S. latifolia L.*

Pręt łokciowy, liśćmi ofadzony; liście dolne na dwa cale fzerokie, przytępione, górne węźfze y oftrzeyfze, wfzyftkie jajowo-lancetowate, nerwifte, bezfzypułkowe, pręt otulaiące; kwiaty na fzypułkach długich wifzące, w początkach biało-zielonawe, potém czerwienieiące fkładaia kłos rzadki, 6-calowy; warga liftkom korony równa. Rośnie w lafach y na łąkach międzylefnych, kwitnie w Czerwcu. Znaydowałem obficie na pagórkach pod Wilnem około Rybifzek. *Fl: Dan: tab:* 819.

2. *Nafiennik bezfzypułkowy.*

3. Jarzmionka wielo-kwiatowa. *S. lancifolia L.*

Pręt pół-łokciowy, lub wyżfzy, okryty liśćmi jajowo-lancetowatemi, nerwiftemi, z których niżfze pręt otulaią; kłos rzadki; kwiaty białe, wielkie; przyfadkami długiemi opatrzone; warga od liftkow korony krótfza, przytępiona, ku końcowi żółtawa, trzema krefkami oznaczona; nafiennik bezfzypułkowy. Rośnie na paftwifkach fuchych, lefnych, kwitnie w Czerwcu. U Linneufza w Syftemmacie Edycyi 13. *Serapias grandiflora.*

4. Jarzmionka czerwona. *S. rubra L.*

Pręt łokciowy, liśćmi wąfkiemi, lancetowatemi, ofadzony; kłos rzadki, od 8 do 10 kwiatow; kwiaty purpurowe, nie zupełnie otwarte; warga podługowata, kończata, bręgowana; nafienniki bezfzypułkowe. Rośnie w lafach na Podlafiu. X. Kluk, *Fl: Dan: tab:* 345.

Obu-

Obuwik. Cypripedium.

Miodnik pękaty, wydęty, czczy.

. 1. Obuwik żółty. *C. calceolus L.*

Pręt profty, łokciowy, niegałęzifty, liśćmi ofadzony; liście fzerokie, jajowo-łancetowate, kończate, nerwifte, pręt otulaiące; na wierzchołku pręta kwiat jeden, wielki, piękny, żółty, lub czerwonawy, złożony z czterech liftkow łancetowatych, kończatych, rozftrychnionych; miodnik wielki, wydęty, w otworze zwęzony, do trzewika niejakoś podobny. Roślina rzadka, około Wilna jednak na pagórkach zarofłych pod Rybifzkami obficie fię znayduje, kwitnie w Czerwcu y Lipcu.

Rzęd Sześciopręcikowy.

Kokornak. Ariftolochia.

Kielich o; korona jedno-liftkowa, u fpodu rurkowata, wierzch języczkowaty; torebka nafienna 6-komorkowa; znamie 6-dzielne.

1. Kokornak okrągły. *A. rotunda L.*

Korzeń okrągły nakfztałt rzepy; pręty fłabe, łokciowe, kątowate, liśćmi ofadzone; liście naprzemian-ległe, prawie bezogonkowe, ferdufzkowate, tępe; kwiaty w kątach liści, pojedyńcze, żółte, języczek ciemno-czerwony. Rośnie na Podlafiu, w lafach na mieyfcach trawnych, kwitnie w Czerwcu y Lipcu. Korzeń ma zapach tęgi, nieprzyiemny, wewnątrz użyty womity fprawuje.

2. Kokornak długi. *A. longa. L.*

Korzeń długi; pręt słaby, na ziemi leżący lub nieco

nieco podnieſiony; liście naprzemian-ległe, ogonkowate, ſerduszkowate, tępe; kwiaty w kątach liści poiedyńcze, purpurowe. Rośnie na Podlasiu na miedzach y łąkach pod lasami; kwitnie w Czerwcu y Lipcu. Skutki lekarſkie też ſame co w poprzedzaiącym.

3. Kokornak powoiowy. *A. Clematitis. L.*

Pręt proſty, łokciowy, kątowaty; liście naprzemian-ległe, ogonkowate, ſerduszkowate, gładkie; kwiaty w kątach liści ſzypułkowate, pokilka ſkupione, żółte. Rośnie na Podlasiu między lasami na mieyscach trawnych, kwitnie w Maiu y Czerwcu. Cały ten rodzay w Litwie dotąd za naturalny od nikogo nie ieſt podany. X. Kluk w Dykcyonarzu ſwym za naturalny na Podlasiu położył y opisał.

Rzęd wielopręcikowy.

Czermień. Calla.

Kielich o; korona o; pochewka płaſka; kolba kwiatami okryta: jagody wielo-ziarnowe.

1. Czermień błotny. *C. paluſtris. L.*

Korzeń długi, w błocie rozesłany, drobnieyſze puszcza korzonki, a z różnych ſtawow jego powſtaią liście y pręty kwiatowe; liście ſerduſzkowate, wielkie, długo-ogonkowate; pręt kwiatowy nagi, pół-łokciowy, na nim kolba czyli ſzyſzka krótka, zielonawa, cała kwiatami okryta, ta gdy dozrzeie pięknie czerwonego nabywa koloru y niby z wielu jagod ſkupionych jeſt złożona; naſiona czarne; pochewka ſerduszkowa, płaſka, z wierzchu biała, ze ſpodu zielona, oſtrzem zakończona. Rośnie wſzędzie na błotach, kwitnie w Czerwcu. *Flor: Dan. tab. 422.* KLAS-

KLASSA XXI.

ODDZIELNOPŁCIOWA NA JEDNEY ROSLINIE.

(*MONOECIA.*)

(Kwiaty osobno samcze, a osobno samicze na teyże samey Roślinie.)

Rzęd jednopręcikowy.

Zanichelia. Zanichelia. Kwiat samczy: Kielich o; Korona o; pręcik 1. Kwiat samiczy: kielich 1-listkowy; korona o; zarodków owocowych 4, y tyleż nasion.

Ramiennica. Chara. Kwiat samczy: Kielich o; korona o. Kwiat samiczy: kielich 4-listkowy; korona o; znamie 3-dzielne; ziarno 1.

Rzęd dwupręcikowy.

Rząsa. Lemna. Kwiat samczy: kielich 1-listkowy; korona o. Kwiat samiczy: kielich 1-listkowy; korona o; słupek 1; torebka 1-komorkowa.

Rzęd trzypręcikowy.

Pałka. Typha. Kwiat samczy: kłos walcowaty; kielich 3-listkowy; korona o. Kwiat samiczy: kłos walcowaty pod kłosem samczym; kielich włoskowy; korona o; słupek 1; ziarno kitą opatrzone.

Wstężeniec. Sparganium. Kwiat samczy: kielich 3-listkowy; korona o. Kwiat samiczy: kielich 3-listkowy; korona o; znamie 2-dzielne; owoc 1-ziarnowy.

Turzyca. Carex. Kwiat samczy: kielich 1-listkowy; korona o. Kwiat samiczy: kielich 1-listkowy; korona 1-listkowa; znamie 1; ziarno 1, okryte.

Rzęd

Rzęd czteropręcikowy.

Brzeżyca. Littorella. Kwiat ſamczy: kielich 4-liſtkowy; korona 4-dzielna; pręciki bardzo długie. Kwiat ſamiczy: kielich o; korona 4-dzielna; słupek bardzo długi; ziarno w peſtce.

Brzoza. Betula. Kwiat ſamczy: kielich 1-liſtkowy, 3-dzielny, 3-kwiatowy; korona 4-dzielna. Kwiat ſamiczy: kielich 1-liſtkowy, 2-kwiatowy; korona o; słupki 2; ziarno 1, ſkrzydełkowate.

Pokrzywa. Urtica. Kwiat ſamczy: kielich 4-liſtkowy; korona o; miodnik kubkowy. Kwiat ſamiczy: kielich 2-liſtkowy; korona o; znamie koſmatę; ziarno 1, jajowate.

Rzęd pięciopręcikowy.

Rzepień. Xanthium. Kwiat ſamczy: kielich ogólny wieloliſtkowy; korona 5-dzielna; pręciki zrosłe. Kwiat ſamiczy: kielich o; korona o; słupki 2; jagoda ſucha, 2-komorkowa.

Amarant. Amaranthus. Kwiat ſamczy: kielich 5-liſtkowy; korona o; pręcikow 3 lub 5. Kwiat ſamiczy: kielich 5-liſtkowy; korona o; słupkow 3; torebka 1-ziarnowa.

Rzęd wielopręcikowy.

Rogatek. Ceratophyllum. Kwiat ſamczy: kielich 7-dzielny; korona żadna; pręcikow około 18. Kwiat ſamiczy: kielich 7-dzielny; korona o; słupek 1; ziarno 1.

Orlan. Myriophyllum. Kwiat ſamczy: kielich 4-liſtkowy; korona o; pręcikow 9. Kwiat ſamiczy: kielich 4-liſtkowy; korona o; słupkow 4; ziaren 4.

Uszy-

Uszyca. Sagittaria. Kwiat famczy: kielich 3-liftkowy; korona 3-liftkowa; pręcikow około 24. Kwiat famiczy: kielich 3-liftkowy; korona 3-liftkowa; słupkow wiele; nafiona liczne, nagie.

Dąb. Quercus. Kwiat famczy: kielich 5-dzielny; korona o; pręcikow około 10. Kwiat famiczy: kielich nie dzielny; słupkow 5; owoc jaiowaty.

Grab. Carpinus. Kwiat famiczy: fzyszka dachówkowata: korona o; pręcikow około 20. Kwiaty famicze: kielich 4-dzielny; korona o; słupki 2; owoc: orzech nagi.

Leszczyna. Corylus. Kwiat famczy: fzyszka dachówkowata; korona o; pręcikow 8. Kwiaty famicze: kielich 2-liftkowy; korona o; słupkow 2; owoc: orzech.

Rzęd jednowiązkowy.

Sosna. Pinus. Kwiat famczy: kielich 4-liftkowy; korona o; pręcikow wiele. Kwiat famiczy: fzyszka twarda; korona o; słupki 2; ziarna 2, fkrzydełkowate.

Rzęd zrosłogłówkowy.

Przeftęp. Bryonia. Kwiat famczy: kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; precikow 3. Kwiat famiczy: kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; słupek 4-dzielny; owoc: jagoda.

Bania. Cucurbita. Kwiat famczy: kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; pręcikow 3. Kwiat famiczy: kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; słupek 5-dzielny. nafion brzeg zgrubiały.

Ogórek. Cucumis. Kwiat famczy: kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; pręcikow 3. Kwiat famiczy;

czy; kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; ſłupek 3-dzielny; naſion brzeg oſtry.

RZĘD JEDNOPRĘCIKOWY.

Zanichelia. Zanichelia.

Kwiat ſamczy: kielich o; korona o; pręcik 1. Kwiat ſamiczy: kielich jednoliſtkowy; korona o; zarodkow owocowych cztery y tyleż naſion.

1. Zanichelia błotna. *Z. paluſtris. L.*

Pręt długi, słaby, kolankowaty, gałęziſty, pod wodą ukryty, w tę ſtronę pochyły gdzie woda płynie; liście wąſkie, trawiaſte, w dole na przemian w górze naprzeciw-ległe, a czasem ſkupione; torebki naſienne, po 4 lub 6 ſkupione, z jedney ſtrony zgarbione, delikatném oſtrzem zakończone, około kolanek oſadzone. Rośnie wſzędzie w wodach ſtoiących y płynących, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 67.

Ramiennica. Chara.

Kwiat ſamczy: kielich o, korona o; główka pyłkowa pod zarodkiem. Samiczy: kielich 4-liſtkowy; korona o; znamie 5-dzielne, ziarno 1.

1. Ramiennica koſmata. *Ch. tomentoſa. L.*

Pręty łokciowe, gałęziſte, białawe, koſmate, kolcami jaiowo-okrągłemi oſadzone; liście podługowate. Rośnie w wodach ſtoiących, kwitnie w Lipcu.

2. Ramiennica poſpolita. *Ch. vulgaris. L.*

Pręty gałęziſte, ſzorſtkie, y niby ſkorupką piaſczy-

ſczyſtą powleczone; liście z jedney ſtrony ząbkowane; owoce ſą niby jagody podługowate, wieloziarnowe. Rośnie na dnie wód, gdzie darninę nieiakąś formuie.

3. Ramiennica ſzczecinowata. *Ch. hispida. L.*

Pręty łokciowe, oſtremi, ſzczecinkowatemi, ſkupionemi kolcami oſadzone. Rośnie w wodach mianowicie w rowach kopanych. *Fl. Dan: tab.* 154.

Rzęd dwupręcikowy.

Rząsa. Lemna.

Kwiat ſamczy: kielich jedno-liſtkowy; korona o. Samiczy: kielich jedno-liſtkowy; korona o; słupek jeden; torebka jedno-komorkowa.

1. Rząsa większa. *L. trisulca. L.*

Pręciki delikatne, gałęziſte; liście ogonkowate, ellipticzno-lancetowate, zaoſtrzone, a z nich drugie wyraſtaią, y oddzielaią ſię. Rośnie na wodach ſtoiących.

2. Rząsa mnieysza. *L. minor. L.*

Roślina ta cała czasem ſtoiące okrywa wody; liſtki iey ſą jaiowo-okrągławe, żółtawo-zielone, po 3 lub 4 około włokniſtego korzonka ſkupione, z obuſtron płaſkie. Rośnie wſzędzie w wodach ſtoiących, kwitnie w Lipcu.

3. Rząsa garbata. *L. gibba. L.*

We wſzyſtkim poprzedzaiącey podobna; liſtki tylko ma z wierzchu płaſkie, ze ſpodu garbate. Rośnie w rowach w wodach ſtoiących, kwitnie w Lipcu.

4. Rząsa wielokorzeniowa. *L. polyrhiza. L.*

Korzonki w kupkę zebrane; liście okrągławe, po 3 lub 4 ſkupione, z wierzchu zielone, ze ſpodu brudno-czerwone. Rośnie w rowach y kałużach.

Rzęd trzypręcikowy.

Pałka. Typha.

Kwiat ſamczy: kłos kotkowy, walcowaty; kielich nieznaczny, 3-liſtkowy; korona o.

Kwiat ſamiczy: kłos kotkowy pod kłosem ſamczym; kielich: włosek koſmaty, na nim ziarno; korona o.

1. Pałka większa. *T. latifolia. L.*

Pręt proſty, 3-łokciowy, gładki, kłosem zakończony; liście proſte, długości pręta, na cal ſzerokie, z korzenia y u ſpodu pręta wyraſtaiące, pochewkami ſwemi pręt okrywaiące, oboſieczne; kłos wielki, czarny, bardzo gęſty, bez żadnego przedziału; kwiaty ſamcze do ſamiczych zbliżone. Rośnie wſzędzie około wód ſtoiących, na ſtawach y jeziorach zarosłych, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 645.

2. Pałka mnieysza. *T. anguſtifolia. L.*

Poprzedzaiącey *wielce podobna, lecz we wſzyſtkich ſwych częściach mnieysza*; liście węższe, pół-walcowate, u ſpodu pochewkowate; kłosy cięższe, przedzielone; kwiaty ſamcze prawie na cal od ſamiczych odległe. Rośnie tamże gdzie y poprzedzaiąca, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 815.

Wſtężeniec. Sparganium.

Kwiaty w kotkach okrągłych; ſamcze na wierzchu;

chu; kielich 3-liſtkowy; korona o. Samicze pod ſpodem: kielich 3-liſtkowy; korona o; znamie 2-dzielne; owoc ſuchy, 1-ziarnowy.

1. Wſtężeniec proſty. *S. erectum. L.*

Pręt proſty, półtora-łokciowy, w górze czasem nieco gałęziſty; liście z korzenia wyraſtaią proſte, prawie długości pręta, 3-kątne, u ſpodu gładkie, płaſkie, w górze nieco zwężone. Rośnie wſzędzie nad wodami, kwitnie w Lipcu.

2. Wſtężeniec pływaiący. *S. natans. L.*

Pręt ½-łokciowy, delikatny, bez gałęzi, po wodzie pływaiący, liśćmi wąſkiemi, trawiaſtemi, na kilka calów długiemi, gładkiemi, oſadzony; kwiaty w główki wielkości grochu ſkupione, z których prawie zawsze jedna ieſt tylko ſamcza, a inne ſamicze. Rośnie na wodach, kwitnie w Lipcu. *Flor. Dan. tab.* 260.

Turzyca. Carex.

Kwiaty w kłoſkach dachówkowatych; Samcze: Kielich 1-liſtkowy; korona o. Samicze: korona 1-liſtkowa; miodnik nadęty, 3-zęby: znamion 3; ziarna 3-boczne, w miodniku zawarte.

1. *Kłos poiedyńczy.*

1. Turzyca dzielnopłciowa. *C. dioica. L.*

Zdzbło delikatne, kilkacalowe; na wierzchu kłoſek delikatny, poiedynczy, z ſamczych tylko lub ſamiczych kwiatkow złożony; liſtki drobne troykątne, kupami gęſtemi z korzenia wyraſtaiące. Rośnie na łąkach mokrych y błotach, kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab:* 166.

2. Turzyca pchlana. *C. pulicaria L.*

Zdzbło delikatne, kilkacolowe; na wierzchu kłoſek poiedyńczy, w górze z kwiatów ſamczych, w dole z ſamiczych złożony; po okwitnieniu naſionka czarne na kłoſie oſadzone płech nieiakos kſztałt maią: liſtki drobne, kupą z ziemi wyraſtaią. Rośnie na mieyſcach torfowych, kwitnie w Maiu.

2. *Kłoſy obopłciowe.*

3. Turzyca liſia. *C. vulpina L.*

Zdzbło półłokciowe lub wyżſze, troykątne, kąty oſtre, niby ząbkowane; na wierzchu *kłos* ogólny, krótki, gęſty, żółtawy, z wielu *kłoſkow* krótkich, gęſtych, złożony, y *ościami* rospierzchłemi naieżony; liście długie, około 3-linii ſzerokie. Rośnie na błotach między laſami, kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab:* 308.

4. Turzyca zaięcza. *C. leporina L.*

Zdzbło delikatne, łokciowe, proſte, troykątne, oſtre nieco na dotknienie; liście długie, na linią ſzerokie; kłos z 5. lub 6. kłoſkow iaiowatych, krótkich, ſkupionych, złożony, bez ości. Rośnie na błotach y w laſach mokrych, kwitnie w Maiu.

5. Turzyca drżączkowa. *C. brizoides L.*

Zdzbło półłokciowe, troykątne, nagie; kłos dwoiſty, nagi, z kłoſkow podługowatych, walcowatych, złożony; a w każdym kłoſku u ſpodu łuſzczka nad inne ſzerſza, delikatnèm oſtrzem zakończona. Rośnie na mokrych łąkach, kwitnie w Maiu.

6. Tu-

6. Turzyca ostra. *C. muricata L.*

Zdzbło drobne, kilka calowe, troykątne na wierzchu kilka kłoskow krótkich, iaiowatych, nieco od siebie odległych, naieżonych kolących, liście ledwo na linią szerokie. Rośnie w lasach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan: tab:* 284.

7. Turzyca siwa. *C. canescens L.*

Zdzbło pół-łokciowe, troykątne, delikatne; na wierzchu kłos delikatny z kilku krótkich, odsiebie nie w odległych, biało-zielonawych kłoskow złożony; torebki nasienne iaiowate, tępe, zdwóma czerwonawemi, delikatnemi ostrzami zakończone; liście na linią szerokie, u spodu pręt okrywaią. Rośnie w lasach. *Fl: Dan: tab:* 285.

8. Turzyca piaskowa. *C. arenaria L.*

Zdzbło półłokciowe, troykątne, na wierzchu ma 5. lub 6. kłoskow iaiowato-podłużnych, z których dolne dwa nieco od innych oddalone y pokrywkami liściowemi opatrzone; torebki nasienne u spodu białawe, z wierzchu zielone, ostrze na nich delikatne, różawe. Rośnie na piaskach kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab:* 425.

9. Turzyca wąskoliścia. *C. remota L.*

Zdzbła pół-łokciowe, delikatne, na wierzchu maią 5. lub 6. drobnych kłoskow iaiowatych, prawie bezszypułkowych, z których trzy dolne od innych nieco oddalone, y długiemi przysadkami lisciowemi u spodu opatrzone; liście ledwo na pół linii szerokie. Rośnie w ciemnych, lasach, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 370.

10. Turzyca przedłużona. *C. elongata L.*

Zdz-

Zdzbło półłokciowe, troykątne; na wierzchołku kilka kłoſkow podługowatych, walcowatych, nieco od ſiebie odległych; torebki naſienne iaiowate, zaoſtrzone, łuſzczkami rdzawemi przeplatane. Rośnie wſzędzie na łąkach.

11. Turzyca kąkolowa. *C. loliacea L.*

Zdzbło półłokciowe; na wierzchu kilka kłoſkow od ſiebie odległych, iaiowatych, bezſzypułkowych; torebki naſienne iaiowate, odſtaiące, bez żadnych oſtrzów. Rośnie na mieyſcach mokrych, kwitnie w Maiu.

3. *Kłoſy oddzielnno-płciowe, ſamicze bezſzypułkowe.*

12. Turzyca żółta. *C. flava L.*

Zdzbło półłokciowe; kłoſki ſamicze okrągławe, mało od ſiebie odległe, u ſpodu długiemi pokrywami oſadzone; torebki naſienne w dół zgięte, kolące; kłoſek ſameczy na wierzchu ieden; liście na dwie linii ſzerokie. Rośnie na błotach, kwitnie w Maiu.

13. Turzyca kulkowa. *C. pilulifera L.*

Zdzbło kilkacalowe, drobne, delikatne; kłoſki ſamicze trzy lub cztery, drobne, zupełnie okrągłe, ſkupione, rdzawemi łuſzczkami oſadzone; przyſadki u ſpodu bardzo krótkie; kłoſek ſameczy rdzawy, wąſki, podługowaty; liście wąſkie, krótkie. Rośnie na błotach, kwitnie w Maiu.

14. Turzyca górna. *C. montana L.*

Zdzbło kilkacalowe, ſłabe, nagie, na wierzchu ma dwa lub trzy kłoſki łuſzczkami czarnemi przeplatane; kłoſki ſamicze około tzech

linii

linii długie, przytępione, bezſzypułkowe; kłoſek ſamczy zaoſtrzony, dwa razy od pierwſzych dłużſzy; torebki naſienne koſmate; liſcie wąſkie, ſzczecinowate. Rośnie wſzędzie na polach y pagórkach, kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab;* 444.

15. Turzyca palczaſta. *C. digitata L.*

Zdzbło drobne, kilkacalowe; na wierzchu trzy lub cztery kłoſki wąſkie, podłużne, u ſpodu prawie zroſłe, z których ieden ſamczy, walcowaty, od ſamiczych krótſzy u ſpodu oſadzony; a wſzytkie ſą czarniawe; torebki naſienne nieco od ſiebie odległe; liście na póltory linii ſzerokie. Rośnie w zaroślach, kwitnie w Maiu.

4. *Kłoſy oddzielnoplciowe, ſamicze ſzypulkowate.*

16. Turzyca darniowa. *C. ceſpitoſa L.*

Zdzbło delikatne, kilkacalowe, troykątne: na wierzchu trzy kłoſki proſtoſtoiące, krótko-ſzypułkowate, z których ieden wierzchołkowy ſamczy. Rośnie na błotach torfowych, a korzeniami ſwemi tak ie ſtęża, iz chodzic po trzęſawicach bez zagrząznienia można. Kwitnie w Maiu.

17. Turzyca blada. *C. pallescens L.*

Zdzbło półłokciowe, ma na ſobie kłoſki cztery z których ieden ſamczy, wąſki, podługowaty, białawy, proſtoſtoiący; inne trzy ſamicze, iaiowate, żółtawe, ſzypułkowate, wiſzące; każdy ſamiczy kłoſek u ſpodu przyſadką ieſt opatrzony; torebki naſienne ſkupione, tępe, bez oſtrza; liście nieco koſmate. Rośnie na błotach, kwitnie w Czerwcu.

18. Tu-

18. Turzyca odległa. *C. diſtans L.*

Zdzbło łokciowe, w całey prawie ſwey długości kłoſkami ſamiczemi, odległemi, okryte; kłoſki te na 7, lub 8. linii długie, krótkoſzypułkowate, z pochewek liści wyraſtaią; kłosek ſamczy na wierzchu, czarniawy, tępy; torebki naſienne kątowate, oſtrzem zakończone; liście długie, na półtory linii ſzerokie. Rośnie w laſach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu.

19. Turzyca proſiana. *C. panicea L.*

Zdzbło prawie łokciowe, troykątne; na wierzchołku cztery kłoſki ſzypułkowate, dość długie, proſto-ſtoiące, wierzchołkowy ſamczy, a inne ſamicze, nieco od ſiebie odległe, drobnemi, czarniawemi łuſzczkami okryte; torebki naſienne zielonawe, tępe, nadęte; liście na półtory linii ſzerokie. Rośnie na mieyſcach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu. *Fl: Dan: tab:* 261.

20. Turzyca Cyborowa. *C. pſeudo-cyperus L.*

Pręt łokciowy, lub wyżſzy, troykątny, liśćmi oſadzony; na wierzchołku kilka kłoſow ſzypułkowatych, wiſzących, prawie z iednego mieyſca wyraſtaiących, pokrywą z trzech lub czterech liści uformowaną opatrzone; kłoſek ſamczy czarniawy, na półtora cala długości, ſamicze zielono-żółtawe, około dwuch calów długie; wſzyſtkie zdaią ſię być nieco koſmate, iż ościami ſzczecinkowatemi ſą przeplatane, a torebki naſienne dwóma oſtrzami lub ościami zakończone; liście długie, na dwie linie ſzerokie. Rośnie na błotach, kwitnie w Maiu.

5. *Kłoſy oddzielnopłciowe, ſamczych wiele.*

21. Tu-

21. Turzyca Rzniączka. *C. acuta L.*

Zdzbło prosto-stoiące, troykątne, liścmi osadzone; liście długie na cztery lub sześć linii szerokie, na brzegach y grzbiecie bardzo ostre, rzną̨ce: pochewki gładkie; kłoski samcze trzy lub cztery, czarniawe, gęste, grubsze y krótsze od samiczych; samicze pokryte są łuszczkami ostremi lancetowatemi; torebki nasienne czarniawe, przytępione. Rośnie na łąkach błotnistych, kwitnie, w Maiu.

22. Turzyca nadęta. *C. vesicaria. L.*

Zdźbło półtora-łokciowe, troykątne; liście na pół-tory linii szerokie; kłoski samcze dwa lub trzy, na 2 cale długie, blado-zielone; samicze dłuższe, szypułkowate, zielonawe, z torebek wydętych y prawie pęcherzykowatych, zaostrzonych, złożone. Rośnie w lasach mokrych, kwitnie w Maiu. *Fl. Dan. tab.* 647.

23. Turzyca kosmata. *C. hirta. L.*

Zdźbło ½-łokciowe, słabe, kilka liści na sobie maiące, a tych pochewki kosmate; kłoskow samczych kilka, bladych, lub nieco czarniawych; samicze w znaczney od siebie odległości, krótko-szypułkowate, prosto-stoiące; torebki nasienne kosmate, białawe, nadęte, koniczne. Rośnie na gruntach piasczystych, kwitnie w Maiu. *Flor. Dan. tab.* 379.

Rzęd czteropręcikowy.

Brzeżyca. Littorella.

Kwiat samczy: kielich 4-listkowy; korona 4-listkowa; pręciki długie. Kwiat samiczy: kielich 0; korona 4-dzielna; słupek długi; ziarno w pestce.

1. Brze-

1. Brzeżyca jeziorna. *L. lacuſtris. L.*

Liście od korzenia wyraſtaiące liczne, długie, wąſkie, zaoſtrzone: z pomiędzy nich powſtaią pręty delikatne, kilkacalowe, nagie, jedno-kwiatowe, z których jedne maią kwiaty ſamcze a drugie ſamicze. Rośnie nad wodami w Grodzieńſkim, kwitnie w Czerwcu. Gilibert. *Fl. Dan. tab.* 170.

Brzoza. Betula.

Kwiaty ſzyszkowe. Samcze; kielich 1-liſtkowy, 3-dzielny, 3-kwiatowy; korona 4-dzielna. Samicze: kielich 1-liſtkowy, 3-dzielny, 2-kwiatowy; ziarno ſkrzydełkowate.

1. Brzoza poſpolita. *B. alba. L.*

Pień w drzewo ogromne wyraſta, białą korą okryty; liście jaiowate, nieco troykątne, zaoſtrzone, drobno-ząbkowane, z wierzchu jasno-zielone, ze ſpodu białawe, za młodu lipkie, z obuſtron gładkie, na długich ogonkach wiszące. Rośnie wſzędzie w lasach, kwitnie w Kwietniu. Drzewo we wſzyſtkich ſwych częściach wielce pożyteczne; drwa daie na opał trwałe y wiele ciepła daiące; Tokarzom y Stelmachom do rozmaitych robot wielce potrzebne; Kora na robienie Dziegciu, ſok na wiosnę płynący na przyiemny y zdrowy Wieśniakom napóy, a liście, ſzyszki, mech nawet na wierzchu rosnący, w Farbierniach zażywaią ſię.

2. Brzoza karłowata. *B. nana. L.*

Krzew dwu-łokciowy, pogięty, gałęziſty; liście okrągłe, wcinane, ząbkowane; ſzyszki kwiatowe bardzo krótkie. Rośnie na błotach torfowych, kwitnie w Kwietniu. *Fl. Dan. tab.* 91.

3. Brzo-

3. Brzoza Olsza. *B. Alnus. L.*

Pień w wysokie drzewo wyrasta; kora na nim szaro-czarniawa, wewnątrz czerwonawa; liście prawie okrągłe, gładkie, lipkie; szypułki gałązkowate; szyszki jaiowate, czarne. Rośnie na nizinach mianowicie nad wodami, kwitnie w Kwietniu. Drzewo na opał, do budowli, stolarzczyzny, wielce zdatne, w wodzie bardzo trwałe, a tém samém na Pale do Upustow, Mostow, Grobel, tudzież pod fundamenta rozmaitych Gmachów na nisk ch mieyscach stawić się maiących, nayspósobnieysze; kora w Garbarniach y Farbierniach zażywa się.

Pokrzywa. Urtica.

Kwiat samczy: kielich 4-listkowy; korona o; pośrzodku miodnik kubkowaty. Samiczy: kielich 2-listkowy; korona o; ziarno 1, gładkie, lśniące.

1. Pokrzywa żegawka. *U. urens. L.*

Pręt prosty, ½-łokciowy; liście jaiowate, naprzeciw-ległe, ogonkowate, ząbkowane; kwiaty drobniuchne, w gronka gęste, prawie bezogonkowe, skupione; cała drobnemi, ostremi, włoskowatemi kolcami tak gęsto okryta, iż za naymnieyszém dotknieniem boleśnie parzy. Rośnie wszędzie, kwitnie przez lato. *Fl. Dan. tab.* 739. W lekarstwach oczyszcza, goi, y mokrz pędzi.

2. Pokrzywa wielka. *U. dioica. L.*

Pręt półtora-łokciowy lub wyższy, czworoboczny, gałęzisty; liście naprzeciw-ległe, ogonkowate, serduszkowate, ząbkowane; kwiaty samcze y samicze na udzielnych roślinach umieszczone, w gronka długie, wiszące, dwudzielne, skupione. Cała roślina ostro-kolącemi szczecinkami okry-

okryta, parzy ciało za dotknieniem. Rośnie wfzędzie w lasach wilgotnych, około domów y płotów. kwitnie w Czerwcu. *Fl. Dan. tab.* 746. Młoda używa fię na zieleninę, dorosłą ususzoną bydło nie gardzi, a pręty należycie uprawione delikatną daią przędzę; w Medycynie wewnątrz sciąga y oczyszcza, zewnątrz zdrętwiałe części porusza, ożywia, a ztąd w Letargu y Paraliżu zdatną być może.

Rzęd pięciopręcikowy.

Rzepień. Xanthium.

Kwiat famczy: kielich ogólny dachówkowaty; korony 1-liftkowe, 5 dzięlne, leykowate; dno łuszczkowate. Samiczy: kielich, pokrywa 2-liftkowa, 2-kwiatowa; korona o; owoc: jagoda fucha, kolcami ofadzona; peftka 2-komorkowa.

1. Rzepień pofpolity. *X. Strumarium. L.*

Pręt profty, ½-łokciowy, gałęzifty; liście ogonkowate, ferduszkowate, okrągławe, y niby trzydzielne, 3-nerwowe; kwiaty w kątach liści: famiczych więcey niż famczych. Rośnie wfzędzie około wsi y miafteczek, kwitnie w Czerwcu. W lekarftwach ma fkutki rozdzielaiące y mokrz pędzące.

Amarant. Amaranthus.

Kwiaty famcze: kielich 3- lub 5-liftkowy; korona o; pręcików 3- lub 5. Samicze: kielich 3- lub 5-liftkowy; korona o; słupkow 3; torebka 1-komorkowa; ziarno jedno.

1. Amarant żminda. *A. Blitum. L.*

Pręt ½-łokciowy, gałęzifty, po ziemi rozesłany;

ny; liście ogonkowate, jaiowate, na przemian-legle, przytępione, blado-zielone, u ſpodu nerwiſte; kwiaty poboczne, kupkami w kątach liści oſadzone. Rośnie w ogrodach y na polach uprawnych, kwitnie w Sierpniu.

Rzęd wielopręcikowy.

Rogatek. Ceratophyllum.

Kwiaty w kątach liści; w oboiey płci kielich wielodzielny, bez korony; w ſamczych pręcików 16-20; w ſamiczych, słupek 1, ziarno 1. nagie.

1. Rogatek podwodny. *C. demerſum. L.*

Pręt długi, gałęziſty, pod wodą rozesłany; liście ciemno-zielone, podwóyno-dwu-dzielne, w gęſte okręgi ſkupione, ząbkami cierniſtemi oſadzone, przez co oſtre ſą na dotknienie; torebka trzema kolcami uzbroiona. Rośnie pod wodą w ſtawach, rzekach y rowach.

2. Rogatek ponurzony. *C. ſubmerſum. L.*

Pręt długi, gałęziſty, w wodzie zanurzony; liśie podwóyno-3-dzielne, mniey niż w poprzedzaiącym gatunku oſtrości maiące; torebki bez kolcow. Rośnie w wodach. *Fl. Dan. tab.* 510.

Orlan. Myriophyllum.

Kwiaty ſamcze: kielich 4-liſtkowy, korona 0; pręcików 8. Samicze: kielich 4-liſtkowy; korona 0; słupków 4; ziarna 4, nagie.

1. Orlan kłosowy. *M. ſpicatum. L.*

Pręty długie, słabe, gałęziſte, w wodzie pływaiące; liście po pięć w okręgi ſkupione, drobnopie-

pierzaſto podzielone; kłos kwiatowy nagi, nad wodę wznieſiony; kwiaty blado-zielonawe, górne wſzyſtkie ſamcze, a dolne ſamicze. Rośnie w wodach ſtoiących, kwitnie w Lipcu. *Fl. D. t.* 681.

2. Orlan okręgowy. *M. verticillatum. L.*

Pręty, podobnie jak w poprzedzaiącym gatunku, długie, w wodzie pływaiące; kłos kwiatowy nad wodę wznieſiony, okręgowy; okręgi wſzyſtkie liśćmi drobnemi aż do wierzchołka oſadzone; kwiaty obopłciowe; liście po 4 w okręgi ſkupione. Rośnie wſzędzie w wodach ſpokoynych, kwitnie w Sierpniu.

Uszyca. Sagittaria.

Kwiaty ſamcze: kielich 3-liſtkowy; korona 3-liſtkowa; pręcików około 24. Samicze: kielich 3-liſtkowy; korona 3-liſtkowa; słupkow wiele; naſiona nagie.

1. Uszyca ſtrzałoliścia. *S ſagittæfolia. L.*

Pręt proſty, nagi, na kilka calów nad wodę wznieſiony; liście długo-ogonkowate, gładkie, ſtrzałkowate, zaoſtrzone; kwiaty białe, ſzypułkowate, po trzy w okręgi ſkupione, ſamcze na wierzchu, ſamicze u ſpodu; pod każdym okręgiem pokrywa z trzech łuszczek jaiowatych, czerwonawych, złożona. Rośnie wſzędzie w jeziorach, ſtawach, y rzekach ſpokoynie płynących, kwitnie w Lipcu. *Fl: Dan. tab.* 172.

Dąb. Quercus.

Kwiaty ſamcze w rzadkie ſzyszki ułożone; kielich prawie 5-dzielny; korona 0; pręcików od 5-10. Kwiaty ſamicze na oczkach liści oſadzo-

dzone; kielich 1-liſtkowy, nie dzielony, chropawy, z czaſem w twardą miſeczkę niby zamieniaiący ſię, trwały; korona 0; słupków 2-5; owoc jaiowaty, żołędzią zwany.

1. Dąb poſpolity. *Q. Robur L.*

Drzewo do wielkiey grubości y wyſokości wyraſtaiące, długowieczne; liście ogonkowate, gładkie, podłużne, wcinane, przy ogonku zwężone, w górze nieco rozſzerzone, poźno na wioſnę ſię rozwijaią, y poźno też opadaią, a na niektórych, mianowicie młodych, uſchłe przez całą zimę trwaią; wſzędzie w Litwie poſpolity, kwitnie w Maju. Drzewo to w Ekonomice y Rękodziełach dla trwałości y mocy ſwey nayużytecznieyſze; Klepka obfitém w kraju naſzym zagranicznego handlu zrzódłem; Kora w Garbarniach naypoſpolitſzym do wyprawy ſkór materyałem; Zołądź dla Wieprzow pożyteczną karmią; a ſame nawet od owadu na liściach pozoſtałe Dębianki zaſadą ſą zwyczayną Inkauſtu y czarnego kolóru w Farbierniach.

Grab. Carpinus.

Kwiaty w ſzyſzkach; Samcze: kielich łuſka włoſkami oſadzona; korona 0; pręcikow 20. Samicze: kielich łuſka podobnież włoſkami oſadzona; korona 0; zarodki 2, każdy z dwóma ſłupkami; Owoc: orzech jajowo-okrągły.

1. Grab poſpolity. *C. Betulus L.*

Drzewo mierney wyſokości; liście ogonkowate, gładkie, nerwiſte, ząbkowane; łuſzczki na ſzyſzkach płaſkie. Rośnie wſzędzie w gęſtych laſach przy nizinach, kwitnie w Maju. Drzewo dla twardości ſwey y trwałości w rozmaitych

Rze-

Rzemiosłach zażywane, a w ogrodach gęſte, piękne y trwałe formuje Szpalery.

Leſzczyna. Corylus.

Kwiaty ſamcze w ſzyſzki długie, walcowate, wiſzące, ſkupione; kielich, łuſka 3-dzielna jednokwiatowa: korona o; pręcikow 8. Kwiaty ſamicze w pączku liściowym zawarte: kielich 2-liſtkowy, roſpierzony; korona o; ſłupkow 2; owoc: orzech jajowaty.

1. Leſzczyna poſpolita. *C. avellana L.*

Krzew gałęziſty, krzaczyſty, do znaczney wyſokości wyraſta; liście ogonkowate, okrągławe, nerwiſte, wyrzynano-ząbkowane, u ſpodu nieco koſmate. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Kwietniu, a w tedy kwiaty ſamicze ſą znaczne przez okazanie ſię na pączkach ſłupkow purpurowych, które po okwitnieniu nikną. Rozmaite tego krzewu odmiany, rozmaite daią Orzechy co do kſztałtu y wielkości; znajome ſą Tureckie, Kałmuckie &c. Z nich wybija ſię oley do ſtołowego użycia bardzo zdatny, a w Malarniach wielce pożyteczny.

Rzęd Jednowiązkowy.

Soſna. Pinus.

Kwiaty ſamcze gronkowate, w kotki ułożone; kielich 4-liſtkowy, korona o; ſamicze w ſzyſzkach: łuſka kielichowa 2-kwiatowa; korona o; ziarna ſkrzydełkowate.

1. Soſna poſpolita. *P. sylveſtris L.*

Drzewo do ogromney wyraſta wyſokości; liście wąſkie, ſzpilkowate, po dwa ſkupione, gładkie,

kie, oſtre, zawſze zielone; ſzyſzki mierne, jajowatę, w początkach zielone, proſto-ſtoiące, potém popielato cynamonowe, w dół zwiſłe, naſiona białawém, lśniącém, błonkowatém ſkrzydełkiem otoczone, wę dwa lata po przekwitnieniu dozrzewaią. Poſpolita wſzędzie y większą część Laſow y Puſzcz Litewſkich ſkłada, kwitnie w Maju y Czerwcu.

Drzewo to, prócz nieſkończoney ſwey użyteczności w opale, Węglach, Tarcicach y wſzelkiego gatunku Budowlach, obfitém nadto bogactw krajowych jeſt zrzódłem; niezmierne albowiem drzewa tego mnóſtwo, pod imieniem Maſztow, Spirow, Balow, &c. do Portow Baltyckich Dzwiną y Niemnem ſpławione, Holendrzy, Anglicy, Francuzi, corocznie zakupuią. Handel zaiſte takowy wart jeſt w ogólney Ekonomice Kraju rządowego na ſię względu, wart oświeconych Dziedzicow pilnego zaſtanowienia, aby to zrzódło bogactw Prowincyi naſzey w krótce przez zbyteczne nim ſzafowanie niebyło wyczerpione.

2. Soſna Jodła. *P. Abies L.*

Drzewo proſte, do kilkudzieſiąt łokci wyſokości wyraſta; gałęzie horyzontalne lub nieco zwiſłe; liście krótkie, drobne, wąſkie, pojedyńcze, tęgie, kolące, zawſze zielone; kwiaty ſamcze w kotki czerwone ſkupione, poziomkom niejakoś podobne, ſamicze w ſzyſzkach długich, z początku zielono-czerwonawych, potém brunatnych, wiſzących. Rośnie w Litwie prawie wſzędzie, a w niektórych Powiatach całe prawie laſy ſą Jodłowe. Drzewo mierney dobroci, w Budowlach ſię zbyt pęka, na opał użyte w ogniu trzeſzczy; Gonty na pokrywanie Domów, smoła w Ekono-

Ff mice

mice do wielorakiego użycia zdatną; naſiona karmią ſą dla Krzywodziobów.

Rzęd Zrosłogłówkowy.

Przeſtęp. Bryonia.

Kwiaty ſamcze: kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; pręcikow 3, dwòch główki ſą zroſłe, trzeciego oddzielna. Samicze: kielich ząbkowany; korona 5-dzielna; ſłupek 4 dzielny; Owoc: jagoda okrągła, wielo-ziarnowa.

1. Przeſtęp poſpolity. *B. alba L.*

Korzeń biały, wielki, wielką oſtrość w ſobie maiący; wić giętka, 5-łokciowa lub wyżſza, na drzewa, dachy, płoty, pnie ſię; liście grudkowato-ſzorſtkie, palczaſte, przedziały zaoſtrzone, ząbkowane; przy każdym ogonku liści wąs ſkręcony; ſzypułki wielo kwiatowe; kwiaty zielonawo-białe, drobne; jagody czarne. Rośnie w laſach w Grodzieńſkim za świadectwem Giliberta, na innych zaś mieyſcach około Wſi y płotow widywałem, kwitnie w Sierpniu. *Fl: Dan: tab:* 813. Roślina podeyrzana, owſzem nieumieiętnie zażyta jeſt wielce ſzkodliwa, gwałtownie żołądek poruſza, zmyſły odbiera y śmierć ſamą zadać może; w rękach jednak mądrego Lekarza jeſt dobrém, rozdzielaiącém y mokrz pędzącém lekarſtwem.

Bania. Cucurbita.

Kwiaty ſamcze: kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; pręcikow 3. Samicze: kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; ſłupek 5-dzielny; naſion brzeg zgrubiały.

Rośli-

Rośliny w tym rodzaju zawarte lubo wszystkie są obce wszędzie się jednak dla wielorakich pożytkow obficie utrzymuią. Pospolitsze są: Dynia, *C. Pepo*; Arbuz, *C. Citrullus*; Tykwa, *C. lagenaria*; &c. Dynia w wielu rozmaitych odmianach utrzymuje się w ogrodach Wieśniaczych, y daje Pospólstwu dość zdrowy y posilny pokarm; Arbuz utrzymuje się w kosztownieyszych ogrodach pospolicie pod imieniem *Kawonu*, y zdrowym y chłodzącym jest owocem; Tykwa nie ma inney użyteczności prócz rozmaitych naczyń, które z uschłey robić się mogą. Nasiona wszystkich tych gatunkow na mleko utarte maią w Medycynie skutki chłodzące.

Ogórek. Cucumis.

Kwiaty samcze: kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; pręcikow 3. Samicze: kielich 5-zęby; korona 5-dzielna; słupek 3-dzielny; nasion brzeg ostry.

Rodzay ten podobnież cały obcy, w ogrodach utrzymywany, dwa pospolitsze u nas ma gatunki: Ogórek pospolity, *C. sativus*, y Melon, *C. Melo*. Ogórkow rozmaite są odmiany: Holenderskie, białe, zielone &c. używaią się solone, kwaszone, y niekiedy surowe a użycie ich zawsze chłodzi y apetyt sprawuje. Melony nie tak są pospolite y większego około siebie potrzebuią starania; są zwane Kantalupy siatkowe, żebrowe &c. wszystkich zapach przyjemny, smak słodki, użycie orzeźwia y chłodzi. Mleko z nasion tak Melonowych jak Ogórkowych podobnież jest chłodzące.

KLASSA XXII.

ODDZIELNOPŁCIOWA NA DWOCH ROSLINACH.

(*DIOECIA*)

(*Kwiaty osobno samcze, a osobno samicze nad dwóch różnych Roślinach.*)

Rzęd Dwupręcikowy.

Wierzba. Salix. Kwiaty szyszkowe; samcze: korona o; pręcików 2-5. Samicze: korona o; znamion 2; torebka 2-łupinowa: nasiona w puchu.

Rzęd Trzypręcikowy.

Bagnówka. Empetrum. Kwiat Samczy: kielich 3-dzielny; korona 3-listkowa. Samiczy: kielich 3-dzielny; korona 3-listkowa; pręcikow 9; owoc: jagoda 9-ziarnowa.

Rzęd Czteropręcikowy.

Jemioła. Viscum. Kwiat samczy: kielich 4-dzielny; korona o. Samiczy: kielich 4-listkowy; korona o; znamie przytępione; owoc: jagoda 1-ziarnowa, podkwiatowa.

Rzęd Pięciopręcikowy.

Konopia. Cannabis. Kwiat Samczy: kielich 5-dzielny; korona o. Samiczy: kielich 1-listkowy; korona o; słupkow 2.

Chmiel. Humulus. Kwiat Samczy: kielich 5-listkowy; korona o. Samiczy: kielich 1-listkowy; korona o; słupkow 2; nasiona skrzydełkowate.

Szpinak. Spinacia. Kwiat Samczy: kielich 5-dzielny,

ny; korona o. Samiczy: kielich 4-dzielny; korona o; słupkow 4; ziarno 1, w kielichu.

RZĘD OŚMIOPRĘCIKOWY.

Topola. Populus. Kwiaty szyszkowe; Samcze: korona o; miodnik jajowaty; pręcikow 8-16. Samicze: korona o; znamie 4-dzielne; torebka 2-łupinowa; nasiona w puchu.

RZĘD DZIEWIĘCIOPRĘCIKOWY.

Szczyr. Mercurialis. Kwiat Samczy: kielich 3-dzielny; korona o; pręcikow 9-12. Samiczy: kielich 3-dzielny; korona o; słupkow 2; torebka 2-komorkowa.

Żabiściek. Hydrocharis. Kwiat Samczy: kielich 3-listkowy; korona 3-listkowa. Samiczy: kielich 3-listkowy; korona 3-listkowa; słupkow 6; torebka podkwiatowa, 6-komorkowa.

RZĘD JEDNOWIĄZKOWY.

Jałowiec. Juniperus. Kwiat Samczy: korona o; pręcikow 3. Samiczy: kielich 3 dzielny; korona 3-listkowa; słupkow 3; Owoc: jagoda podkwiatowa, 3-ziarnowa.

Cis. Taxus. Kwiat Samczy: kielich 4-listkowy; korona o; główki pyłkowe 8-dzielne. Samiczy: kielich 4-listkowy; korona o; znamie 1-ziarnowe.

RZĘD DWUPRĘCIKOWY.

Wierzba. Salix.

Kwiaty Samcze y Samicze w szyszkach łuszczkowa-

kowatych, bez korony; u Samczych liczba pręcikow rozmaita, od 1-5, a między nimi u ſpodu gruczołek miodnikowy; u Samiczych ſłupek 2-dzielny; torebki 1-komorkowe, 2-łuſkowe; naſiona puchem okryte.

1. Liście gładkie, ząbkowane, przysadkami opatrzone.

1. Wierzba krucha. *S. fragilis L.*

Drzewo grube y wyſokie, gałęziſte; gałęzie bardzo kruche; liście na cal ſzerokie, a na kilka calow długie, gładkie, lancetowate, zaoſtrzone, ząbkowane; ogonki gruczołkowate, u ſpodu przyſadkami ząbkowanemi opatrzone; kwiaty ſamcze 2-pręcikowe. Rośnie wſzędzie w laſach y nad wodami, kwitnie na końcu Kwietnia.

2. Wierzba migdałowa. *S. amygdalina L.*

Drzewo mierney wyſokości, gałęzie gładkie, giętkie, czerwonawe; liście długie, lancetowate, gładkie, ząbkowane, ogonki czerwone bez gruczołkow, przyſadkami czworobocznemi, ząbkowanemi, opatrzone; kwiaty ſamcze dwupręcikowe. Rośnie wſzędzie na nizinach, kwitnie w Maju.

3. Wierzba Łoza. *S. triandra L.*

Drzewo mierne, krzaczyſte: gałęzie gibkie; liście tęgie, lancetowate, zaoſtrzone, gładkie, ząbkowane, blade, ze ſpodu prawie białe: przyſadki przy ogonkach drobne, ſerduſzkowate, ząbkowane; kwiaty ſamcze trzy-pręcikowe. Rośnie wſzędzie na mokrych mieyſcach, kwitnie w Maju.

2. Liście gładkie, ząbkowane, bez przyſadek.

4. Wierz-

4. Wierzba czerwona. *L. S. purpurea L.*

Pień nifki: gałęzie długie, profte, czarniawą lub czerwoną korą pokryte; liście długie, wąfkie, lancetowate, gładkie, drobno-ząbkowane, dolne naprzeciw-górne, naprzemian-ległe; kwiaty famcze jedno-pręcikowe. Rośnie prawie wfzędzie na nizinach, kwitnie w Maju.

5. Wierzba łozina. *S. pentandra L.*

Pień mierney wyfokości; gałęzie żółto-czerwonawe; liście fzerokie, lancetowate, zaoftrzone, ząbkowane, lśniące, gładkie; ogonek dwóma białemi gruczołkami ofadzony; kwiaty famcze pięć-pręcikowe. Rośnie na mokrych mieyfcach, kwitnie w Maju.

6. Wierzba Złotowierzb. *S. Vitellina L.*

Krzew około pięciu łokci wyfoki; gałęzie cięgkie, długie, profte, bardzo gibkie, żółto-czerwonawe; liście wąfkie, długie, kończato-lancetowate, drobno-ząbkowane, z wierzchu zielone, ze fpodu białawe, ogonki bez gruczołkow; kwiaty famcze 2-pręcikowe. Rośnie około Wilna nad Wilenką na Popławach, kwitnie w Maju. Z gałęzi piękne y delikatne robią fię kofzyki.

3. *Liście kofmate, mało ząbkowane, jajowate.*

7. Wierzba Iwa *S. Caprea L.*

Drzewo mierney wyfokości, kora na nim fiwa; liście fzerokie, iaiowate, chropawe, z wierzchu blado zielone, ze fpodu białawe, kofmate, na brzegach nieco pomarfzczone, z rzadka ząbkowane; ogonki na młodych gałązkach przyfadkami krótko -trwałemi opatrzone. Rośnie

wfzę-

wſzędzie w laſach, kwitnie w Maiu. Kotki iaiowate wcześnie ſię na wioſnę pokazuią.

4. *Liście koſmate, mało ząbkowane, lancetowate.*

8. Wierzba biała. *S. alba L.*

Drzewo do wielkiey wyſokości wyraſta, kora na nim twarda, popękana, na gałązkach gładka, zielonawa; liście lancetowate, zaoſtrzone, ząbkowane, ząbki dolne gruczołkowate, z wierzchu blado zielone, ze ſpodu ſrebrzyſto-wełniſte, młodſze z obuſtron koſmate. W laſach roſnącey dzikonie widziałem, ſadzi ſię nadrogach y groblach około wſi y dworów, kwitnie w Kwietniu.

9. Wierzba Witwa. *S. viminalis L.*

Drzewo około óśmiu łokci wyſokości: gałęzie długie, proſte, ſiwo-zielonawe; liście wąſkie, lancetowate, około 4 calow długie, a ledwo na 3 lub 4. linie ſzerokie, gładkie y zielone z wierzchu. ſrebrzyſto-włoſiſte ze ſpodu. y ledwo znacznie ząbkowane, młodych brzeżki zewnątrz odgięte. Rośnie pod Wilnem nad Wilenką na Popławach, kwitnie w Kwietniu.

5. *Liście nie ząbkowane, koſmate, jajowate.*

10. Wierzba okrągło-liścia. *S. aurita L.*

Krzew niſki: gałęzie u ſpodu gładkie, na wierzchu koſmate; liście iaiowate, okrągławe, nie ząbkowane, z obuſtron koſmate, przyſadkami opatrzone. Rośnie w Grodzienſkim y na Podlaſiu.

11. Wierzba Rokita. *S. arenaria L.*

Krzew gęſto y niſko zaraſtaiący, u ſpodu pochy-

chwły; gałązki gładkie, ciemno-czerwone; liście drobne, iajowate, zaoſtrzone, nie ząbkowane, krótko ogonkowate, z wierzchu nieco koſmate, ze ſpodu wełniſto ſrebrzyſte. Rośnie w zaroślach, y na piaſkach w Lidzkim y Grodzienſkim, kwitnie w Maiu.

6. *Liście nieząbkowane, koſmate, lancetowate.*

12. Wierzba Rokicina. *S. Incubacea L.*

Krzew niſki, gałęziſty; kora brudna lub czerwonawa, młode gałązki koſmate; liście ellyptyczno-lancetowate, z wierzchu gładkie, ciemno-zielone, ze ſpodu wełniſto-ſrebrzyſte, nie ząbkowane, przysadki iaiowate, zaoſtrzone. Rośnie na niſkich y ſuchych paſtwiſkach w Lidzkim, kwitnie w Maiu.

13. Wierzba Rozmarynowa. *S. Roſmarinifolia. L.*

Krzew niſki, u ſpodu na ziemi leżący; gałęzie brudne, liścmi okryte, młode białawo-koſmate; liście drobne, wąſkie, z wierzchu gładkie, ze ſpodu biało-koſmate, bezogonkowe; kotki krótkie, bezſzypułkowe. Rośnie na paſtwiſkach y w zaroślach w Lidzkim, Wołkowyſkim, &c.

RZĘD TRZYPRĘCIKOWY.

Bagnówka. Empetrum.

Kwiaty ſameze: kielich 3-dzielny; korona 3-liſtkowa; pręciki długie. Samicze: kielich 3-dzielny; korona 3-liſtkowa; ſłupkow 9. Owoc: iagoda 9-ziarnowa.

1. Bagnówka Małpia Iagoda. *E. nigrum L.*

Krzewinka gałęziſta, po ziemi rozeſłana, pół-

łok-

łokciowa: liście drobne, liczne, podługowate, nieząbkowane, zawſze zielone, po trzy ſkupione; kwiaty drobne, zielonawe, bezſzypułkowe, w kątach liści oſadzone; Iagody okrągławe, czarne. Rośnie na błotach torfowych, kwitnie w Maiu y w Czerwcu. Poſpólſtwo iagod poniekąd używa, lubo to użycie zawrót głowy na czas nieiaki ſprawuie.

RZĘD CZTEROPRĘCIKOWY.

Iemioła. Viſcum.

Kwiaty ſamcze: kielich 4-dzielny, bez korony y pręcikow; główki pyłkowe 4. do kielicha przyroſłe. Samicze: kielich 4-liſtkowy; korony y ſłupka nie ma; iagoda iedno-ziarnowa, ziarno ſerduſzkowate.

1. Iemioła poſpolita. *V. album L.*

Roślina paſorzytna, gałęziſta, cała żółtawo-zielona; liście naprzeciwległe, lancetowate, przytępione, tęgie, grube; kwiaty w kątach gałęzi, bezſzypułkowe, po 2 lub 3. ſkupione; iagody białe, pełne kleiſtego ſoku. Rośnie na Brzozach y Dębach, kwitnie w Marcu y w Kwietniu. Iagody Iemioły Kwiczołom ulubiony pokarm, a ziarna nie ſtrawione z gnoiem ich w nayodleglेyſze ſtrony roznoſzone y rozſiewane bywaią; Ptaſzniey uzywaią iagod do robienia Lepu.

RZĘD PIĘCIOPRĘCIKOWY.

Konopia. Cannabis.

Kwiaty ſamcze: Kielich 5-dzielny; korona o. Samicze: kielich 1-liſtkowy, z boku otwarty; koro-

korona o; słupkow 2; ziarno 2-łuskowe, w kielichu zamknione.

1. Konopia pospolita. *C. sativa L.*

Pręt prosty, nieco kosmaty; liście palczaste, ząbkowane. Roślina początkowie obca, wszędzie dla swey pożyteczności obficie utrzymywana; zapach, osobliwie kwiatow samczych, iest tęgi; z nasion oley do palenia bardzo dobry, a pospólstwu y do iedzenia wielce zdatny; włokno wyrabia się na nicie, liny, powrozy, &c. lub pod imieniem Pienki obfitym y szacownym handlu staie się Materyałem.

Chmiel. Humulus.

Kwiaty samcze: kielich 5-listkowy; korona o. Samicze: kielich 1-listkowy ukośnie otwarty; korona o; słupki 2. ziarno 1. w kielichu listkowym.

1. Chmiel pospolity. *H. Lupulus L.*

Wić słaba, około drzew, płotow, y innych Roślin wiie się; liście szorstkie, ogonkowate, naprzeciwległe, serduszkowate, ząbkowane, 3-dzielne; kwiaty samicze w główki skupione mocny y dość przyiemny zapach daią; główną są zasadą wszelkiego Piwa, y szacownym w Ekonomice produktem. Rośnie dziko w lasach mokrych, y w udzielnych Sadach obficie wszędzie się utrzymuie.

Szpinak. Spinacia.

Kwiat samczy: kielich 5-dzielny; korona o. Samiczy: kielich 5-dzielny; korona o; słupkow 4. ziarno 1. w kielichu.

1. Szpi-

1. Szpinak pospolity. *S. oleracea L.*

Pręt prosty, półłokciowy, gałęzisty, bruzdowany; liście ogonkowate, gładkie, miętkie zaostrzone, całe, lub nieco przy szypułce wcinane. Roślina obca w iarzynnych ogrodach utrzymywana, daie pokarm delikatny, letki, żołądek rozwalniaiący, czyszczący.

RZĘD OSMIOPRĘCIKOWY.

Topola. Populus.

Kwiaty płci oboiey w szyszki skupione; Samcze: kielich, łuska poszarpana; korona wydęta, ukośna, nie dzielona. Samicze: kielich y korona taż sama; znamie 4-dzielne; torebka 2-komorkowa; ziarna liczne, w puchu ukryte.

1. Topola biała. *P. alba L.*

Drzewo okazałe y pięknie rozrastaiące; liście wielkie, okrągławe, kątowato-ząbkowane, z wierzchu gładkie, zielone, ze spodu zupełnie białe. Rośnie dziko na niektórych mieyscach około Wilna, początkowie iednak obcą być się zdaie, kwitnie w Maiu.

2. Topola Sokora. *P. nigra L.*

Drzewo wysokie, okazałe; pączki liściowe lipkim y pachnącym okryte balsamem; liście troykątne, od ogonka okrągławe, od wierzchu zaostrzone, z obustron zielone y gładkie, ząbkowane. Rośnie dziko poniekąd na niektórych mieyscach około wsi, ale początkowie obcą być się zdaie, kwitnie w Kwietniu. Z pączków kwiatowych tey Topoli robi się maść żywiczna, goiąca, w

Apte-

Aptekach pod nazwiſkiem *Unguentum populeum* znaioma.

3. Topola Oſina. *P. Tremula L.*

Drzewo grube y wyſokie: liście okrągławe, z wierzchu zielone, ze ſpodu popielate, z obuſtron gładkie, ząbkowane, ogonki ich pod wierzchem ſpłaſzczone, tak iż od naymnieyſzego powiewu łacno ſię poruſzaią, y w uſtawicznym prawie ſą ruchu. Rośnie wſzędzie w laſach Litewſkich, kwitnie w Kwietniu. Drzewo miętkie, nie trwałe, na opał tylko y na Potaſz zdatne.

RZĘD DZIEWIĘCIOPRĘCIKOWY.

Szczyr. Mercurialis.

Kwiaty ſamcze: kielich 3-dzielny; korona 0; pręcikow od 9. do 12; główki pyłkowe okrągłe, dwoiſte. Samicze: kielich 3-dzielny; korona 0: ſłupki 2: torebka 2-komorkowa, dwuziarnowa.

1. Szczyr trwały. *M. perennis L.*

Pręt proſty, nie gałęziſty, półłokciowy, ſzorſtki, gęſto krótkiemi włoſkami okryty; liście wielkie, iaiowo-lancetowatę, zaoſtrzone, ząbkowane, ciemno-zielone, krótko-ogonkowate, ſzorſtkie. Rośnie w zaroślach y ogrodach opuſzczonych, znaydowałem pod Zakretem y na innych mieyſcach około Wilna, kwitnie w Maiu. *Fl: Dan: tab:* 400. Roślina podeyrzana, owcom y Ludziom ſzkodliwa.

2. Szczyr roczny. *M. annua. L.*

Pręt proſty, prawie łokciowy, gładki, gałęziſty

stys liście jaiowo-lancetowate, zaostrzone, ząbkowane, jasno-zielone; kwiaty samcze w kłosy prosto-stoiące skupione; samicze bezszypułkowe, po dwa w kątach liści osadzone. Rośnie w ogrodach opuszczonych, kwitnie w Maiu. W lekarstwach ma skutki rozmiękczaiące y bole uśmierzaiące.

Zabiściek. Hydrocharis.

Kwiaty samcze: pochewka 2-liściowa; kielich 3-dzielny; korona 3-listkowa; pręcików 9, z tych trzy śrzednie słupek na sobie maią. Samicze: kielich 3-dzielny; korona 3-listkowa; słupków 6; torebka 6-komorkowa, wieloziarnowa, podkielichowa.

1. Zabiściek okrągłoliści. *H. Morsus ranae. L.*

Pręt w wodzie zanurzony; liście długo-ogonkowate po wodzie pływaią, tęgie, okrągławe, nerkowate; szypułki z kątów liści z pochewek dwu-liściowych wyrastaią; kwiaty białe, listki korony okrągławe, u spodu żółte. Rośnie wszędzie na wodach spokoynych y stoiących, kwitnie w Lipcu. *Fl. Dan. tab.* 878.

Rzęd jednowiązkowy.

Jałowiec. Juniperus.

Kwiaty samcze w kotkach jaiowatych, łuskowych, bezogonkowych: korona 0; pręcików 3. Samicze: kielich 3-dzielny; korona 3-listkowa, łuskowata; słupków 3; owoc jagoda okrągła, 3-ziarnowa.

1. Jałowiec pospolity. *J. communis. L.*

Krzew pospolicie niski, krzaczysto zarastaiący, chyba

chyba pielęgnowany w wysokie y piękne wyrasta drzewko; liście bardzo drobne, wąskie, ostre, kolące, po trzy skupione, rynienkowate; jagody okrągłe, z początku zielone, dozrzałe czarne. Rośnie wszędzie w Litwie, nayobficiey w Powiecie Wołkowyskim. Drzewa Jałowcowego zapach przyiemny y kolor piękny zdatném je czynią do rozmaitych delikatnych Tokarskich y Stolarskich robot. Jagody w Medycynie wielce pożyteczne: mokrz pędzą, wiatry poruszaią, zamulania otwieraią, rozdzielaią, y są pospolitém, dość przyiemném w domach kadzidłem, a Kwiczołów ulubionym pokarmem. Drzewo poty sprawuie, y twierdzą niektórzy, że w potrzebie mieysce Gwajaku zastąpić może.

Cis. Taxus.

Kwiaty samcze: kielich 3-listkowy, pączkowy; korona o; pręciki liczne, główki pyłkowe tarczowate, ośmio-dzielne. Samicze: kielich 3-listkowy, pączkowy; korona o; ziarno jedno w jagodnym kielichu.

1. Cis pospolity. *T. baccata. L.*

Drzewo do znaczney grubości y wysokości wyrasta; liście szpilkowe, gęsto skupione, lśniące, ciemno y zawsze zielone; owoc: jagody czerwone, soczyste, podługowate. Ma dziko rość w Puszczach Rzeczyckich y na Pruskiey granicy, ja w ogrodach tylko widywałem, kwitnie w Kwietniu. Drzewo piękne, czerwonawe, do rozmaitych delikatnych Stolarskich y Tokarskich robot zdatne. Pospólstwo je prawie wszędzie poczytuie za skuteczne na ukąszenie od wściekłego zwierza.

KLASSA

KLASSA XXIII.

POMIESZANOPŁCIOWA.

(*POLYGAMIA.*)

Rzęd I. *Kwiaty obopłciowe y oddzielnopłciowe na teyże Roślinie.*

Ciemierzyca. Veratrum. Kwiat obopłciowy: kielich o; korona 6-liſtkowa; pręcików 6; słupków 3; torebki 3. Samczy: kielich o; korona 6-liſtkowa; pręcików 6.

Palczatka. Andropogon. Kwiat obopłciowy: plewa 1-kwiatowa; korona: plewa u ſpodu ościſtą; pręcików 3; słupków 2; ziarno 1. Samczy: Plewa jednowiatowa; plewa korony u ſpodu ościſta; pręcików 3.

Kłosówka. Holcus. Kwiat obopłciowy: Plewa 1-2-kwiatowa; korona 2-plewowa; pręcików 3; słupków 2; ziarno 1. Samczy: plewa 1-kwiatowa; korona 2-plewowa; pręcików 3.

Tyrlicz. Valantia. Kwiat obopłciowy: kielich o; korona 4-dzielna; pręcików 4; słupek 2-dzielny; ziarno 1. Samczy: kielich o; korona 3-l. 4-dzielna; pręcików 3 lub 4

Pomurnik. Parietaria. Kwiat obopłciowy: kielich 4-dzielny; korona o; pręcików 4; słupek 1; ziarno 1 Samiczy: kielich 4-dzielny; korona o; słupek 1; ziarno 1.

Łoboda. Atriplex. Kwiat obopłciowy: kielich 5-liſtkowy; korona o; pręcików 5; słupek 2-dzielny; ziarno 1. Samiczy: kielich 2-liſtkowy; korona o; słupek 2-dzielny; ziarno 1.

Klon. Acer. Kwiat obopłciowy: kielich 5-dzielny; korona 5-liſtkowa; pręcików 8; słupki 2; naſiona 2, ſkrzydełkowate. Samczy: kielich 5-dzielny; korona 5-liſtkowa; pręcików 8.

RZĘD II. *Kwiáty obopłciowe y oddzielnopłciowe na róźnych Roślinach.*

Jesion. Fraxinus. Kwiat obopłciowy: kielich o, lub 4-dzielny; korona o, lub 4-listkowa; pręcików 2; słupek 1; ziarno 1. Samiczy: kielich o, lub 4-dzielny; korona o, lub 4-listkowa; słupek 1; ziarno 1.

RZĘD I. *Kwiaty obopłciowe y oddzielnopłciowe na teyże Roślinie.*

Ciemierzyca. Veratrum.

Kwiaty obopłciowe: kielich o; korona 6-listkowa; pręcików 6; słupków 3; torebki 3, wieloziarnowe. Kwiaty samcze: kielich o; korona 6-listkowa; pręcików 6; słupka znaczek tylko.

1. Ciemierzyca biała. *V. album. L.*

Pręt półtora-łokciowy lub wyższy, prosty, niegałęzisty; na wierzchu wiecha kwiatów zielonawo-białych, z których wyższe są obopłciowe, dolne zaś samcze tylko; korony prosto stoiące; liście wielkie, szerokie, jaiowo-lancetowate, nerwiste, bezszypułkowe; korzeń: główka mierna, mnóstwem drobnych korzonków otoczona. Na Polesiu na łąkach pospolita, w Litwie rzadka, znaydowałem w Lidzkim około Dzitwy, kwitnie w Lipcu. *Iacq. Fl. Austr. tab.* 335. Roślina jadowita, we wszelkiém użyciu wielce szkodliwa; wewnątrz użyta żołądek zapala, gwałtowne womity, nieznośne we wnętrznościach bole, y krwawe stolce sprawuie; a jeśli się prędko nie zapobieży, czkawka, utrata zmysłów, zimne poty y

 śmierć

śmierć ſama w krótce naſtępuie; tak dalece, iż nie można ſię dość wydziwić, z iaką śmiałością Pospólſtwo przeciwko czarom oney używa! przypisać to trzeba mocnym konſtytucyom, iż użycie to na ſamych tylko gwałtownych kończy ſię womitach. Proszek w nos wciągniony gwałtowne konwulſyine ſprawuie kichanie.

2. Ciemierzyca czarna. *V. nigrum. L.* We wſzyſtkim poprzedzaiącemu gatunkowi podobna; kwiaty ſą tylko czarno-czerwone, w których korony zupełnie otwarte, a ſzypułki nieco koſmate. X. Kluk około Lublina znaydował. *Iacq. Fl. Auſtr. tab.* 336. Skutki te ſame co poprzedzaiącey.

Palczatka. Andropogon.

Kwiaty obopłciowe: kielich, plewa jednokwiatowa; korona, plewa u ſpodu ościſta; pręcikow 3; słupkow 2; ziarno 1. Kwiaty ſamcze: kielich y korona jak w obopłciowych; pręcików 3.

1. Palczatka łąkowa. *A. Iſchæmum. L.*

Zdzbło łokciowe, kolankowate; liście miętkie, koſmate; kłosy po kilka razem palczaſto ſkupione; kwiaty obopłciowe bezſzypułkowe, ſamcze ſzypułkowate. Rośnie na polach y łąkach, kwitnie w Lipcu. *Iacq. Fl. Auſtr. tab.* 348. *Schreb. gram. p. 2. tab.* 33.

Kłosówka. Holcus.

Kwiaty obopłciowe: kielich, plewa 1- lub 2-kwiatowa; korona, plewa ościſta; pręcików 3; słupków 2; ziarno 1. Kwiaty ſamcze: kielich 2-plewowy; korona 0; pręcików 3.

1. Kłosówka miętka. *H. mollis. L.*

Zdzbło

Zdzbło prawie łokciowe, kolankowate, przy każdém kolanku kosmate; liście na dwie liniie szerokie; wiecha kwiatowa w kłos nieco ściśniona, z początku biaława, potém fioletowa; plewy kielichowe prawie gładkie, zaostrzone, na grzbiecie y brzegach nieco włoskami osadzone, w reszcie gładkie; kwiat obopłciowy bez ości, w jednopłciowym ość kolankowata. Rośnie na łąkach y pastwiskach, kwitnie przez lato. *Schreb. gram. tab.* 20. *f.* 2. Ten y następuiący gatunek trawy iest dla Bydła przyiemną paszą.

2. Kłosówka wełnista. *H. lanatus. L.*

Zdzbło łokciowe lub nieco wyższe, proste, kolankowate; liście na 2 lub 3 liniie szerokie, miętkie, y mianowicie na pochewkach wełnisto-kosmate; wiecha w kłos sciśniona, z początku biała, potém fioletowa; plewy kielichowe kosmate; kwiat obopłciowy bez ości, samczy ma ość zakrzywioną. Rośnie na łąkach suchych y pastwiskach, kwitnie przez lato. *Schreb. gram. tab.* 20. *f.* 1.

Tyrlicz. Valantia.

Kwiaty obopłciowe: kielich o; korona 4-dzielna; pręcików 4; słupek 1, dwu-dzielny; ziarno 1. Kwiaty samcze: kielich o; korona 3-lub 4-dzielna; pręcików 3; słupek nie znaczny.

1. Tyrlicz krzyżowy. *V. cruciata. L.*

Pręt prosty, ¼-łokciowy, kosmaty; liście po cztery w okręgi skupione, jaiowate, kosmate, bezogonkowe, 3-nerwowe; kwiaty drobne, zielonożółtawe, 4-dzielne; szypułki po kilka skupione, a każda dwóma listkami opatrzona. Rośnie w zaroślach, kwitnie w Czerwcu. Zapach tey Rośliny tęgi, w lekarstwach ściąga y goi.

2. Tyrlicz gładki. *V. glabra, L.*

Pręt proſty, ½-łokciowy; liście jaiowate, w okręgi ułożone, gładkie, na brzegach włoſkami oſadzone; ſzypułki 2-dzielne, bez-liściowe; kwiaty 4-dzielne, żółte. Rośnie w zaroślach wilgotnych, kwitnie w Czerwcu.

Pomurnik. Parietaria.

Kwiaty obopłciowe: kielich 4-dzielny; korona o; pręcików 4; słupek 1; ziarno 1, podłużne. Kwiaty ſamicze: kielich 4-dzielny; korona o; pręciki o; słupek 1; ziarno 1, podłużne.

1. Pomurnik lekarſki. *P. officinalis. L.*

Pręt proſty, łokciowy, nieco koſmaty, w dole gałęziſty, cały liśćmi okryty; liście na przemianległe, ogonkowate, jaiowo-lancetowate, zaoſtrzone, z wierzchu *lśniące*, ze ſpodu koſmate y nerwiſte; kwiaty drobne, w kątach liści ſkupione; ſzypułki 2-dzielne; kielichy 2-liſtkowe. Rośnie na Podlasiu około wsi, y w rozwalinach ſtarych murow, kwitnie w Lipcu. X. Kluk. *Fl. Dan. tab.* 521. W lekarſtwach ma ſkutki rozmiękczaiące, chłodzące; mokrz pędzi.

Łoboda. Atriplex.

Kwiaty obopłciowe: kielich 5-liſtkowy; korona o; pręcików 5; słupek 2-dzielny. Kwiaty ſamicze: kielich 2-liſtkowy; korona o; słupek 2-dzielny; ziarno 1, spłaszczone.

1. Łoboda koſmata. *A. laciniata. L.*

Pręt proſty, nieco pochyły, ¼-łokciowy, u ſpodu czerwonawy, w górze biały, wełniſty; liście ogonkowate, białawe, z obuſtron mączaſte, dolne

ne na przeciw-ległe, jaiowate, kątowate, górne naprzemian-ległe, troykątne, ząbkowane, y niby poszarpane na brzegach; łuſki naſienne gładkie, prawie czworoboczne. Rośnie, za świadectwem Giliberta, w Grodzieńſkim na polach uprawnych między zbożem, kwitnie w Lipcu.

2. Łoboda rozłożyſta. *A. patula L.*

Pręt łokciowy, gałęziſty, gładki, pochyły, lub zupełnie po ziemi rozeſłany; liście naprzemian-ległe, dolne ſtrzałkowate, górne wąſko-lancetowate, z rzadka y nieznacznie ząbkowane, lub zupełnie całe; kwiaty drobne, w kłoſy wierzchołkowe ſkupione; łuſki ziarnowe na grzbiecie ząbkowane. Rośnie wſzędzie na gruntach uprawnych, kwitnie w Lipcu.

3. Łoboda Mączyniec. *A. haſtata L.*

Pręt proſty, kątowaty, gałęziſty, prawie łokciowy; liście ogonkowate, ſzerokie, troykątne, ſtrzałkowate, gładkie, ząbkowane; łuſki naſienne wielkie, troykątne, ząbkowane y prawie wcinane. Rośnie w ogrodach, kwitnie w Lipcu. Łoboda ogrodowa, *Atr: hortenſis*, w ogrodach jarzynnych ſię utrzymuje.

Klon. Acer.

Kwiaty obopłciowe: kielich 5-dzielny; korona 5-liſtkowa; pręcikow 8; ſłupek 1; torebki 2 lub 3, jedno-ziarnowe, ſkrzydełkowate. Kwiaty ſamcze: kielich 5-dzielny; korona 5-liſtkowa; pręcikow 8.

1. Klon poſpolity. *A. Pſeudoplatanus L.*

Drzewo wyſokie y dość grube; liście gładkie, ogonkowate, naprzeciw-ległe, 5-klapkowe, nierównie

równie ząbkowane; kwiaty żółtawe, gronkowate. Rośnie wſzędzie w laſach Litewſkich, kwitnie w Maju. Pień w Kwietniu przecięty daje ſok czyſty, ſłodki, z którego Poſpólſtwo przez fermentacyą przyiemny y trwały kwas robi. Drzewo dla twardości ſwey y gładkości do rozmaitych Stolarſkich y Tokarſkich robot zdatne, a dla piękności liści y gęſtego rozraſtania ſię gałęzi, około dróg y Domow dla cienia zaſadza ſię.

2. Klon krzewowy. *A. campeſtre L.*

Gatunek dziko rosnący krzewem tylko wyſokim prawdziwie nazwać ſię może; liście naprzeciw-ległe, ogonkowate, gładkie, 3-klapkowe, tępe, wcinane; kwiaty żółtawe, gronkowate. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Maju.

Rzęd II. *Kwiaty obopłciowe y oddzielnopłciowe na różnych roślinach.*

Jesion. Fraxinus.

Kwiaty obopłciowe: kielich 0, lub 4-dzielny; korona 0, lub 4-liſtkowa; pręciki 2, ſłupek 1; ziarno lancetowate. Kwiaty ſamicze: ſłupek 1. lancetowaty.

1. Jeſion poſpolity. *F. excelſior L.*

Drzewo proſte, wyſokie: gałęzie naprzeciw-legle; liście nieparzyſto-pierzaſte, liſtki naprzemian-legle, ciemno-zielone, ząbkowane; kwiaty obopłciowe z ſamiczemi pomieſzane. Rośnie wſzędzie w laſach, kwitnie w Maju. Drzewo pięknie ſłdrowane do rozmaitych Stolarſkich y Tokarſkich robot ſię zażywa.

KLASSA XXIV. SKRYTOPŁCIOWA.

(*CRYPTOGAMIA*)

Rzęd I. Paprocie.

Skrzyp. Equifetum. Kłos rozpierzchły: owocowanie tarczykowate u fpodu fię otwieraiace.

Nafięzrzał. Ophioglofsum. Kłos kolankowaty, dwurządkowy, kolanka w poprzek fię otwieraią.

Podezrzoń. Ofmunda. Kłos gronkowy; owocowanie okrągłe.

Podkolan. Acroftichum. Owocowanie pod poftacią plamy cały liść u fpodu zaymuje.

Paproć. Polypodium. Owocowanie w kropkach oddzielnych, okrągławych, na fpodzie liści.

Stonogowiec. Afplenium. Owocowanie w liaije na fpodzie liści rozrzucone.

Zgafiewka. Pteris. Owocowanie liniami na brzegach dolney powierzchni liści.

Rzęd II. Mchy.

Widłak. Lycopodium. Główka dwu-łupinowa, bezfzypułkowa, bez pokrywki.

Torfowiec. Sphagnum. Główka nakryta; otwor gładki.

Płonnik. Polytrichum. Główka nakryta, na kolanku ofadzona; czepek kofmaty; gwiazdka famicza na udzielney roślinie.

Merzyk. Mnium. Główka Samcza nakryta; czepek gładki; główka famicza naga, pyłkiem ofypana, oddalona.

Brodek. Phafcum. Główka nakryta; otwor włofkami ofadzony.

Kno-

Knotnik. Bryum. Główka nakryta; czepek gładki; ſzypułka z kolanka na wierzchołku pręta wyraſta.

Rokiet. Hypnum. Główka nakryta; czepek gładki; ſzypułka na boku z pomiędzy liſtkow wyraſta.

Zdrojek. Fontinalis. Główka nakryta, bezſzypułkowa, liſtkami dachówkowatemi otulona.

Rzęd III. Porosty.

Poroſtnica. Marchantia. Kwiaty ſamcze; kielich tarczykowy, u ſpodu okryty; korony 1-liſtkowe, główki wielo-dzielne. Kwiaty ſamicze; kielich bezſzypułkowy, dzwonkowaty, wielo-naſienny.

Mſzyca. Jungermania. Kwiat ſamczy ſzypułkowaty, nagi; główka 4-łupinowa. Samiczy: bezſzypułkowy, nagi, naſiona okrągławe.

Meſzek. Riccia. Kielich o; korona o; główka walcowata, bezſzypułkowa, na zarodku oſadzona; ſłupek nitkowy przez głowkę przechodzący; naſiona półokrągłe, ſzypułkowate.

Poroſt. Lichen. Kwiat Samczy: dno okrągławe, płaſkie, lśniące. Samiczy: pyłek po liściach rosproſzony.

Bisior. Byſsus. Delikatna wełna lub pyłek.

Trzęſidło. Tremella. Owocowanie nie widzialne w materyi galaretowey.

Watka. Ulva. Owocowanie na błonie przezroczyſtey.

Zroſtnica. Conferva. Na fibrach włokniſtych, długich, guziczki nie równe.

Rzęd

Rzęd IV. Grzyby.

Bedłka. Agaricus. Głowa horyzontalna, ſpod błonkowaty.
Grzyb. Boletus, Głowa horyzontalna, ſpod dziurkowaty.
Kolczak. Hydnum. Głowa horyzontalna, ze ſpodu kolczaſta.
Smardz. Phallus. Głowa z wierzchu ſiatkowata, ze ſpodu gładka.
Pieſtrzenica. Helvella. Głowa zwiniona, wydęta.
Kuſtrzebka. Peziza. Główka dzwonkowata, beztrzonowa.
Goździeniec. Clavaria. Grzyb gładki, podłużny.
Purchawka. Lycoperdon. Główka okrągława, naſionami mączaſtemi napełniona.
Pleśń. Mucor. Pęcherzyki na trzoneczkach oſadzone.

Rzęd I. Paprocie.

Skrzyp. Equiſetum.

Kwiaty w kłos na wierzchołku pręta ułożone, tarczykowate; na powierzchni dolney komórki pyłkiem napełnione.

1. Skrzyp. Chwoſzczka. *E. hyemale L.*

Pręt proſty, łokciowy, nagi, brózdowany, kolankowaty, błękitnawo-zielony; u ſpodu nieco gałęziſty; pochewki kolankowe czarne, a brzeg ich nieco ząbkowany; kłoſy czarne, zaraz po zimie ſię pokazuią. Rośnie w laſach wilgotnych. Tokarze y Stolarze do gładzenia robot ſwych zażywaią.

2. Skrzyp

2. Skrzyp leſny. *E. sylvaticum L.*

Pręt proſty, kolankowaty, pół-łokciowy; pochewki kolankowe obſzerne, wielkie, ząbkowane; liście liczne, delikatne, w gęſte okręgi ſkupione, y ſame z drobnieyſzych okręgow złożone; na wierzchu pręta kłos dość długi, upſtrzony. Rośnie w laſach y na łąkach między-leſnych, kwitnie w Maju.

3. Skrzyp polny. *E. arvense L.*

Pręty niepłodne pół-łokciowe, pochyłe, liśćmi okryte; liście długie, delikatne; pręty płodne nagie, proſte, kilka-calowe; pochewki kolankowe, w górze brunatne, głęboko y oſtro ząbkowane. Rośnie na polach y łąkach, kwitnie w Kwietniu.

4. Skrzyp błotny. *E. paluſtre L.*

Pręt czwierć-łokciowy lub wyżſzy, kolankowaty, bruzdowany, u każdego kolanka 5-9 liſtkow proſto-ſtoiących, krótkich; kłoſy czarne. Rośnie na łąkach mokrych, kwitnie w Kwietniu.

5. Skrzyp Strzępeczka. *E. limosum L.*

Pręt proſty, cienki, nagi, $\frac{3}{4}$-łokciowy, gładki, wydęty, prawie bez liści, mianowicie w młodości; kłoſek czarny, delikatny. Rośnie na błotach, kwitnie w Kwietniu lub w Maju.

6. Skrzyp rzeczny. *E. fluviatile L.*

Pręt niepłodny dwu-łokciowy lub wyżſzy, proſty, gęſto kolankowaty; liście delikatne, długie, kolankowate, czworoboczne, po kilkadziesiąt w okręgi ſkupione; pręty płodne nagie, pół-łokciowe. Rośnie w wodach ſtoiących, y

na

na łąkach błotniſtych, kwitnie w Maju. Cały rodzay Skrzypu nie zdrowym jeſt dla bydła y owiec pokarmem, od używania jego doſtaią gwałtownych y częſtokroć śmiertelnych biegunek.

Naſięzrzał. Ophioglossum.

Kłos kolankowaty, dwurzędowy; kolanka w poprzecz ſię otwieraią.

1. Naſięzrzał poſpolity. *O. vulgatum L.*

Pręcik proſty, okrągły, kilka-calowy, na nim idą podwóynym rzędem kwiatki czyli główki owocowe, niby kolankami z ſobą połączone; u ſpodu pręcika o dwa cale prawie od ziemi jeſt liſtek jajowaty, pręt otulaiący, gładki, zupełnie cały, bez nerwu. Rośnie na łąkach między górami pod Rybiſzkami, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 147.

Podezrzoń. Oſmunda.

Kłos gronkowy; owocowanie okrągławe.

1. Podezrzoń pierzaſty. *O. Lunaria L.*

Pręcik proſty, delikatny, kilka calowy; u ſpodu liſtek gładki, gruby, pierzaſty, z ośmiu lub dzieſięciu okrągławych, mieſiączkowatych liſtkow złożony; kwiaty żołte, kulkowate, w gronko gałęziſte na wierzchołku pręcika ſkupione. Rośnie około Wilna na pagórkach zaroſłych pod Rybiſzkami, kwitnie w Maju, *Fl: Dan: tab:* 18. W lekarſtwach ściąga y goi.

2. Podezrzoń Królewſki. *O. Regalis L.*

Liście proſte, wielkie, dwa razy pierzaſte; liſtki naprzeciw-ległe, podłużno-lancetowate, bezſzypułkowe, nerwiſte, nie ząbkowane; ſzypułki ogólne liści

wyra-

wyrastaią z korzeni, y do prętow niejakoś podobne, w górze na gałęzie naprzeciw-ległe są podzielone. Kwiaty kulkowate czyli raczey brodawkowate, brunatne, na wierzchu liści grono wiechowate czyli gałęziste formuią. Rośnie na Podlasiu, kwitnie w Lipcu. X. Kluk. *Fl: Dan: tab:* 117. Roślina jest balsamiczna, ściąga, oczyszcza y goi.

3. Podezrzoń leśny. *O. Spicant L.*

Z korzenia wiele liści kupą wyrasta; liście te są kilka-calowe, pierzaste, u spodu y na wierzchu zwężone; listki podłużne, nie ząbkowane, spływaiące; liście zewnętrzne jałowy są nie płodne, śrzodkowe zaś są dłuższe, węższe, y na grzbiecie gęsto kwiatami obsypane. Rośnie na pagórkach zarosłych, kwitnie w Maju. *Fl: Dan: tab:* 99.

Podkolan. Acrostichum.

Owocowanie pod postacią plamy cały spód liścia okrywa.

1. Podkolan północny. *A. septentrionale L.*

Roślinka bardzo drobna, liście wąskie, w górze dwudzielne lub trzydzielne, y nakształt rogu zakrzywione; przedziałki nie maią kwiatow na sobie ani u spodu ani na wierzchu. Gatunek ten Gilibert znaydował w Grodzieńskiin; rośnie w rospadlinach murow y między kamieniami w kupę złożonemi. *Fl: Dan: tab:* 60.

2. Podkolan kamiennik. *A. Marantæ L.*

Liście piędziowe, a głąbie ich czerwone; liść sam dwa razy pierzasty, lancetowaty, od spodu żółtawemi dachówkowatemi łuszczkami okryty; listki naprzeciwległo-połączone, ze spodu kosmate, przy nasadzie ząbkowane. Rośnie między

dzy kamieniami od dawnych czasow na kupę zwalonemi. X. Kluk.

3. Podkolan karlik. *A. Ilvense L.*

Głąbiki drobne, ledwo calowe; liście dwa razy pierzaste, listki naprzeciw - legło-połączone, ze spodu kosmate, przy nasadzie nie ząbkowane. Rośnie z poprzedzaiącym. X. Kluk. *Fl: Dan: tab:* 391.

Paproć. Polypodium.

Owocowanie w kropkach oddzielnych, okrągławych, na spodzie liści.

1. *Liście pierzasto-dzielne*

1. Paproć pospolita. *P. vulgare L.*

Korzeń gruby, podługowaty, brunatnemi łuskami y czarnemi włoskami okryty; z niego wyrasta kupa liści półłokciowych, pierzastodzielnych; listki lancetowate, równoległe, naprzemian osadzone, u spodu po ogonku spływaiące, y coraz ku wierzchołkowi liścia się zmnieyszaią; części owocowania dwóma rzędami na dolney powierzchni listkow rozłożone. Rośnie w lasach kamienistych około Wilna; w lekarstwach korzeń zamulania rospędza, w kaszlu y podagrze ma być takoż pomocnym.

2. *Liście pierzaste, listki włoskami ciernistemi obwodzone.*

2. Paproć Kiwior. *P. Lonchitis L.*

Liście kupą wyrastaiące, półłokciowe, twarde, pierzaste, ogonek ogólny łuszczkami rdzawemi okryty; listki drobne, gęsto ułożo-

ne,

ne, ledwo ząbkowane, włoſkami tęgiemi na brzegach oſadzone, ſierpikowate, y troykątnemi przyſadkami przy naſadzie opatrzone. Rośnie na Podlaſiu w laſach pagórkowatych. X. Kluk. *Fl: Dan: tab*: 497.

3. Paproć cierniſta. *P. aculeatum L.*
Liście kupą wyraſtaiące, półłokciowe, dwarazy pierzaſte; Ogonek ogólny cały łuſzczkami rdzawemi okryty; liſtki gęſto ułożone, iaiowo-podłużne, mieſiączkowate, ząbkowane, ząbki twardemi włoſkami obwiedzione; przy naſadzie liſtkow przyſadka troykątna; rośnie w laſach ſuchych, kamieniſtych, około Szczuczyna.

3. *Liście pierzaſte, liſtki włoſkami nie obwodzone.*

4. Paproć zdroiowa. *P. fontanum L.*
Liście drobne, kilka-calowe, pierzaſte; liſtki na przemian-ległe, krótkie, wcinane lub nieco pierzaſto-dzielne, okrągławe, delikatnie wcinane. Rośnie nad ſtrumykami około Wilna.

5. Paproć ſamiec. *P. Filix mas L.*
Liście prawie łokciowe, kupą z ziemi wyraſtaią; pręt ſuchemi łuſzczkami okryty, liſtki dolne ſą krótkie, ſrzodkowe wielkie, wierzchołkowe coraz mnieyſze, a wſzyſtkie głęboko-pierzaſto-dzielne, przedziałki tępe, ząbkowane, po ſzczególnym nerwie zbiegaiące, a do ogólnego ogonka nakłonione; części owocowania nerkowate. Rośnie wſzędzie w laſach; korzeń w lekarſtwach na zamulania ma być użyteczny; liście na popioł ſpalone wiele daią ſoli roślinney, czyli Alcali vegetabile.

6. Paproć Struſie pióro. *P. Thelypteris L.*
Liście

Liście łokciowe, kupą z ziemi wyrastaiące, pierzaste; pręt gładki, listki długie, gęsto ułożone, ku wierzchołkowi coraz mnieysze, głęboko pierzastodzielne, przedziałki iaiowate, tępe, całe nie ząbkowane, ze spodu pyłkiem okryte. Rośnie prawie wszędzie na błotach. *Fl: Dan: tab:* 760. *Lin: Spec: Plant:* 1858. Acrosticum Thelypteris.

4. *Liście dwa razy pierzaste.*

7. Paproć grzebieniasta, *P. cristatum L.*

Liście prawie łokciowe, dwa razy pierzaste; pręt łuskami rdzawemi okryty; listki rzadkawo ułożone, iaiowo-podługowate, przytępione, na wierzchołkach delikatnie ząbkowane, dolne pospolicie niepłodne; części owocowania po kilka na każdym listku ułożone. Rośnie wszędzie w lasach.

8. Paproć samica. *P. Filix fæmina L.*

Liście łokciowe, dwa razy pierzaste; listki liczne, gęsto ułożone, pierzastodzielne, lancetowate, głęboko y delikatnie ząbkowane y po ogonku nie spływaiące; kropki owocowania iaiowate, poiedyncze, nieco włoskami obwodzone. Rośnie w lasach y na wilgotnych mieyscach.

9. Paproć krucha. *P. fragile L.*

Liście kupą z ziemi wyrastaiące, czwierć-łokciowe; dwa razy pierzaste; pręty u spodu rdzawe; listki rzadkie, prawie naprzeciw-ległe, pierzaste, iaiowate, przytępione, karbowane, wcinane y prawie poszarpane, a wcinania te bardziey są okrągłe z iedney niż z drugiey strony.

ny. Rośnie na mieyscách wilgotnych y nad zdroiami. *Fl: Dan: tab:* 401.

10. Paproć mała. *P. dryopteris L.*

Korzeń walcowaty, czarny, horyzontalnie w ziemi leżący, drobnemi fibrami okryty; pręt liścia okrągły, od spodu cale nagi, pod wierzchem działami liści okryty; liście trzy razy pierzaste, troykątne, y niby z trzech udzielnych pierzastych liści złożone; listki iaiowo-podłużne, tępe, grubo ząbkowane, y prawie pierzasto-dzielne; części owocowania całą dolną powierzchnią okrywaią. Rośnie w zaroślach kamienistych około Wilna. *Fl: Dan: tab:* 759.

Stonogowiec. Asplenium.

Owocowanie w liniie na spodzie liści rozrzucone.

1, *Liście nie dzielone.*

1. Stonogowiec cało-liści. *A. scolopendrium L.*

Liście długości prawie pół łokciowey, na cal lub nieco więcey szerokości, u spodu serduszkowato wycięte, na brzegach nieco fałdowane, ostro zakończone, gładkie, zielone; ogonek rdzawo włosisty; owocowanie na grzbiecie liścia wliniie liczne, między sobą równo-legle, a do ogonka prosto-padłe, ułożone. Rośnie zdaniem X. Kluka w lasach ciemnych y kamienistych; w lekarstwach ściąga nieco y goi, y na słabości piersi zażywa się.

2. *Liście pierzastodzielne.*

2. Stonogowiec właściwy. *A. Cetarach L.*

Liście

Liście kupą wyrastaiące, kilka-calowe, na kilka linii szerokie, z wierzchu zielone, ze spodu łuszczkami rdzawemi gęsto okryte, pierzasto-dzielne; listki na przemian - ległe, po ogonku spływaiące, przytępione. Rośnie na starych murach y kupach kamieni zwalonych; w lekarstwach ściąga nieco y zamulania rozwalnia.

§. *Liście pierzaste.*

3. Stonogowiec Rząsa skalna. *A. Trichomanoides L.*

Korzeń włoknisty, a z niego kupą wyrastaią liście, wąskie, kilkacalowe, pierzaste; listki drobne, około 30. iaiowo-okrągławe, nieco karbowane, dolne prawie troykątne; ogonek okrągły, czarno-czerwonawy. Rośnie w cieniach na kupach Kamieni, y rozwalinach murow. *Fl: Dan: tab:* 119. W lekarstwach ma moc otwieraiącą y zamulania w płucach rospędzaiącą.

4. Stonogowiec Zanokcica. *A. Ruta muraria L.*

Korzeń włoknisty; liście kilka calowe, nieco twarde, kilkakrotnie pierzaste; liście do Ruty pospolitey podobne; listki krótkie, okrągławe, ząbkowane, tęgie, na dolney powierzchni każdego listka owocowanie we dwie lub we trzy linie ułożone, które się z czasem w iedną kupkę iaiowatą łączą. Rośnie na starych Murach, skałach y kupach kamieni. *Fl: Dan: tab:* 190.

Zgasiewka. Pteris.

Owocowanie na brzegach dolney powierzchni liści w linie ułożone.

Zgasiewka pospolita. *P. aquilina L.*

Korzeń podługowaty, zewnątrz rdzawy, w

Hh po-

poprzek przecięty orła ze skrzydłami rospostartemi nieiakoś wyobraża; pręt liściowy wysoki, u spodu cale nagi, pod wierzchem na szczególne ogonki podzielony; liście łokciowe lub wyższe, trzy lub cztery razy pierzaste, listki lancetowate, w górze coraz mnieysze, dolne pierzasto-dzielne, górne całe, z wierzchu gładkie, ze spodu kosmate; owocowanie na brzegach listkow w linie białawe ułożone. Rośnie wszędzie y czasem obszerne do uprzykrzenia gospodarzom okrywa pola; korzenie maią moc ściągaiącą, y na Robaka Wstęgowca (*Solitaire*) szczególnem są lekarstwem; popioł z liści wiele daie Potaszu, u pospólstwa prawie wszędzie Paprocią iest zwana.

Rzęd II. MCHY.

Widłak. Lycopodium.

Główki dwułupinowe, bezszypułkowe, nerkowate, bez pokrywek, w kłoski skupione.

1. Widłak Babi Mur. *L. clavatum. L.*

Wicie długie, kilka-łokciowe, po ziemi rozesłane, gałęziste, gęsto listkami okryte; listki wąskie, zaostrzone, długim włoskiem zakończone; szypułki kłosowe nagie, drobnemi tylko łuszczkami z rzadka okryte, w górze dwu-dzielne; kłoski wałeczkowate, blado-żółte. Główki zupełnie doźrzałe daią wiele żółtego proszku, który się łacno zapala. Rośnie wszędzie w lasach. *Flor. Dan. tab.* 126. W lekarstwach ma mokrz pędzić, y biegunkę zastanawiać.

2. Widłak pastwiskowy. *L. selaginoides. L.*

Wicie delikatne, po ziemi rozesłane, gałęziste, gałązki po większey części prosto stoiące, kilka-

calo-

calowe; liſtki gładkie, lśniące, lancetowate, zaoſtrzone, ząbkowane, y włoſkami na brzegach obwodzone; ſzypułki jedno-kłoſkowe, liſtkami nieco większemi, żółtawemi, oſadzone; kłoſki pojedyncze, wałeczkowate. Rośnie w zaroślach mchem zarosłych. *Fl. Dan. tab.* 70.

3. Widłak ſpławowy. *L. inundatum. L.*

Wicie kilka-calowe, gałęziſte, po ziemi rozesłane, gęſto liſtkami okryte; liſtki gęſte, wąſkie, lancetowate, zaoſtrzone, nieząbkowane, gładkie, żółtawo-zielone, na gałązkach leżących zakrzywione, na innych proſte, dachówkowate; gałązki płodne proſto ſtoiące, liſtkami okryte, na półtora cala długie, na wierzchołkach kłoſki krótkie, podobnież liſtkami okryte. Rośnie na bagnach torfowych. *Fl. Dan. tab.* 336.

4. Widłak Wroniec. *L. Selago. L.*

Pręciki proſte, kilka-calowe, gałęziſte, okrągławe, dwu-dzielne, liſtkami zupełnie okryte; liſtki lancetowate, zaoſtrzone, tęgie, gęſte, dachówkowato na ſię zachodzące; główki kwiatowe w kątach liſtków, rozrzucone; nadto w kątach liſtków górnych ſą ſzczególne kielichy z czterech liſtków twardych y nie równych złożone. Rośnie w niektórych lasach ſosnowych; znaydowałem około Wilna w lasach Antokolſkich. *Flor. Dan. tab.* 104. Sławna ta ieſt Roślina u Poſpólſtwa z mniemanych ſwych na Czary ſkutkow; a co ieſt pewna, wznieca gwałtowne y niebeśpieczne womity.

5. Widłak gaiowy. *L. annotinum. L.*

Wicie ½-łokciowe, po ziemi rozesłane, gałązki płodne długie, w górę podnieſione, wypuſtki je-

 dno-

dnoroczne kolankowate; liftki wąfkie, zaoftrzone, nieco zabkowane, od pręta odgięte; kłoſki na wierzchołkach gałązek bezfzypułkowe, gładkie, u fpodu łuszczkami czyli liftkami fzerszemi nieco opatrzone. Rośnie na Podlasiu. X. Kluk. *Fl. Dan. tab.* 127.

6. Widłak fpłaszczony. *L. complanatum. L.*

Pręty po ziemi rozesłane, prawie nagie, wiele fkupionych gałązek puszczaią; gałązki fą fpłaszczone, liftkami okryte; liftki bardzo drobne, dwóma rzędami dachówkowato na fię zachodzące, do gałązek przytulone, zrosłe; na wierzchołkach gałęzi kłofki 2 lub 4, fzypułkowate, wałeczkowate. Rośnie w lasach fuchych; znaydowałem w Puszczach około Jaszun. *Fl. Dan. tab.* 78.

Torfowiec. Sphagnum.

Główka owocowa kulkowata, nakrywką pokryta, bezfzypułkowa, otwor gładki.

1. Torfowiec błotny. *Sph. paluftre. L.*

Pręciki kilka-calowe, profte, gałęzifte, gęfto zaraftaiące; gałązki krótkie, miętkie, odgięte, główkę niby na wierzchołku pręcika formuią; liftki bardzo drobne, dolne pofpolicie fuche, górne miętkie, blado-zielonawe, y zupełnie białe, jaiowate, dachówkowato na fiebie zachodzące; główki owocowe na wierzchołku pręcika kulkowate, czerwonawe, bezfzypułkowe. Mech ten obfzerne na bagnach zaymuie płaszczyzny, a gniiąc z czafem y ufychaiąc ofusza ie, y ftaie fię główną zafadą Torfu; w budowlach Wieyfkich do wytykania fzpar y przekładania drzewa w ścianach pofpolicie fię zażywa. *Fl. Dan: tab.* 474.

2. Tor-

2. Torfowiec drzewny. *Sph. arboreum. L.*

Pręciki calowe, gałęziste, rozesłane, gęsto zarastaiące, ciemno-zielone; listki bardzo drobne, kończate, gęste; główki iaiowate, bezszypułkowe wzdłuż z jedney strony na gałązkach osadzone. Rośnie na pniach drzew.

Płonnik. Polytrichum.

Główka nakrywką pokryta, przy osadzie iey na szypułce kolanko szczególne, czepek kosmaty. Gwiazdka samicza na udzielney roślinie.

1. Płonnik pospolity. *P. commune. L.*

Pręciki proste, niegałęziste, kilka-calowe, listkami okryte; listki wąskie, zaostrzone, w górę podniesione, brunatno-zielone; główki czworoboczne, na szypułkach nagich, pochyłe; nakrywka krótka y prawie płaska; czepek kosmaty, biały y poszarpany u spodu, koniczny y czerwonawy na wierzchu. Na innych pręcikach są gwiazdki z listków twardszych złożone, a to są kwiaty samicze według Linneusza. Rośnie wszędzie w lasach y na pastwiskach; w lekarstwach za rozrzedzaiący y poty sprawuiący iest poczytany.

2. Płonnik słoikowy. *P. urnigerum. L.*

Pręciki gałęziste, kilka-calowe, listkami okryte; listki wąskie, zaostrzone, gęsto osadzone; szypułki powstaią z kątow liści y gałązek, a na nich główki iaiowo-wałeczkowate, prawie proste. Rośnie w lasach nieco wilgotnych.

Merzyk. Mnium.

Główka samcza nakrywką pokryta, szypułkowata;

ta; czepek gładki. Główka ſamicza naga, pyłkiem oſypana.

1. Merzyk przezroczyſty. *M. pellucidum. L.*

Pręciki drobne, ledwo na kilka linii wyſokości, nagie y brudno czerwone u ſpodu, kupami rosnące; liſtki drobne, jaiowate, zaoſtrzone, blado-zielone, przezroczyſte; główki proſte, wałeczkowate, na długich ſzypułkach oſadzone; czepek u ſpodu białawy, na wierzchu rdzawy. Rośnie wſzędzie w lasach y zaroślach. *Fl. Dan. tab.* 300.

2. Merzyk obopłciowy. *M. androgynum. L.*

Pręciki drobne, w gęſta darninę zaraſtaiące, gałęziſte, liśćmi okryte; liſtki bardzo drobne, wąſkie, gęſto oſadzone; na gałązkach jednych kulki drobne, ſzypułkowate, pyłkiem poſypane, na drugich główki pyłkowe proſto ſtoiące. Rośnie wſzędzie w lasach. *Fl. Dan. tab.* 299.

3. Merzyk zdroiowy. *M. fontanum. L.*

Pręciki proſte, dwu-calowe, czaſem nieco gałęziſte, w gęſtą darninę ſkupione, liſtkami okryte; liſtki bardzo drobne, zaoſtrzone, żółtawo-zielone; gałązki poſpolicie kupką z jednego mieysca wyraſtaią; główki krótkie, grube, nieco pochyłe, na długich ſzypułkach; gwiazdki wklęsłe, z żółtych liſtków złożone. Rośnie przy zdroiach. *Fl. Dan. tab.* 298.

4. Merzyk błotny. *M. paluſtre. L.*

Pręciki kilka-calowe, widełkowate, czerwonawo-żółte, liſtkami okryte; liſtki długie, ſzydłowate, miętkie, nieco odgięte; główki jaiowate; nakrywka prawie koniczna; ſzypułki długie, czerwonawe. Rośnie na błotach.

5. Me-

5. Merzyk leśny. *M. hygrometricum. L.*

Pręciki bardzo niſkie, y ledwo jedną lub dwie linie maią długości, liſtkami okryte; liſtki jaiowo-lancetowate, zaoſtrzone, jasno-zielone, gładkie, przezroczyſte; ſzypułki calowe lub dłuższe, czerwonawe; na nich główki zwisłe, gruszkowate; nakrywka krótka, wypukła; czepek u ſpodu ſzeroki, na wierzchu oſtro ściśniony, proſty, lub nieco pochyły, czworoboczny. Rośnie w lasach, znaydowałem około Zakretu. *Fl: Dan. t.* 648. *f.* 2.

6. Merzyk purpurowy. *M. purpureum. L.*

Pręciki proſte, widełkowate, calowe, gęſto zaraſtaią y darninę formuią; liſtki drobne, wąſko-lancetowate, zaoſtrzone, łódkowate, gęſte; ſzypułki z kątow gałęzi powſtaiące, proſte, purpurowe, na nich główki wałeczkowate, nieco nakłonione lub zupełnie proſte; nakrywki konieczne. Rośnie w łasach y na paſtwiſkach.

7. Merzyk gwiazdkowy. *M. hornum. L.*

Pręciki 2-l. 3-calowe, proſte, nie gałęziſte, liſtkami okryte; liſtki lancetowate, zaoſtrzone, na brzegach ſzorſtkie, jasno-zielone, ku ſpodowi co raz drobnieysze, tak iż ſpód pręcika ieſt prawie nagi, wierzchołkowe coraz większe, nakształt gwiazdki otwarte; ſzypułka pod wierzchem zgięta, a na niey główka dość wielka, jaiowo-wałeczkowata, wisząca. Rośnie w lasach na mieyscach wilgotnych.

8. Merzyk płonnikowy. *M. polytrichoides L.*

Pręcika prawie żadnego nie ma; liście wąſkie, lancetowate, nie ząbkowane, ciemno-zielone, w kupkę nad korzeniem ułożone; ſzypułka proſta,

oko-

około óſmiu linii długości, z pomiędzy liſtków wyraſta, na niey główka iaiowata, krótka, nakrywka krótkièm oſtrzem zakończona; czepek koſmaty, na wierzchu ſpiczaſty, u ſpodu poſzarpany, rdzawo-białawy. Rośnie w laſach y około laſow na gruntach piaſczyſtych.

9. Merzyk macierzankowy. *M. ſerpyllifolium L.*

Liście otwarte, większe niż we wſzytkich innych gatunkach, gładkie, przezroczyſte, iaſno-zielone; pręciki niepłodne po ziemi rozeſłane; płodne proſto ſtoiące, u ſpodu nagie, a czaſem w górze gałęziſte; ſzypułki w dole czerwone; główki iaiowate, pochyłe, a częſtokroć zwiſłe. Rośnie w laſach y w ogrodach: ſą odmiany z ſzypułkami poiedyńczemi, liſtkami iaiowo-zaoſtrzonemi, y z ſzypułkami poiedyńczemi, z liſtkami iaiowo-okrągławemi.

10. Merzyk poziomkowy. *M. fiſſum L.*

Pręciki calowe, częſtokroć nieco gałęziſte, po ziemi rozeſłane; liście dwóma rzędami ułożone, na wierzchołku roſcięte, y dwóma ząbkami nie równemi zakończone; główki czerwone, poziomkom nieiakoś podobne. Rośnie na mieyſcach wodniſtych. X. Kluk.

Brodek. Phaſcum.

Główka nakrywką nakryta, bezſzypułkowa, brzeg włoſkami obwodzony; bez czepka.

1. Brodek bez-prętowy. *P. acaulon L.*

Mech bardzo drobny formuie darninę ledwo na półtory linii wyſokości; liſtki iaiowo-lancetowate, zaoſtrzone, żółtawo-zielone, w gwiazdkę

iku-

ſkupione, pośrzód którey główka iaiowata, rzdawa, a nakrywka iey delikatném oſtrzem zakończona. Rośnie w ſzpalerach ogrodowych y w laſach gęſtych. *Fl: Dan: tab;* 249. *f.* 3.

2. Brodek ſzydłowaty. *P. ſubulatum L.*

Pręcikow prawie nie ma; liſtki bardzo drobne, wąſkie, ſzydłowate, ſzczecinkowate, żółto-zielone, lśniące; główka bezſzypułkowa, kulkowata, rdzawa y bardzo drobna. Rośnie na ziemi w laſach y ogrodach. *Fl: Dan: tab:* 249. *f.* 1. 2.

3. Brodek leżący. *P repens L.*

Pręciki krótkie, po ziemi rozeſłane; liſtki drobne, lancetowate; główki poboczne bezſzypułkowe w kątach liści oſadzone. Rośnie około drzew w laſach y ogrodach,

Zdroiek. Fontinalis.

Główka nakrywką nakryta, bezſzypułkowa, liſtkami dachowkowatęmi otulona.

1. Zdroiek więkſzy. *F. antipyretica L.*

Pręt gałęziſty, w wodzie pływaiący, półłokciowy lub dłużſzy: liście iaiowo-lancetowate, kończate, ſkładano-łódkowate, zielone, przezroczyſte; główki ſą prawie bezſzypułkowe, na części ſrzedniey lub nizſzey pręta oſadzone, u ſpodu łuſzczkami lub liſtkami delikatnemi otulone. Rośnie w wodach ſtoiących y ſpokoynie płynących.

2. Zdroiek mnieyſzy. *F. minor.*

Pręcik gałęziſty, w wodzie pływaiący, kilkacalowy; liſtki iaiowate, wklęſłe, zaoſtrzone, trzema rzędami po dwa ułożone; główki na wierzchoł-

ehołkach gałązek, u spodu drobnemi listkami otulone. Rośnie w wodach.

Knotnik. Bryum.

Główka nakrywką nakryta; czepek gładki; a szypułka z kolanka na wierzchołku pręcika wyrasta.

1. Główki bezszypułkowe.

1. Knotnik bezszypułkowy. *B. a ocarpum L.*

Pręciki gałęziste, około 6. linii długości, rdzawo-zielone, w darninę zarastaiące; listki lancetowate, ściśnione, delikatném y miętkiém ostrzem zakończone; na wierzchołkach gałązek główki bezszypułkowe, czerwonawe; czepek bardzo mały, blado-żółtawy. Rośnie na kamieniach y drzewach. *Fl: Dan: tab:* 480.

2. Knotnik bręgowany. *B. striatum L.*

Pręciki gałęziste, na kilka linii długości, proste, w darninę zarastaiące; listki lancetowate, kończate, gładkie, ciemno-zielone, dachówkowato na siebie zachodzące, na starość niby kędzierzawe; główki bezszypułkowe, w kątach liści osadzone: czepek na nich rdzawy, bręgowany, kosmaty. Rośnie na drzewach.

2. Główki szypułkowate, prosto stoiące.

3. Knotnik iabłkowaty. *B. pomiforme L.*

Pręciki około 6. lub 8. linii wysokie, w gęstą darninę zarastaiące, u spodu rdzawe; pod wierzchem listki zielone, bardzo wąskie, prawie szczecinkowate; szypułki poboczne, czerwonawe, prawie na cal długie, na nich główki drobne, okrą-

okrągłe, bręgowane. Rośnie na mieyscach przyćmionych, piaszczystych y kamienistych.

4. Knotnik gruszkowaty. *B. pyriforme. L.*

Pręciki prawie żadne, lub bardzo niskie; listki iaiowo-lancetowate, blado-zielone, w gwiazdkę ułożone; z pomiędzy nich wyrasta szypułka nakilka linii długości, a na niey główka prosta, iaiowata, u spodu ściśniona, ksztalt gruszki nieiakoś maiąca. Rośnie na gruntach gliniastych.

5. Knotnik szczypcowy. *B. extinctorium L.*

Pręcik ledwo na dwie linie wysokości; listki iaiowo-lancetowate, iaśno-zielone, w gwiazdkę ułożone; z pomiędzy nich wyrasta szypułka nakilka linii długości, czerwonawa; główka prosta, wałeczkowata, zaostrzona, czepkiem zupełnie okryta; czepek długi, koniczny, gładki, zielonawo-żółty. Rośnie na piaskach y kamieniach.

6. Knotnik szydłowaty. *B. subulatum L.*

Pręciki ledwo na półtory linii wysokości, w gęstą darninę zarastaią; listki lancetowate, iasno zielone, w gwiazdkę skupione; z posrzodka gwiazdek powstaią szypułki, około 8. linij długie, a na nich główki długie, szydłowato zaostrzone, prosto stoiące, czepek iest także szydłowaty, rdzawy. Rośnie w lasach na mieyscach wilgotnych.

7. Knotnik dachowy. *B. rurale L.*

Pręciki calowe, w gęstą darninę zarastaią; listki lancetowate, odgięte, włoskiem zakończone; główki prosto stoiące, wałeczkowate, zaostrzone. Rośnie wszędzie na starych słomianych dachach, które umacnia.

8. Kno-

8. Knotnik murowy. *B. murale L.*

Pręciki lilka- liniowe, gęsto zarastaiące, zieloną darninę formuią, która z czasem rdzawą się staie; listki lancetowate, w gwiazdkę ułozone, włoskami zakończone, prostostoiące; główki prosto stoiące, okrągłe, wałeczkowate, rdzawo-czerwone. Rośnie na kamieniach y murach starych.

9. Knotnik miotłowy. *B scoparium L.*

Pręciki pochyłe, pogięte, częstokroć gałęziste, gęstą, iasno-zieloną y lśniącą darninę formuią; listki długie, bardzo wąskie, sierpikowato odgięte, iednoboczne, szypułki czasem na wierzchołku pręcikow, czasem na boku wyrastaią, około półtora cala długości, u spodu pochewką opatrzone, a na niey główka prostostoiąca lub nieco pochyła, nakrywką iey bardzo kończata. Rośnie w lasach na starych pniach y drzewach. *Fl. Dan: tab:* 824. *f.* 1.

10. Knotnik kędzierżawy. *B. undulatum L.*

Pręciki proste, niegałęziste, około półtora cala wysokości; listki wąskie, lancetowate, zaostrzone, fałdowane, ząbkowane; szypułka calowa, czerwonawa; główka prosto-stoiąca, na niey nakrywka nakształt dziobu przedłużona, żaostrzona. Rośnie w ciemnych lasach y w szpalerach. *Fl: Dan: tab:* 477.

11. Knotnik siwy. *B. glaucum L.*

Mech ten formuie darniny bardzo gęste, siwo-zielonawe; pręciki proste, gałęziste, 2 - lub 3-calowe; listki wąsko-lancetowate, zaostrzone, proste, dachówkowato na się zachodzące, gęsto

sku-

ſkupione; ſzypułki na wierzchołku lub na boku wyraſtaią; główki proſte; nakrywka obrączkowata, oſtra. Rośnie między Wrzoſami y Iałowcami.

12. Knotnik włoſkowy. *B. hetheromallum L.* Pręciki około 4. linii wyſokości, w gęſte kupki darniny ſciśnione; liſtki włoſkowe, iaſno-zielone, iednoboczne, ſierpikowato-odgięte, ſzypułki bardzo delikatne, blade, nieco od pręcikow dłuższe; główki iaiowate, proſte; nakrywki zaoſtrzone; Rośnie w laſach na drzewach y pniach. *Fl: Dan: tab:* 479.

13. Knotnik zielonawy, *B. viridulum L.* Mech bardzo drobny, niſkie, blado-zielone, gęſte, formuie darniny: pręciki około 3 linii wyſokie; liſtki wąſkie, ſzydłowate, dachówkowato na ſię zachodzące, odgięte; na wierzchołku ſzypułka czerwonawa, na kilka linii długości; główka iaiowata; nakrywka oſtra. Rośnie na groblach y w laſach.

14. Knotnik błotny. *B. paludoſum L.*

Pręcika prawie nie ma; liſtki ſzczecinkowate, w gwiaździę ułożone; z pomiędzy nich pręcik kilka-liniowy; główki otwarte, bardzo przytępione; Rośnie na mokrych mieyſcach.

15. Knotnik ucięty. *B. truncatulum L.*

Pręcik bardzo krótki, y ledwo na linią ma długości; liſtki drobne, lancetowate, w gwiazdkę ſkupione; ze śrzodka tey gwiazdki wyraſta ſzypułka na 2 lub 3 linie długa; główka proſto-ſtoiąca, jajowata, a po zdięciu nakrywki uciętą być ſię zdaje; nakrywka zaoſtrzona. Rośnie na gruntach gliniaſtych.

2. Główki zwisłe.

16. Knotnik srebrzysty. *B. argenteum L.*

Pręciki około czterech linii wysokości, małe, w gęste kupki zebrane, srebrzysto-lśniące; listki bardzo drobne, dachowkowato zachodzące, ściśnione; szypułki około 6 linii długości, z boku pręcika u spodu wyrastaią: główki jajowate, drobne, zwisłe. Rośnie na murach, kamieniach. *Fl: Dan: tab:* 580. f. 2.

17. Knotnik poduszkowy. *B. pulvinatum L.*

Mech w gęste, drobne, okrągławe, ciemno-zielone kupki zarastaiący; pręciki około 2 linii wysokości; listki drobne, lancetowate, rynienkowate, delikatnym włoskiem zakończone; szypułki krótkie, słabe, z boku lub na wierzchu pręcikow wyrastaią; główki jajowate, zwisłe. Rośnie na starych murach y kamieniach.

18. Knotnik darniowy. *B. cespiticium L.*

Pręciki około 2 linii wysokie, w gęste kupki darniny zebrane, jasno-zielone; listki lancetowate, lśniące, zaostrzono-szczecinowate; szypułki na wierzchołkach wyrastaią, prawie calowe, u spodu czerwone, pod wierzchem blade; główki jajowate, zwisłe. Rośnie w cieniach na murach starych y kamieniach.

Rokiet. Hypnum.

Główka nakrywką nakryta; czepek gładki; szypułka na boku z pomiędzy listkow wyrasta.

1. Listki dwóma rzędami ułożone.

1, Ro-

1. Rokiet cisolistkowy. *H. taxifolium L.*

Pręciki nie gałęziste, po ziemi rozesłane, listkami pierzasto okryte; listki lancetowate, zielone, przezroczyste, z dwóch stron pierzasto ułożone; szypułki czerwonawe, krótkie, blisko korzonka wyrastaią; główki nieco pochyłe, nakrywka zaostrzona. *Fl: Dan: tab:* 473. f. 2. Rośnie w lasach.

2. Rokiet ząbkowany. *H. denticulatum L.*

Pręciki z korzonka wyrastaiące, nie gałęziste, w całey swey długości listkami pierzasto okryte; listki drobne, lancetowate, pierzasto osadzone, y tak jedne do drugich zbliżone, iż po dwa skupione być się zdaią; szypułki przy korzonkach wyrastaią; główki dóźrzałe nieco pochyłe. Rośnie na ziemi w lasach.

3. Rokiet knotowy. *H. bryoides L.*

Pręciki liczne, około 4 linii długości, gęsto listkami pierzasto okryte; szypułki na wierzchołkach pręcikow wyrastaią, na nich główki proste zaostrzone. *Fl: Dan: tab:* 473. *f.* 1.

4. Rokiet rutewkowy. *H. adianthioides L.*

Pręciki około dwóch calow długości, gałęziste, prosto-stoiące, listkami pierzasto okryte; listki lancetowate, żółtawo-zielone, pierzasto około pręcika osadzone, gęsto skupione; szypułki pośrzodku prawie pręcika wyrastaią, na nich główki nieco pochyłe. Rośnie na mokrych mieyscach.

5. Rokiet spłaszczony. *H. complanatum L.*

Pręciki około czterech calow długości, gałęziste, po ziemi rozesłane; listki drobne, jajowate, zaostrzone, pierzasto osadzone, lśniące, żółtawo-

zie-

zielone, dachowkowato na ſię zachodzące; ſzypułki bardzo delikatne, czerwonawe; główki jajowate, zaoſtrzone, za młodu czepkiem lśniącym białawym, okryte. Rośnie na drzewach.

2. *Gałązki bez porządku rozrzucone.*

6. Rokiet lśniący. *H. lucens L.*

Pręciki dwu-calowe, częſtokroć jedną gałązkę pośrzodku maiące, liſtkami okryte; liſtki jajowate, zaoſtrzone, żółtawo-zielone, nieco lśniące; przypatrzywſzy ſię im z bliſka, zdaią ſię być nieco chropawe y pokryte punktami błyſzczącemi, bardzo drobnemi; na ſzypułkach główki nieco pochyłe. Rośnie na mieyſcach błotniſtych.

7. Rokiet kędzierzawy. *H. crispum L.*

Pręciki proſte, lub nieco pochyłe, trzy-calowe, gałęziſte, ſpłaſzczone; liſtki jajowate, lśniące, dachówkowato na ſiebie zachodzące, nieco fałdowane; ſzypułki krótkie; główki jajowate, prawie proſte, brudno-czerwone. Rośnie na mieyſcach kamieniſtych.

8. Rokiet trzyboczny. *H. triquetrum L.*

Pręciki 4-lub 6-calowe, prawie proſte, gałązkowate, gałązki bez porządku ułożone, od pręta odchylone; liſtki jajowate, zaoſtrzone, odgięte, delikatne, przezroczyſte, tęgie, blado-zielone; ſzypułki około półtora-cala długości, czerwonawe; główki jajowate, pochyłe, tępą nakrywką nakryte. Rośnie wſzędzie w laſach.

9. Rokiet poſpolity. *H. rutabulum L.*

Pręciki gałązkowate, 3-lub 4-calowe; gałązki podnieſione; liſtki drobne, jajowate, kończate, zaoſtrzone, dachówkowato na ſiebie zachodzące, lśnią-

lśniące ; fzypułki około ośmiu linii długości, na nich główki jajowate, pochyłe, z nakrywką koniczną. Rośnie wfzędzie, mianowicie na pniach drzew ftarych. *Fl: Dan: tab:* 824. f. 2.

3. Gałązki pierzafto rozłożone.

10. Rokiet paprociowy. *H. filicinum L.*

Mech żółtawo-zielony, a czafem złocifto-żółty; pręciki po ziemi rozefłane, około trzech calow długości, gałęzifte; gałązki delikatne, pierzafto ułożone, wierzchołki ich haczkowato zakrzywione; liftki drobne, dachówkowato na fiebie zachodzące, zaoftrzone, zakrzywione y niby fryzowane, jedno-boczne; fzypułki delikatne, około dwóch calow długości; na nich główki jajowate, nieco pochyłe. Rośnie na wilgotnych mieyfcach.

11. Rokiet wypuftkowy. *H. proliferum L.*

Pręciki kilka-calowe, pogięte, pierzafto na gałązki podzielone; niektóre z tych gałązek u fpodu fą fzerfze, pod wierzchem zwężone, paprotnim niejakoś podobne; liftki bardzo drobne, wąfkie, zaoftrzone, żółtawo-zielone; fzypułki z kątow gałązek więkfzych kupkami wyraftaią, a na nich główki pochyłe. Rośnie na łąkach y w lafach.

12. Rokiet ścienny. *H. parietinum L.*

Pręciki 4-lub 5-calowe, gałęzifte, fpłafzczone; fzypułki czerwonawe, na cal długie, kupkami w w części górney pręcikow, po dwa w części frzedniey, a po jednym w dole ofadzone. Rośnie prawie wfzędzie na drzewach y murach.

13. Rokiet długi. *H. praelongum L.*

Pręciki gałązkowate; gałązki słabe, delikatne, po ziemi rozesłane, z rzadka ułożone; listki bardzo drobne, zaostrzone y niby włoskiem zakończone; szypułki na cal długie, a na nich główki jajowate, zwisłe. Rośnie na drzewach.

14. Rokiet jodłowy. *H. abjetinum L.*

* Pręcik dwu-calowy, w części swey srzedniey na wiele delikatnych, pierzastych, nierównych, gałązek podzielony; listki bardzo drobne, zaostrzone y niby włoskiem zakończone, nieco odgięte. Rośnie na mieyscach wilgotnych w lasach.

4. *Listki odgięte.*

15. Rokiet cyprysowy. *H. cupressiforme L.*

Pręciki rozpierzchłe, rozesłane, spłaszczone, żółtawo-zielone; listki drobne, dachówkowato na siebie zachodzące, ściśnione, prawie jednoboczne, odgięte, ostrzem szczecinkowatém zakończone; gałązek wierzchołki także zakrzywione; szypułki około siedmiu linii długie, a na nich główki prawie proste, nakrywki nieco zaostrzone. Rośnie na pniach drzew.

16. Rokiet wiciowy. *H. viticulosum L.*

Pręciki gałęziste, nakształt sznureczkow rozesłane, około trzech calow długie; listki lancetowate, zaostrzone, odgięte, dachówkowato na siebie zachodzące; szypułki około ośmiu linii długie, z części srzedniey lub górney gałązek wyrastaią; na nich główki zupełnie proste, wałeczkowate, czerwonawe, nakrywki koniczne. Rośnie w lasach na suchych y kamienistych mieyscach.

17. Rokiet zakrzywiony. *H. aduncum L.*

Pręciki proste, dwu-calowe lub niższe, w górze gałązkowate, jasno-zielone, haczysto-zakrzywione; listki wąskie, zaostrzone, bardzo odgięte, y niby fryzowane; szypułki bardzo delikatne, dwu-calowe, u spodu ciemno-czerwone, na nich główki wałeczkowate, pochyłe. Rośnie na błotach.

18. Rokiet krokiewkowy. *H. squarrosum L.*

Pręciki 4-lub 5-calowe, rozesłane, pogięte, gałęziste; gałązki po większey części w górę podniesione, u spodu rdzawe; listki ostre, odgięte, dachówkowato na siebie zachodzące, żółtawo-zielone, lśniące; szypułki na cal długie; główki pochyłe. Rośnie na mieyscach wilgotnych. *Fl: Dan: tab:* 532. *f.* 2.

19. Rokiet błotny. *H. palustre L.*

Pręciki rozesłane, gałązki skupione, w górę podniesione; listki jajowate, jednoboczne; główki okrągławe, prosto-stoiące. Rośnie na błotach.

5. *Gałązki nakształt drzewka rozłożyste.*

20. Rokiet drzewkowy. *H. dendroides. L.*

Pręcik prosty, gałęzisty, gałązki kupą prosto podniesione, w górze gałęziste, do małego drzewka nieiakoś podobne; listki gałązki okrywaiące lancetowate, zaostrzone, ciemno-zielone, nieco lśniące; szypułki calowe; główki proste, nakrywki koniczne. Rośnie na wilgotnych łąkach. *Fl. Dan. tab.* 823.

21. Rokiet lisi ogon. *H. Alopecurum. L.*

Pręcik prosty; gałązki kupą podniesione, w górze

rze gałęziſte, drzewkom drobnym podobne, rzadkie, podzielone, dolne czasem w dół zwisłe; liſtki jaiowo-lancetowate, zaoſtrzone, ciemno-zielone; ſzypułki delikatne, czerwonawe; główki nieco pochyłe. Rośnie w lasach wilgotnych.

6 *Gałązki okrągłe.*

22. Rokiet czyſty. *H. purum. L.*

Pręciki rozesłane 3- l. 4-calowe, gałązkowate, gałązki roſpierzchłe, wałeczkowate, zaoſtrzone; liſtki jaiowate, nieco przytępione, dachówkowato na ſiebie zachodzące, gładkie, lśniące, ku ſobie nawzaiem ſkłonione; ſzypułki calowe lub dłuższe; główki pochyłe. *Fl. Dan. tab.* 706. *f.* 2.

23. Rokiet robaczkowaty. *H. illecebrum. L.*

Pręciki dwu-calowe, rdzawo-żółtawe, gałązkowate; gałązki wałeczkowate, krótkie, tępe, w górę podnieſione; liſtki jaiowate, zaoſtrzone, zewnątrz nieco wypukłe, dachówkowate, żółto-zielonawe; ſzypułki ledwo na cal długie; główki nieco pochyłe. Rośnie w lasach. *Fl. D. t.* 706. *f.* 1.

24. Rokiet brzegowy. *H. riparium. L.*

Pręcik y gałązki wałeczkowate, pod wierzchem nieco grubsze; liſtki zaoſtrzone, zielonawe, odchylone; ſzypułki ledwo calowe; główki dozrzałe nieco pochyłe. Rośnie na brzegach ſtrumyków. *Fl. Dan. tab.* 649. *f.* 1.

25. Rokiet zaoſtrzony. *H. cuſpidatum. L.*

Pręciki 4- l. 5-całowe, gałęziſte, w darninę żółto-zielonawą zebrane; wierzchołek pręta y gałązek oſtrzem gładkiém z liſtków ſtulonych złożoném zakończony; inne liſtki ſą słabsze, bardziey

odchy-

odchylone y kończate; ſzypułki dwu-calowe lub dłuższe, na nich główki nieco pochyłe.

7. *Gałązki ſkupione.*

26. Rokiet jedwabny. *H. ſericeum. L.*

Mech ten formuie darniny żółto-zielonawe, lśniące, y niby jedwabiem pokryte; pręciki rozesłane, gałęziſte; gałązki krótkie, ſkupione, w górę podnieſione; liſtki dachówkowate, wąſkie, zaoſtrzone, y prawie włoſkowate; ſzypułki ledwo calowe; główki proſte. Rośnie na drzewach y murach ſtarych.

27. Rokiet aksamitny. *H. velutinum. L.*

Gatunek ten bardzo zieloną lśniącą formuie darninę; pręciki rozesłane, gałęziſte; gałązki proſte, ſkupione; liſtki delikatne, włosiſto-zaoſtrzone; ſzypułki ledwo calowe; główki pochyłe. Rośnie na drzewach. *Fl. Dan. tab.* 475.

28. Rokiet rozesłany. *H. ſerpens. L.*

Darninka bardzo niſka, blado-zielona; pręciki włokniſte, delikatne, rozesłane, gałązkowate; liſtki bardzo drobne, zaoſtrzone, ledwo znaczne; ſzypułki czerwonawe, około ośmiu linii długie; główki dojrzałe pochyłe. Rośnie na ziemi y na pniach drzew.

29. Rokiet wiewiórczy. *H. ſciuroides. L.*

Pręciki proſte, gałęziſte; gałązki nieco pochyłe, u ſpodu rdzawe; liſtki gęſto ściśnione, zaoſtrzone, dachówkowate; ſzypułki pod wierzchem gałązek wyraſtaią, a na nich główki proſte. Rośnie na drzewach.

30. Ro-

30. Rokiet mysi. *H. myosuroides. L.*

Pręcik bardzo gałęzisty; gałązki długie, żółtawo-zielone, lśniące y niby jedwabne, z obu końcow ścienione; listki lancetowate, zaostrzone, włoskiem niby zakończone, dachówkowate, wzdłuż nerwem oznaczone; szypułki na cal prawie długie, główki nieco pochyłe. Rośnie na drzewach.

Mchy wszystkie w ogólności kwitną bardzo wcześnie y prędko, tak dalece, że często kroć gdy się ich kwitnienie oczekiwa, iuż one swe wydały nasiona. Użyteczność ich nie iest jeszcze dobrze znaioma; z wielu jednak wydobywaią się farby do farbowania materyi wełnianych y płóciennych zdatne; inne do obwijania korzeni drzew do przewożenia z mieysca na mieysce służą, inne do przetykania ścian w budowlach drewnianych zażywaią się. Te wspólną prawie wszystkie maią własność, iż choćby naydłużey sucho chowane były, zmoczone znowu rość y krzewić się poczynaią.

Rzęd III. porosty.

Porostnica. Marchantia.

Kwiaty samcze: kielich tarczykowy, u spodu wielu drobnemi pęcherzykami okryty a w nich pyłek na włoskach osypany. Kwiaty samicze: kielich bezszypułkowy, dzwonkowaty, wielonasienny.

1. Porostnica gwiazdkowa. *M. polymorpha.*

Pręciki tey Rośliny są to błonki skórkowate, po ziemi rozesłane, spłaszczone, gałęziste, zielone, pod spodem wzdłuż nerwu korzonkami włosistemi opatrzone; szypułki calowe lub nieco

wyż-

wyższe, prosto stoiące; na nich gwiazdka ośm- lub dziesięć-promienista; kielichy samicze drobne, na brzegach ząbkowane. Rośnie na mieyscach wodnistych, przyćmionych; w lekarstwach ma skutki rozrzadzaiące, oczyszczaiące y goiące.

2. Porostnica krzyżowa. *M. cruciata. L.*

Błonki skórkowate, płaskie, gładkie, zielone, gałęziste, na wierzchołkach okrągławe, po ziemi rozesłane; szypułki calowe, na nich gwiazdki cztero-promieniste; promienie wąskie, kosmate, popylone. Kielichy samicze półxiężycowe, delikatną błoneczką pokryte. Rośnie na mokrych przyćmionych mieyscach.

3. Porostnica koniczna. *M. conica. L.*

Błonki skórkowate, obszerne, gałęziste; szypułki długie, białawe, przezroczyste; na nich główka pięć-komorkowa, a w każdey komorce kuleczka czarna wisząca. Kwiaty samicze na błonce brodawkowate. Rośnie w ciemnych wilgotnych mieyscach. *Flor. Dan. tab.* 274.

Mszyca. Jungermannia.

Kwiat samczy szypułkowaty, nagi; główka cztero-łupinowa. Kwiat samiczy bezszypułkowy, nagi; nasiona okrągławe.

1. *Liście pierzaste.*

1. Mszyca rząsowa. *J. asplenioides. L.*

Pręciki 3- l. 4-calowe, gałęziste; gałązki pierzasto listkami osadzone; listki jaiowo-przytępione, prawie okrągławe, przezroczyste, zielone; szypułki na wierzchołkach pręcików lub gałązek białawe, prawie na cal długości; na nich główki, któ-

które ſię dzielą na cztery części czerwonawe. Rośnie w lasach.

2. Mszyca płaſka. *J. viticulosa. L.*

Gałązki pierzaſto liſtkami oſadzone; liſtki wąſkie, nagie; ſzypułki z boku wyraſtaią. Rośnie w ciemnych, wilgotnych lasach.

3. Mszyca lancetowata. *J. lanceolata. L.*

Pręciki ledwo całowe, pochyłe, obszerne darniny formuią; gałązki lancetowate; liſtki drobne, jaiowe, przytępione, gęſto pierzaſto ułożone, nie ząbkowane; ſzypułki na wierzchołkach gałązek. Rośnie w lasach wilgotnych, kamieniſtych.

4. Mszyca dwu-zęba. *J. bidentata. L.*

Pręciki prawie całowe, gałęziſte, po ziemi rozesłane; liſtki drobne, pierzaſto ułożone, jaiowate, niby ucięte, dwóma ząbkami zakończone; ſzypułki na wierzchołkach gałązek wyraſtaią. Rośnie na mieyscach przyćmionych piasczyſtych.

5. Mszyca biaława. *J. albicans. L.*

Pręciki prawie dwu-całowe, nieco gałęziſte, pochyłe, w darninę ſkupione; liſtki pierzaſto oſadzone, wąſkie, odgięte, blado zielone; ſzypułki na wierzchołkach gałązek wyraſtaiące, białawe, około ſześciu linii długości; na nich główka czarniawo-czerwona; na cztery części ſię otwieraiąca. Rośnie na mieyscach przyćmionych wilgotnych.

6. Mszyca rozesłana. *J. reptans. L.*

Gałązki po ziemi rozesłane, u ſpodu dwoiſto-pierzaſte; liſtki cztero-ząbkowe. Rośnie w ciemnych y wilgotnych lasach.

a. Liſtki

2. Liſtki dachówkowato na ſiebie zachodzące.

7. Mſzyca ſpłaſzczona. *J. complanata L.*

Pręciki kilka-calowe, po ziemi rozeſłane, gałęziſte, ſpłaſzczone, gałązki przeplatane, w niſką darninę ułożone; liſtki drobne, u ſpodu drobną przyſadką opatrzone, gęſto ściśnione, dwóma rzędami dachówkowato na ſiebie zachodzą; ſzypułki na linią długości. Rośnie na drzewach.

8. Mſzyca czarniawa. *J. tamariſci L.*

Pręciki kilka-calowe, po ziemi rozeſłane, gałęziſte, w darninę ułożone, za młodu ciemno-zielone, potém brudno-czerwieniejące; liſtki drobne, dwóma rzędami dachówkowato na ſiebie zachodzące, prawie okrągławe, górne prawie cztery razy od dolnych większe, wypukłe; ſzypułki krótkie. Rośnie wſzędzie na drzewach y kamieniach.

3. Liście błonkowate od prętow niczém ſię nie różniące.

9. Mſzyca bezprętowa. *J. epiphylla L.*

Pręcik z błonek płaſkich, ſkórkowatych złożony; błonki te gałęziſte, zielone, do ziemi drobnemi włoſkowatemi korzonkami przyroſłe; ſzypułki dwu-calowe, białawe, ſłabe, na nich główka na cztery części otwieraiąca ſię, żółtawa. Rośnie w rowach dawnych. *Fl: Dan: tab:* 359.

10. Mſzyca widlaſta. *J. furcata L.*

Pręcik z błonek ſkórkowatych złożony; błonki gałęziſte, a wierzchołek każdey gałązki jeſt dwudzielny, czyli dwóma ſzerokiemi zaoſtrzonemi zębami zakończony; ſzypułki około trzech

linii

linii długości. Rośnie na drzewach y kamieniach w mokrych mieyſcach.

Meszek. Riccia.

Kielich o; korona o; główka walcowata, bezſzypułkowa, na zarodku oſadzona; ſłupek nitkowy przez zarodek przechodzący; naſiona półokrągłe, ſzypułkowate.

1. Meſzek kryſztalowy. *R. cryſtallina L.*

Liście błonkowate, zielone, drobnemi, białemi punktami, niby brodaweczkami obſypane, na wierzchu podzielone, u ſpodu zwężone, a wſzyſtkie z jednego mieyſca wyraſtaiąc rożyczkę na ziemi formuią. Rośnie na mieyſcach wilgotnych.

2. Meſzek naymnieyſzy. *R. minima L.*

Liście gładkie, rynienkowate, czyli rówkiem podłużnym na dwoje przedzielone, zaoſtrzone, na ziemi rożyczkę formuią. Rośnie na mieyſcach wodniſtych.

3. Meſzek ſiwy. *R. glauca L.*

Zupełnie poprzedzaiącemu gatunkowi podobny; przedziały tylko liści przytępione. Rośnie na mieyſcach wilgotnych. *Fl: Dan: tab:* 898.

4. Meſzek pływaiący. *R. fluitans L.*

Liście wąſkie, ledwo na linią ſzerokości maiące, bardzo gałęziſte, na wierzchołku nieco dwudzielne, u ſpodu delikatnemi włoſkami gęſto obroſłe. Rośnie na brzegach *Stawow y Sadzawek.*

Poroſt. Lichen.

Kwiat ſamczy: dno okrągławe, płaſkie, lśniące; ſamiczy: pyłek po liściach roſproſzony.

1. *Tręç-*

1. Trędowate, brodawkowate.

1. Porost pisany. *L. scriptus L.*

Porost ten z rospadlin kory na drzewach wyrastaiący delikatną formuje skorupę; a ta biaława, okryta drobnemi, czarnemi, y rozmaicie kreślonemi liniami charaktery niejakieś na sobie wyobraża.

2. Porost krwawy. *L. sanguinarius L.*

Porost trędowaty, siwo-zielonawy; na nim brodawki czarne, okrągławe, wielkie, nie lśniące, wewnątrz czerwone. Rośnie na drzewach.

3. Porost grabowy. *L. carpineus L.*

Porost trędowaty, popielaty; brodawki białe, pomarszczone. Rośnie na drzewach, mianowicie na Grabie.

4. Porost wrzosowy. *L. ericetorum L.*

Porost trędowaty, białawy, brodawkowaty, kruchy, z niego powstaią szypułki nieco grube, na dwie linie długości, główką blado-różową zakończone. Rośnie między wrzosami.

2. Trędowate, tarczykowate.

5. Porost świecowy. *L. candelarius L.*

Porost trędowaty, żółty; tarczyki żółte. Rośnie na murach, kamieniach y drzewach, które nakształt kory okrywa; w wodzie gotowany żółto ią farbuje.

6. Porost brudny. *L. subfuscus L.*

Porost białawy; tarczyki czarne, liczne, skupione, za młodu dzbanuszkowate, wydrążone. Rośnie na drzewach y kamieniach.

7. Porost biały. *L. Parellus L.*

Porost trędowaty, biały; tarczyki wklęsłe, blade, przytępione. Rośnie na kamieniach, murach y drzewach.

3. Dachówkowate.

8. Porost zimny. *L. centrifugus L.*

Porost płaski, zielonawy, ellyptyczną różyczkę formuje; listki drobne, dachówkowato na siebie zachodzące, wielo-dzielne, okrągławe; tarczyki okrągławe, czarno-czerwonawe, pośrzodku różyczki skupione. Rośnie na drzewach.

9. Porost kamienny. *L. saxatilis L.*

Porost kruchy, suchy, szaro-oliwkowy; listki szerokie, okrągławe, podzielone, dachówkowato na siebie zachodzą; powierzchnia ich liniami pyłkowemi siatkowana; spod czarniawy, kosmaty; tarczyki wklęsłe, brunatno-purpurowe. Rośnie na kamieniach y drzewach.

10. Porost rdzawy. *L. omphalodes L.*

Porost dachówkowaty; listki bardzo podzielone, tępe, gładkie, brudno-rdzawe przy nasadzie, białawe y mączaste na wierzchołkach, w piękną różyczkę ułożone. Rośnie na kamieniach y drzewach.

11. Porost oliwkowy. *L. olivaceus L.*

Porost dachówkowaty; liście nacięte, przy nasadzie oliwkowate, na wierzchołkach białe, mączaste, w różyczkę ułożone; tarczyki środek różyczki zaymuią, wielkie, czerwonawe, podniesione, na brzegach ząbkowane. Rośnie na kamieniach y drzewach.

12. Po-

12. Poroſt ścienny. *L. parietinus L.*

Poroſt dachówkowaty, czerwono-żółty; liſtki ſzerokie, okrągławe, fałdowane y niby fryzowane, płaſkie, na murach y kamieniach różyczki formuią; tarczyki podobnież czerwono-żółte, nieco ſzypułkowate, okrągłe. Rośnie na murach, parkanach y ścianach drewnianych. W wodzie gotowany daje farbę żółtą.

*13. Poroſt nadęty. *L. physodes L.*

Poroſt dachówkowaty; liście wielo-dzielne, wydęte y prawie rurkowate, z wierzchu biało-popielate, ze ſpodu czarniawe. Rośnie na drzewach, mianowicie na Brzozach.

14. Poroſt gwiazdkowy. *L. ſtellaris L.*

Poroſt dachówkowaty; liście głęboko-dzielne, prawie gałęziſte, z wierzchu biało-popielate, ze ſpodu czarniawe, w różyczkę płaſką, rzadkawą, ułożone; tarczyki liczne, czarniawe, pośrzodku różyczki oſadzone. Rośnie na drzewach.

4. Liściowe, niedachówkowate.

15. Poroſt obwodzony. *L. ciliaris L.*

Liście bardzo gałęziſte, nieco wąſkie, podzielone, popielate, włoſkami twardemi, czarniawemi, y prawie kolącemi, obwodzone; tarczyki okrągłe, płaſkie, ſzypułkowate, nieco karbowane. Rośnie na drzewach. *Fl: Dan: tab:* 711.

16. Poroſt Iślandſki. *L. Islandicus L.*

Liście twarde, lśniące, rudo-popielate, poſzarpane, z wierzchu nieco wypukłe, ze ſpodu wklęſłe, delikatnemi włoſkami obwodzone, brzeżki podnieſione; na wierzchołkach gałązek tarczyki.

Ro-

Rośnie w ſoſnowych laſach na ziemi, znaydowałem w Gaju pod Zakretem. *Fl: Dan: tab:* 155. Poroſt ten u nas do niczego prawie nie zażywany, w Islandyi jeſt poſpolitym ludzi pokarmem; w lekarſtwach ma moc ściągaiącą y w ſuchotach ma być wielce pożytecznym, ſmak gorzki.

17. Poroſt Płucnik. *L. pulmonarius L.*

Liście ſzerokie, ſkórkowate, poſzarpane, kątowate, z wierzchu lśniące, ſiatkowate, dółkowate; ſpód niby brodawkowaty, puchem krótkim, mączaſtym, okryty. Rośnie wſzędzie w laſach, mianowicie na ſtarych Dębach; gorzki jeſt nieco, ściąga, oſuſza, zatyka.

18. Poroſt otrębowy. *L. furfuraceus L.*

Liście na wierzchołkach bardzo podzielone, miętkie, z wierzchu wypukłe y pyłem niby otrębiami poſypane; ze ſpodu wklęſłe, czarniawe, ſiatkowate: wierzchołkowe liści przedziałki krótkie, wąſkie, dwu-dzielne. Rośnie na drzewach.

19. Poroſt mączny. *L. farinaceus L.*

Liście wąſkie, zaoſtrzone, białe, z obuſtron lśniące, w górę podnieſione; na brzegach brodawkami mącznemi oſadzone. Rośnie wſzędzie w laſach.

20. Poroſt kubkowy. *L. calicaris L.*

Liście wąſkie, podnieſione, gałęziſte, wzdłuż po bokach podługowatemi dółkami oznaczone, na brzegach tarczyki kubkowate, nieco ſzypułkowate; przedziałki liściowe zaoſtrzone. Rośnie na drzewach.

21. Poroſt ieſionowy. *L. fraxineus L.*

ugie, podnieſione, prawie na cal ſzerokie,

kie, popielate, gładkie, pomarfzczone, dołkowate; tarczyki fą nieco fzypułkowate, popielate, lub rdzawe. Rośnie w lafach na drzewach, mianowicie na lefionach.

22 Poroft tarniowy. *L. prunaftri L.*

Liście gałęzifte, podniefione, z wierzchu popielato-zielone, dołkowate, ze fpodu białe, kofmate, mączafte. Rośnie na drzewach, mianowicie na Tarni.

23. Poroft iałowcowy. *L. iuniperinus L.*

Liście pofzarpane, kędzierzawe, czerwono-żółte, podniefione; tarczyki brunatne. Rośnie na Iałowcu.

24. Proft marfzczony. *L. caperatus L.*

Liście w fzeroką rozyczkę fkupione, bladozielone, nieco żółtawe, pośrzodku pomarfzczone, na brzegach okrągławe, karbowane, y niby fałdowane, ze fpodu czarne; tarczyki dość wielkie, wklęfłe, rdzawe. Rośnie w lafach na kamieniach y drzewach.

25. Poroft błękitnawy. *L. glaucus L.*

Liście kędzierzawe, błękitnawe, w rozyczkę ułożone, gładkie, na brzegach mączafte, ze fpodu czarniawe, iak papier ciękie; tarczyki drobne, nieco wklęfłe. Rośnie na drzewach *Fl: Dan: tab:* 598.

5. *Skórkowate, tarczyki paznogciowate.*

26. Poroft pfi. *L. caninus L.*

Poroft po ziemi rozefłany: liście fzerokie, płafkie,

ſkie, klapkowate, z wierzchu popielate, ze ſpodu białawe, ſiatkowate, koſmate; na brzegach tarczyki iaiowate, nakſztałt paznogciow, brudno-czerwonawe, w gorę podnieſione; Rośnie wſzędzie na chudych y iaiowych gruntach.

6. Tarczyki leykowate, czyli kubkowate.

27. Poroſt ziarnowy. *L. coccifer us L.*

Kubeczki proſte, na pięć lub ſiedm linii wyſokie, popielate; na brzegach brudaweczki gębczaſte, ponſowo-czerwone. Rośnie w laſach na chudych gruntach y na pniach drzew.

28. Poroſt ſłoikowy. *L. pyxidatus L.*

Kubeczki poiedyńcze, popielate, zadnych gruczołkow na ſobie nie maią, na brzegach częſtokroć ząbkowane, czyli narznięte. Rośnie na chudych gruntach y na pniach drzew gniących.

29. Poroſt rodzayny. *L. prolifer L.*

Kubeczek dolny obſzerny, na brzegach iego inne wyraſtaią drobnieyſze kubeczki, mało otwarte, okrągławe, na brzegach czerwonawe; albo też ze ſrzodka dolnego kubeczka powſtaie drugi, z tego trzeci, iakby kilka kieliſzkow na ſobie oſadzonych było. Rośnie w ſuchych laſach około korzeni drzew y na pniach gniących; znaydowałem nayobficiey w leſie około Zakretu.

30. Poroſt wałeczkowaty. *L. gracilis L.*

Poroſt wałeczkowaty, dęty, nieco gałęziſty, na dwa lub trzy cale wyſoki, oſtrzem zakończony, lub kubeczkiem, mało otwartym, na ktorym inne kubeczki ſtoią. Rośnie międay wrzoſami.

31. Po-

31. Poroſt rogaty. *L. cornutus L.*

Pręcik calowy lub nieco wyżſzy, z rozłożenia gałęzi ſwych do ieleniego rogu nieiakoś podobny, gałązki wſzyſtkie oſtro zakończone, popielate, brunatno-plamiſte; kubeczki drobne, leykowate, mało otwarte. Rośnie na chudych gruntach między mchem.

7. *Krzaczkowate.*

32. Poroſt Lapońſki. *L. Rangiferinus L.*

Poroſt krzaczkowaty, z wielu pręcikow gałęziſtych złożony; gałązki przepiatane, zroſłe, okrągłe, wewnątrz czcze, zupełnie białe; ſame wierzchołki bardzo delikatne, y częſtokroć nieco nakłonione. Rośnie wſzędzie w laſach, nayobficiey znaydowałem około Zakretu. *Fl: Dan: tab:* 593. W Laponii ulubionym ieſt pokarmem Reniferów iedynych w owym Kraiu bydląt.

33. Poroſt ſzydłowaty. *L. ſubulatus L.*

Pręciki okrągłe, proſte, około półtora cala wyſokie, u ſpodu brunatno-popielate, na wierzchu białe, gałęziſte; gałązki dwu - dzielne, zaoſtrzone. Rośnie w laſach ſuchych między wrzoſami.

34. Poroſt ſkorupowy. *L. paſchalis L.*

Poroſt gałęziſty, gałązki pokryte ſkorupą mączaſtą, przez co niby kwitnące być ſię zdaią; albo pokryte pyłem biało popielatym, lub błękitnawym. Rośnie na pagórkach zaroſłych. *Fl: Dan: tab:* 151.

8. *Włokniste.*

35. Porost plątany. *L. plicatus L.*

Porost wiszący, włoknisty, gałęzisty, długi, siwy; gałązki wiszące, przeplatane, zrosłe; tarczyki płaskie y promieniste, albo włoskami osadzone. Rośnie na drzewach mianowicie na Sosnach y Brzozach.

36. Porost brodaty. *L. barbatus L.*

Porost wiszący, z fibr delikatnych, okrągłych, gałęzistych, miętkich, popielatych lub żółtawych złożony; gałązki rozchylone. Rośnie na drzewach.

37. Porost kwiecisty. *L. floridus L.*

Porost włoknisty, gałęzisty, gałązki około dwuch lub trzech calów długości, prosto stoiące, lub rospierzchłe; tarczyki dość wielkie, okrągławe, promieniste. Rośnie na drzewach w lasach.

38. Porost kosmaty. *L. hirtus L.*

Porost włoknisty, bardzo gałęzisty, prosto stoiący; tarczyki mączaste, popylone. Rośnie na drzewach y parkanach.

39. Porost złocisty. *L. vulpinus L.*

Porost włoknisty, za młodu zielonawo-żółty, starzeiąc złocisto-żółtym się staie, bardzo gałęzisty, prosto stoiący: gałązki nieco spłaszczone, w kupę z wierzchu niby uciętą zebrane. Rośnie na drzewach, mianowicie na sosnach. *Fl: Dan:tab:* 226.

Bisior. Byssus.

Delikatny puch lub pyłek.

1. *Puch*

1. *Puch włoknisty.*

1. Bisior fioletowy. *B. phosphorea L.*

Bisior włoknisty, błękitno-czerwonawy, mało gałązkowaty, z gruczołku gęhczastego wyrasta. Rośnie na zgniłych drzewach.

2. Bisior wodny kwiat. *B. flos aquæ L.*

Włokna krótkie, puszkowate, bardzo delikatne, na stoiącey wodzie miętką zielonawą powłokę formuie. Znayduie się w wodach stoiących.

3. Bisior axamitny. *B. velutina L.*

Włokna gałęziste, krótkie, zielone. Rośnie na ziemi y kamieniach które niby axamitem pokrywa.

2. *Pyłek.*

4. Bisior starożytny. *B. antiquitatis L.*

Włokna delikatne, ledwo widzialne, czarnym pyłkiem gęsto okryte. Znayduie się na starych murach.

5. Bisior kamienny. *B. saxatilis L.*

Pyłek popielaty. Znayduie się na kamieniach długo na wolném powietrzu zostaiących.

6. Bisior wonny. *B. Iolithus L.*

Pyłek na kamieniach obszerną pyłkowatą formuie plamę, z początku czerwoną, potym blado-żółtą; zapach ma fiołkowy. *Fl: Dan tab:* 899. f. 1.

7. Bisior żółty. *B. candelaris L.*

Pyłek żółty, na korze drzew wyrastaiący. *Fl: Dan: tab:* 899. *f.* 2.

8. Bisior zielony. *B. botryoides L.*

Pyłek zielony, na kamieniach, korze drzew, y ziemi, w mieyscach przyćmionych, wilgotnych, wyrastaiący. *Fl: Dan: tab:* 899. *f.* 3.

Trzęsidło. Tremella.

Owocowanie niewidzialne w materyi galaretowey.

1. Trzęsidło Nostok. *T. Nostoc.*

Substancya galaretowa, za poruszeniem drząca, blado-zielonawa, fałdzista, po deszczach się pokazuiąca, w czasie suchym niknąca, namoczona nadyma się, rozciąga się, uschła kurczy się, y prawie nie widzialną się staie. Znayduie się po deszczach na łąkach, w szpalerach ogrodowych, y w lasach. Są Lekarze, co substancyą tę na Podagrę y Rumatyzmy zalecaią. *Fl. Dan. tab.* 885. *f.* 1.

2. Trzęsidło porostowe. *T. lichenoides. L.*

Gatunek ten jest nieco błonkowaty, liściowy, poszarpany, fryzowany, podniesiony, sinawo-czerwony, lub błękitno-czarniawy. Rośnie na ziemi w lasach y mieyscach przyćmionych.

3. Trzęsidło brodawkowate. *T. verrucosa. L.*

Substancya pęcherzykowata, brodawkowata, miętka, krucha, galaretowa, brunatna, lub rdzawo-zielona. Znayduie się w strumykach do kamieni przyrosła.

Watka. Ulva.

Owocowanie na błonie przezroczystey.

1. Wa-

1. Watka Sliwnica. *U. pruniformis. L.*

Substancya okrągła, wewnątrz soczysta, wielkości rozmaitey, pospolicie twarda, wewnątrz dęta, wodą napełniona, lecz w czasie mnożenia się miętka y drżąca jak galareta. X. Kluk znaydował w Jeziorach.

2. Watka ziarnista. *U. granulata. L.*

Substancya wielkości ziaren konopnych, w kupki zebrana; ziarna te wewnątrz pełne są lipkiego drdzenia. Nayduie się nad wodami na brzegach strumyków y na błotach.

Zrostnica. Conferva.

Na fibrach włoknistych, długich, guziczki nierówne.

1. Zrostnica strumykowa. *C. rivularis. L.*

Włokna bardzo długie, równe, nie gałęziste, delikatne iak włosy, zielone. Rośnie w strumykach y wodach spokoynych. *Fl. Dan. tab.* 881.

2. Zrostnica zdrojowa. *C. fontinalis. L.*

Włokna nie gałęziste, krótkie, równe, zielone, długość ich ledwo calowa. Rośnie przy zdrojach. *Flor. Dan. tab.* 651. *f.* 3.

3. Zrostnica nadęta. *C. bullosa. L.*

Włokna bardzo delikatne, gałęziste, przeplatane, równe, a w nich powietrze bębelkami z pod wody wydobywaiące się zatrzymuie się. Znayduie się w wodach stoiących.

4. Zrostnica ziemno-wodna. *C. amphibia. L.*

Włokna delikatne, równe, gałęziste, uschłe w kolce się zamieniaią. Rośnie w rowach y w rzekach gdzie woda czasem wysycha. 5.

5. Zroftnica siatkowata. *C. reticulata. L.*

Włokna bardzo delikatne, w fiatkę nakształt paięczyny rosciągnioną zrosłe, zielone, częftokroć po wodzie pływaiące. Znayduie ńę w wodach fpokoynych.

6. Zroftnica rzeczna. *C. fluviatilis. L.*

Włokna nie gałęzifte, około fześciu calów długości, gęfto kolankowate, blado-zielone, lub żółtawe, kruche. Nayduie fię w rzekach.

7. Zroftnica paciorkowa, *C. gelatinosa. L.*

Włokna gałęzifte, pełne kulek galaretowych, zielonawych lub czerwonawych, gęfto ułożonych, które iak paciorki znizane być fię zdaią. Znayduie fię w wodach czyftych.

8. Zroftnica fkupiona. *C. glomerata. L.*

Włokna kolankowate, długie, gałęzifte; gałązki wierzchołkowe krótkie, wielodzielne, w kupki zebrane. Naydnie fię w zdroiach, rowach, y ftrumykach. *Fl. Dan. tab.* 651. *f.* 2.

Rzęd IV. Grzyby.

Bedłka. Agaricus.

Głowa horyzontalna, pod fpodem błonkowata.

1. *Trzon nagi, długość jego nie wyrównywa dwa razy fzerokości głowy.*

1. Bedłka gorzka. *A. piperatus. L.*

Bedłka w młodości fwey zupełnie biała, rozraftaiąc fię zaś y ftarzeiąc żółtawą nieco lub brunatną fię ftaie; główka fzeroka, płafka lub leykowa-

kowata; trzon krótki, gruby, pełny; sok biały, ostro-gorzki. Rośnie w lasach od Sierpnia do poźney Jesieni. *Schæffer. t. LXXXIII.* Pospólstwo Bedłkę tę na niektórych mieyscach Mleczajem nazywa, a upiekłszy na węglach y osoliwszy bez żadnego niebeśpieczeństwa jada.

2. Bedłka Chrząszcz. *A. lactifluus. L.*

Głowa brunatno-czerwona, wypukła, lub spłaszczona; błonki z początku białe, na starość brunatno-czerwonawe się staią; trzon gruby, pełny, u spodu brunatno-czerwony; sok mleczny, słodki. Rośnie wszędzie w lasach. *Schæff: t. V.* Pospólstwo, ile mi się słyszeć dało, zowie bedłkę tę Swiniarką, y na pokarm beśpiecznie zażywa.

3. Bedłka Rydz. *A. deliciosus. L.*

Głowa szeroka, pośrzodku wklęsła, brzeg nieco zwiniony, blado-czerwono-rdzawy; błonki czerwonawe; trzon krótki, tęgi, pełny; sok czerwonawy, nieco szczypiący. Rośnie w Jesieni w suchych lasach. *Schæff: t. XI.* Jest to gatunek ze wszystkich Bedłek nayużywańszy, y prócz zwyczaynego stołowego na świeżo użycia, na dłuższe chowanie na zimę marynuie się, y w każdym czasie zdrowym jest pokarmem.

4. Bedłka Syroieszka. *A. integer. L.*

Głowa wypukła, nieco spłaszczona, lub czasem pośrzodku troche wklęsła, rozmaitego koloru: ciemno-czerwona, blado-różowa, błękitnawa; błonki prawie wszystkie jednostayney długości; trzon biały, krótki, pełny. Rośnie w Jesieni we wszystkich lasach. *Schæff: t. LVIII. LXXV. XCII. XCIII. CCXIV.* O innym zapewna gatunku rozumieć potrzeba, co J. X. Kluk w Dykcyo-

kcyonarzu ſwym, pod artykułem, *Agaricus integer*, o złych ſkutkach jego powiada; *Micheli*, *Scopoli*, *Loeſel*, *Haller*, używalnym go nazywaią; widziałem nie raz iako go Poſpólſtwo bez żadney ſzkody używa, owſzem własném wielokrotném doświadczeniem przekonany jeſtem o nieszkodliwości jego; ſkutki te złe raczey do naſtępuiącego gatunku należeć zdaią ſię.

5. Bedłka womitowa. *A. emeticus. Schæff.*

Głowa płaſka, karmazynowo-czerwona, pośrzodku wklęsła; brzeg pomarszczony; błonki białe, grube, przy naſadzie poprzecznie pomarſzczone; trzon wałeczkowaty, gruby, krótki, pełny. Rośnie wſzędzie w lasach, y wielkie z Syroieſzkami ma podobieńſtwo; ale w tamtych ſubſtancya ieſt tęga y gęſta, w tey zaś miętka y dziurkowata. *Schæff: t. XV. XVI.* Zażycie wnętrzne tey Bedłki gwałtowne ſprawuie womity.

6. Bedłka fioletowa. *A. violaceus. L.*

Głową za młodu znacznie wypukła, potém nieco płaſka, brudno-fioletowa; brzeg fioletowy, koſmaty; błonki pięknie fioletowe; trzon gruby, krótki, pełny, u ſpodu główkowaty, błękitnawy. Rośnie w Wrześniu około płotów y lasów na mieyscach nieuprawnych. *Schæff: t. III. XXXIV.* Na nic ſię nie używa.

7. Bedłka Gąſka. *A. Cantharellus. L.*

Bedłka poiedyńczo częściey iednak kupami roſnąca, ciemno-żółta; głowa z początku okrągła, potém płaſka, a nakoniec leykowata, a w tedy brzegi poſpolicie ſą popękane; błonki wąſkie, gałęziſte, do nerwow raczey podobne. Rośnie wſzędzie w lasach w Sierpniu y Wrześniu. *Schæff: t. LXXXII.*

LXXXII. Pospólstwo bez żadney szkody bedłek tych używa, y Lisicami ie na niektórych mieyscach zowie.

8. Bedłka koniczna. *A. conicus. Schæff:*

Główka koniczna, gładka, lipka, pomarańczowo-żółta, na wierzchu, mianowicie za młodu, prawie purpurowa; błonki siarczyste; trzon dwucalowy, żółtawy, wewnątrz czczy. Rośnie na łąkach suchych w jesieni. *Schæff: t. II.*

9. Bedłka szkarłatna. *A. coccineus, L.*

Bedłka poprzedzaiącey bardzo podobna, ale nie równie mnieysza, y obficiey czerwona we wszystkich swych częściach. Rośnie razem z poprzedzaiącą. *Schæff. t. CCCII.*

10. Bedłka wełnianka. *A. torminosus, Schæff:*

Główka czerwonawa, do Rydza nieco podobna, paseczkami blademi cyrkulanemi oznaczona, pośrzodku wklęsła, nieco kosmata; brzeg wełnisty; błonki żółtawe; sok biało-żółtawy, mleczny; trzon krótki, gruby. Rośnie w jesieni wszędzie w lasach. *Schæff: t. XII.* Różni się od Rydza kolorem nieco światleyszym, powierzchnią y brzegiem kosmatym, smakiem ostrym; wewnątrz zażyta gwałtowne womity y biegunki sprawuie.

11. Bedłka Zielonka. *A, virescens L.*

Główka wypukła, potém spłaszczona y wklęsła, zielono żółtawa, na brzegu bardziey zielona; błonki grube, równe, zielonawe; trzon krótki, okrągły, gładki, pełny, białawy. Rośnie w lasach sosnowych na piaskach, do używania bardzo zdatna. Tablica *Schæffera CXIV.* nie dobrze naszą Zielonkę wyobraża.

a. *Trzon*

2. Trzon nagi, wysokością swą przynaymniey dwa razy szerokość główki przechodzi.

12. Bedłka Lisia. *A. rufescens Schæff.*

Bedłki kupą wyrastaiące; główka jajowata, dzwonkowata, potém bardziey nieco rozszerzona, brudno-żółtawa: błonki popielate lub żółtawe z początku, potém czernieią, y w substancyą czarną, rzadką, zamieniaią się; trzon wałeczkowaty, różney do trzech lub pięciu calow długości, wewnątrz czczy. Rośnie na polach, w lasach y w ogrodach, mianowicie około drzew gniiących. *Schæff: tab: VI. y XVII.*

13. Bedłka kasztanowata. *A. castaneus L.*

Trzoneczki kupą wyrastaią, a na nich główki dzwonkowato-koniczne, brudno czerwonawe lub kasztanowate; błonki białawe; wysokość ledwo do półtora cala przychodzi. Rośnie na drzewach gniiących. *Schæff: t. LII. f.* 1-6.

14. Bedłka dzwonkowata. *A. galericulatus Schæff:*

Trzonek wałeczkowaty, na dwa lub trzy cale wysoki, a na nim główka koniczna za młodu, potém rozszerzona, zawsze jednak pośrzodku wypukłość zachowuiąca, brudno-popielata, nieco lipka; błonki białe. Rośnie w lasach, na polach y w ogrodach na gnoynych mieyscach. *Schæff: tab: LII. f.* 7-9.

15. Bedłka żółta. *A. Georgii L.*

Trzonki kupą wyrastaią, wewnątrz czcze, pokręcone, blado-żółte, na nich główki półsferyczne za młodu, starzeiąc zaś konicznemi nieco się staią, czerwono-żółte pośrzodku, a blado-

żółte

żółte na brzegach; błónki białawe lub ſiarczyſte. Rośnie na pniach y korzeniach drzew. *Schæff: tab: XXXV.*

16. Bedłka krucha. *A. fragilis L.*

Bedłka bardzo mała; trzoneczek delikatny, kruchy, brudno-żółty, około półtora cala wyſokości; główka nieco wypukła, brudno-żółta; kupkami zaraſta, ale każdy trzoneczek oddzielnie. Rośnie w laſach, ogrodach y na łąkach. *Sch: t. CCXXX.*

17. Bedłka rząſowa. *A. androsaceus L.*

Bedłka bardzo drobna: trzoneczek delikatny, pełny, czarniawy, na cal wyſoki; na nim główka biaława, delikatna, nieco wypukła; błoneczki bardzo krótkie, białe, rzadkie. Rośnie na drzewach y liściach gniiących. *Schæff: t. CCXXXIX.*

18. Bedłka ćwiekowa. *A. clavus L.*

Trzonek od 4-8 linii wyſokości, pełny, delikatny, blado-żółtawy, na nim główka wypukła, pomarańczowo-żółta, do ćwieczka niejakoś podobna. Rośnie na drzewach y liściach gniiących. *Schæff: tab: LIX.*

3. *Trzon obrączką opaſany.*

19. Bedłka Muchomor. *A. Muſcarius L.*

Trzon pełny, od czterech do ſześciu calow wyſoki, u ſpodu zgrubiały, biały, po śrzodku obrączką opaſany, na nim głowa z początku jajowata, potém zupełnie płaſka, karmazynowo-czerwona, białemi, gębczaſtemi plamami gęſto upſtrzona; błonki zupełnie białe. Rośnie wſzędzie w laſach od Sierpnia do poźney jeſieni. *Schæff: tab: XXVII.* Tegoż gatunku odmiana z głową czerwoną

woną, nie plamiſtą, *Schæff: tab: XXVIII.* y z głową żółtawą, czerwonawo-plamiſtą. *Schæff: tab: XX.* Zapach tey Bedłki przykry, ſmak oſtry; ludziom y bydlętom ſzkodliwa; na muchy y pluſkwy naypewnieyſza trucizna.

20. Bedłka wyſoka. *A. clypeatus L.*

Trzon na czwierć łokcia wyſoki, lub wyżſzy, u ſpodu zgrubiały, pod wierzchem cięſzy, obrączką opaſany, cały brudno upſtrzony, na nim głowa za młodu jajowata, potym płaſka, obſzerna, nieco koniczna, brudno-popielata, ciemnoplamiſta; błonki zupełnie białe. Rośnie wſzędzie w ſuchych laſach w jeſieni. *Schæff: tab: XXII. XXIII.* Należy do gatunku Muchomorów, y równie jeſt ſzkodliwy.

21. Bedłka plamiſta. *A. maculatus. Schæff:*

Trzon kilka-calowy, pod wierzchem obrączką opaſany, pełny, biały, nieco czerwonawy, gładki, u ſpodu zgrubiały; główka z początku jajowata, potém płaſka, brudno-żółtawa, pośrzodku tylko lub cała biało-plamiſta; błonki brudnobiałe. Rośnie w laſach ſuchych z Muchomorami, których ſzkodliwe ma właſności. *Schæff. t. XC; XCI.*

22. Bedłka gnoynik. *A. fimetarius L.*

Główka z początku iaiowata, większą część trzonu pokrywa, rozraſtaiąc ſię zaś dzwonkowatą ſię ſtaie: biała ieſt, łuſkowata; błonki miętkie, z początku białe, potém czernieią, y w ciecz czarną, ſmierdzącą, zamieniaią ſię. Rośnie w ogrodach y na polach gnoiem nawiezionych. *Schæff: t. VII. VIII. XLVI. XLVII.*

23. Bedłka włoſiſta. *A. piloſus S.*

Bedłki

Bedłki kupą wyrastaiące: trzon u spodu żółtawy, kosmaty, na nim główka nieco spłaszczona, pośrzodku zawsze wypukła, okryta łuszczkami skórkowatemi, poszarpanemi, przez co kosmatą być się zdaie; wypukłość brudno-żółta, reszta iest nieco świetleysza; błonki żółtawe, orzechowe. Rośnie na korzeniach y pniach drzew rozmaitych. *Schæff: t. LXXX.*

24. Bedłka Pieczarka. *A. campestris. L.*

Trzon biały, pełny, krótki, obrączką opasany, na nim główka z początku półsferyczna, potém płaska, skórką białą pokryta, która się łacno zdziera; błonki z początku białe, potém czerwonawe, nakoniec czarne. Rośnie wszędzie w ogrodach y na gruntach gnoynych od lata do jesieni, a na Inspektach y w Oranzeryach przez Rok cały; używa się do przypraw kuchennych.

4. *Beztrzonowe, pasorzytne.*

25. Bedłka dębowa. *A. quercinus. L.*

Substancya tey bedłki twarda, prawie drzewiasta, letka; powierzchnia biało-żółtawa, miętka na dotknienie y niby axamitna; błonki tęgie, nie regularne, w poprzecz z sobą połączone. Rośnie na drzewach próchnieiących. *Schæff: t. LVII.*

26. Bedłka olszowa. *A. alneus. L.*

Bedłka mała, półcyrkularna, powierzchnia nieco kosmata, wypukła; pod spodem błonki popielate lub czerwonawe, mączaste. Znayduie się na drzewach spróchniałych. *Schæff: t. CCXLVI.*

Grzyb.

Grzyb. Boletus.

Głowa horyzontalna, ſpód dziurkowaty.

1. *Beztrzonowe, paſorzytne.* Hubki.

1. Grzyb korkowy. *A. ſuberoſus L.*

Grzyb beztrzonowy, twardy, z obuſtron wypukły, białawy; dziurki nie regularne, kątowate. Rośnie na pniach brzozowych.

2. Grzyb Hubka. *A. igniarius L.*

Grzyb beztrzonowy, półokrągły, rozmaitey wielkości, z wierzchu wypukły, ſtrefami różnych kolorów obwodzony, mianowicie brunatnemi y czerwonemi; ſpód dziurkowaty, blady lub żółtawy; mięſo wewnątrz czerwonawe. *Schœff. t. CXXXVIII.*

Hubka w ługu wymoczona y wybita ogień bardzo łacno chwyta, ztąd poſpolicie w krzeſaniu ognia do przyięcia iſkier zażywa ſię; ſmak ma gorzki, oſtry, ſciągaiący, a przeto w medycynie do zatrzymania krwi ieſt pożyteczna.

3. Grzyb czerwony *B. cinabarius L.*

Grzyb beztrzonowy, zewnątrz y wewnątrz czerwony. Rośnie na Wierzbach y Brzozach próchnieiących.

4. Grzyb wonny. *B. ſuaveolens L.*

Grzyb beztrzonowy, z wierzchu wypukły, popielaty, przyiemnie pachnący. Rośnie na Wierzbach.

5. Grzyb mieniony. *B. verſicolor. L.*

Grzyb beztrzonowy, błonkowaty, półelliptyczny, rozmaitego koloru ſtrefy na ſobie maiący,

mię-

miętki na dotknienie, y niby axamitny, pod spodem dziurki drobne, nie równe. Znayduie się na parkanach y drzewach prochnieiących. *Schæff: tab. CCLXVIII. CCLXIX.*

2. *Trzonowe.* Grzyby.

6. Grzyb prawdziwy. *B. bovinus. L.*

Trzon gruby, pełny, walcowaty, biały, lub nieco żółtawy, gładki, u spodu zgrubiały; na nim głowa okrągła, wypukła, gruba, mięsista, brunatno-czerwonawa; spód za młodu zupełnie biały, potém żółcieie. Rośnie wszędzie w suchych lasach, a mianowicie w Lipcu y Wrześniu gdy czas jest ciepły a deszczę często przechodzą. *Schæff: t. CXXXIV. CXXXV.* Jest to jeden nayużytecznieyszy gatunek Grzybów; użycie ich świeżych, suszonych, lub w maśle chowanych wiadome iest każdemu. Pospólstwo wszędzie Borowikiem zowie.

7. Grzyb Maśluk. *B. luteus. L.*

Trzon niski, walcowaty, brudno-biały, u spodu zgrubiały, obrączką błonkowatą, trwałą, opasany; główka mięsista, brunatno-czerwonawa, z początku kulista, potém płaska, wypukła, lipka; spód żółty. Rośnie w lasach sosnowych, mianowicie na drogach, gdzie całą czasem okrywa ziemię. *Schæff: t. CXIV.*

8. Grzyb Podosowik. *B. rufus. Schæff:*

Trzon walcowaty, brudny, kosmaty, u spodu zgrubiały, na nim główka z początku jaiowata, ponsowo-czerwona, potém płaska, wypukła, mięsista, brudno-czerwona; spód za młodu biały, na-

po-

potém rdzawy. Rośnie wszędzie w lasach mianowicie osinowych w Wrześniu *Schæff: t. CIII.* Do iedzenia używa się, ale w dobroci nie wyrównywa prawdziwemu Grzybowi, ususzony czernieie; Pospólstwo na niektórych mieyscach Podosinnikiem go zowie.

9. Grzyb czarnogłowy. *B. fuscus.*

Trzon wysoki, walcowaty, u spodu zgrubiały, brudno-biały, czarnemi podługowatemi łuszczkami okryty, ztąd niby kosmaty; głowa gładka, naprzod okrągła, potém rozszerzona, zawsze wypukła; spód biały, potém brudno-żółty, lub popielaty. Rośnie wszędzie w lasach w jesieni. *Schæff: t. CIV.* Do iedzenia się używa.

10. Grzyb Siniak. *B. olivaceus. Schæff:*

Trzon gruby, niski, biały, lub nieco czerwonawy, gładki; głowa brudno-oliwkowa, spod żółty. Rośnie na piasczystych polach, mianowicie około Brzeziny; *Schæff: t. CV.* nie dobrze go wyobraża. Gdy się nożem przerznie, mieysce to pięknie błękitnieie, sok wyciśniony także iest pięknie błękitny, potém zielony, a nakoniec brudny. Na niektórych mieyscach Borowikiem polnym y Podbrzeźniakiem zowią. Do jedzenia używa się.

11. Grzyb Siedź. *B. ramosissimus. L.*

Grzyb gałęzisty, z wielu drobnych grzybków złożony, do znaczney wielkości wyrastaiący; gałązki, czyli trzoneczki szczególne spłaszczone, a na nich główki drobne, popielate, gładkie, pośrzodku nieco wklęsłe, ze spodu białe, dziurkowate. Rośnie w Lipcu w lasach dębowych y leszczynowych. *Schæff: t. CXI. CCLXV. CCLXVII.*

Zda-

Zdatny jest do jedzenia y ma smak przyiemny; na wielu mieyscach w Litwie Siedziem go zowią, na niektórych zaś pod nazwiskiem, *Chorosz*, iest znaiomy.

12. Grzyb skurkowaty. *B. perennis. L.*

Grzyb skurkowaty, prawie drzewiasty; główka z wierzchu spłaszczona, y nieco wklęsła, brudno-żółtawa, świetleyszemi, obrączkowatemi strefami oznaczona, miętka, y niby axamitna. Rośnie w lasach na pniach y drzewach gniiących. *Schæff: t. CXXV.*

Kolczak. Hydnum.

Głowa horyzontalna ze spodu kolczasta.

1. Kolczak dachówkowaty. *H. imbricatum. L.*

Trzon nagi, okrągły, gruby, brudny, u spodu zgrubiały; głowa mięsista, okrągława, pośrzodku wklęsła, łuszczkowata, łuszczki podniesione, zaostrzone, czarniawe; kolce pod spodem żółtawe. Rośnie w lasach sosnowych. *Schæff: t. CXL. CCLXXIII.*

2. Kolczak wycinany. *H. repandum. L.*

Trzon krótki, pełny, żółtawy; na nim główka wypukła lub nieco spłaszczona, około trzech calów szeroka, nie równo-wcinana, blado-żółta. Rośnie w gęstych lasach, do jedzenia zażywać się może. *Schæff: t. CXLI. CCCXVIII.*

3. Kolczak połówkowy. *H. auriscalpium. L.*

Trzon wałeczkowaty, cienki, dwu-calowy, na nim główka bokiem lub wycięciem przyrosła, mała, pół-cyrkularna, nieco wypukła, czarniawa, Rośnie w lasach suchych. *Schæff: CXLIII.*

4. Kolczak pasorzytny. *H. parasiticum. L.*

Kolczak beztrzonowy, bokiem do drzewa przyrosły, z wierzchu wypukły, brudno-żółtawy, pomarszczony, kosmaty. Rośnie w lasach na drzewach starych.

Smardz. Phallus.

Głowa z wierzchu siatkowata, ze spodu gładka.

1. Smardz jadalny. *Ph. esculentus. L.*

Trzon białawy, wewnątrz czczy, a na nim główka iaiowo-koniczna, siatkowato-komorkowata, biało-brudna, lub czarniawa. Rośnie w suchych sosnowych lasach na Wiosnę y w Jesieni. *Schaeff: CXCIX. CCXCVIII. CCXCIX. CCC.* Smardze używaią się na pokarm, y niektórym są bardzo ulubione, umieiętnego iednak gotowania potrzeba aby nie były szkodliwe, czego częste przykłady na Wsiach wydarzaią się.

2. Smardz śmierdzący. *Ph. impudicus. L.*

Trzon około sześciu calów wysoki, wewnątrz czczy, biały, lub zielonawy, pod wierzchem ścieniony, wyrastą z pochewki iaiowatey, która go zupełnie za młodu okrywa; główka mała, siatkowato-komorkowata, błękitnawa lub zielonawa. Rośnie w lasach w Sierpniu y Wrześniu; gdy dorośnie y opadać poczyna w ciecz żółtawą wodnistą się zamienia, a w ten czas nieznośnie, obrzydliwie, z daleka śmierdzi. *Schaeff: CXCVII. CXCVIII.*

Piestrzenica. Helvella.

Głowa zwiniona, wydęta.

1. Pie-

1. Pieftrzenica Mitra. *H. Mitra. L.*

Nasada tey bedłki jeft trzon dwu-calowy lub wyższy, pełny, kątowaty, pomarszczony, białawy, na nim główka czyli kapelusz niekształtny, dwu-dzielny, lub trzy-dzielny, czarniawy, nakształt mitry zwiniony. Widziałem gatunek ten w Wilnie między Smardzami z lasów Antokolfkich przynieſiony. *Schæff: t. CLIV. CLIX. CLX. CLXI.*

Kuftrzebka. Peziza.

Główka wklęsła, dzwonkowata, beztrzonowa.

1. Kuftrzebka dzwonkowata. *P. lentifera. L.*

Kubeczki około pięciu lub fześciu linii wysokie, beztrzonowe, fkórkowate, brudno-popielate, zewnątrz kofmate, wewnątrz gładkie, na dnie wiele naſion foczewkowatych zawieraiące. Rośnie w lasach na ziemi y na drzewach gniiących. *Schæff: tab. CLXXVIII.*

2. Kuftrzebka słoikowa. *P. acetabulum. L.*

Gatunek ten kształt ma niejakoś kielicha, kolor brunatny, zewnątrz nerwami gałązkowatemi niby opleciony, u fpodu fałdowany y w trzon zwężony. Rośnie w lasach.

3. Kuftrzebka ponsowa. *P. coccinea. Schæff:*

Kubkowata, beztrzonowa, zewnątrz bladoczerwonawa, wewnątrz pięknie ponfowa. Rośnie w lasach na drzewach gniiących. *Schæff: t. CXLVIII.*

4. Kuftrzebka uszkowa. *P. auricula. L.*

Ma niejakieś podobieńſtwo do ludzkiego ucha,

beztrzonowa, ſkurkowata, wklęsła, jaiowata, zewnątrz biaława, wewnątrz brudno-czerwona. Rośnie na drzewach w jeſieni. *Schæff: CI V.*

5. Kuſtrzebka leykowata. *P. cornucopioides. L.* Kuſtrzebka leykowata, u ſpodu w trzon zwężona, pod wierzchem rozszerzona, w całey ſwey długości wewnątrz czcza, brunatno-żółtawa, zewnątrz popielata, brzegi nacinane. Rośnie w laſach około drzew. *Schæff: t. CLXV. CLXVI.*

Gozdzieniec. Clavaria.

Grzyb gładki, podłużny.

1. Gozdzieniec ſtęplowy. *C. piſtillaris. L.*

Subſtancya gębczaſta, podługowata, pod wierzchem rozſzerzona, tępa, do tłuczka nieiakoś podobna, biało-żółtawa, lub brunatna. Rośnie w ciemnych laſach. *Schæff: t. CLXIX.*

2. Gozdzieniec drzewny. *C. hypoxylon L.*

Subſtancya drzewiaſta, gałęziſta, czarna, czaſem u ſpodu kosmata, pod wierzchem biaława, ſpłaſzczona; gałęzie iey rogom ielenim nieiakoś ſą podobne. Rośnie w laſach. *Schæff: CCCXXVIII.*

3 Gozdzieniec kozia brodka. *C. Coralloides L.*

Gatunek ten ieſt miętki, kruchy, męſiſty, bardzo gałęziſty, kupą dość obſzerną wyraſtaiący, żółtawy, białawy, lub czerwonawy; gałązki krótkie, na wierzchu niby ząbkowane. Rośnie w laſach w ieſieni; Wieśniacy go używaią. *Schæff: CLXX. CLXXV.*

4 Gozdzieniec mchowy. *C. muscoides L.*

Gatunek gałęziſty, twardy, żółty, z iednego trzo-

trzona nie bardzo rozraſtaiący ſię; gałązki nierówne, pogięte, delikatne, wierzchołki zagięte, ząbkowane. Rośnie na mievſcach mchem zaroſłych, y do iedzenia ſię zażywa. *Schæff: t. CLXXIII.*

5. Gozdzieniec palczaſty. *C. digitata L.*

Gatunek ten ſkłada ſię z kupy pałeczek czarnych, u ſpodu z ſobą złączonych, a te ſubſtancyi prawie ſą drzewiaſtey, pod wierzchem białawe. Rośnie w ciemnych laſach.

Purchawka. Lycoperdon.

Główka okrągława, pyłkiem mączaſtym napełniona.

1. Purchawka Trufla. *L. Tuber L.*

Purchawka w ziemi ukryta, okrągława lub nieco podługowata, biała, czarna, lub ſiwa, marmoryzowana. Rośnie w rzadkawych laſach, mianowicie około Wiązow y Dębow, w Litwie ma ſię znaydować około Sielubia. Trudno ieſt po wierzchu poznać gdzie ſię Trufle znayduią; że ſwinie bardzo lubią ten gatunek bedlki, nay lepiey ieſt dopilnować gdzie w ieſieni w laſach ziemię ſkwapliwie kopią, a nayczęściey Trufle ſą celem tego ſzperania. Miernev wielkości, twarde, pachnące, ſą do użycia naylepſze.

2. Purchawka brodawkowata. *L. gemmatum L.*

Purchawka biała, okrągława, z wierzchu ſpłaſzczona, białemi brodawkami cała oſypana, wewnątrz żółtawa. Rośnie w ieſieni na paſtwiſkach. *Schæff: t. CLXXXIX. CXC.*

3. Purchawka gruſzkowata. *L. pyriforme. S.*

Pur-

Purchawka brudno-biała, okrągława, na wierzchu nieco wypukła, u spodu niby w trzon zwężona, nieco kosmata. Rośnie na pastwiskach. *Schæff: CLXXXV.*

4. Purchawka naywiększa. *L. maximum S.*

Purchawka bardzo wielka, za młodu kulista prawie gładka, na starość nakształt misy otwarta brzegi poszarpane, pyłek tabacznego koloru. Rośnie na pagórkach zarosłych. *Schæff. t. CXCI.* Te trzy gatunki u Linneusza pod imieniem. *L. Bovista* opisane, za oddzielne z Schefferem mieć można, iako maiące dość znakow po których się nawzaiem rozpoznaią; Wieśniacy Bzduchami ie zowią, pyłek oczom szkodliwy być może.

Pleśń. Mucor.

Pęcherzyki na trzoneczkach osadzone.

1. Pleśń pospolita. *M. mucedo L.*

Pleśń ta pokrywa chleb, owoce, y inne gniiące ciała; iest popielata, trzoneczki delikatne, na nich główki okrągłe, gładkie. *Fl: Dan: tab:* 467. *f.* 4.

2. Pleśń siwa, *M. glaucus L.*

Pleśń ta na owocach gniiących mianowicie widzieć się daie; na trzoneczkach delikatnych główki z drobnych ziarenek złożone. *Fl: Dan: tab:* 777. *f.* 2.

3. Pleśń wodnista. *M. crustaceus L.*

Pleśń ta pokrywa gniące liście y owoce, formuiąc na nich białą powłokę, pręciki na wierzchu gałęziste, a każda gałązka główkami na kształt kłosa iest osadzona. *Fl: Dan: tab:* 897. *f.* 1.

4. Pleśń

4. Pleśń darniowa *M. caespitosus L.*

Pleśń ta formuie powłokę białą, gęstą, z gałęzistych pręcikow złożoną; gałązki są zakończone kłoskami ziarnistemi, palczastemi, troistemi Rośnie w ogrodach na gniiących trawach y ziołach.

5. Pleśń gnoiowa. *M. septicus L.*

Pleśń ta formuie na gnoiach y innych rzeczach powłokę zółtawą, sliską na dotknienie. *Fl: Dan: tab:* 778.

REGESTR POLSKI
RODZAJOWYCH NAZWISK ROSLIN.

Dzie-

Ko-

Nie-

Prze-

Sza-

Zan-

REGESTR ŁACINSKI
RODZAJOWYCH NAZWISK ROSLIN.

A.

A.

Ballo-

Cucur-

Mni- 10

M.

N.

O.

P.

Ta-

T.

U.

V.

X.

Z.

Omyłkę na karcie 17. *alboby ſię zupełnie urodziły*, popraw: alboby ſię zupełnie nie urodziły.

